

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSEGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK
KUTATÁSI JELENTÉSEI

DEMOGRÁFIAI TÁJÉKOZTATÓ FÜZETEK

8.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:
Monigl István

ISSN 0237-2614
ISSN 0236-736-X

Sorozatszerkesztő:
Szentgáli Tamás

Összeállította:
Monigl István

AZ 1984-ES NÉPESEDÉSPOLITIKAI KORMÁNYPROGRAM ALAPDOKUMENTUMAI 1981–1986

Készült a Ts-3/3 „Népesedési kutatások”
OKKFT kutatási alprogrammal együttműködésben.

**Budapest
1990/1**

TARTALOMJEGYZEK

Oldal

ELŐSZÓ	7
"A" BLOKK	15
MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGANAK HATÁROZATA A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKAI FELADATOKRÓL	17
MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGANAK VÉLEMÉNYE A "NÉPESEDÉSI HELYZETÜNK, NÉ- PESEDÉSI FELADATAINK" CÍMŰ VITAANYAGRÓL	33
A MINISZTERTANÁCS 3397/1981. (XI.26.) Mt.h. SZÁMŰ HATÁROZATA A NÉPESE- DÉSPOLITIKAI TENNIVALÓKRÓL	41
"B" BLOKK	45
ELŐTERJESZTÉS A MINISZTERTANÁCS RÉSZÉRE A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL, A HOSSZÚ TAVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL ÉS A MEGVALÓSÍTÁS ESZKÖZREN- SZERÉRŐL	47
A MINISZTERTANÁCS 3060/1984. Mt.h. SZÁMŰ HATÁROZATA A NÉPESEDÉSI HELY- ZETRŐL ÉS A TEENDŐKRŐL SZÓLÓ HATÁROZAT ELŐKÉSZÍTÉSENEK MUNKAPROGRAMJÁ- RÓL	81
AZ MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGANAK VÉLEMÉNYE A "JAVASLAT A NÉPESEDÉSPOLI- TIKA HOSSZÚ TAVÚ KONCEPCIÓJÁRA ÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ESZKÖZRENDSZERÉRE" VALAMINT "JAVASLAT A NÉPESEDÉSPOLITIKA HOSSZÚ TAVÚ KONCEPCIÓJÁHOZ CSAT- LAKOZÓ EGÉSZSÉGÜGYI FELADATOKRA" CÍMŰ KORMÁNYELŐTERJESZTÉSEK TERVEZETE- IRŐL	89
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKSÉGENEK ÁLLÁSFOGLALÁSA A HOSSZÚ TAVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ KIDOLGOZÁSÁNAK HELYZETÉRŐL SZÓLÓ JELENTÉS TÁRGYÁBAN	95
AZ MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGANAK HATÁROZATA A HOSSZÚ TAVÚ NÉPESEDÉSPOLI- TIKAI KONCEPCIÓ FŐ CÉLJAIRÓL ÉS FŐ IRÁNYAIRÓL	101
"C" BLOKK	113
ELŐTERJESZTÉS A MINISZTERTANÁCS RÉSZÉRE A HOSSZÚ TAVÚ NÉPESEDÉSPOLITI- KAI KONCEPCIÓRÓL ÉS A MEGVALÓSÍTÁS KÖZÉPTAVÚ INTÉZKEDÉSI TERVÉRŐL	115
A MINISZTERTANÁCS 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMŰ HATÁROZATA A HOSSZÚ TA- VÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL, VALAMINT MELLEKLET A 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMŰ HATÁROZATHOZ	177

A MINISZTERTANÁCS 3276/1984. (IX.27.) Mt.h. SZAMÚ HATÁROZATA A HOSSZŰ TAVÚ NÉPESEDESPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL SZÓLÓ 2014/1984. Mt.h. SZAMÚ HATÁ- ROZAT KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL.....	207
"D" BLOKK	225
AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK 1984. ÉVI MEXIKÓVÁROSI NEMZETKOZI NÉPESEDÉSI KONFERENCIÁJA	227
ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS A MINISZTERTANÁCSNAK AZ ORSZÁG NÉPESEDÉSI HELYZE- TÉRŐL ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKA MEGVALÓSULÁSARÓL	231
FÜGGELÉK	285

ELŐSZÓ

A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete az Országos Tervhivatal – személy szerint Illés Jánosnak, az OT Távlati Tervezési Főosztálya vezetőjének és Kemenes Ernőnek, az Országos Tervhivatal államtitkárának – hozzájárulásával és támogatásával 1988. első felében közreadta a távlati tervezés keretében 1967-1982 között készült és csak a szűkebb szakmai-tudományos közvélemény által ismert népesedéspolitikai koncepciókat (KSH NKI Demográfiai Tájékoztató Füzetek 3. szám), majd 1989. első felében közreadott egy népesedést és a népesedéspolitikát érintő, teljes körű válogatást a távlati tervezés 1968-1985 közötti időszakának összefoglaló, nagyjából "Szigorúan titkos" és "Szolgálati használatra" minősítésű dokumentumaiból (KSH NKI Demográfiai Tájékoztató Füzetek 6-7. szám).

Ebben a kiadványunkban az 1981-1984 között született és 1984 októberében nemzeti programként meghirdetett távlati népesedéspolitikai koncepciót és programot adjuk közre. A kiadvány minden, a programhoz kapcsolódó fontosabb összefoglaló dokumentumot teljes egészében tartalmaz. Ezzel befejeződik a távlati tervezés keretében 1967-1986 között, illetve az 1981-1984-es népesedéspolitikai program kidolgozása során született legfontosabb népesedési és népesedéspolitikai tárgyú dokumentumok teljes körű közreadása.

Munkánk fő célja evvel a kiadvánnyal is az, hogy a jövő demográfusai, a társadalomkutatás és az érdeklődők számára forrásfeltárásként közreadjuk e dokumentumokat. Az összeállítás hiánypótló, mert minden, a kiadványban szereplő anyag a legutóbbi ideig "Szigorúan titkos" és "Szolgálati használatra" minősítésű volt. Így az elmúlt kilenc évben e összefoglaló dokumentumok közül egy sem jelent meg. A közvélemény és a szakértői-kutatási szféra is csak közvetett forrásokból – nyilatkozatok, egyes intézkedések és cikkek stb. – szerezhetett hiányos benyomást arról, ami történt.

A Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Tervhivatal munkában résztvevő szakértői és egyes vezetői kezdettől fogva, vissza-visszatérően, szorgalmazták a dokumentumok nyilvánosságra hozatalát. Ezek az erőfeszítések a legutóbbi időkig eredménytelenek maradtak. Az érintett összefoglaló dokumentumok nyilvánosságra hozatalához természetesen nemcsak politikai, hanem eminens tudományos érdek is fűződik. 1981-1984 között ugyanis egy minőségileg új, korszerű szemléletű, tudományos alapokon nyugvó népesedés-

politika került kidolgozásra és meghirdetésre. Ennek megvalósítása 1985-ben megkezdődött, 1987 után azonban abbamaradt. A dokumentumok elzártsága és a megvalósítás abbahagyása már ma is, az 1980-as évtized végén avval a veszéllyel jár, hogy az idő előrehaladtával az egyéni és a kollektív emlékezetben mindez elhalványul, és így a demográfiai kutatásokban, a társadalomtudományi kutatásokban, sőt a népesedéspolitikai vitákban és különösen a jövő népesedéspolitikai magatartásának alakulásában elvész.

E dokumentumok megjelentetését a kidolgozásukban vezető szerepet játszó szakértők és tudományos kutatók 1989-ben újra kezdeményezték és azt támogatta Kemenes Ernő, az Országos Tervhivatal elnöke, Illés János, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, Berend I. Iván, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Barta Barnabás, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese, az MTA Demográfiai Bizottságának elnöke, valamint Huszár István, az OKKFT Ts-3 kutatási program Koordináló Tanácsának elnöke. A Minisztertanács Titkársága által minősített dokumentumok visszaminősítéséről Kiss Elemér államtitkár hozott döntést.

Az 1980 tavasza és 1984 ősze között kidolgozott, 1984 októberében meghirdetett gyökeresen új népesedéspolitikai koncepciót és programot a magyar demográfusok kezdeményezték, és végső megformálásában - a KSH és az MTA mellett - kiemelkedő szerepet vállalt az Országos Tervhivatal, ezen belül pedig a távlati tervezéssel foglalkozó apparátus. E népesedéspolitikai tudományos igényességű tartalmi elemzése, megvalósításának és hatásainak áttekintése csak a közeljövőben fejeződik be az OKKFT Ts-3/3 "Népesedéspolitikai kutatások" programja keretében, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetében. Szándékaink szerint a megszülető, nagyobb terjedelműnek ígérkező tanulmányt a KSH NKI kiadványaiban adjuk közre 1990-91-ben. Ezért az "Előszó" keretében csak arra vállalkozhatunk, hogy a közreadott dokumentumok kezelhetősége, a legfőbb összefüggések áttekinthetősége érdekében időrendi metszetben áttekinthetjük az új népesedéspolitikai koncepció és program létrejöttének folyamatát.

1. 1980 április-június: A népesedésstatisztikai adatok alapján a vezető szakértők számára világgossá válik, hogy 1980-ban vagy 1981-ben megkezdődik az a népességcsökkenés, amelyet a KSH demográfusai a politikai vezetés számára először 1959 augusztusában jeleztek. A demográfia nemzetközi és történeti tapasztalatai alapján szinte bizonyosra vehető, hogy a népességcsökkenés ténye cselekvésre fogja kényszeríteni a magyar politikai vezetést. Ezért az OT Népesedéspolitikai Munkacsoportjának titkára, Moniql István, és Klinger András, az MTA Demográfiai Bizottsá-

gának titkára, Józan Péternek és Kamarás Ferencnek, a KSH demográfusainak közreműködésével - az 1970-es évtized elejétől az OT Népesedéspolitikai Munkacsoportjának munkája során felhalmozódott ismeretanyag alapján - 1980 júniusára elkészítenek egy újabb "belső" népesedéspolitikai koncepciótervezetet¹, amely abban az esetben, ha az ország politikai vezetése az 1976 óta tartó szünet után ismét kész népesedéspolitikai cselekvésre, a cselekvés orientáló, szakmai-tudományos alapja lehet.

2. 1980. augusztus- szeptember: A koncepciótervezet és a szerzők kezdeményezése alapján a KSH Népesedésszatisztikai Főosztályán rövid, a népesedési helyzettel foglalkozó "Feljegyzés" készült a KSH elnöke részére avval a javaslat-tal, hogy tájékoztatni kell az ország politikai vezetését. Nyitrai Ferencné 1980. szeptember 22-én terjeszti a jelentését az MSZMP KB Titkársága elé. Ezen az ülésen az alábbi, további cselekvést lehetővé tevő határozat születik:

- "1. A Titkárság a jelentést tudomásul veszi.
2. Szükségesnek tartja, hogy a népesedési folyamat tényezőit, a társadalmi-gazdasági fejlődéssel összefüggésben, átfogóan tárgyalják fel és elemezzék. A következtetéseket hasznosítani kell a népgazdasági tervező munkában.
3. A következtetések alapján szükségessé váló konkrét intézkedések megtételére sokirányú tervet kell készíteni. Ezek a tervek az életkörülmények javításával, a szociálpolitika fejlesztésével kapcsolatos konkrét tennivalókon kívül tartalmazzák a szemléletformáló, közvéleményt alakító nevelő munkával kapcsolatos feladatokat is.
4. A közvélemény az illetékes állami szervek irányításával kapjon tárgyilagos tájékoztatást a népesedési helyzetről, annak tényezőiről, várható alakulásáról és befolyásolásának lehetőségeiről, elejét véve a szakszerűtlen és megtévesztő megnyilatkozásoknak.
5. A Titkárság helyesli, hogy a népesedési helyzettel összefüggő feladatokat az Egészségügyi Minisztérium tartsa kézben."

¹ "Népesedési helyzet az 1970-es és az 1980-as években, népesedéspolitikai teendők" (KSH NKI Demográfiai Tájékoztató Füzetek 3.szám 221-268.o.),

3. 1980. október-1981. január: Ebben az időszakban - most már a távlati tervezés tevékenységének részeként és a távlati tervezés programjának keretében - megszületett az újabb "hivatalos" állami népesedéspolitikai koncepció. Alapja az 1980-as júniusi "belső" népesedéspolitikai koncepció és a Titkárság elé került jelentés volt ². Szerzői: Klinger András, Monigl István, Óry Imre.

4. 1981. február: Az MSZMP KB Politikai Bizottsága, 1981. február 17-én tárgyalta meg a "Jelentés a népesedési helyzet 1980. évi alakulásáról" című anyagot. Az évenként hagyományos beszámolót az MSZMP KB tudományos, kulturális és oktatási osztálya terjesztette elő. A távlati életszínvonaltervezés vezető szakértőinek 1981. február 16-án kelt feljegyzése alapján - amely a vezető demográfusok egyetértésével született - az előterjesztő felvette egy új népesedéspolitikai stratégia kidolgozásának, egy új népesedéspolitikai stratégia kidolgozásának, egy új népesedéspolitikai program meghirdetésének, és megvalósításának szükségességét.

Az ülés jegyzőkönyve alapján a határozat:

"Kerüljön a PB elé egy értékelő, javaslattevő anyag, új vizsgálatok nélkül a jelenlegi ismeretek alapján. Az anyagért felelős: TudományosOsztály.

Vázlatot Knopp, Schultheisz, Nyitrai elvtársak megvitatják. Team alakul az anyag előkészítésére. (KSH: Klinger, Monigl, Zafir.) Első változat: 1981. május; előterjesztés: 1981. szeptember. A munkába be kell vonni a MÜM mellett a szociológusokat, a SZOT szakembereit"³.

1981. február 28-ra elkészült "A népesedéssel és a népesedéspolitikával foglalkozó Politikai Bizottsági előterjesztés témavázlata és programja" című anyag és megalakult a Szerkesztőbizottság az alábbi összetételben: Fekete Sándor (MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztály),

² A népesedés és a népesedéspolitika alakulása a múltban; a jövőbeni változások főbb tendenciái. OT Népesedéspolitikai Munkacsoport. 4502/2/V/1980. 1981. január (KSH NKI Demográfiai Tájékoztató Füzetek 3.szám 269-320.o.).

³ E határozat mellett a további munka szempontjából fontos volt, hogy összefoglalójában - többek között - Kádár János kimondta: "Szükséges egy átfogó népesedési program készítése, részvizsgálatok eredményei alapján, új javaslatokkal. A felmerülő kérdésekkel már foglalkozott a PB (1973, 1978), de az újabb helyzetben már állást kell foglalni."

Klinger András (KSH), Lányi György (MSZMP KG Abit-Prop. Osztály), Lökkös János (OT), Monigl István (KSH Népeségtudományi Kutató Intézet), Őry Imre (Eü.Min.), Rózsa József (MÜM), Vidovszky Kálmán (MSZMP KB Tudományos Kulturális és Közoktatási Osztály).

5. 1981. március-szeptember: 1981 áprilisában elkészült a PB-jelentés tervezete. Ezt 1981. májusában megvitatták az előkészítésben résztvevő minisztériumok, a társadalmi szervezetek, valamint az MTA testületei. Az MTA és a KSH június elején tudományos konferenciát rendezett a népesedés és a népesedéspolitika kérdéseiről. A viták alapján átdolgozott jelentést júniusban megvitatta az MSZMP KB Agitációs és Propaganda, valamint Gazdaságpolitikai Bizottsága.

1981 augusztusában lezajlottak a konzultációk a tudományok és az irodalom kiemelkedő képviselőivel. A véglegesített jelentést 1981. szeptember 29-i ülésén fogadta el az MSZMP Politikai Bizottsága. Ezzel a Szerkesztőbizottság is befejezte munkáját.

6. 1981. október-1984. február: 1981. november 26-án a MT határozatot⁴ hozott azzal, hogy 1983. végéig az Országos Tervhivatalnak, a Központi Statisztikai Hivatalnak, és az Egészségügyi Minisztériumnak a hosszú távú tervezőmunka keretében ki kell dolgozni a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót, javaslatot kell tenni a megvalósítás eszközrendszerére, továbbá ki kell dolgozni a népesedéspolitikával összefüggő egészségügyi feladatokat tartalmazó programot.

A feladat elvégzéséért első helyen felelős OT félélven keresztül semmit sem tett. 1982 májusában, majd júniusában az OT ismételten kezdeményezte, hogy a munkát az OT Népesedéspolitikai Munkacsoportja szervezze és irányítsa. Ennek elnöke ebben az időben Barta Barnabás, a KSH elnökhelyettese, titkára Monigl István a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetének igazgatója volt⁵.

⁴ 3397/1981. Mt.h.számú határozat.

⁵ A feladattól való "megszabadulás" törekvése vitathatatlan. E törekvés ezen túlmenően is végiggondolatlan; döntéselőkészítő, gazdasági- és szociálpolitikai eszközrendszer kidolgozni kívánó irányításra, közbeeső döntések meghozatalára a Népesedéspolitikai Munkacsoport - jellegénél fogva - alkalmatlan volt. Itt ismét kiderült, mennyire hiányzik egy valóságos hatalommal rendelkező Népesedéspolitikai Tanács (kormánybizottság), amelynek létrehozására először 1957 januárjában tett javaslatot Péter György, a KSH elnöke.

Miután a KSH nem vállalhatta a szervezést és a koordinálást, az OT 1982 szeptemberében "Népesedéspolitikai ad hoc Bizottságot" hozott létre, amely első ülését 1982. szeptember 28-án tartotta és ezen elfogadta munkaprogramját is. Az ad hoc Bizottság elnöke Craveró Róbert, az OT elnökhelyettese, titkára Bali Gellért, az OT Távlati Tervezési Főosztályának munkatársa lett. A Bizottság munkájában 14 érintett államigazgatási intézmény vett részt.

A részanyagok lassú ütemben, 1983 nyarára készültek el. Az első összefoglaló tervezetet az ad hoc Bizottság 1983. szeptember 9-én vitatta meg. Államigazgatási egyeztetésre, valamint a társadalmi szervek és az MTA testületeinek vitáira 1984. január elején küldte szét az Mt előterjesztés tervezetét az OT. A viták során sok és lényeges pontokon kifogásolták és támadták a tervezetet. A viták alapján átdolgozott előterjesztést 1984. február 16-án tárgyalta a Minisztertanács. Rövid vita a Minisztertanács

- az előterjesztést csak a munka helyzetéről szóló tájékoztatásként⁶ fogadta el.
- Faluvégi Lajos miniszterelnökhelyettesnek, az OT elnökének vezetésével igen széles felhatalmazású Népesedéspolitikai Operatív Bizottságot hozott létre, a leginkább érintett minisztériumok miniszterhelyetteseiből;
- előzetes állásfoglalást és munkaprogramot fogadott el a további teendőkre⁷;
- elhatározta, hogy az előterjesztést 1984 júliusában kell újra a Minisztertanács elé terjeszteni.

A népesedéspolitikai ad hoc Bizottság ezzel megszűnt, a következő időszakban a munka tényleges szervezése és irányítása az OT Távlati Tervezési Főosztályára került. Ott a fő szerepet Szepesi György osztályvezető, és Illés János főosztályvezető játszotta, aki az Operatív Bizottság titkára is volt.

⁶ A Népesedéspolitikai ad hoc Bizottság munkájának kudarcához elsősorban az vezetett, hogy a feladatot a szokásos államigazgatási munkafolyamat során kívánta elvégezni. Ez, és a Bizottság munkájában résztvevők beosztási szintje (általában osztályvezető) eleve kizárta a sikeres munka lehetőségét ebben a bonyolult témakörben.

⁷ 3060/1984. Mt.h. számú határozat.

Nagy szerepet játszott az, hogy az MSZMP Politikai Bizottsága 1984. február 15-i ülésén - amikor a kialakult szokás szerint, hagyományosan foglalkozott az előző év népesedési folyamataival - megerősítette 1981. szeptember 29-i állásfoglalását, és kimondta, hogy az adott gazdasági helyzetben is meg kell hirdetni az új népesedéspolitikai koncepciót, biztosítva az ehhez szükséges forrásokat.

1984. március-
szeptember:

1984. február-május között lezajlottak az újabb viták a társadalmi szervezetekben, az MTA érintett intézményeiben, valamint a tudomány és az irodalom kiemelkedő képviselőivel. A munkaprogram alapján 1984 júniusáig elkészültek az újabb részanyagok, amelyeket a Népesedéspolitikai Operatív Bizottság rendszeres ülésein megvitatott. Az újabb Mt előterjesztés tervezet 1984. július végére készült el. Az államigazgatási egyeztetés 1984 augusztusában zajlott. Az MSZMP Politikai Bizottsága - részben a munka elhúzódása miatt, nagyrészt azonban a felmerült viták⁸ miatt - 1984. augusztus 28-án újra foglalkozott a népesedés és a népesedéspolitikai témájával.

A Minisztertanács végül 1984. szeptember 27-én tárgyalta meg és fogadta el az előterjesztést.

A kiadvány szerkesztésekor a négy év során született hatalmas terjedelmű levéltári anyagból az alábbiakat vettük figyelembe:

- az MSZMP Politikai Bizottsága számára készült előterjesztések és a hozott határozatok;
- a Minisztertanács számára készült előterjesztések, az általa elfogadott munkaprogramok, határozatok és állásfoglalások;
- az MTA egyes testületeinek⁹ állásfoglalásai.

⁸ Lásd elsősorban a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztálya és a KSH által 1984. április 12-14-én rendezett tudományos konferencia e témakört érintő előadásait.

⁹ Az MTA Elnökségének állásfoglalását a testület vitája alapján Cseh-Szombathy László, Hoch Róbert és Moniql István fogalmazta meg.

Végül a teljesség érdekében a kiadvány tartalmazza az "Összefoglaló jelentés a Minisztertanácsnak az ország népesedési helyzetéről és a népesedéspolitika megvalósulásáról." című dokumentumot. Ez a Minisztertanács 1986. november 27-i ülésén szerepelt; a Minisztertanács tájékoztatásként fogadta el ¹⁰.

Budapest, 1989. december 30.

Monigl István

¹⁰ A 3276/1984. Mt.4.(X.27.) számú határozata szerint az OT-nak, a KSH-nak, az Egészségügyi Minisztériumnak, és a Magyar Tudományos Akadémiának rendszeresen, először 1986-ban, majd kétévenként jelentést kell tennie a Minisztertanácsnak az ország népesedési helyzetéről és a népesedéspolitika megvalósításáról. Az 1988-ban esedékes jelentés az OT kezdeményezésére - hivatkozva a gazdaság helyzetére és a középtávú tervezéssel való összehangolás szükségességére - elmaradt.

"A" BLOKK

MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL
ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKAI FELADATOKRÓL

✕

MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGÁNAK VÉLEMÉNYE A
"NÉPESEDÉSI HELYZETÜNK, NÉPESEDÉSI FELADATAINK"
CÍMŰ VITAANYAGRÓL

✕

A MINISZTERTANÁCS 3397/1981. (XI.26.) Mt.h. SZÁMU HATÁROZATA
A NÉPESEDÉSPOLITIKAI TENNIVALÓKRÓL

MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL
ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKAI FELADATOKRÓL
(1981. szeptember 29.)

A népesedési folyamatok alakulásáról utoljára 1973-ban készült átfogó jelentés a Politikai Bizottság számára¹¹. Azóta részben az 1973-as határozat, részben más tényezők hatására lényeges változások következtek be népesedési helyzetünkben, amelyek mélyebb elemzést tettek szükségessé a népesedési folyamatok újabb irányzatairól. Az elemzést és a javaslatokat megvitatták a szakemberek, társadalmi szervezetek munkabizottságai, a Hazafiás Népfront és a Nőtanács testületei. Az észrevételeket figyelembe vevő jelentéstervezetet megtárgyalta a KB Agitációs és Propaganda Bizottsága, Gazdaságpolitikai Bizottsága, valamint a SZOT Elnöksége is. A jelentés tükrözi e testületek vitájának tanulságait és állásfoglalásait is.

I. AZ 1973. ÉVI NÉPESEDÉSPOLITIKAI HATÁROZAT HATÁSA, A NÉPESEDÉSI HELYZET ALAKULÁSA

A népesedéspolitikai határozat alapvetően a családok átlagos gyermekszámának növelésére irányult. Az intézkedések hatására javultak a gyermekvállalás és -nevelés anyagi, szociális és egészségügyi feltételei.

1. Emelkedett a családi pótlék, a gyermekgondozási és az anyasági segély összege, szélesebb körre terjedt ki a gyermekápolási táppénz. 1980-ban a társadalom a gyermekes családok pénzbeli támogatására a nemzeti jövedelem 3,5 százalékát fordította, vagyis e célra mintegy 20 milliárd forintot adott. (1973-ban ez az összeg 7 milliárd forint, a nemzeti jövedelem 2 százaléka volt.) Az intézkedések a családi pótlék reálértékét megőrizték, a három- és a többgyermekesekét pedig növelték, a gyermekgondozási segély reálértéke csökkent.

A családi pótlék jelenleg a gyermekekre fordított átlagos kiadásoknak a kétgyerme-

¹¹ A Politikai Bizottság 1973. február 13-i határozatát népesedési helyzetünkről és népesedéspolitikai feladatainkról lásd: Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1971-1975. 434-450.old.

sek esetében mintegy negyedét, a három- és a többgyermekesek esetében kb. 30 százalékát fedezi.

A gyermekintézmények nagymértékű bővítése, a többgyermekes családok lakáshoz jutását segítő szociálpolitikai kedvezményrendszer javította a gyermekes családok életkörülményeit.

A jelentős mértékben megnövekedett társadalmi tehervállalás ellenére a gyermekes családok relatív jüvedelmi szintje a gyermektelenekéhez képest nem javult. (A gyermektelen családokhoz viszonyítva az egygyermekeseknél 15-16, a kétgyermekeseknél 20-22, a háromgyermekeseknél 33-35 százalékkal alacsonyabb az átlagos fogyasztási szint.)

2. A népesedéspolitikai határozatot követően a korszerű fogamzásgátló eszközök széles körű elterjedésével párhuzamosan nagymértékben (az 1973. évinek kevesebb mint a felére) csökkent a művi vetélések száma. A szülészeti ellátás szakmai színvonala javult, és csökkent a csecsemőhalandóság is. A gyermekegészségügyi ellátás biztonsága a körzeti gyermekorvosi szolgálatok kiépítése révén növekedett. Kezdeti előrelépés történt a fiatalok (14-18 évesek) egészségügyi gondozásának megszervezésében. Létrejött a család- és nővédelmi tanácsadók hálózata, kötelezővé vált a házasság előtti tanácsadás.

Ugyanakkor a 20 éven aluliak körében még mindig gyakori a művi vetélés. Sok kívánnivalót hagy maga után a terhesgondozás és a házasság előtti kötelező tanácsadás. Némileg csökkent ugyan, de változatlanul magas a koraszülöttek aránya. A csecsemőhalandóság - a számottevő javulás ellenére - még mindig egyike a legmagasabbaknak Európában. A szülészeti ellátás műszerezettsége nem kielégítő.

3. A határozat után a megfelelő közvélemény kialakítására a közgondolkodás befolyásolására felerősödött a népesedéspolitikai célokat szolgáló agitációs és propagandamunka. Az egészségügyi felvilágosítás és az iskolai nevelés is célratörőbbé vált. Mindezek hatása azonban elmaradt a kívánatostól. A népesedéspolitikai propaganda fő gyengesége a kampányszerűség volt, de a tudatformáló tevékenység nem volt mentes az ellentmondásoktól sem.

4. Az 1974-1976. években részben a szülőképes korba lépő nők számának növekedése, részben a "tervezett" gyermekek születési időpontjának - az intézkedések hatására történt - előbbre hozása miatt ugrásszerűen emelkedett a születések száma. Ennek következtében megismétlődött a két évtizeddel korábbi demográfiai "hullámhegy", ugyan-

akkor a családok átlagos gyermekszáma nem nőtt. A születések száma 1977 óta gyorsuló ütemben csökken, a halálozásoké pedig emelkedik. Az ország népességének növekedése lényegében megállt. A demográfiai előrejelzések alapján a népesedési helyzet évtizedekre szóló tartós rosszabbodásával kell számolni. Ebben több tényező együttes hatása játszik közre.

5. A születések csökkenésének főbb okai a következők:

- 1975-től folyamatosan csökken a szülőképes korú, főként 20-24 éves nők száma.
- Hosszabb ideje mérséklődik a házassági kedv; csökken a házassági korba lépők száma; a házasságkötések egy részét későbbre halasztják; nő az élettársi viszonyban együtt élők száma.

- Tartósan és jelentősen emelkedik a válások száma. A válás a 20-24 éves nők körében a leggyakoribb. Jelenleg minden harmadik házasság válással végződik.

- Életkortól és családnagyságtól függetlenül csökken a gyermekvállalási készség. A szülőképes koron túli házas nők átlagos gyermekszáma nem éri el a kettőt. Fokozatosan mérséklődik a három- és többgyermekes, és nő az egygyermekes családok száma és aránya.

- Nemzetközileg igazolt az az összefüggés, hogy az életszínvonal és a kulturális szint emelkedése az életmódnak és az életkörülményeknek a társadalmi és a technikai haladással kapcsolatos változásai a csökkenő termékenység irányába hatnak. (A magasabb iskolai végzettségű nőknek 40 százalékkal kevesebb gyermeke születik, mint azoknak, akik nem végezték el az általános iskola nyolc osztályát.) A születések alakulása társadalmi rétegenként is különböző, és tükrözi az egyes rétegek életmódbeli kulturális stb. különbségeit. A mezőgazdasági népességnél például száz nőre számítva 237, a nem mezőgazdasági fizikai dolgozóknál 213, a szellemi foglalkozásúaknál pedig 156 gyermek születik. A különbségek országrészenként, települések szerint csökkentek.

A születések száma és aránya hazánkban az európai országok többségéhez hasonlóan alakul. Az európai tőkés országokban az 1970-es évek második felében általában erősen csökkentek az élve születések, és a dél-európai tőkés országok kivételével a legtöbb országban az 1980-as hazai mutatóknál (14 ezrelék) alacsonyabbak. Az európai szocialista országokban ugyancsak csökkent, de a miénknél általában még mindig magasabb az élve születési arány.

6. A halandóság az 1960-as évek közepétől kedvezőtlenül alakul. (1966-ban ezer lakosra 10, 1980-ban 13,6 halálozás jutott.) Az 1970-es évek végére a halálozások nö-

vekedése a születések csökkenésével lényegében egyenrangú népesedéspolitikai és még inkább társadalompolitikai kérdéssé vált. A halálozások emelkedésének főbb okai:

- Növekszik az idős korú népesség száma, aránya, ami önmagában is növeli a halálozási arányt. (1980-ban a népesség 17 százaléka - a meghaltak háromnegyede - volt 60 éven felüli.)

- A korcsoportok többségében - elsősorban a 40-60 éves férfiak körében - nőtt az ezer lakosra jutó halálozások száma.

Nőtt a keringési rendszer betegségei, a daganatos megbetegedések, a balesetek és az öngyilkosságok miatti halálozások száma; ez együtt jelenleg az összes halálozásoknak több mint 80 százalékát teszi ki. Jelentős hányaduk összefügg a helytelen életmóddal, a környezeti ártalmakkal.

A hazánkban kialakult halálozási arány Európában a legmagasabbak közé tartozik.

7. Összefoglalóan megállapítható, hogy az 1973-as népesedéspolitikai határozat céljai és törekvései a mai ismeretek alapján is helytállóak voltak. A megtett lépések nélkül népesedési helyzetünk kedvezőtlenebb lenne. A határozatot követő intézkedések azonban a kedvezőtlen folyamatokat nem tudták megakadályozni. A népesedéspolitikai intézkedések hatásainak elemzése a következőket mutatja:

- A népesedési folyamatok a korábban feltételezetttnél kevésbé befolyásolhatók. Kedvező eredmények csak hosszabb távon, komplex, a társadalom- és gazdaságpolitikai célokkal és feltételekkel összehangolt, céltudatosabb tevékenységtől várhatók.

- A családok átlagos gyermekszámának növelése érdekében hozott intézkedések nem bizonyultak elegendőnek, nem sikerült tartósan megoldani a 2. és 3. gyermek születésének ösztönzését.

- Az 1973. évi népesedéspolitikai határozat nem foglalkozott a halálozásoknak a népesség öregedésének, a családok felbomlásának problémáival, és nem kerültek idejében kidolgozásra az e problémákkal kapcsolatos feladatok, programok.

II. A NÉPESEDÉSI HELYZET ALAKULÁSÁNAK FŐBB IRÁNYZATAI

Az 1970-es években hazánkban megváltozott a népesedési helyzet. Ennek főbb jellemzői:

- az élveszületések számának ingadozása;
- a termékenység alacsony színvonala;
- a népesség halandóságának fokozatos - egyes korcsoportok esetében különösen erőteljes - növekedése;
- a népességen belül az időskorúak arányának további emelkedése;
- olyan feltételek kialakulása, melyek a jövőben népességcsökkenéshez vezetnek;
- a család intézményének működési nehézségei, erősödő zavarai.

A kialakult népesedési folyamatok előreláthatóan a jövőben is folytatódnak.

Az 1980-as évek végén a jelenleginél 200 000-rel kevesebb lesz a 20-29 éves nő. Emiatt a születések további csökkenése várható. Valószínű, hogy az 1980-as évek közepéig a családonkénti gyermekszám tovább csökken, majd változatlan marad.

A gyermekvállalási kedv mérséklődését mutatja, hogy lényegesen emelkedik az olyan, korábban két vagy több gyermeket tervező házaspárok aránya, akik később az egygyermekes családnagyság mellett döntenek, illetve három gyermek helyett csak két gyermeket vállalnak.

Mindez azt eredményezheti, hogy az élve születések évenkénti száma 1982-től kezdve hosszabb ideig alacsonyabb lesz, mint az 1962. évi mélypont idején volt, és az átlagos családnagyság lényegesen elmarad az egyszerű reprodukciót biztosító szinttől.

A halálozások évi száma - a jelenlegi halálozási arányok fennmaradása esetén - az ezredfordulóig elkerülhetetlen; 2000-ig elérheti, esetleg meghaladhatja a 300 000 főt.

Egyidejűleg kedvezőtlenül változik meg a népesség korösszetétele is. A gyermekkorúak száma mintegy negyedével csökken, a 15-39 évesek száma is kevesebb lesz az ezredfordulón. a 40-59 éveseké, valamint a 60 éven felülieké pedig növekszik.

III. NÉPESEDÉSPOLITIKÁNK LEHETSÉGES CÉLJAI ÉS ESZKÖZEI

Hazánk népesedésének sajátosságai szükségessé teszik, hogy a társadalom tudatosan törekedjék

- a népesedési magatartás befolyásolására, az ezzel kapcsolatos társadalmi és egyéni felelősség erősítésére;
- a család fokozottabb támogatására és védelmére, növekvő jelentőségű funkciójához jobb feltételek biztosítására;
- a jövőben születendő nemzedékek létszámának fokozatos kiegyenlítésére, a termékenységi színvonal emelésére;
- a népesség egészségi-biológiai állapotának javítására és védelmére, a halandóság csökkentésére és így a várható átlagos életkor emelésére;
- az idős korú népesség számára megfelelőbb társadalmi-emberi viszonyok és intézményrendszer kialakítására.

E célok elérése érdekében:

1. A népesedéspolitika a jövőben átfogóbban és szervezettebben kapcsolódjék a társadalmpolitika egészéhez. A társadalom népesedési magatartását számos anyagi és nem anyagi tényező (kultúra, szokások, hagyományok, a nemzetközi helyzet alakulása) befolyásolja. Az egyes tényezők hatása társadalmi rétegenként és családonként is eltérő. Társadalmi és politikai szempontból egyaránt fontos, hogy a családi életre készülő fiatalok és a gyermeket nevelő családok érezzék a társadalom gondoskodását és felelősségét a felnövekvő generációért. Ugyanakkor erősíteni kell a gyermekvállalással és -neveléssel kapcsolatos egyéni és családi felelősségérzetet. Anyagi eszközökkel is védeni, illetve erősíteni kell a család stabilitását.

A jövőben a népesedéspolitika gyakorlatában kapjanak nagyobb szerepet a kulturális-tudati elemek és a szemléletformálás. A népesedéspolitikai eszközrendszer szerves részévé kell tenni a tömegtájékoztatást, a propagandát, az ismeretterjesztést, az iskolai és iskolán kívüli nevelést.

2. Tovább szükséges növelni a társadalom részvállalását a gyermeknevelés terheiből. Az óvodai és az iskolai napközi otthoni igények kielégítése közeledjen a teljességhez, a bölcsődei hálózat indokolt mértékben bővüljön, a családi pótlék szerepe, súlya növekedjék. A gyermekgondozási segély korszerűbb formában hosszabb távon is

változatlanul fontos népesedéspolitikai eszköz maradjon. A lakáspolitikában a lakáselosztásban a gyermekek számát a jövőben az eddiginél nagyobb súllyal célszerű figyelembe venni.

3. A termékenységi színvonal (a családok átlagos gyermekszáma) további hanyatlásának mérséklése érdekében a következő években törekedni kell az élveszületések csökkentésének fékezésére. A 2-3 gyermekes családtípus távolabbi célként való fenntartása mellett ebben az időszakban mindenekelőtt a második gyermek megszületését kívánatos ösztönözni. Ez feltételezi az egygyermekes családok támogatásának kialakítását is.

4. Kiemelt figyelmet kell fordítani az anya- és csecsemővédelemre, a veszélyeztetett terhességek, különösen pedig a koraszülések arányának csökkentésére, a leggyakoribb, valamint a legtöbb halálozást okozó megbetegedések elleni küzdelemre. Jobban fel kell tárni és egyre inkább korlátozni kell az életmóddal, az egészségre káros szokásokkal (az alkoholizmussal, a dohányzással), az élet-, a munka- és környezeti körülményekkel összefüggő kedvezőtlen hatásokat. Meg kell tanítani az embereket arra, hogy nem elég csak "jobban", egészségesebben is kell élni.

El kell érni, hogy a testi-értelmi fejlődés gyermekkorban a genetikai adottságok határain belül optimális, felnőtt korban pedig egyre magasabb szintű legyen; az idős korral együtt járó természetes változások idő előtt ne következzenek be.

5. Az időskorúak számának növekedése a következő évtizedekben egyik legjelentősebb társadalmi gondunkká válik. Az időskorúak helyzetét és közérzetét munkaképességük, társadalmi-emberi kapcsolataik befolyásolják. Gondozásukban, társadalmi-gazdasági helyzetük alakításában növekedjék a családok szerepe és felelőssége, melyhez a mainál jobb feltételeket kell teremteni. Ugyanakkor a szociális intézményi gondoskodást is tovább kell fejleszteni.

6. A népesedéspolitikai céljait csak hosszú távon lehet megvalósítani. A népességi összefüggések az eddiginél átfogóbban jussanak érvényre a különböző időtartamú népgazdasági tervekben. Indokolt kidolgozni a népesedéspolitikai távlati koncepcióját és annak eszköztárát. Erősödjék a demográfiai kutatások és a társadalmi-gazdasági tervezés kapcsolata.

IV NÉPESEDÉSPOLITIKÁNK FELADATAI A VI. ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN

1. Az anyagi és szociális juttatások terén.

A VI. ötéves tervben viszonylag jelentős szerepet kaptak a család, a családalapító és pályakezdő fiatalok támogatásával kapcsolatos teendők.

- Javult a lakásellátás általános színvonala: a száz lakásra jutó családok száma a tervidőszak végére 108-ról 103-ra csökken; a fiatal házások lakáshelyzetének javításában döntő szerepet játszik az első lakás megszerzésének lehetősége.

- A tervidőszakban létesülő 8000-10 000 bölcsődei, 30 000-35 000 óvodai hely és a várhatóan kisebb gyermekszám az ellátottságot javítja; feszültségek csak a gyorsan fejlődő településeken és az új lakótelepeken várhatók. 1985-ben - országos átlagban - a bölcsődei ellátottság 20 százalékos, az óvodai 90 százalékos lesz, s az általános iskolai tanulóknak mintegy 50 százaléka részesülhet napközis ellátásban. A fejlesztési előirányzat az igényekhez és a lehetőségekhez képest - az általános iskolák alsó tagozatait kivéve - megfelelő.

- A gyermekes családok pénzbeli juttatásainak növelése érdekében a VI. ötéves terv 3,5 milliárd forint felhasználással számol.

A gyermeknevelés juttatásai közül elsősorban azokat kell fejleszteni, amelyek legjobban segítik a gyermekvállalást.

Indokolt a gyermekgondozási segély bevált rendszerének részleges korszerűsítése (például a gyermekgondozási segély melletti munkavállalás lehetőségének biztosítása a gyermek másfél-kétéves kora után).

2. Az egészségügyi ellátás terén.

Az egészségügyi ellátás a népesedési folyamatok mindkét meghatározó tényezőjére, a termékenységre és a halálózásra egyaránt lényeges befolyást gyakorol. Az egészségügyi ellátásban a VI. ötéves terv keretei között - a már kidolgozott programoknak megfelelően - a következő feladatok kerüljenek előtérbe:

a) A nővédelmi gondozás tartalmilag és szervezetenként egyaránt váljék egységessé. Korszerűsíteni kell a házasság előtti kötelező tanácsadást. A család- és nővédelmi tanácsadók munkája is javuljon; jobban vegyenek részt a házastársak családi életre való felkészítésében, a családalapítással kapcsolatos problémák megoldásában. A genetikai kutatások eredményeit fokozottabban használják fel a fejlődési rendellenességek megelőzésére.

Tovább kell csökkenteni a művi terhességmegszakítások számát, különösen a 20 éven aluliak körében. A tapasztalatok alapján célszerű a művi terhességmegszakításokat 35 éves kor felett kérésre, feltétel nélkül engedélyezni.

b) Tovább kell javítani a szülészeti ellátás műszerezettségét, szervezettségét, biztosítani kell annak feltételeit, hogy az újszülöttek egészségi állapota javuljon. Az örökletes betegségek következményeinek csökkentése érdekében indokolt a terhességi és újszülött szűrővizsgálatok körének szélesítése.

c) A koraszülések csökkentésével, a koraszülöttek korszerűbb ellátásával el kell érni a csecsemőhalálozás további visszaszorítását.

d) Az iskolaegészségügyi ellátás fejlesztésével a serdülőkorúak szakellátásának kialakításával is javítani kell a felnövekvő generációk egészségét. A fogyatékos gyermekek növekvő - nemzetközi tapasztalatok alapján hosszú távon a gyermeknépesség 4-6 százalékát is kitevő - rétegeinek ellátására szükséges a specializált intézményrendszer további kiépítése és bővítése.

e) A felnőtt, munkaképes korosztályok kedvezőtlen megbetegedési és halálozási arányainak csökkentése érdekében meg kell gyorsítani az erre kidolgozott szakmai programok végrehajtását.

f) A fenti célok elérését nagymértékben segítheti a lakosság egészségügyi kultúrájának fejlesztése, az egészséges életmód kialakítása. Ehhez a szakmai tartalmat az egészségügyi hálózat egésze kell, hogy biztosítsa.

3. A család intézményének megszilárdítása terén.

A gyermekvállalás és a gyermeknevelés legkedvezőbb közege és kerete ma és a jö-

vőben is a család. Olyan közszellem megteremtésére kell törekedni, amely megalapozott párválasztásra, felelősségteljes és tartós házastársi, családi kapcsolatok kialakítására és fenntartására készlet. Ezt segítsék elő az állami intézmények, a társadalmi szervezetek, és erre ösztönözzön a családpolitikai gyakorlat.

A házasság és a családi élet megszilárdítását a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel is támogatni kell. A házasságok felbomlásának folyamatát családvédő jogpolitikai elveinek következetesebb érvényesítésével is mérsékelni szükséges, ugyanakkor a véglegesen megromlott házasságok felbontását a továbbiakban nem szabad megnehezíteni.

4. A tudatformálás, a tömegpolitikai munka terén.

a) A népesedéspolitikai céljainkat szolgáló tudatformálás feladataira vonatkozó 1973. évi határozat ma is helytálló. E tevékenység a következő főbb témák köré csoportosítható:

- a társadalmi, gazdasági, kulturális és demográfiai szempontból egyaránt kívánatos életmódminta, az egészséges élet tényezői;
- a házasság, a család intézményével kapcsolatos társadalmi normák és preferenciák;
- a gyermekvállalással és -neveléssel összefüggő anyagi, jogi és tudati viszonyok;
- az anyai hivatás és a gyermekes családok kívánatos társadalmi megítélése.

A mai népesedési helyzetben különösen a gyermekvállalás, az anyai hivatás és a gyermekes családok kedvezőbb társadalmi megítélését kell biztosítani. Megkülönböztetett figyelemben kell részesíteni az ezt elősegítő szemléletformálás feladatait, elutasítva az anyagi, önző, az egyéni áldozatvállalást és a gyermekneveléssel kapcsolatos felelősséget elhárító, az anyákat és a többgyermekes családokat nemegyszer kigunyoló, a szocialista erkölcsötől idegen megnyilvánulásokat és nézeteket.

b) A tudatformálást - tartalmát és eszközrendszerét tekintve - tervszerűbbé, összehangoltabbá és folyamatosabbá kell tenni, támaszkodva a népesedési magatartás és a tudati-kulturális viszonyok összefüggéseivel foglalkozó kutatások eredményeire.

A tudatformáló munkában a korábbinál jobban figyelembe kell venni a népesedés szempontjából megkülönböztethető társadalmi csoportok (serdülőkorúak, családalapítás előtt álló fiatalok, első gyermeküket váró vagy csecsemőkorú gyermeket gondozó házaspárok, többgyermekesek) eltérő sajátosságait.

c) A tömegtájékoztatás legfontosabb feladata, hogy széles körben tegye ismertté azokat az intézkedéseket, amelyek a társadalom a gyermeknevelés többletterheinek csökkentése érdekében tesz.

d) Az irodalomban, a film- és a képzőművészetben olyan alkotások megszületését kell ösztönözni, amelyek reálisan tükrözik a családi élet, a gyermeknevelés valóságos gondjait és örömeit, amelyek a harmonikus családképet teszik vonzóvá. Ugyanakkor fel kell lépni a pesszimizmust, kiúttalanságot sugalló, valamint az individualista, önző, felelőtlen alternatívákat és életmódmintákat kínáló alkotásokkal, művészeti törekvésekkel szemben.

e) Az iskolai oktatásban és nevelésben, különösen a serdülők körében érvényesíteni kell a harmonikus családi életre való felkészítést, a családdal, a gyermekvállalással, a társadalom iránt érzett felelősséggel kapcsolatos normákat.

f) Az egészséges életmódra nevelés és az erre irányuló propaganda hívja fel a figyelmet arra, hogy milyen összefüggés van az életmód és az egyes rétegek, korcsoportok magas halálozási aránya között; foglalkozzék különösen az alkoholizmus, a dohányzás, az egészségtelen táplálkozás negatív hatásával, hangsúlyozva a sport, a rendszeres mozgás fontosságát.

V. VITÁK A NÉPESEDÉSI FOLYAMATOK ÉS NÉPESEDÉSPOLITIKÁNK MEGÍTÉLÉSÉRŐL

Népesedési helyzetünk több mint két évtizede viták középpontjában áll. E vitákat elsősorban a humán értelmiség azon körei kezdeményezték, amelyek megkülönböztetett érdeklődést tanúsítanak az ún. "nemzeti sorskérdések" (népesedés, öngyilkosságok, alkoholizmus, a határainkon túl élő magyarság problémái) iránt. E viták esetenként közvéleményünk szélesebb köreiből is visszhangot váltottak ki. A humán értelmiség ezen csoportjának képviselői a társadalmi és nemzeti felelősségérzetre hivatkozva már a hatvanas években is, a "nemzethalál" pesszimista perspektíváját vetítve előre, a művi vetélések adminisztratív korlátozását a gyermekgondozási segély bevezetése után pedig annak "főhivatású anyasággá" történő "továbbfejlesztését" szorgalmazták.

A hetvenes évek elején egyes "újbaloldali" ellenzéki körök a nők "választási és döntési szabadságára" hivatkozva elutasították a művi vetélések korlátozását, s az 1973. évi népesedéspolitikai határozat ellen tiltakozó aláírásgyűjtési akciót szervez-

tek. Ennek kudarca után népesedéspolitikai kérdések kapcsán csak elvétve hallattak magukról.

A kialakult népesedési helyzet - mindenekelőtt a meginduló népességcsökkenés - várhatóan újra felszínre hozza a korábbi vitákat.

Külön figyelmet kell fordítani azokra az ellenzéki-ellenséges törekvésekre, amelyek a reakciós emigrációval és a hazánk ellen irányuló ellenséges propagandával karöltve pártunk népesedéspolitikájának egészét igyekeznek lejáratni. Ismét felidéznek a "nemzethalál" veszélyét: a kialakult népesedési helyzetért az elmúlt 25 év népesedéspolitikáját, illetve a "nemzet sorskérdéseivel" szemben közömbös politikát okolják.

A népesedési folyamatok tárgyyszerű elemzése és bemutatása, népesedéspolitikánk eredményeinek és teendőinek hiteles és meggyőző propagandája ezért fontos politikai feladat. Biztosítani kell, hogy a téves, illetve ellenséges nézetek megfelelő marxista válaszban, visszautasításban részesüljenek, egyidejűleg tudatosítani kell, hogy hazánkban ma és a következő évtizedekben a népesedés nagy fontosságú nemzeti és társadalompolitikai kérdés. A sajtó - elsősorban a kulturális sajtó - és a tömegkommunikációs fórumok jobban segítsék népesedéspolitikai céljaink megvalósítását, járuljanak hozzá a szükséges szemléletformáláshoz.

VI. A POLITIKAI BIZOTTSÁG HATÁROZATA

A Politikai Bizottság tudomásul veszi a népesedési helyzetünkről szóló jelentést. Megállapítja, hogy hazánkban ma és a következő évtizedekben a népesedés nagy fontosságú nemzeti és társadalompolitikai kérdés. Az 1970-es években megváltozott hazánk népesedési helyzete, és a gazdasági fejlődés feltételei is módosultak. Népesedéspolitikai feladatainkat a kialakult és a jövőben várható társadalmi-gazdasági-népesedési folyamatokkal összhangban kell meghatározni.

A népesedési folyamatok befolyásolása csak hosszabb távon, társadalompolitikai céljainkkal és a fejlődés feltételeivel összehangolt tevékenység útján lehetséges. Az 1970-es évek végére a halálozások növekedése a születések csökkenésével lényegében egyenrangú népesedéspolitikai és társadalompolitikai kérdéssé vált. Ezért a jövőben születendő nemzedékek létszámának fokozatos kiegyenlítése, a termékenységi színvonal emelése, a gyermekvállalás és -nevelés anyagi, szociális, egészségügyi feltételeinek

javítása mellett azokkal egyenrangú jelentőségű problémaként kell foglalkozni a lakosság egészségi-biológiai állapotának javításával és védelmével, a halálozások csökkentésével, az átlagos életkor emelésével. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a család fokozott támogatására és védelmére, a család növekvő jelentőségű funkcióinak ellátásához jobb feltételek biztosítására és ezzel szoros összefüggésben a népesség öregedésével jobban összhangban levő társadalmi-emberi viszonyok kialakítására.

1. A Politikai Bizottság a további munka alapjául elfogadja a hosszú távra szóló népesedéspolitika tartalmának és céljainak bővítésére, eszközrendszerének továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatokat. A Politikai Bizottság felkéri a Minisztertanácsot és a tervező szerveket, hogy a népgazdaság hosszú és középtávú terveinek keretében gondoskodjanak a népesedéspolitikai alapelvek érvényesítéséről. Dolgozzák ki a hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepciót.

2. A Politikai Bizottság társadalmi és politikai szempontból egyaránt fontosnak tartja, hogy a gyermeket vállaló, nevelő családok a nehezebb feltételek között is érezzék az állam, illetőleg a társadalom anyagi gondoskodását.

A megterhelő konkrét intézkedésekről és azok sorrendjéről az éves népgazdasági tervekben kell dönteni.

3. A Politikai Bizottság tudomásul veszi azokat a javaslatokat, amelyeket a jelentés az egészségügyi ellátás továbbfejlesztése terén megfogalmaz. Szükségesnek tartja, hogy az egészségügyi ellátás hosszú távú koncepciója keretében olyan átfogó program kerüljön kidolgozásra, amely egységes rendszerbe foglalja a hosszú távú népesedéspolitikai célokkal összefüggő egészségügyi feladatokat és ezek feltételeit. Felkéri a Minisztertanácsot, hogy dolgoztasson ki egy ilyen komplex programot, és 1983-ig tűzze azt napirendre.

4. A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a népesedéspolitika eszközrendszerét ki kell egészíteni olyan családpolitikai és jogi eszközökkel is, amelyek a házasság és a családi élet megszilárdítását szolgálhatják. Felkéri az illetékes állami szerveket, tegyék meg a szükséges intézkedéseket, hogy az igazságszolgáltatás és jogrendszerünk összhangban legyen népesedéspolitikai céljainkkal, szolgálja azok érvényre juttatását.

5. Népesedéspolitikai törekvéseink megvalósulása nagymértékben függ a lakosság

demográfiai magatartásának tudati összetevőiről, a közvéleménynek a népesedéssel összefüggő szemléletétől, a kollektív és az egyéni felelősség növekedésétől. Az iskolai oktatás és nevelés, a tömegkommunikációs eszközök és a művészetek közvetítsék a harmonikus családi élet értékeit, a gyermekvállalással és -neveléssel, a társadalom iránti felelősséggel kapcsolatos normákat. Ennek során reálisan érzékeltetni kell a családi élet, a gyermeknevelés valóságos gondjait és örömeit. A propagandamunka széles körben ismeresse népesedési helyzetünk alakulásának főbb összetevőit, népesedéspolitikai céljainkat, valamint a gyermekvállalás és -nevelés társadalmi segítésének formáit. Határozottan fel kell lépni az ellenzéki-ellenséges indulatokból táplálkozó, torzító beállítással szemben, biztosítani kell népesedéspolitikánk eredményeinek és teendőinek hiteles, meggyőző propagandáját.

A Politikai Bizottság felkéri a sajtó, a tömegtájékoztatási intézmények, a propagandamunka irányításáért felelős párt- és állami szerveket, valamint a Művelődési Minisztériumot, hogy népesedéspolitikai feladatainkkal kapcsolatban dolgozzák ki teendőiket.

6. Népesedéspolitikai céljaink megvalósítása a párt-, az állami és a társadalmi szervek összehangolt munkáját igényli. Ebből a felelős központi szerveken kívül vegyék ki részüket a helyi tanácsok, vállalatok, intézmények és pártszervezetek is. Járuljanak hozzá olyan közszellem kialakításához, mely ösztönöz a gyermekvállalásra, a gyermekről való felelős gondoskodásra.

A Politikai Bizottság felkéri a társadalmi és tömegszervezeteket, hogy határozzák meg sajátos feladataikat, és tevékenységükkel folyamatosan segítsék népesedéspolitikai céljaink elérését.

MTA DEMOGRAFIAI BIZOTTSÁGÁNAK VÉLEMÉNYE A
"NÉPESEDESI HELYZETÜNK, NÉPESEDESI FELADATAINK"
CÍMŰ VITAANYAGRÓL
(1981. május 12.)

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGA

E M L É K E Z T E T Ő

Az MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGA 1981. MÁJUS 12-ÉN TARTOTT
ÜLÉSÉRŐL

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága ülést tartott, melyet Barta Barnabás a Bizottság elnöke nyitott meg. Az ülésen a II. sz. Melléklet "Népesedési helyzetünk, népesedéspolitikai feladataink" című napirendi pont került megvitatásra.

A továbbiak folyamán a Demográfiai Bizottság a következő témákat készül megvitatni:

1. A demográfiai tudomány helyzete (a IX. osztály elé kerülő helyzetelemzés).
2. A Népeségtudományi Kutató Intézet profiljának kialakítása és távlati kutatási terve.
3. A távlati és középtávú kutatási tervben szereplő demográfiai kutatási témák megvitatása.
4. A népességelőreszámítások módszereinek továbbfejlesztése.

Az ülésen résztvevők névsorát az I. sz. Melléklet tartalmazza.

Budapest, 1981. május 21.

Barta Barnabás s.k.
a Bizottság elnöke

Klinger András s.k.
a Bizottság titkára

Az MTA Demográfiai Bizottsága 1981. május 12 -i ülésén résztvevők névsora

Barta Barbanás
Hoóz István
Klinger András
Czeizel Endre
Kovacsics József
Miltényi Károly
Molnár László
Monigl István
Nemeskéri János
Schuler Dezső
S. Molnár Edit
Szigeti István
Tamásy József
Vincze István
Vidovszky Kálmán
Vukovich György
Zoltán Imre
Metzger Gyula

A Bizottság többi tagja más fontos hivatalos elfoglaltság, külföldi tartózkodás, illetve betegség miatt kimentette magát.

Az MTA Demográfiai Bizottsága véleménye a "Népesedési helyzetünk, népesedéspolitikai feladataink" című vitaanyagról.

Az MTA Demográfiai Bizottsága tagjai a kiküldött vitaanyagot jó alapnak tekintették a további végleges javaslatok elkészítéséhez. Általánosságban a népesedési helyzet elemzését és a jövőbeni népesedési kilátások ismertetését színvonalasnak, a céloknak megfelelőnek tartották. Számos javaslat született a népesedéspolitika eszközrendszerére vonatkozóan; bizonyos kiegészítéseket és a prioritások megváltoztatását javasolták az anyagi-szociális eszközökre vonatkozóan. Különösen sok kiegészítés és észrevétel hangzott el az egészségügyi eszközök tekintetében. Általános volt az a vélemény, hogy a tudati, tömegpolitikai feladatokat tartalmazó rész kevésbé kidolgozott és így annak nagyobb arányú átfogalmazására lenne szükség.

A vita alapján a Bizottság az egyes fejezetekkel kapcsolatban az alábbi főbb észrevételeket fogadta el, amelyeket az anyag véglegesítésénél indokolt lenne figyelembe venni:

Bevezetés

Szükségesnek látszik az anyagot oly módon bevezetni, hogy kiderüljön belőle, miért szükséges a népesedési kérdést újra felvetni. Ebben ki kellene fejteni, hogy miért indokolt a kérdéssel most foglalkozni és azt is, hogy az esetleges újabb intézkedésektől milyen eredmények várhatók. Talán már itt kellene leszögezni, hogy a népesedéspolitika csak bizonyos korlátok között képes megváltoztatni az elkövetkező 20 éves időszak népesedési helyzetét, de a helyzet őszinte feltárására és a lehetséges intézkedések megtételére feltétlenül szükség van ahhoz, hogy népesedési helyzetünk további jelentős romlását megfékezzük.

I. A népesedési helyzet alakulása

Az előterjesztett formában a Bizottság egyetértett az elemzéssel. Javasolta azonban, hogy a terjedelmi korlátok adta lehetőségen belül jobban ki kellene domborítani a

a jelenlegi népesedési helyzet kialakulásának társadalmi-gazdasági okait, utalva az esetleges rétegekülönbségekre is. Felvetődött az a javaslat, hogy történjen utalás a népességstruktúra változásra is, különösen a népesség öregedésével kapcsolatos problémákra (olyan összefüggésben, hogy növekszik az egyedül élő idős özvegy nők száma, stb.). A válások okainak ismertetését - azok bizonytalansága miatt - a bizottság nem látta indokoltnak.

II. A népesedés jövőbeni alakulása

Az I. fejezethez hasonlóan itt is indokoltnak látszik, hogy a termékenység jövőbeni alakulásán kívül a halandóság, a házasság és válás, valamint a családok helyzetének perspektíváival is foglalkozna a jelentés.

III. A népesedéspolitika alapelvei, céljai, tartalma, eszközei

E rész tekintetében is általános volt az a vélemény, hogy a születések számát befolyásoló népesedéspolitikai célok mellett bővebben kellene kifejteni a halandóság csökkentése, ill. a családok megszilárdítása érdekében történő népesedéspolitikai célokat és alapelveket. Többen helytelenítették, hogy a népesedési helyzet átmeneti jellegűnek van minősítve, holott pl. a termékenység csökkenése közel egy évszázada csaknem folyamatos, ill. a háromgyermekes családeál el nem fogadása is régóta jelentkezik és előreláthatólag még hosszú ideig ez lesz jellemző.

A Bizottság tagjai egyöntetűen elfogadták a vita-anyag azon alapvető megállapítását, hogy az 1973. évi népesedéspolitikai intézkedések termékenységi szintre vonatkozó célkitűzését hosszú távon változatlanoknak kell tekinteni. A következő időszakban azonban olyan jellegű átértékelésre lenne szükség, hogy a 3. gyermek nagyobb arányú megszületése ösztönzésére kell koncentrálni. Ebből a célból a lehetséges népesedéspolitikai intézkedéseknek arra kell irányulniok, hogy erősen csökkenjen az egygyermekes családok száma.

IV. A népesedéspolitika eszközrendszere

1. Anyag-szociális eszközök

A Bizottság tagjai több kiegészítő népesedéspolitikai eszköz megemlítését tartották szükségesnek a javaslatok között. Ezek sorában leglényegesebbnek az látszik, hogy

a családokat segítő társadalombiztosítási-intézményi segítségen kívül az eddiginél jobban lehetne támaszkodni a családok, a környezet öntevékenységére. Ehhez a felvilágosításon és tudatformáláson kívül bizonyos igazgatási-jogi, egyes esetekben kisebb anyagi támogatás is szükséges. Az ilyen jellegű kezdeményezések támogatásával jobban elérhető a kisgyermekes családok gyermekeinek gondozása (családvédelmi gondozás, gyermekmegőrzés, minibölcsőde, játszótér, játszóhely stb.), de ehhez hasonlóan az egyedül élő öregek segítése is megoldható lenne.

A közvetlen anyagi juttatások vonatkozásában általános volt az a vélemény, hogy komplexebb módon kell megközelíteni a szülési-gyermekágyi segély-családi pótlék-gyebölcsőde időzítésének, ill. összhangjának kérdését. Felvetődött pl. egy olyan javaslat is, hogy a szülési-gyermekágyi szabadság idejének felemelését oly módon lehetne megoldani, hogy ez az időszak a terhesség idejére essék (a teljes fizetés folyósítása a terhesség megállapításától a szülés időpontjáig történjen) és ezt követően az anyát gyés, illesse meg (oly módon, hogy ennek összege a gyermek 1 1/2 éves koráig magasabb, onnan pedig a jelenlegi szintű legyen). Ez nem jelentene túlzott költségemelkedést (megszűnne a terhességi táppénz), de egészségi hatása igen kedvező lenne (főleg a koraszülések csökkentése terén). Ugyancsak felvetődött az a javaslat, hogy a családi pótlék kifizetése is a terhesség megállapításánál kezdődjék.

Népesedéspolitikai szempontból a családi pótlék kiterjesztését az első gyermekekre is általánosságban nagymértékben támogatta a Bizottság. Az egyik résztvevő véleménye szerint ugyan a 3. gyermek után fizetendő családi pótlék igen jelentős felemelése nagyobb születésszám emelkedést eredményezne, a Bizottság többi tagjának véleménye szerint azonban a következő időszakban inkább az egygyermekes családok csökkentése és a kétgyermekesek arányának növelése látszik reális célkitűzésnek és ehhez valószínűleg jelentős segítséget adna az egygyermekes családok számára történő családi pótlék juttatása. Ez a gyermek bizonyos koráig, így pl. 3 éves korig történne és ezután megszüntetendő lenne, ha a 2. gyermek nem születik meg.

A gyermekgondozási segély-rendszer népesedéspolitikai fontosságát a Bizottság valamennyi tagja hangsúlyozta. Támogatták a gyermekszámtól függő - az eddiginél jóval nagyobb arányú - progresszivitás fontosságát. Ezért mindenki egyetértett az anyasági segély ilyen jellegű emelésére vonatkozó javaslatokkal.

A lakás és népesedés összefüggéseivel foglalkozó részt a Bizottság tagjai kidolgozatlanok tartották. Egyetértettek azzal, hogy nem ennek az előterjesztésnek a feladata a lakásépítés- és elosztás új rendszerének kidolgozása. Az anyagban csak utalás

történt a most készülõ korszerûsítési koncepcióra és csak olyan megjegyzés volt, hogy abban az eddiginél jobban kell figyelembe venni - népesedéspolitikai szempontból is - a fiatal házások és a gyermekes családok mennyiségi és minõségi lakásigényeinek kielégítését. Ha ezzel nem elégedhet meg a jelentés, akkor objektívebben - kevésbé optimistán - kellene bemutatni a lakáshelyzet és a népesedés összefüggéseit és kissé bővebben utalni a lehetséges segítő intézkedésekre.

2. A népesedés egészségügyi tényezõi

A Bizottság tagjai ezt a részt erõsen leírónak tartották és hiányolták a népese-
dési helyzet javítása érdekében teendõ egészségügyi feladatokat. Hangsúlyozták, hogy
fõleg olyan intézkedések szükségesek, amelyek a megszületett nemzedék minõségét fokoz-
zák, vagyis csökkentik az egészségi károsodással született gyermekek számát. Azt kell
biztosítani, hogy a kívánt gyermekek valóban hasznos tagjai legyenek családjuknak és
a társadalomnak, és a károsodással született gyermekek számának növekedésével ne emel-
kedjen az eltartásra szorulóknak száma. Több konkrét javaslat született e célok érdeké-
ben:

- növelni kell a terhesség alatti szûrõvizsgálatokat az újszülöttek károsodásának idõben
történõ megállapítása érdekében; ehhez a szükséges személyi és anyagi feltételeket
biztosítani kell;
- nemcsak az értelmi, de a mozgás és érzékszervi fogyatékos gyermekek gondozásával és
rehabilitációjával is kell foglalkozni; e téren nemcsak a genetikai károsodással szü-
letett gyermekekre kell gondot fordítani, hanem a kis súllyal, ill. idõ elõtt tör-
ténõ születés vagy a szülési sérülés miatti károsodottakra is, akik szintén nagy ve-
szélyeztetettségnek vannak kitéve;
- általánossá kell tenni a spontán vetélésen átesett nõk rendszeres gondozását, hogy
ezzel az ismételt vetélések, ill. koraszülések jobban elkerülhetõk legyenek;
- javítani kell a terhesgondozás személyi és minõségi feltételeit (biztosítva, hogy ezt
lehetõség szerint szakorvos végezze, ill. a szükséges mûszerek beszerzését is meg kell
oldani);
- a szülészeti intézmények szétszórtságát meg kell szüntetni, mivel csak jól ellátott
nagyobb szülészeti osztályokon biztosítható a minõségi szülészeti ellátás;

- a fogamzásgátló eszközök a legteljesebb választékban álljanak rendelkezésre a modern perorális és intrauterin eszközök mellett a hagyományos védekezési eszközöket is beleértve.
- a család és nővédelmi tanácsadó jelenlegi rendszerét komplexebbé kellene tenni; bővítve a genetikai tanácsadás lehetőségét, korszerűsítve a házasságkötés előtti tanácsadás intézményét.

Az egészségügyi feladatokat tárgyaló részben szükséges a halandóság javítása érdekében teendő intézkedések megemlítése is. Itt főleg a megelőzéssel kapcsolatos egészségügyi (szűrések fokozása, egyes betegségekben szenvedők fokozott gondozása) és egyéni-társadalmi (életmóddal kapcsolatos feladatok: étkezési szokások, testedzés, dohányzás, alkoholizmus) teendők felsorolása látszik indokoltnak.

3. Tudatformálás

A legtöbb megjegyzés és észrevétel ezzel a fejezettel kapcsolatban hangzott el a Bizottság tagjai részéről. Hiányolták ebben a részben is a konkrét intézkedéseket és a célok pontosabb meghatározását.

Általános volt az a vélemény, hogy nem lehet túlzott igényeket támasztani a tömegpolitikai, tudatformáló munkának a népesedési magatartások megváltoztatásában. Így a kritikai megjegyzések is kissé vulgárisnak tűnnek, hiszen a gyermekszám-ideák gyors változását nem lehetett és a jövőben sem szabad elvárni a tömegkommunikáció eszközeitől. Inkább a család megerősítése, a családdal kapcsolatos pozitív eszmények általánossá válása az a terület, ahol a folyamatos és következetes tudatformálás eredményt tudna elérni. Ennek azonban komplex terven kell alapulnia, az iskolai neveléssel kezdődően - amelynek minőségét erősen növelni indokolt -, az orvosi-egészségügyi tanácsadáson keresztül a tömegkommunikáció részvételéig. A propagandában szét kell választani az általános tudatformálást (amely mindenkire szól) és az egyes rétegek-csoportok részére szóló tájékoztatást-nevelést (amely csak egy adott magatartású, vagy kulturális társadalmi rétegű, korú családi helyzetű személyt orientál).

Tágabb értelemben a tudatformálás eszköze lehet a jogszabály-alkotás és jogalkalmazás is. Ennek megváltoztatása is szükséges lehet, főleg a családok stabilizálása érdekében. Ezért ilyen vonatkozású javaslatokat is indokolt lenne felvenni az anyagba.

A MINISZTERTANÁCS 3397/1981. (XI. 26.) Mt.h. SZÁMÚ HATÁROZATA
A NEPESEDÉSPOLITIKAI TENNIVALÓKRÓL
(1981. november 26.)

A Minisztertanács a népesedési helyzet javítása érdekében a következőket határozza:

1. A népesedéspolitika tartalmának és céljainak bővítése, eszközrendszerének továbbfejlesztése érdekében, a népgazdaság távlati tervező munkálatai keretében ki kell dolgozni a hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepciót, és megvalósításának eszközrendszerét.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke
egészségügyi miniszter
Központi Statisztikai Hivatal elnöke

Határidő: 1983. december 31.

2. Az egészségügyi ellátás hosszú távú koncepciója keretében ki kell dolgozni és a Minisztertanács elé kell terjeszteni olyan átfogó programot, amely egységes rendszerbe foglalja a hosszú távú népesedéspolitikai célokkal összefüggő egészségügyi feladatokat és azok feltételeit.

Felelős: egészségügyi miniszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: 1983. december 31.

3. Javaslatokat kell kidolgozni a népesedéspolitikával összefüggő anyagi és szociális jellegű, a VI. ötéves terv időszakában megvalósítható intézkedésekre (családi pótlék emelése, annak bevezetése egy gyermek után is, a gyermekgondozási segély összegének emelése). Ennek keretében meg kell vizsgálni, hogy a VI. ötéves terv eredeti előirányzatán felül mintegy 1 milliárd Ft-ot milyen módon lehet biztosítani népesedéspolitikai célokra. Vizsgálni kell továbbá egyes természetbeni juttatások átcsoportosításának lehetőségét a pénzbeniek javára.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke
pénzügyminiszter
egészségügyi miniszter

Határidő: a vizsgálat befejezésére 1982. szeptember 30.
az egyes intézkedések bevezetésére az éves népgazdasági tervekkel egyidejűleg.

4. Felül kell vizsgálni a fiatalok számára biztosított hitelkonstrukciókat és olyan rendszert kell kialakítani, amely az eddigiéknél hatékonyabban segíti családalapításukat, önálló életpályájuk megkezdését.

Felelős: pénzügyminiszter

Határidő: 1982. szeptember 30.

5. Korszerűsíteni kell a gyermekgondozási segély rendszerét. Ennek keretében lehetővé kell tenni a segély igénybevételét az apa jogán is, ki kell dolgozni a segély igénybe vevők munkavállalási lehetőségének feltételeit, azonossá kell tenni a segély és a terhességi-gyermekágyi segély igénybevételének feltételeit, a súlyosan fogyatékos, illetőleg tartósan beteg gyermekek után a segélyt 6 éves korig kell biztosítani. A javaslatokat a Minisztertanács elé kell terjeszteni.

Felelős: egészségügyi miniszter

Országos Tervhivatal elnöke

pénzügyminiszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Határidő: 1982. március 31.

6. Módosítani kell a művi terhességmegszakítás engedélyezését szabályozó rendeletet, s ennek keretében a terhességmegszakítás feltétel nélküli engedélyezéséhez a korhatárt 35 évre kell leszállítani.

Felelős: egészségügyi miniszter

Határidő: 1982. március 31.

7. A Minisztertanács szükségesnek tartja, hogy a társadalmi közmorál helyes irányú alakítása érdekében a népesedéspolitikai célkitűzések kapjanak nagyobb szerepet az oktatásban, nevelésben, a munkahelyi kollektívák és vezetők tevékenységében, a propaganda munkában és a tömegtájékoztatásban.

Felelős: művelődési miniszter

Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala elnöke

egészségügyi miniszter

érdekelte miniszterek, országos hatáskörű szervek vezetői

Határidő: folyamatos

8. A népesedéspolitika eszközrendszerét ki kell egészíteni olyan családpolitikai és jogi eszközökkel is, amelyek a házasság és a családi élet megszilárdítását szolgálják. Felül kell vizsgálni és módosítani kell azokat a jogszabályokat, amelyek hátrányosan befolyásolhatják a népesedéspolitikai célkitűzések megvalósulását.

Felelős: igazságügyminiszter

Határidő: 1982. december 31.

Budapest, 1981. november 26.

Lázár György s.k.
a Minisztertanács elnöke

"B" BLOKK

ELŐTERJESZTÉS A MINISZTERTANÁCS RÉSZÉRE
A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL, A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL
ÉS A MEGVALÓSÍTÁS ESZKÖZRENDSZERÉRŐL

✕

A MINISZTERTANÁCS 3060/1984. Mt.h. SZÁMU HATÁROZATA
A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL ÉS A TEENDŐKRŐL SZÓLÓ HATÁROZAT
ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK MUNKAPROGRAMJÁRÓL

✕

AZ MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGÁNAK VÉLEMÉNYE A
"JAVASLAT A NÉPESEDÉSPOLITIKA HOSSZU TÁVU KONCEPCIÓJÁRA ÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK
ESZKÖZRENDSZERÉRE" VALAMINT
"JAVASLAT A NÉPESEDÉSPOLITIKA HOSSZU TÁVU KONCEPCIÓJÁHOZ CSATLAKOZÓ
EGÉSZSÉGÜGYI FELADATOKRA"
CIMŰ KORMÁNYELŐTERJESZTÉSEK TERVEZETEIRŐL

✕

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKSÉGÉNEK ÁLLÁSFOGLALÁSA
A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ KIDOLGOZÁSÁNAK
HELYZETÉRŐL SZÓLÓ JELENTÉS TÁRGYÁBAN

✕

AZ MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI
KONCEPCIÓ FŐ CÉLJÁIRÓL ÉS FŐ IRÁNYÁIRÓL

ORSZÁGOS TERVHIVATAL
KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
EGÉSZSÉGÜGYI MINISZTERIUM
OO46/2/I/1984

ELŐTERJESZTÉS
A MINISZTERTANÁCS RÉSZÉRE
A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL, A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL
ÉS A MEGVALÓSÍTÁS ESZKÖZRENDSZERÉRŐL
(1984. február 16.)

A Minisztertanács 3397/1981. Mt.h. számú határozata szerint 1983 végéig az Országos Tervhivatalnak, a Központi Statisztikai Hivatalnak és az Egészségügyi Minisztériumnak a hosszú távú tervezőmunka keretében javaslatot kell kidolgoznia a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióra és megvalósításának eszközrendszerére, továbbá a népesedéspolitikával összefüggő egészségügyi feladatokat tartalmazó programra.

A jelentés a hosszú távú tervezőmunka eredményei alapján:

- összefoglalja a népesedési folyamatok legfontosabb múltbeli és jövőbeli irányzatait, illetőleg a várható társadalmi és gazdasági fejlődésnek a népesedésre gyakorolt hatásait;
- kijelöli a hosszú távú népesedéspolitika főbb céljait, javaslatot tesz annak eszközrendszerére és fejlesztésének irányaira, különös tekintettel az 1985-1990 közötti időszakban meghozandó népesedéspolitikai intézkedésekre.

I. NÉPESEDÉSI HELYZETÜNK FŐBB JELLEMZŐI A HETVENES ÉVTIZEDBEN ÉS A NYOLCVANAS ÉVEK ELEJÉN; FŐBB IRÁNYZATOK AZ EZREDFORDULÓIG

1. Hazánk népesedési helyzetének legfontosabb sajátossága az 1980-as évek elején az, hogy a népesség hosszú idő óta tartó szaporodása megállt, majd 1981-től a népesség fogy (1981-ben 1900, 1982-ben 10 800 fővel, 1983-ban pedig 21 ezer fővel csökkent az ország lakossága).

A népesség csökkenését több hosszú ideje ható folyamatnak egymást erősítő hatása idézte elő. Magyarországon a családok átlagos nagysága hosszú idő óta nem biztosítja a népesség egyszerű reprodukcióját. Ahhoz, hogy a népesség lélekszáma hosszú távon változatlan maradjon, száz családonként átlagosan kétszázharminc gyermeknek kellene születnie. Ez a családnagyság az 1950-es évek derekáig volt jellemző; azóta elmarad a reprodukciót biztosító szinttől.

A népesség csökkenésében legalább ilyen része van annak, hogy a halandóság hosszabb ideje kedvezőtlenül alakul: az 1960-as évek közepétől hazánkban folyamatosan romlik.

A hazai népesedési helyzetet nemzetközi összehasonlításban vizsgálva: a termékenység színvonala közepesnek, a halálozási kiugróan magasnak ítéltető. Az, hogy a népesség fogy, nem egyedi magyar jelenség, de nem is túlságosan gyakori. (1982-ben 3 országban csökkent a népesség lélekszáma.) Az 1970-es években számos fejlett országban csökkent, illetőleg alacsony volt a termékenység, visszaesetek a születési arányszámok. Ez azonban a kisebb halálozási arány miatt ezekben az országokban mind- ezideig nem vezetett a népesség csökkenésére. Hazánkban a nyers halálozási arányszám 1965 és 1983 között 10,7 ezrelékről 13,9 ezrelékre nőtt, s ez a fejlett egészségi kultúrájú országok jelenlegi színvonalához képest kedvezőtlen. Ha hazánkat a gazdasági fejlettségével és egészségügyi ellátottságával összhangban álló halálozási viszonyok jellemeznék, még nem kezdett volna fogyni a népesség.

A termékenységi és a halálozási viszonyoknak tartós és az utóbbi években gyorsuló romlása együttesen idézte elő a jelenlegi népesedési helyzetet. Ezért a jelenlegi helyzetet megváltoztatni és a kedvezőtlen irányzatokat megfordítani csak hosszabb időszak alatt lehet.

Az 1970-es években néhány egyéb - a népesség lélekszámára és szerkezetére kiható - folyamatban szintén változás történt. A házasságok száma az elmúlt tíz évben csökkenő irányzatot mutat, ezzel párhuzamosan nő a házasságon kívüli együttélések száma. A hetvenes évek derekán emelkedni kezdett - az addig több évtizede csökkenő irányú - házasságkötési életkor. Kisebb ingadozásokkal tovább szaporodtak a válások - számuk nemzetközi összehasonlításban is nagy -, ezért, valamint az egyre több özvegyülés miatt a meglévő házasságok száma csökken. (Ennek ellenére, az európai országokhoz viszonyítva Magyarországon viszonylag még mindig magas a házasságkötési gyakoriság.)

Az élveszületések száma az elmúlt évtizedekben erősen ingadozott; a fő irányzat azonban csökkenő. A születéseknek az 1950-es évek elejére jellemző nagy száma után gyors visszaesés történt, az 1960-as évek elejére kialakult 13 ezrelékes arány akkor a világon a legkisebbek közé tartozott. 1965-1969 között 15 ezrelék körüli nagyságot ért el, majd ismét - kisebb mértékben - visszaesett. 1974-1976 között ug-rásszerűen emelkedett, 1975-ben elérte a 18,4 ezreléket (194,2 ezer élveszületés). A születések száma 1976-tól csekélyebb mértékben, 1978-tól pedig erőteljesen csökkent. 1983-ban az élveszületések aránya 11,9 ezrelék, s ez alacsonyabb, mint az 1962. évi mélypont.

A születések ingadozása több okra vezethető vissza. Ezek: a népesség korstruktúrájának változása, a termékenység alakulása és nem utolsósorban a népesedésre kiható intézkedéseknek, népesedési programoknak és határozatoknak a hatása. Azt, hogy a népesség lélekszáma miként alakul, hosszú távon a családok gyermekeinek átlagos száma (a teljes termékenységi arány, a befejezett termékenység) határozza meg. Ezért egy-egy népesedési intézkedés hatása végsősorban azon mérhető le, hogy milyen változást képes előidézni a családok gyermekvállalásában. E tartós hatást meg kell különböztetni a szülések időzítésére (előrehozására) tett rövid távú hatástól, amely ugyan a termékenységre nem hat tartósan, de erősítheti vagy mérsékelheti a népesség korösszetételében meglévő különbségeket.

A hetvenes évek népesedési folyamataira számottevő hatással lévő 1973. évi népesedéspolitikai határozat két fő célt tűzött ki: el kell érni a nettó reprodukciót biztosító termékenységi színvonalat, s kiegyenlítettebbé kell tenni a népesség korösszetételét. Ezeket a hosszú távú célokat sokoldalú népesedéspolitikával kívánta elérni. Az 1973. évi határozat három területre szabott meg fejlesztési programot. E szerint: javítani kell a gyermekes családok anyagi életkörülményeit - beleértve a

lakáshelyzetet - (családi pótlék, gyermekgondozási segély, gyermekintézmények stb.); tovább kell fejleszteni a népesedés egészségügyi feltételeit és intézményeit (például a korszerű fogamzásgátló eszközök elterjesztésével); és formálni kell a gyermekvállalás, illetőleg a gyermeknevelés tudati viszonyait.

Az intézkedések hatása elsősorban mégis a szülések időzítésében: az első gyermek megszületésének előrehozatalában, illetőleg a kétgyermekes családokban a két gyermek megszülése közötti idő lerövidülésében nyilvánult meg. A nettó reprodukcióhoz szükséges harmadik gyermekek nem születtek meg a kellő arányban. Azt, hogy a születések száma emelkedett, mintegy kétharmadában a másodszülöttek, 20 százalékában az elsőszülöttek és csak 16 százalékban a harmadszülöttek számának növekedése eredményezte. (A szülési sorrend átlaga 1970-ben 1,88, 1973-ban 1,86, 1974-ben 1,89 és 1976-ban már 1,84). A termékenységnövekedés a szülések előrehozásából adódó átmeneti jellegű jelenség volt.

Mindazonáltal az 1974-1975-beli születési csúcs nem kizárólag annak tulajdonítható, hogy aszüléseket sokan előrehozták és a szülőképes korú nők száma akkoriban megnövekedett. Azt, hogy az 1973-ban hozott intézkedések - az előzőeken túlmenően - tartósabban kedvezően hatottak a gyermekvállalásra, szintén több tény igazolja:

- a termékenység a 35 éven aluli házasságú nők valamennyi csoportjában emelkedett, ezen belül a 25-34 éves korúak körében nagyobb mértékben, mint a 25 éven aluliak körében;
- 1970 és 1980 között a 35 éven aluli házasságú nők között minden korcsoportban növekedett a megszületett gyermekek száma, de az így is alatta marad az 1960. évinek. A családokban az átlagos gyermekszám 1983-ban nagyobb, mint 1973-ban volt. Ez azonban abból adódott, hogy csökkent a gyermektelen és az egygyermekes családok aránya, s növekedett a kétgyermekesek aránya;
- a rétegek szerinti termékenységi mutatószámok azt jelzik, hogy az elmúlt évtized népesedéspolitikája a magasabb végzettségűek körét is kedvezően érintette, hiszen ezekben a családokban egyre gyakoribbá vált, hogy egy gyermek helyett két gyermeket vállaltak (e rétegek átlagos gyermekszáma mégis az országos átlag alatt marad).

Az 1973. évi népesedési határozat tehát több szempontból kedvezően hatott a családok gyermekvállalási magatartására, de a háromgyermekes családmódot nem sikerült általánossá tenni. Részből ezért a születések száma 1976-tól kisebb mértékben, 1978-tól pedig erőteljesen csökken. E csökkenést 75 százalékában a termékenység visszaesése, 17 százalékában a korösszetétel megváltozása és 8 százalékában a szülőképes korú há-

zas nők számának csökkenése okozta. A termékenység csökkenésének oka elsősorban az, hogy míg a születési csúcs idején a szülések nagy hányada előrehozott szülés volt, ez most hiányzik. Az 1973-ban hozott népesedéspolitikai intézkedés időzítése tehát végső hatásában nem csökkentette, hanem növelte a korosztályok között lévő létszámbeli különbségeket, mert a termékenység átmeneti javulása elsősorban az első és második gyermekek előrehozott szüléséből adódott. Ezért a 27-34 év közötti nők nagy hányadának jelenleg két gyermeke van, s többségük biológiailag alkalmas a harmadik gyermek megszületésére. Gyermekvállalási hajlandóságot azonban, a népesedéspolitikai határozat végrehajtásának bizonyos negatív tapasztalatai (bölcsődei, óvodai helyhiány, zsúfoltság stb.), a munkavállalás és a gyermekvállalás között mutatkozó tartósabb konfliktusok, valamint a legutolsó gyermek születése óta eltelt viszonylag hosszabb idő feltehetően mérsékelte. Ezért e korosztályok termékenységének kedvező irányba terelése további - az 1973-beli népesedéspolitikai határozathoz hasonlóan komplex - intézkedéssorozatot kíván meg.

Ha ilyen intézkedésekre a közeljövőben mód nyílna, akkor ezek - most először - nem fokoznák, hanem mérsékelnék a népesség korösszetételének egyenetlenségeit.

Halálalozási viszonyaink illetőleg az azokat összefoglalóan jelző várható élettartam kedvezőtlen: 1982-ben a férfiak átlagos élettartama 66,1 év, a nőké 73,7 év volt. Ezekkel a mutatókkal hazánk a fejlett ipari országok rangsorában az utolsó előtti helyen áll.

A halálalozások zöme időskorú elhalálalozás. (1982-ben a meghaltak 3/4-része 60 éven felüli ember volt.) A csecsemőhalandóság - részben az 1973-ban hozott népesedéspolitikai intézkedések hatására - az utóbbi években csökken (1973-ban 33,8, 1983-ban már csak 19 ezrelék volt), de ez még ma is nagy. A gyermekhalandóság alacsony; a fő halálok e korcsoportban a sok baleset. Ebben az időszakban gyorsan növekedett a középkorú népesség halandósága, bár a legveszélyeztetettebb férfi korcsoportok halálalozásának romló irányzata az utóbbi egy-két évben lelassult. Nemzetközi viszonylatban nem tekinthető csekélynek az idős lakosság halandósága sem.

A halálalozásnak ok szerinti szerkezete megfelel a fejlett ipari országokénak. A legfőbb halálokok: a keringési és a daganatos megbetegedések, továbbá az erőszakos halálalozások.

A halálalozás kedvezőtlen alakulásában tartós és átmeneti életmódbeli, környezeti és az egészségügyi ellátással összefüggő tényezőknek egyaránt szerepük van.

A népesség számának alakulása, a születések és a halálozás társadalmi és gazdasági tényezőknek is függvénye. Ezek a tényezők a termékenység alakulásával kapcsolatosan jobban feltártak, mint a halálozás szempontjából.

Több évtizedes folyamatként a családok szétaprózódnak, a több nemzedék együttélése visszaszorulóban van. Az utóbbi évtizedekben fokozatosan általánossá vált a kétgyermekes kiscsalád. Ennek okai részben objektívek (a faluból városokba áramlás, az újonnan épülő lakások kis alapterülete stb.), részben szubjektívek (a nemzedékek részben eltérő értékrendje, életstílusa).

A szocialista építés első időszakában számottevően fokozódott a nők, különösen a fiatalabb korosztályok gazdasági aktivitása, s ez hosszabb ideje magas fokon van. (1949-ben a 14-29 éves nők 43,9 százaléka volt kereső, 1960-ban 48,4, 1970-ben 64,7, 1980-ban 74,6 százaléka.) Jelenleg a nők nagy többsége úgy vállalkozik gyermekszülésre, hogy közben munkaviszonyban is van: 1980-ban a szülő nők 92 százalékának volt munkaviszonya.

A legutóbbi évtizedben egyre több nő szerzett magasabb iskolai végzettséget, szakképzettséget. Az 1970-es évek végén a középiskolai és a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal nők aránya meghaladta a megfelelő korú féfiakét. Ez az arányeltolódás az elkövetkező évtizedben folytatódik. A magasabb iskolai végzettség, a szakképzettség egyúttal több alkalmat ad a fiatal női korosztályoknak arra, hogy munkát és közéleti szerepet vállaljanak, művelődjenek.

A gazdasági aktivitás fokozódása, a magasabb iskolai végzettség nagyfokú kiterjedése, a kétnemzedékes családok általánossá válása és a városokba való áramlás megváltoztatta az életmóddal, az életvezetéssel kapcsolatos igényeket. De a nőknek a maguk - társadalmilag hasznos és ezért támogatott - munkavállalásával, a művelődésben és a közéletben vállalt szerepével kapcsolatos feladatok gyakran ellentmondásba kerültek a gyermekneveléssel járó tartós kötelezettségekkel. Részben ez az oka annak, hogy a nők termékenysége hosszabb ideje a magasabb iskolai végzettséggel párhuzamosan csökken. A különféle családi, munkáltatói és társadalmi igények összekapcsolásának általános módjává vált, hogy a tényleges termékenységi szakaszt a házasságon belül lerövidítik (ma a szülő nők többsége 20-30 év között van). Az, hogy a végleges családnagyságot egyre korábban elérik, megnehezíti a népesség lélekszámának hosszú távú állandósítását.

A gyermekvállalást, a családok nevelési tevékenységét átfogó társadalmi intézményrendszer segíti, s ez az ellátandók széles körére kiterjed. Legfontosabb összetevői a

pénzbeli juttatások (családi pótlék, gyermekgondozási segély, terhességi-gyermekágyi segély stb.) és a különféle gyermekintézmények (bölcsőde, óvoda, napközi). Az elért eredmények ellenére a hetvenes évek derekától zsúfolttá váltak a bölcsődék és az óvodák, majd később az általános iskolák. Ezek a kedvezőtlen tapasztalatok kihatottak a gyermekvállalással kapcsolatos egyéni és családi szándékokra.

A termékenységnek az utóbbi évekre jellemző csökkenésében annak is része van, hogy az életszínvonal hosszú időszakon át tartó folyamatos növekedése a hetvenes évek végén megállt; a gyermekekkel kapcsolatos pénzbeli juttatások közül némelyeknek nem lehetett megőrizni a reálértékét, a növekvő költségek és terhek pedig megnehezítették, hogy a fiatalok lakáshoz jussanak.

A társadalmi és gazdasági változások erőteljesen hatottak a gyermekvállalással kapcsolatos egyéni és családi indítékokra.

- A szocialista kultúra szakított a családban a tekintélyelvű hagyományokkal, s ezzel egyidejűleg fokozatosan eltűntek a köztudatból a gyermekvállalást valláserkölcsös parancsként felfogó nézetek. A hagyományos gondolkodásban a gyermekvállalás része volt egy olyan életfelfogásnak, amelyben a szülők azért is nevelték gyermekeiket, hogy időskorukra megfelelő támogatást és gondoskodást kapjanak tőlük. Ezen az úton teremtették meg az aktív életszakasz utáni anyagi és szociális ellátásukat, biztonságukat. A gyermekek számára pedig szigorú erkölcsi parancs volt, hogy gondoskodjanak idős szüleikről.

A szocialista társadalom azzal, hogy egyik alapértékét, a létbiztonságot sikeresen megvalósította, megerősítette azt a felfogást, hogy a szociálpolitika minden nyugdíjas korú ember teljes ellátásáról gondoskodik. Ez is gyengíti a szülők gyermekvállalási szándékát, a gyermekek idős szülei eltartására irányuló kötelezettségérzetét.

A női egyenjogúság anyagi feltételeként bontakozik ki a nők tömeges, ma már csaknem teljes körű munkavállalása. Ez megteremtette számukra az anyagi önállóságot, a szakmai érvényesülést és a változatosabb életpálya lehetőségét, egyszersmind csökkentette bennük az anyaszerep iránti vonzódást.

- Az urbanizálódás, a falusi lakosságnak városokba áramlása, a városi lakótelepek kiépítése, a városok változatosabb világa és a magasabb fogyasztói igényszínvonal a fogyasztásközéppontúbb életvitel irányába jelentett ösztönzést. Az életmódváltozással egyidejűleg csak nagyon lassan kezdtek kialakulni az új típusú kisebb közösségek.

- A lakótelepeken a kisméretű lakások elterjedése és az elsődlegesen mennyiségi lakás-szükségletek kielégítésére irányuló törekvések nehezítették azt, hogy több nemzedék együtt lakhasson, s ezzel gyengítették a nemzedékek egymás közötti viszonyait szabályozó, a kölcsönös támogatás elvén nyugvó normákat.

Ezek a folyamatok nagymértékben átalakították a család intézményét, gyengítették a család összetartóerejét és a gyermekvállalási kedvet.

Az egészségi állapotnak, illetőleg a halandósági viszonyoknak a romlásában - az egészségügyi ellátás hiányosságain kívül - szintén mélyen gyökerező szokások (például a korszerűtlen táplálkozás, az alkoholizmus, a dohányzás) és erős társadalmi és gazdasági meghatározottságú életmódbeli jelenségek (a feszített élettempó, az egészségtelen munkakörülmények, a környezeti ártalmak) játsszák a fő szerepet, s amelyek csak nehezen és hosszabb távon változtathatók meg.

Az ezredfordulóig terjedő népesedési folyamatokra vonatkozó előrejelzésekből az alábbi főbb következtetések vonhatók le:

A világ számos fejlett országához hasonlóan hazánk népesedési viszonyait is valószínűleg az alacsony termékenység és a viszonylag nagyfokú halandóság jellemzi majd. A mértékek elsősorban attól függnék, hogy mennyire növelhető a termékenység mostani alacsony aránya és mérsékelhető a halálozás mostani nagy aránya.

Még a legkedvezőbb esetben is elkerülhetetlen, hogy a népesség lélekszáma az ezredfordulóig mintegy 450 ezerrel ne csökkenjen; kedvezőtlen esetben ez a csökkenés elérheti a 600 ezret.

Az ezredforduló körüli időszakban csak akkor állhat meg a népesség lélekszámának csökkenése, ha már a kilencvenes évek elejére nő a családokban a gyermekek átlagos száma, s érdemben javulnak a halandósági viszonyok.

A fiatal házások tervezett gyermekeinek száma a nyolcvanas évek elején a megvalósultnál valamivel nagyobb, de még ez sem elegendő ahhoz, hogy elérjük a reprodukcióhoz szükséges szintet, mivel a háromgyermekes családok aránya kicsi.

A születések száma a következő évtizedekben is ingadozik. A jelenlegi csökkenés feltehetően az 1980-as évek derekán megáll, s a kilencvenes évek közepéig növekedést

várhatunk. Az ingadozás mérsékelhető, ha a jelenleg nagy lélekszámú 27-34 éves korosztályok nagyobb arányban vállalnak harmadik gyermeket. E folyamatnak hosszabb távra is kedvező hatása lenne, mert ha az 1980-as évek második felében is kislélekszámú nemzedékek születnek, akkor az ezredforduló utáni születések száma szintén kicsi lesz.

A családok száma valószínűleg tovább nő, folytatódik a családok elaprózódásának folyamata, nő a családtöredékek és a csonka családok száma. Továbbra is általános marad a kétnemzedékes kiscsalád.

Az eddiginél kisebb mértékben, de tovább nő az időskorúak és csökken a fiatalok aránya. A munkaképes korú népesség száma - az évtized derekáig tartó csökkenés, majd az azt követő növekedés után - az ezredfordulón lényegileg a jelenlegi szinten marad.

Csökken a községek és a főváros lakossága, szaporodik a vidéki városoké. Hosszú idő óta először jellemzővé válik a községekre a természetes fogyás. A népesedési folyamatok ezen irányzatai akkor módosulhatnak, ha az új hosszú távú területfejlesztési elgondolások hatására fokozódik a községek népességmegtartó ereje.

II. A TÁRSADALMI-GAZDASÁGI FEJLŐDÉS ÉS A NÉPESEDÉS KAPCSOLATA

A népesedési folyamatokat, a családok népesedési magatartását egyrészt a társadalom értékrendje, erkölcsi és kulturális normái, másrészt a társadalmi és gazdasági környezet szabják meg. A családok népesedési magatartása azonban csak hosszabb távon és tartós ráhatással befolyásolható. Ennek egyik alapfeltétele, hogy a népesedési folyamatok befolyásolása hosszú távú koncepció alapján történjen, tartós és a változó gazdasági-társadalmi feltételekkel összhangban legyen.

A koncepció valóra váltásának általános feltétele az, hogy elfogadtassuk és erősítsük a népesedési magatartásra kedvező irányban ható társadalmi értékeket; s javítsuk a népesedésnek a gazdasággal, az életszínvonallal, és az életkörülményekkel összefüggő feltételeit.

A népesedési magatartásra ható értékrendet tudati, anyagi és jogi ráhatással kell kedvező irányba befolyásolni.

Sokoldalúan erősíteni kell a család szerepét és értékét az egyén életében és magatartásában. A családi életben fokozódjon az utódok vállalása és nevelése iránti erkölcsi felelősség és igényesség. Evégett a közvéleményben a családi étellel, a gyermekneveléssel kapcsolatban támogatóbb, illetve reálisabb szemléletnek kell érvényesülnie. Szemléletformálással is oda kell hatni, hogy a szülői, nevelői szerep harmonikusabb viszonyba kerülhessen az egyén szakmai művelődési és közéleti törekvéseivel.

A társadalom minden rétegében, különösen a fiatal nemzedékekben erősíteni kell az egészséges életmód kialakításának és folytatásának igényét. Növekednie kell az egyén saját maga és a családtagjai egészségéért érzett felelősségének. Fokozódnia kell a szülők felelősségének abban, hogy egészséges utódok szülessenek, s a családban felnövő gyermekek minél tovább és minél egészségesebben éljenek.

A kiegyensúlyozottabb népesedési magatartás kialakítása érdekében minden életkori szakaszban törekedni kell a tágran értelmezett létbiztonság megteremtésére. Ez megköveteli, hogy javuljanak a pályakezdsnek, a családalapításnak, a gyermekvállalásnak és az időskorú népesség gondozásának erkölcsi, tudati feltételei.

Ha sikerül megszilárdítani és gazdagítani a családi élet értékeit, ezzel - hosszú távú népesedéspolitikai érdekeink szolgálatán kívül - erősítjük a szocialista társadalom fejlődéséhez kapcsolódó közösségi értékeinket is, elsősorban a családnak a munkára felkészítő, szocializáló, a konfliktusokat ellensúlyozó és hazaszeretetre nevelő szerepe révén.

A gazdaság rövidebb és hosszabb távú fejlődésére vonatkozó számítások és előrejelzések alapján a népesedéspolitikai számára az alábbi fő feltételek jelezhetők:

A külgazdasági egyensúly megteremtése és megszilárdítása a következő években is elsőrendű feladat marad. A gyermekes családok helyzetére kiható intézkedéseket - a jelenlegi körülmények közepette - valószínűleg csak 1985-ben hozhatunk, s ezeknek elsősorban arra kell irányulniuk, hogy megőrizzük, illetőleg helyreállítsuk bizonyos juttatások reálértékét. A VII. ötéves terv időszakában a gazdasági fejlődés az elmúlt öt évinél valószínűleg kiegyensúlyozottabb lesz, a belföldi felhasználás a termeléssel párhuzamosan növekedhet. A lakossági jövedelmek és a fogyasztás növekedése valószínűleg mérsékelten meghaladja a VI. ötéves terv időszakának ütemét. Továbbra is fennmaradnak azonban a gazdaság-, illetőleg az életszínvonal-politika mozgásterén szűkítő tényezők. A gazdasági növekedésnek fontos feltétele ebben a szakaszban, hogy fokozatosan növeljük a felhalmozási rátát; ez természetesen korlátozza a lakossági fogyasztás növelésének lehetőségeit.

A kilencvenes évtized fejlődési irányai és feltételei jelenleg csak megközelítőleg jelezhetők előre. A gazdaságirányítási és az elosztási rendszer továbbfejlesztése javíthatja a gazdaság jövedelemtermelő képességét. Ennek megfelelően számíthatunk rá, hogy a kilencvenes évtizedben megélnékül a gazdasági növekedés, és ez segíthet abban, hogy emelkedjen az életszínvonal és javuljanak az életkörülmények.

Ha egybevetjük a társadalmi értékeket és a gazdasági körülményeket, az életszínvonal fejlesztésében, az életkörülmények javításában két fő stratégiai irány jelölhető ki: átfogóan korszerűsítendőek az elosztási viszonyok, s kiemelten fejlesztendő a lakossági infrastruktúra.

Az elosztási viszonyokat továbbfejlesztve erősíteni kell a jövedelemelosztás és a gazdasági teljesítmények kapcsolatát, s az ösztönzés hatékonyságának javításával kell megalapozni azt, hogy a gazdaság teljesítőképessége fokozódjon. Tovább kell fejleszteni a szociálpolitikát, mégpedig úgy, hogy a rászorultsághoz, a családok valóságos szo-

ciális helyzetéhez jobban igazodó hozzájutási feltételek, illetőleg teherviselési arányok, formák jöjjenek létre.

Az életkörülmények javítása érdekében kiemelten kell fejleszteni a lakossági infrastruktúra hálózatát és a szolgáltatásokat, mérsékelni kell az ellátás mennyiségi és minőségi jellegű különbségeit.

A hosszú távú gazdasági fejlődés jelzett irányai a népesedési magatartásra előnyösen és hátrányosan is hathatnak.

A lakossági jövedelmek és a fogyasztás - a múltbelinél lassúbb ütemű - növekedése mérséklőleg hathat a gyermekvállalási hajlandóságra. A fogyasztói igények és a jövedelemszerzés lehetőségei között feszülő tartós különbség a családokat eredeti családterveik mérséklésére készíthetik.

A nyolcvanas évek második felétől a foglalkoztatási politika a múlthoz képest eltérően hathat a népesedési folyamatokra. A gazdaságnak a következő évtizedekben nem lesz szüksége sok pótlólagos munkaerőre, s a foglalkoztatás hatékonyságát javító további intézkedésekkel a tervidőszakban megteremthetők a feltételei annak, hogy a munkaerő iránti globális túlkereslet megszűnjön. Ennek megfelelően mód nyílhat olyan népesedéspolitikai indíttatású intézkedések megtételére is, amelyek mérsékelhetik a gazdasági aktivitást, illetőleg a társadalmi munkaidőalapot, s amelyek révén bővíthet a rugalmas foglalkoztatási formák alkalmazásának köre.

Az mindvégig kiemelt cél marad, hogy javítsuk a népesedési szempontból fontosabb rétegek - a családalapító fiatalok és a többgyermekes családok - lakáshoz való jutásának feltételeit. Folyamatosan mérséklődik a mennyiségi lakáshiány, s csökken azoknak az aránya, akiknek nincsen önálló lakásuk. Ahhoz azonban, hogy a családalapító fiatalok lakáshoz jutásának esélyei javuljanak, tovább kell korszerűsíteni a lakáelosztási és gazdálkodási rendszert.

A lakáson kívüli egyéb alapfokú infrastrukturális hálózatok ellátóképessége is mennyiségi és minőségi fejlesztésre szorul. Ennek hatására minden településtípusban javulhatnak a lakosság egészségesebb, kulturáltabb életmódjának feltételei, fokozódhat a nem városi települések népességmegtartó ereje, arányosabbá válhat demográfiai szerkezetük.

Az egészségügyi ellátás kiemelt fejlesztése, működési feltételeinek javítása, szervezettségének javulása kedvezőbb feltételeket teremt a népesedési folyamatok számára. Már a következő években fokozatosan bővül a betegségek megelőzésére és feltárására irányuló komplex szűrővizsgálatok köre és az ebben résztvevők aránya. Az időszak második felében meggyorsulhat a legtöbb halálesetet okozó betegségek visszaszorítására irányuló szakmai programok végrehajtása. Tovább korszerűsödnek a meglévő egészségügyi intézmények, javul a kórházak műszerezettségének színvonala. Az egészségügyi ellátás bővülése és színvonalának emelkedése azonban csak az egyének és családok életmódjának jótékony irányú változásával együtt hathat kedvezően a népesedési folyamatokra.

A bölcsődei és óvodai helyek iránti igény a következő években a születésszám alacsony színvonala miatt jelentősen mérséklődik, s elsősorban emiatt tovább javulhat az ellátás minősége. A jelenlegi demográfiai hullámból adódó terhelés a nyolcvanas évek derekán az általános iskolákban mérséklődik, s ilyenformán javulhatnak az oktatás minőségi körülményei. Ez a javulás a középfokú oktatásban csak a kilencvenes években válhat széles körben általánossá.

III. A TAVLATI NÉPESEDÉSPOLITIKA FŐ CÉLJAI ÉS KÖVETELMÉNYEI

A jelenlegi népesedési helyzet és a hosszabb távra várható társadalmi és gazdasági folyamatokat együttesen mérlegelve a népesedéspolitika fő célja: a népesség csökkenési folyamatának mérséklése, megállítása, majd pozitív népességszaporulat elérése. Ezért arra kell törekedni, hogy a termékenység fokozatosan érje el a népességszám állandósításához szükséges szintet és számottevően csökkenjen - elsősorban a középkorú népesség körében - a halálozás. A hosszú távú népesedési célok megvalósításának főbb feltételei a következők:

A termékenységnek a népességcsökkenés mérséklését és megállítását szolgáló fokozása érdekében széles körben erősíteni kell a családok gyermekvállalási hajlandóságát. Ha el akarjuk érni, hogy a népesség reprodukálódjon, akkor a kétgyermekes családok általánossá válása mellett kívánatos, hogy növekedjen a háromgyermekes családok aránya. Ez a törekvés nem jelentheti a háromgyermekes család típus általánossá tételét, de a háromgyermekes családok arányának növekedése nélkül a népesség reprodukciója hosszú távon nem valósulhat meg. Ezért el kell érni, hogy minél több egygyermekes családban szülessen meg a második, illetőleg a kétgyermekes családokban a harmadik gyermek.

Jelenleg a társadalom különböző iskolai végzettségű, foglalkozású és lakóhelyű rétegeinek, csoportjainak termékenységi magatartása nem egyforma. Népesedéspolitikai és társadalmi szempontból egyaránt indokolt, hogy valamennyi rétegben fokozódjon a termékenység, s hosszú távon mérséklődjön a rétegekre jellemző családösszetétel közötti különbség.

A két- és háromgyermekes családok részarányának növekedését most a népesedési hullámvölgy időszakában azért különösen indokolt hathatósan támogatni, mert az 1950-1957 között született nagylétszámú korosztályok, illetőleg családok körében már most viszonylag nagy arányban van két gyermek. E nemzedékek gyermekvállalási magatartására az 1973-ban bevezetett népesedéspolitikai intézkedések hatásosak voltak: a népesedéssel kapcsolatos normáik és értékítéleteik az általánosnál kedvezőbbek. Ezért ha az e korcsoportba tartozó egygyermekes nők vállalkoznának második gyermeküknek a világra hozatalára, a kétgyermekes nőknek egy hányada pedig a harmadik gyermek megszületésére, akkor a születések számának ebből eredő többlete enyhítené a születésszám jelzett visz-

szaesését, illetőleg elősegítené, hogy kiegyenlítettebb lélekszámú korosztályok jöjjenek létre. Ez fontos feltétele annak, hogy a nemzedékek közötti társadalmi esélykülönbségek mérséklődjenek, s így társadalompolitikai érdekeinket is szolgálja.

Az idősebb szülőképes korú (27-34 éves) női korosztályok hatásosabb ösztönzése kedvezően hathat a társadalom egészének népesedési magatartására is. Ezért a következő években a 27-34 éves női korosztályok további gyermekvállalása támogatásának kiemelését indokolt biztosítani. Ha nem sikerül e korosztályok gyermekvállalását kedvezően befolyásolni, akkor a népesség csökkenése az előrejelzésekben megadottnál erőteljesebben és hosszabb ideig csökkenhet, azaz a népesség lélekszáma csak később és alacsonyabb szinten állandósulhat.

A jelenleg nagylélekszámú 27-34 éves női korosztályok gyermekvállalási magatartásának módosítása tehát hosszú távú népesedéspolitikai érdekeinknek egyik lényegbevágó és megfelelően időzített intézkedésekkel megvalósítható eleme.

Annak, hogy a népesség csökkenésének folyamatát hosszabb távon megállíthassuk feltétele az, hogy minden szülőképes női korosztály termékenysége fokozódjon és a jelenleginél magasabb szinten állandósuljon. Ebből eltérő jellegű, csak rövid távra ható intézkedések ugyanis - mint ezt a régebbi hazai tapasztalatok is bizonyítják - csak átmenetileg eredményezhetnek kedvező irányú változást. A termékenység tartósan magasabb színvonalának egyik feltétele, hogy a családok nagyobb gyermekszámmal érjék el végleges nagyságukat, s a házasságokban a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodjon. Ezt az is segítheti, ha a válások száma mérséklődik, s a házásoknak, illetőleg az újráházasodottaknak az aránya növekedik.

A hosszú távú népesedéspolitikának másik sürgős feladata, hogy javítsa a népesség egészségi, biológiai állapotát, s megállítsa a halandósági viszonyok romlását. A halandóság csökkentését célzó intézkedések három nagy népesség-csoportra irányulnak:

- A gyermekvállalás egészségügyi feltételeire való jobb felkészítéssel, a terhesgondozás és a szülészeti ellátás sokoldalú fejlesztésével az ezredfordulóig a jelenleginek a felére kell csökkenteni a csecsemőhalandóságot. Ennek az a feltétele, hogy csökkenjen a koraszülések és a sérülten született csecsemők száma.
- A középkorúak - a 40-60 éves korosztályok - nemzetközileg is kedvezőtlen halálozási arányának javításában - az egészségügyi ellátáson kívül - fontos tényező, hogy meg-

változtassuk a jelenlegi életmód bizonyos jellemzőit. Nemzetközi tapasztalatok szerint azokban az országokban, ahol társadalmi programmá vált, hogy mérsékeljék az alkoholizmust és a dohányzást, illetőleg ahol sokoldalúan támogatják az egészséges táplálkozási szokások és a testkultúra elterjesztését, s a környezeti ártalmak csökkentését, ott a középkorúak halandósági viszonyai javultak. Ezek a kedvező tapasztalatok is azt igazolják, hogy csak a tudati, anyagi, gazdasági eszközökkel együttesen, a társadalom széleskörű bevonásával befolyásolhatjuk eredményesen ezeket a káros jelenségeket. Az egészségügyi ellátást sokoldalúan fejlesztve és az egészségkárosító szokásokat visszaszorítva el kell érni, hogy a középkorúak halandóságának növekedése az évtized végére megálljon, majd csökkenjen. Hosszabb távon a szív- és érrendszeri, illetőleg a daganatos betegségek okozta halálozás mintegy negyedével, a balesetek által okozott halálesetek száma 10-15 %-kal csökkenthető.

- Ahhoz, hogy a társadalomnak több mint egyötödét kitevő időskorú lakosság halálozási arányát mérsékelhessük a távlati időszakban nagymértékben fejleszteni kell egészségügyi, szociális ellátásukat. Ez eredményezheti azt, hogy az átlagos és az egészségesen megélhető életkor megnövekedjék.

A hosszú távú népesedéspolitikai célok a termékenység és a halálozás egyidejű tartós befolyásolásának eredményeképpen valósulhatnak meg. Ehhez olyan szemléletet, illetőleg gyakorlatot kell általánossá tenni, amely tudati és anyagi eszközökkel együttesen javítja a családi élet feltételeit, gazdagítja annak tartalmát.

Annak, hogy kialakuljon a családközéppontúbb társadalmi, illetőleg egyéni szemlélet és magatartás, a következő feltételei vannak.

Erősíteni kell az emberekben a gyermekvállalás, az öregekről való fokozottabb gondoskodás, és a kiegyensúlyozottabb családi élet igényét és felelősségét, fokozni a többgyermekes családok társadalmi elismerését. A családi életre való felkészítésben a család és az iskola között azonos értékek és célok alapján megvalósuló együttműködést kell teremteni. Ezért a fiataloknak iskolai tanulmányaik során szélesebb körű ismereteket kell szerezniük a családi élet társadalmi, gazdasági, lélektani és biológiai összetevőiről, hogy így reálisabb ismeretük alakuljon ki a családi életéről, annak előnyeiről és nehézségeiről. Oda kell hatni, hogy az iskola egyre hatékonyabban segítse a hátrányos helyzetű családok gyermekeit, és segítsen feltárni a veszélyeztető tényezőket.

A családi élettel, a gyermekneveléssel kapcsolatos szemlélet megváltoztatásában

nagyobb szerepet kell betölteniük a kulturális közvetítő közegeknek (a tömegtájékoztatásnak, az irodalomnak, a képzőművészetnek stb.). Az intézményeknek a családok életéről a mainál vonzóbb képet és élményt kell adniuk, kerülni kell a családi élet belső konfliktusai egyoldalú hangsúlyozását. A népesedéssel kapcsolatos propagandának nem szabad kampányjellegűnek lennie. Az iskolai nevelés, a kultúra és a propaganda együttesen segítse általánossá tenni azt a szemléletet, hogy a társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete a család.

A hosszú távú népesedéspolitikai célok megkívánják, hogy harmonikusabb kapcsolat legyen a szervezett munkavégzés és a családi tevékenységek között. Evégett tovább kell mérsékelni a szülői szerep és a munkavállalói törekvések közötti konfliktusokat. Ez a törekvés elsősorban azt kívánja meg, hogy a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerének továbbfejlesztésénél ez a szempont is figyelembevételre kerüljön, de közben meg kell változnia a munkáltatói magatartásnak, az érdekeltségnek és a társadalmi szemléletnek is. Bővíteni kell a rugalmasabb foglalkoztatási formák körét, s a teljesítménykövetelmények lazítása nélkül el kell érni, hogy a munkavállalási feltételek tágabb teret hagyjanak az anyáknak gyermekgondozási feladataik ellátására. Hosszú távon bővíteni kell a különféle munkavállalási formák, illetőleg az átmenetileg gyermekneveléssel töltött idő között való választás lehetőségeit, hogy a gyermeknevelési és a munkavállalási funkciókat egyidejűleg jobban szolgáló családi életformák alakuljanak ki.

A társadalmi tudat formálásával és az anyagi feltételek megteremtésével elő kell segíteni, hogy a családok életmódja egészségesebbé váljon. A lakosság egészségi kultúrájának emelése érdekében az iskolai oktatásban és nevelésben terjeszteni kell az egészséges életmód normáit, s az egészségügyi felvilágosításnak szervesen bele kell épülnie a nevelés általános folyamatába. A családok egészségi kultúrájának magasabb színvonala a feltétele annak, hogy mérséklődjenek az önpusztító, egészségkárosító szokások, s magasabb fokra emelkedjenek a családok higiéniai kultúrája. Az egészségesebb életmóddal összefüggő nevelő és felvilágosító tevékenység folyamatos jellegét erősítve egyre szélesebb alapokon kell felkészíteni az ifjúságot és a felnőtt lakosságot az élet-pálya sajátos szakaszaira (a házasságra, a szülés előtti időszakra, a gyermeknevelésre) és válsághelyzeteire (amilyen a válás, a tartós megbetegedés stb.). Mindezzel a már tömeges méreteket öltő mentális zavarok mérsékelhetők.

A szemléletet, magatartást formáló nevelés eredményessége érdekében fejleszteni kell az egészséges életmód anyagi és intézményi feltételeit is. Bővíteni kell a testi kultúrát szolgáló sportolási és rekreációs lehetőségeket, szolgáltatásokat. Fontos

cél, hogy itt is fokozódjon a lakosság öntevékenysége, erősödjön a kisebb közösségek kezdeményezőkedve. Az egészséges táplálkozási szokások még jobban elterjedhetnek, ha célirányosan bővítjük az élelmiszerek, az iskolai és a munkahelyi közétkeztetés választékát. A társadalom széles körű részvételével kell végrehajtani a dohányzás- és az alkoholelleses küzdelem hosszú távú társadalmi programját.

Távlati népesedési érdekeinknek megfelelően komplexen fejlesztendő a gyermekvállalást és -nevelést segítő, a családokat támogató, a középkorú népesség megbetegedési és halálozási arányait mérséklő, illetőleg az öregkorúak ellátását javító anyagi támogatási rendszer és intézményhálózat.

A gyermekes családok támogatási rendszerének továbbfejlesztésében arra kell törekedni, hogy az anyagi támogatások a teljes gyermeknevelési ciklust átfogják, segítsék, különösen a családalapítás és gyermek születése körüli időszakban.

A gyermekvállalás ösztönzésének a jövőben is alapfeltétele, hogy a társadalom egyre nagyobb mértékben járuljon hozzá a gyermeknevelés költségeihez. Evégett a gyermekes családok támogatási rendszerét mértékeiben úgy kell továbbfejlesztetni, hogy az a kilencvenes években a gyermeknevelés költségeinek átlagosan 35-40 százalékát fedezze.

A fiatal házások, családalapítók lakáshoz juttatásában a következő évtizedben általánossá kell tenni azt a gyakorlatot, hogy a házasságkötést követő néhány éven belül első lakáshoz jussanak, illetőleg, hogy létrejöjjenek az önálló lakás, majd később a család létszámához igazodó nagyobb lakás megszerzésének intézményes biztosítékai. Ennek feltétele, hogy széles körűvé váljon a többlépcsős lakáshoz jutás rendszere.

Bővíteni indokolt a családalapítást segítő anyagi támogatások (hitelek) rendszerét, hogy ezek az eszközök a jelenleginél fokozottabban ösztönözzenek a gyermekvállalásra is. Avégett, hogy a gyermek születéséhez nyújtott anyagi segítség fokozódjon, ösztönző módon korszerűsíteni kell az egyszeri anyasági segély és a gyes rendszerét.

A gyermekvállalásnak, a gyermekes családoknak sokirányú támogatása a jövőben is megkívánja, hogy fejlesszük a gyermekeket gondozó, nevelő, oktató intézményi hálózatokat, bővítsük ellátóképességüket. El kell érni, hogy az 1980-as évtized végére a bölcsődei ellátottság országosan érje el a mennyiségi szükségleteket kielégítő 20-22 százalékos szintet. Az anyagi támogatások növelésével egyidejűleg a jelenleginél szélesebb körben el kell érni, hogy a gyermeküket nevelő anyák reálisan választhassanak a gyes

és a bölcsőde igénybevétele között.

A többgyermekes családok számára előnyöket és kedvezményeket kell adni gyermekeiknek a gyermekintézményekben való elhelyezésben és ellátásban.

A közeljövőben általánossá váló óvodai ellátásban sokoldalúan erősíteni kell a nevelői tevékenységet, az iskoláskorra való testi és szellemi felkészítést. Evégett fokozatosan javítani kell az óvodai ellátás minőségi jellemzőit.

A közoktatási intézményhálózat fejlesztésében arra kell törekedni, hogy a nagy lélekszámú korosztályok oktatási feltételeinek mennyiségi és minőségi jellemzői a VII. ötéves terv időszakában is az eddigi szinten maradjanak, s a fiatal nemzedékben erősödjenek az egészséges életmódra való nevelés tudati és tárgyi feltételei. Az időszak második felében gyorsítani szükséges az oktatási intézményhálózat minőségi - a fizikai felkészültséget, a testkultúrát szolgáló - fejlesztését. Bővíteni kell a rendszeres intézményi étkeztetésben résztvevő tanulók arányát.

A középkorú lakosság egészségügyi ellátásában a gyógyító-megelőző tevékenység fejlesztésével egyidejűleg eredményesebbé kell tenni a rehabilitációs tevékenységet. Arra kell törekedni, hogy javuljon a munkaképességüket visszanyerő, rehabilitált középkorúak aránya, s mérséklődjön az egészségileg tartósan károsodott rokkantak aránya.

Népesedéspolitikai szempontból nagyon fontos, hogy - társadalmi céljainkkal összhangban - a népesség több, mint egyötödét kitevő időskorú lakosság egészségügyi, szociális és ellátásbeli problémái enyhüljenek.

Az időskorúak aktivitásának megtartása, illetőleg fokozása érdekében bővíteni kell a nyugdíjasok foglalkoztatásának lehetőségeit, s támogatni kell őket abban, hogy bekapcsolódhassanak a humán szolgáltatásokba. Erősítendő az a szemlélet és magatartás, hogy időskorúakat megszokott családi környezetükben kell gondozni és ellátni. Evégett általánossá kell tenni a családi és a házi szociális gondozást. Fokozatosan meg kell teremteni az öregkorú (75 éven felüli) népesség ellátásának, gondozásának különleges feltételeit. Az egyedül élő, gondozásra szoruló idős emberek ellátása megkívánja, hogy számottevően bővüljön a szociális otthonok befogadó képessége, javuljon felszereltségük. El kell érni, hogy az állami szociális gondoskodás keretében az ezredfordulóra az intézményes gondozásban részesülők aránya elérje az időskorú lakosság 14-16 százalékát. Az idősek egészségügyi ellátását javítandó, növelni kell a kórházakban a krónikus

ágyállomány arányát, ezáltal is erősítve a szociális otthoni ellátás és a kórházi ápolás közötti jobb munkamegosztást.

A családok szétaprózódása, a válások nagy aránya, a kétnemzedékes kis családok általánossá válása és a középkorú halandóság növekedése miatt összességükben sérülékenyebbé váltak a családok. E miatt a helyzet miatt - egységes családvédelmi koncepció alapján - bővíteni kell a társadalmi családvédelmi, illetőleg családsegítő hálózatokat és tevékenységüket, fokozni aktivitásukat, s ki kell alakítani és összehangoltan működtetni a nehéz helyzetbe jutó családok szervezettebb támogatási-segítési formáit és intézményeit.

A családgondozói tevékenységet abba az irányba indokolt fejleszteni, hogy egyidejűleg kettős feladatra váljanak alkalmassá: egyrészt ellássák a tanácsadó, felvilágosító és nevelő funkciókat másrészt fokozottabban gondozzák a hátrányos helyzetű családokat. Arra kell törekedni, hogy e tevékenységek keretében közvetlenebbül feltárhatóak legyenek a hátrányos helyzetet előidéző tényezők, illetőleg az ezeket eredményesen mérséklő megoldások és eszközök.

Annak érdekében, hogy javíthassuk a hátrányos helyzetűek életkörülményeit az állami szervezetek célirányosabb tevékenységén kívül fontos feltétele az egyének, a családok, a kollektívák összefogása. Általánossá kell tenni a szociális segélyezési rendszerek együttes kezelését, s a pénzügyi, szolgáltatási jellegű támogatások helyileg történő összehangolását.

A házasság és a családi élet megszilárdítását a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel is támogatni kell. A családjogi szabályok felülvizsgálatának arra kell irányulnia, hogy a házasság megkötésére és felbontására, a házastársak jogaira és köteleességeire, a szülők és gyermekeik viszonyára vonatkozó szabályok és ezek alkalmazása megszilárdítsák, fokozzák a családi kapcsolatokat, a nők és férfiak felelősségérzetét, csökkentsék az elkerülhetetlen házasságbontásoknak a volt házastársakra és gyermekeikre nézve hátrányos következményeit.

x x x

A társadalom népesedési helyzetének és magatartásának módosításával összefüggő hosszú távú érdekeink megkívánják, hogy a népesedéspolitikai céljainkat folyamatosan érvényesítsük. Ennek feltétele, hogy a népesedési folyamatokat a társadalmi és gazda-

sági feltételek alapján folyamatosan korszerűsítsük. Ez többirányú feladatot jelent:

- egyrészt ösztönözni kell a népesedéssel összefüggő egészségügyi és társadalomtudományi kutatásokat, meg kell határozni ezek irányait és eredményeik alapján jobban fel kell tárni a változó gazdasági és társadalmi viszonyoknak a népesedési folyamatokra gyakorolt hatását, főbb tárgyköreit, s folyamatosan kell használni eredményeit;
- másrészt olyan rendszeres közép- és hosszú távú elemző és tervező tevékenységet kell végezni, hogy hasznosuljanak a kutatási eredmények, feltárják a változó gazdasági és társadalmi viszonyoknak a népesedési folyamatokra tett hatását, s a népgazdasági döntésekben figyelembe vegyék a távlati népesedéspolitikai érdekeket;
- meg kell teremteni a kutatási eredményeknek a közép- és hosszú távú népgazdasági tervezésben és döntésekben történő felhasználásának feltételeit.

A népesedés, a gazdaság és a társadalom sokrétű összefüggéseit feltáró és a népesség egészségügyi állapotát javító, ezt a célt szolgáló tudományos kutatásoknak az országos közép- és hosszú távú kutatási tervekben kiemelt helyet kell kapniuk.

IV. A NÉPESEDÉSPOLITIKA CÉLJAIT KÖZVETLENÜL SZOLGÁLÓ ESZKÖZRENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI

Ahhoz, hogy megvalósíthassuk távlati népesedéspolitikai céljainkat, és szabályozhassuk a fő népesedési folyamatokat, több irányú differenciált eszközrendszert kell kialakítani és működtetni. Általános követelmény, hogy ez az eszközrendszer segítsen

- minél zavartalanabban ellátni a társadalmilag szervezett munkát és a családgondozási feladatokat;
- megjavítani a családalapításnak és a gyermekvállalásnak, s az időskori gondozásnak a feltételeit és társadalmi megítélését;
- emelni a gyermekes családok és az időskorúak szükségleteihez jobban igazodó hálózatok ellátóképességének, a humán szolgáltatásoknak a színvonalát, s bővíteni ezek hatókörét;

Az eszközrendszerrel szemben támasztott ezen általános követelmények alapján - a szabályozórendszer korszerűsítésével összhangban - átfogó intézkedéseket kell kidolgozni az alábbiak szerint:

Avégett, hogy a családokban javuljanak a gyermekvállalás és a gyermeknevelés feltételei, olyan foglalkoztatási formákat kell elterjeszteni, amelyek rugalmasabbak és több választási lehetőséget nyújtanak a családoknak. Ezt elsősorban a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és a rugalmas munkarendek elterjesztése szolgálhatja. A részmunkaidős foglalkoztatás jelenleg az összes foglalkoztatás 3 százalékát sem éri el. Bővítésével a gyermekes családokon kívül az idősebb korosztályok is több lehetőséget kaphatnak a társadalmilag szervezett munkában való részvételre. A rugalmas foglalkoztatási formák elterjesztésének az az alapfeltétele, hogy a vállalatokat érdekeltté tegyük benne.

Azért, hogy a gyermekes családok körében mérséklődjön a részmunkaidős foglalkoztatás jövedelemcsökkentő hatása, a kieső jövedelem részlegesen, központi forrásból történő pótlása is indokolt lehet. Ez a következő módon képzelhető el:

- azok az anyák, akik két vagy több gyermeket nevelnek, gyermekeik meghatározott életkoráig a gyermekek száma szerint progresszíven növekvő fizetett munkaidőkedvezményt kapnának;
- az előbbi kedvezményben az egygyermekes anyák is részesülnének mindaddig, amíg gyermekük el nem ér egy meghatározott életkort.

A részmunkaidős foglalkoztatás széles körű megvalósítása kedvezően hatna a családok életmódjára, segítené őket a nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb életvitel kialakításában, fokozná gyermekvállalási hajlandóságukat, s hozzájárulna ahhoz, hogy a gyermekes családokban mérséklődjenek a feszített életritmusból fakadó pszichés ártalmak.

Tovább kell bővíteni a humán jellegű intézmények ellátóképességét, szolgáltatásaik választékát, mérsékelni kell a bölcsődei és óvodai ellátottság területi különbségeit. Javítani kell a gyermekintézményekben nyújtott szolgáltatások - főként az étkeztetés - színvonalát. Megvizsgálandó, hogy van-e mód a kisjövedelmű családok gyermekeinek kedvezményes vagy ingyenes gyermekintézményi ellátására.

A családi funkciók jobb ellátása végett széleskörűen ösztönözni kell a gyermekek felügyeletben és gondozásában segítő, több szektorú humán szolgáltató rendszer kiépítését.

A családalapítás és a gyermekvállalás feltételei között kiemelt fontosságú a lakáshoz való hozzájutás ideje. Ezért megvizsgálandó: általánossá válhat-e a VII. ötéves terv időszakában az, hogy a házaspárok, illetőleg a gyermekes családok néhány éven belül biztosítottan első lakáshoz jussanak, illetőleg, hogyan teremthetik meg az önálló lakás megszerzéséhez szükséges feltételeket.

A családalapító fiatalok anyagi helyzetének javítására egyéb intézkedések előkészítése is folyamatban van. Indokoltnak látszik, hogy korszerűsítsük a fiatal házaspárok áruvásárlási kölcsönét, bővítsük az igénybevevők körét, s emeljük a vásárlás felső határát. Vizsgálat alatt van annak lehetősége, hogy a tanácsokkal való megegyezés alapján megépült OTP-lakások 10 százalékát a legalább öt éve takarékoskodó ifjúsági betétesek számára értékesítsék.

Ahhoz, hogy népesedési céljainkat megvalósíthassuk, számottevő mértékben növelni kell a gyermekenveléssel kapcsolatos pénzügyi juttatásokat, s korszerűsíteni kell az

intézményrendszerüket. Figyelembe véve a népgazdaságunk mai és a következő években várható helyzetét és teherbíró képességét megállapítható, hogy ezeknek az intézkedéseknek az anyagi fedezetét elsősorban jövedelemátcsoportosítás útján tudjuk előteremteni. Az átcsoportosításnak egyik formája a nyolcvanas évek második felében bevezetendő személyi jövedelemadó rendszerének felhasználása lehet, ezért az adórendszer bevezetését előkészítő munkák során célszerű vizsgálni a népesedéspolitikai célokkal való összhang megteremtésének feltételeit.

A juttatási rendszer fejlesztésének kialakításakor, az intézkedések ütemezésének meghatározásakor számításba kell venni azta népesedési folyamatokból eredő prioritást, hogy növelni kell a háromgyermekes családok részarányát.

Növelni indokolt a családi pótléknak a gyermeknevelés családi költségeihez viszonyított jelenlegi arányát. Az emelés időpontját úgy kell mérlegelni, hogy az ösztönző hatás rövid távon elsősorban a három- és többgyermekes családok fokozottabb támogatását szolgálja.

Hosszabb távon - ahogyan javul a családok jövedelmi helyzete - mérsékelendő a családi pótlékban a gyermekek száma szerinti különbség.

Avégett, hogy a gyermek megszületésének időszakában nagyobb legyen a családi anyagi biztonsága, s az anya és a születendő gyermek egészsége fokozottabb védelemben részesüljön a terhességi-gyermekágyi segélynek jelenlegi húszhetes időtartamát ki kell terjeszteni, mégpedig a szülés előtti négy hétre. Tehát a jelenleg biztosított húsz hét teljes időtartama a szülés utáni időszakban állna az anya rendelkezésére.

Az egyszeri anyasági segély ösztönző hatásának erősítése, s a második és a harmadik gyermek megszületésének nagyobb társadalmi elismerése érdekében indokoltnak tűnik az egyszeri anyasági segély rendszerének differenciálása a születési sorrend alapján.

A gyermekek egészséges fejlődése miatt kívánatos, hogy azok egyéves korukig - általában - a családban nevelkedjenek, s az egy-két évesek korosztályban is növekedjen a családban nevelkedők aránya. Evégett meg kell vizsgálni, milyen lehetőségei vannak annak, hogy a terhességi-gyermekágyi és a gyermekgondozási segélyt együttesen továbbfejlesszük. Ennek két fő módja lehet:

- a terhességi-gyermekágyi segély meghosszabbítása a gyermek egyéves koráig oly módon, hogy a huszadik hét utáni időszakban a segély érje el az átlagkereset meghatározott százalékát;
- a gyermekgondozási segély egyszeri számottevő megemlése olyképpen, hogy színvonala érje el a megfelelő női korosztályok átlagkeresetének 65-75 százalékát.

E két változat között nem csekély tartalmi különbség van. Az első - az egyéni átlagkeresetekre alapuló változat - az anya kieső munkajövedelmének pótlását tekintve elsődleges célnak, a második pedig a gyermekneveléssel kapcsolatos kiadások egy részét állami eszközökből fedezné. A két változat egyéni, illetőleg rétegenként való elosztási hatásai sokban eltérnek egymástól. Az első a magasabb keresetű, 25 év felett lévő szakmunkás, ügyintéző, termelésirányító, vezető stb. foglalkozású, illetőleg beosztású nőknek kedvez. A második pedig a fiatalabb, kevésbé képzett, segédmunkás, betanított munkás, ügyviteli stb. dolgozóknak nyújtana előnyöket. Népesedési hatásai alapján 1986-1990 közötti időszakban célszerűbbnek látszik a terhességi-gyermekágyi segély kiterjesztése, mert ez az idősebb szülőképes korosztályokat arra ösztönözhetné, hogy vállalják a második, illetőleg a harmadik gyermeket.

A beteg gyermekek otthoni ápolása érdekében célszerű a gyermekápolási táppénzre való jogosultságot kiterjeszteni a gyermek 10-12 éves koráig.

A népesedéspolitika eszközzrendszerét olyan családpolitikai és jogi eszközökkel is ki kell egészíteni, amelyek a házasság és a családi élet megszilárdítását szolgálják. Felül kell vizsgálni és módosítani kell azokat a jogszabályokat, amelyek hátráltatják népesedéspolitikai céljaink megvalósulását. Evégett:

- kidomborítva a házasság intézmény jellegét és szabatosabban megfogalmazva a házastársak jogait és kötelelességeit, egyrészt meg kell előzni a megfontolatlan házasságkötéseket, másrészt mérsékelni kell a közvéleménynek a házasság jellegére vonatkozó elbizonytalanodását;
- bizonyos módosításra szorul a megegyezéssel történő válás formája: a házasság felbontásánál a házastársak egyaránt eljárásba lépésére kell kényszeríteni, de a bíróságnak ilyenkor is mérlegelnie kell, hogy a házasság véglegesen megromlott-e, s ez esetben is kötelező a békítés;
- anélkül, hogy a válás feltételeit adminisztratív úton megszigorítanánk szakszerűbbé

kell tenni a bontóperes eljárást és meg kell szüntetni a békítés formális vonásait;

- feltétlenül szükségesnek látszik, hogy az eljárás előttes fázisában működjön egy olyan házassági tanácsadó szolgálat, amely ugyan bírói szervezethez csatlakozik, de azon kívül áll, s konfliktusfeloldó tevékenységet végez;
- meg kell szüntetni az elvált szülők jogainak és kötelességeinek - elsősorban a gyermek tartásában megmutatkozó - jelenleg aránytalan és egyenetlen megoszlását;
- módosítandók az elváltak vagyoni helyzetét rendező vagyonszociális szabályok olyan irányban, hogy azok az újabb családalapítást mindkét fél számára a mainál egyenlőbb mértékben tegyék lehetővé.

A felsorolt intézkedések bevezetésének ütemezésére és a népesedéspolitikához kapcsolódó kutatási feladatok kijelölésére egységes rendszerben összefoglalt munkaprogram készül.

Budapest, 1984. február

Faluvégi Lajos
s.k.

Nyitrai Ferencné
s.k.

Schultheisz Emil
s.k.

A MINISZTERTANÁCS HATÁROZATA
A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL ÉS A TEENDŐKRŐL

A Minisztertanács megtárgyalta az Országos Tervhivatal elnökének, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének és az egészségügyi miniszternek a népesedéspolitikai koncepció kidolgozásáról szóló jelentését és - a jelentést közbenső tájékoztatásként tudomásul véve - a következőket határozza:

1. A népesedési helyzet javítására tett eddigi intézkedések értékeléséről és a népesedéspolitikai koncepció kidolgozása érdekében az 1. sz. mellékletben foglalt előzetes állásfoglalást alakítja ki.

Jóváhagyja a 2. sz. mellékletben szereplő munkaprogramot és felhívja az Országos Tervhivatal elnökét, a Központi Statisztikai Hivatal elnökét és az egészségügyi minisztert, hogy a munkaprogram alapján kidolgozott hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióra és megvalósításának eszközrendszerére vonatkozó javaslatot a szociálpolitika fejlesztéséről szóló elgondolásokkal összhangban 1984 júliusában terjeszték a Minisztertanács elé.

2. A népesedési koncepcióval összefüggő gazdasági intézkedések anyagi forrásait a meglévő jövedelmek és eszközök átcsoportosításával is meg kell teremteni. Az Állami Tervbizottság alakítsa ki az erre vonatkozó állásfoglalását.
3. Felkéri az érdekelt társadalmi szervezetek vezető testületeit és a Magyar Tudományos Akadémia elnökségét, hogy vitassák meg a népesedési helyzetről és teendőkről szóló jelentést, valamint a Minisztertanács előzetes állásfoglalását, és tegyék meg javaslataikat.
4. A sajtó, a rádió és a televízió, valamint a kulturális intézmények a Minisztertanács előzetes állásfoglalásával összhangban gondoskodjanak a társadalom népesedési magatartásának kedvező irányú befolyásolásáról, segítsék az ezzel kapcsolatos egyéni és

társadalmi felelősség erősödését, az életmód és életvitel humánus tudati és erkölcsi elemeinek kedvező irányú módosulását.

Megjegyzés: A határozat belső határozatként kerül kiadásra.

A MINISZTERTANÁCS ELŐZETES ÁLLÁSFOGLALÁSA A NÉPESEDÉSI
HELYZETRŐL ÉS A TEENDŐKRŐL

1. Az ország népesedési helyzete nagyfontosságú nemzeti ügy, amelynek alakulásáért összkormányzati felelősségnek kell érvényesülnie; ezért valamennyi állami irányító szerv vezetője ennek a felelősségnek a tudatában mérlegelje mindenkori javaslatai és intézkedései hatását a népesedési folyamatokra.

A Minisztertanács megállapítja, hogy az elmúlt években az ország népesedési helyzetének javítása érdekében sokrétű állami és társadalmi tevékenység folyt. E tevékenységet segítette a - társadalom szemléletét, magatartását feltárni és formálni hivatott - tudományos kutatás, oktató-nevelő és felvilágosító munka, valamint számos művészeti, irodalmi alkotás. Javultak a családi életre, a gyermekvállalásra való felkészülés egészségügyi ellátási feltételei; emelkedett a szülészeti ellátás színvonala, csökkent a művi vetélések száma és a csecsemőhalandóság.

Az állam - a nehezebb gazdasági helyzetben is - támogatja a gyermekes családokat, sor került a családi pótlékok emelésére, a gyermekgondozási segély rendszerének korszerűsítésére. A gyermekes családokat segítő pénzbeli juttatások aránya a nemzeti jövedelemben 1973-tól mérsékelten emelkedett. A gyermekintézmények jelentős mértékű - állami, vállalati és társadalmi összefogással megvalósuló - fejlesztése a gyermekes családok lakáshoz jutását segítő, fokozatosan bővülő szociálpolitikai kedvezményrendszer javítja e családok életkörülményeit. Különféle munkaügyi kedvezmények is segítik a dolgozó anyákat gyermekgondozási, nevelési teendőik ellátásában.

A társadalmi gondoskodás elsősorban a gyermekek intézményi ellátásában és a gyermekes családok lakáshoz jutási feltételeiben ért el figyelemre méltó eredményeket. Mindezek ellenére a hetvenes évek közepén bekövetkezett születési csúcs miatt a bölcsődei, óvodai és az általános iskolai ellátásban - időeltolódással és területi különbségekkel - zsúfoltság is kialakult. Romlott a gyermekes családok - különösen a többgyermekesek - jövedelmi helyzete a gyermektelenekéhez képest.

2. Az állami és társadalmi erőfeszítések ellenére nem változott kedvező irányba az ország népesedési helyzete: folytatódik az élveszületések számának csökkenése; indokolatlanul növekedett és magas a halálozás szintje (Európában a legmagasabbak közé tartozik); csökken a fiatalok aránya; 1981-ben megkezdődött a népesség számának csökkenése. Növekedett a válások száma, mérséklődött a házassági kedv, emelkedett az egyedülállók száma. A kedvezőtlen népesedési jelenségeknek összetett tudati, morális, társadalmi és gazdasági okai vannak. A Minisztertanács a kialakult népesedési helyzetet társadalmi-nemzeti fejlődésünk szempontjából kedvezőtlennek és megváltoztatandónak tartja.

3. A Kormány fontosnak tartja, hogy az állampolgárok önálló családtervezési joga szilárdan fennmaradjon. A népesedési folyamatok jelenlegi kedvezőtlen alakulása azonban szükségessé teszi az okok feltárását, a kiküszöbölhető torzulások elleni fellépést a társadalom egésze, valamint az állam központi és helyi szerveinek részéről.

Szükségesnek tartja, hogy a népesedési folyamatok a természetüknek megfelelő időtávon javuljanak és kedvező irányba forduljanak, a magyar társadalom, a nemzet alkotó gazdasági és társadalmi tevékenysége kiegyensúlyozottabb népesedési alapon mehessen végbe. A Kormány megerősíti azt a szándékát, hogy a népesedéspolitikát a társadalom- és gazdaságpolitika szerves részének tekinti és szükségesnek tartja folyamatos megújítását a valós társadalmi és gazdasági feltételek mindenkorai figyelembevételével.

4. Szükségesnek tartja olyan állami, kormányzati tevékenység rendszeres és folyamatos, hosszú távra érvényes kibontakoztatását, amely lehetővé teszi a népességcsökkenés folyamatának mérséklődését, nagyobb távlatban megállását, majd népességszaporulat elérését; a népesség korösszetételének javulását; a jövőben születő nemzedékek létszámának fokozatos kiegyenlítődéését; a népesség egészségi állapotának, életvitelének kedvezőbbé válását.

Népesedéspolitikai érdekeink tartós érvényesítése megkívánja a család bővülő nevelési, a társadalmi életre felkészítő és gazdasági funkcióinak átfogó állami és társadalmi segítségét, a család intézményének megszilárdítását. A családok gyermekvállalási hajlandóságát anyagi, pénzügyi, jogi eszközök mellett a mainál kedvezőbb társadalmi szemlélet kialakításával is erősíteni kell. A kétgyermekes családok általánossá válása mellett kívánatos, hogy növekedjen a háromgyermekes családok aránya. Kedvező feltételeket kell teremteni ahhoz, hogy a házas nők szülőképes koruk korai és későbbi szakaszában is vállalkozzanak gyermek szülésére.

A halandósági viszonyok javulása megkívánja, hogy valamennyi korcsoportban mérséklődjön a halandóság, így a csecsemőhalandóság jelentősen csökkenjen, erőteljesen mérséklődjön az erőszak okozta halálozás, a középkorúak halandóságának növekedése mielőbb megálljon és javuljanak az idős emberek életkilátásai.

A népesedési helyzet javításához átfogóan fejleszteni szükséges az egészség megőrzésének és helyreállításának intézményi, tudati és életmódbeli feltételeit. Az időskorú népesség számára megfelelőbb társadalmi, emberi viszonyokat. bővülő társadalmi aktivitási lehetőséget, a családon belüli gondozás jobb feltételeit, és a mainál nagyobb ellátó képességű, sokrétű intézmény-rendszert kell létrehozni.

A népesedéspolitikai célok valóra válása az állami erőfeszítések mellett megkívánja a társadalom, a lakó- és munkahelyi közösségek, a családok és az egyének felelős magatartását, cselekvő részvételét a feltételek javításában. Mindezekkel el kell érni olyan társadalmi közszellem kialakulását, amely az állampolgárokat életvitelükben és társadalmi kapcsolataikban a népesedési helyzet alakulása szempontjából kedvező és felelős magatartásra ösztönzi.

5. A különböző időtávú népgazdasági tervekben és tervezőmunkában, az elosztás- és foglalkoztatáspolitikai elgondolásokban az eddiginél átfogóbban érvényesüljenek a népesedéspolitikai célok és érdekek. A hosszú távú tervezés eredményei alapján a VII. ötéves és az éves tervek előkészítése során ki kell dolgozni azokat a konkrét intézkedéseket és cselekvési programokat, amelyek a népesedési célok elérését szolgálják.

A vizsgálatok és az intézkedések fő irányai a következők legyenek:

- növelni kell a társadalom hozzájárulását a gyermekek eltartásához;
- a többgyermekes családok számára további előnyöket és kedvezményeket kell nyújtani a gyermekintézményi elhelyezésben és ellátásban;
- enyhíteni kell a nők munkavállalása és a szülői hivatás közötti konfliktusokat. Ennek érdekében törekedni kell a rugalmas munkavállalási formák elterjesztésére, bővíteni szükséges a többgyermekes anyák munkaviszonyával és munkaidejével kapcsolatos kedvezményeket;
- tovább kell javítani a fiatalok első lakáshoz jutási feltételeit, és fokozatosan

el kell érni, hogy a fiatal házaspárok továbbléphessenek - több gyermek felnevelésére megfelelőbb - nagyobb alapterületű, magasabb komfort fokozatú lakásba;

- bővíteni kell a kisgyermekes családok, illetve az egyedülálló és beteg idős korúak számára szolgáltatásokat nyújtó intézmények hálózatát;
- átfogó családgondozási koncepciót kell kidolgozni és ennek alapján fokozatosan létre kell hozni az egységes családgondozó szervezetet;
- a legtümegesebb egészségkárosodást és halált okozó megbetegedések visszaszorítása érdekében szélesíteni kell a megelőző, szűrő, egészségügyi ellátást; javítani kell a gyógyítás és a rehabilitáció gazdasági, felszereltségi és társadalmi feltételeit.

A népesedés, a gazdaság és a társadalom közötti összefüggések feltárását, a népesedéspolitika folyamatos korszerűsítését megalapozó, a népesség egészségi, biológiai állapotának javítását szolgáló tudományos kutatások az országos kutatási tervekben kiemelt feladatokként szerepeljenek. Erősödjék az e témákra irányuló kutatások és a társadalmi-gazdasági tervezés kapcsolata; ez biztosítsa a népesedési folyamatok és az ezekre ható tényezők mélyebb és részletesebb tudományos megismerését, a megszülető tudományos eredmények folyamatos gyakorlati felhasználását.

A MINISZTERTANACS 3060/1984. Mt.h. SZAMU HATAROZATA
A NEPESEDESI HELYZETRŐL ÉS A TEENDŐKRŐL SZÓLÓ HATAROZAT
ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK MUNKAPROGRAMJÁRÓL
(1984. február 16.)

A.

1984. évben kidolgozandó feladatok

1. A részmunkaidős és rugalmas foglalkoztatás fokozott szélesítése jól szolgálhatja a családi élet és a munkahelyi feladatok között meglévő ellentmondások oldását, ezért át kell tekinteni és tovább kell fejleszteni ezek:

- munkajogi,
 - vállalati érdekeltségi,
 - gazdaságszervezési,
 - pénzügyi
- feltételeit.

Felelős: ÁBMH elnöke
Pénzügyminiszter
ágazati miniszterek
a SZOT bevonásával

Határidő: 1984. május 31.

2. A gyermekek általános testi és szellemi fejlettsége indokolja a gyermekápolási táp-pénzjogosultság szélesebb körben történő megállapítását. Meg kell vizsgálni, hogy a mai rendszer továbbfejlesztésével milyen feltételek mellett lehet a gyermekek 10-12 éves koráig kiterjeszteni a juttatási formát.

Felelős: pénzügyminiszter
egészségügyi miniszter
OT elnöke
a SZOT bevonásával.

Határidő: 1984. május 31.

3. A gyermekes családok sokrétű támogatása érdekében ki kell dolgozni az alacsony jövedelmű családok gyermekeinek az eddiginél kedvezményesebb, illetőleg ingyenes gyermekintézményi ellátása pénzügyi és szervezési feltételeit.

Felelős: pénzügyminiszter

MTTH elnöke

OT elnöke

Határidő: 1984. május 31.

4. A három- és többgyermekes családok anyagi biztonsága javítása érdekében az 1985. évi tervezőmunka keretében ki kell dolgozni családi pótlékuk emelésére vonatkozó javaslatot.

Felelős: pénzügyminiszter

OT elnöke

a SZOT bevonásával

Határidő: 1985. évi tervezőmunka programja szerint.

5. A népesedési folyamatokat kedvezően befolyásoló tudati tényezők erősítése érdekében fokozni kell a közoktatási intézmények oktató-nevelő munkájának a családi közösség értékeit és normáit közvetítő szerepét. Ez szükségessé teszi az erre vonatkozó elgondolások és feladatok kialakítását.

Felelős: művelődési miniszter

Határidő: 1984. május 31.

6. A család kiegyensúlyozottabb életvitele, a konfliktusos helyzetek feloldása, a hátrányok mérséklése érdekében javaslatot kell kidolgozni a mai családgondozói szolgálatok továbbfejlesztésére, új szolgáltatásokkal történő bővítésére, egységes családgondozói hálózat fokozatos megteremtésére.

Felelős: egészségügyi miniszter

igazságügyi miniszter

pénzügyminiszter

művelődési miniszter

MTTH elnöke

Határidő: 1984. május 31.

7. A lakosság egészségi állapotát károsan befolyásoló életmódbeli, táplálkozási szokások kedvező irányú befolyásolása érdekében ki kell dolgozni az egészségnevelő propaganda új, hatásosabb módszereit. Programot kell kidolgozni a dohányzás, az alkoholizmus visszaszorítására, a helyes táplálkozási ismeretek népszerűsítésére.

Felelős: egészségügyi miniszter
művelődési miniszter
belkereskedelmi miniszter

Határidő: 1984. május 31.

8. Gondoskodni kell a korszerű táplálkozást biztosító élelmiszerfajták és készítmények gyártásának és forgalmazásának fejlesztéséről.

Felelős: mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter
belkereskedelmi miniszter

Határidő: 1984. május 31.

9. A társadalom népesedési magatartásának, egészségesebb életmódjának kedvező irányú befolyásolása, az egyéni és társadalmi felelősség fokozása érdekében átfogó felvilágosító és tömegkommunikációs programot kell kidolgozni.

Felelős: a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnöke

Határidő: 1984. május 31.

10. A népesedési folyamatokat segítő gazdasági intézkedések érdekében az 1985. évi népgazdasági tervezőmunka keretében meg kell vizsgálni a jövedelem és eszközátcsoportosítás szükségességét, módját, mértékét.

Felelős: OT elnöke
pénzügyminiszter

Határidő: az 1985. évi tervezőmunka programja szerint.

B.

A népesedéspolitikával összefüggő eszközrendszer továbbfejlesztését szolgáló,
a VII. ötéves népgazdasági terv előkészítése keretében elvégzendő feladatok

1. A részmunkaidős és rugalmas foglalkoztatási formák elterjesztésének feltétele a gyermekes családok jövedelmi helyzetének javítása. Ezért meg kell vizsgálni és javaslatot kell kidolgozni a gyermeknevelés támogatásának a munkaviszonnyal összefüggő kérdéseire, a kisgyermekes anyák munkaviszonnyal és munkaidővel kapcsolatos kedvezményeinek kiterjesztésére.

Felelős: ÁBMH elnöke
Pénzügyminiszter
OT elnöke
a SZOT bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

2. A gyermeknevelés biztonságának erősítése csecsemő és kisgyermek korban indokolja a terhességi-gyermekágyi segély rendszerének továbbfejlesztését, időtartamának kiterjesztését. A kiterjesztett terhességi gyermekágyi segéllyel összhangban javaslatot kell kidolgozni a gyermekgondozási segély rendszerének módosítására.

Felelős: egészségügyi miniszter
OT elnöke
ÁBMH elnöke
pénzügyminiszter
a SZOT bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

3. Javaslatot kell kidolgozni a családi pótlék VII. ötéves tervidőszakban történő továbbfejlesztésének
- mértékére,

- differenciáltságára.
- reálérték megőrzésének módjára.

Felelős: pénzügyminiszter
OT elnöke
a SZOT bevonásával

Határidő: a VII. ötéves terv kidolgozásának munkaprogramja szerint.

4. A VII. ötéves tervező munka keretében vizsgálni szükséges a halálozást döntően befolyásoló betegségek megelőzését és gyógyítását szolgáló szakmai programok gyorsításának feltételeit.

Felelős: egészségügyi miniszter
OT elnöke

Határidő: 1984. december 31.

5. A betegségek megelőzésében, illetve korai felismerésében növelni indokolt a lakossági öntevékenység szerepét. Ehhez emelni kell az egészségügyi felvilágosítás színvonalát, és biztosítani kell a tárgyi feltételeket.

Felelős: egészségügyi miniszter
ipari miniszter

Határidő: 1984. december 31.

C.

A népesedéssel összefüggő hosszú távú és kutatási feladatok

1. Értékelni kell az 1981-1984 évek népesedési folyamatait, feltárva annak demográfiai, gazdasági és társadalmi összetevőit. Az értékelésben fel kell használni a tudományos kutatások eredményeit.

Felelős: KSH elnöke
MTA főtitkára
OT elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: 1985. január 31.

2. A népesedéssel összefüggő kutatások újabb eredményeinek ismeretében folyamatosan össze kell hangolni a hosszú távú népesedéspolitikai célokat és a megvalósításuk eszközeit.

Felelős: OT elnöke
egészségügyi miniszter
KSH elnöke

Határidő: folyamatos

3. Az elmúlt években született, a népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményeiről, az azokból levont következtetésekből összefoglaló jelentést kell készíteni.

Felelős: MTA főtitkára
KSH elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: 1984. május 31.

4. Ki kell jelölni a népesedéssel összefüggő, a népesedéspolitikai célokat megalapozó tudományos kutatás fő irányait.

Felelős: MTA főtitkára
KSH elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: 1984. május 31.

XXX

A népesedési helyzetről és a teendőkről szóló tájékoztató jelentést, valamint a Minisztertanács határozatát meg kell küldeni a Hazafias Népfront főtitkárának, a Szakszervezetek Országos Tanácsa főtitkárának, a KISZ KB első titkárának, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, a Nőtanács elnökének, a Vöröskereszt főtitkárának.

Felelős: a Minisztertanács titkárságának vezetője

Határidő: a dokumentumok kiküldésére:

1984. február 25.

a vélemények beérkezésére:

1984. május 15.

AZ MTA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGÁNAK VÉLEMÉNYE A
"JAVASLAT A NEPESEDESPOLITIKA HOSSZÚ TAVÚ KONCEPCIOJÁRA ÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK
ESZKOZRENDSZERÉRE" VALAMINT
"JAVASLAT A NEPESEDESPOLITIKA HOSSZÚ TAVÚ KONCEPCIÓJÁHOZ CSATLAKOZÓ
EGÉSZSÉGÜGYI FELADATOKRA"
CÍMŰ KORMÁNYELŐTERJESZTÉSEK TERVEZETEIRŐL
(1984. február 2.)

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGA

J E G Y Z Ő K Ö N Y V
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA DEMOGRÁFIAI BIZOTTSÁGA
1984. FEBRUÁR 2-I ÜLÉSÉRŐL

A Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága Barta Barnabás elnökletével 1984. február 2-án az MTA Képes termében kibővített ülést tartott. Az ülés résztvevőinek névsorát az 1. sz. melléklet tartalmazza.

A Demográfiai Bizottság az előre kiküldött napirend szerint Craveró Róbert előterjesztésében a "Javaslat a népesedéspolitika hosszú távú koncepciójára és megvalósításának eszközrendszerére" című tervezetet, Hutás Imre előterjesztésében pedig a "Javaslat a népesedéspolitika hosszú távú koncepciójához csatlakozó egészségügyi feladatokra" című kormányelőterjesztés tervezetét vitatta meg.

A Demográfiai Bizottság tagjai és a résztvevő meghívottak egyetértettek abban, hogy a két kormányelőterjesztés egymást jól kiegészítve, szerves egységet alkotva, komplex módon tárgyalja a népesedés valamennyi kérdését. A komplexitásra való törekvés a korábbi népesedéspolitikai határozatokban is megnyilvánult, de terjedelmét, tartalmát, mélységét tekintve, valamint a népesedés és a társadalmi-gazdasági folyamatok kölcsönhatásait vizsgálva a jelenlegi előterjesztés első alkalommal közelíti meg valóban komplex módon a kérdéskört.

Az anyag jól hasznosítja elemzésében az eddigi demográfiai kutatások eredményeit és kiinduló alapjául szolgálhat egy hosszú távú népesedéspolitika eszközrendszerének részletes kidolgozásához.

A vitában elhangzott hozzászólások, illetve az előterjesztés további finomítása érdekében felvetett fontosabb gondolatok az alábbiak szerint foglalhatók össze.

A népesedési folyamatok és a társadalmi-gazdasági folyamatok kölcsönhatásának pontosabb kifejtését több hozzászóló is igényelte. Ezek részben a népességcsökkenés

társadalmi-gazdasági következményeinek feltárását hiányolták, másrészt a gazdasági prognózisok és a népesedési folyamatok kapcsolatának jobb megvilágítását. Többen úgy vélték, hogy az előterjesztés a népesedéspolitikai célok elérését, illetve a népesedési folyamatok jövőbeni alakulását illetően túlzottan optimista. Nem tartották reálisan megvalósíthatónak a születések hullámzásának kiküszöbölését, de a népességcsökkenés megállításának lehetőségét is az ezredforduló tájékán többen megkérdőjelezték. Rámutattak a gazdasági eszközökkel történő befolyásolás korlátaira és arra, hogy még a gazdasági eszközök megléte esetén is csak hosszabb távon remélhető tartós javulás népesedési helyzetünkben. Az anyagi támogatási formák mellett a gyermekek vállalása iránti kedvet is fokozni kellene és ebben fontos szerepe lehet a tömegkommunikációs eszközöknek, a családok stabilabbá válásának. Felvetődött egy olyan állami népesedési bizottság létrehozásának gondolata, amely koordináló szerepet vállalna a népesedéssel összefüggő valamennyi kérdésben. Feladata lehetne az egyes társadalom és gazdaságpolitikai itnézkedések előkészítése során azok népesedési hatásainak feltárása is. Az 1984. évi területireform kapcsán pl. felvetődött egy olyan aggodalom, hogy tovább növeli a kisebb lélekszámú településekről történő elvándorlást, csökkenti a falu népességfenntartó erejét. Ismeretes, hogy az ezredfordulóig történt népességelőreszámítás a községek népességszámának mintegy 900 ezres fogyásával számol részben az elvándorlás másfelől pedig az előregedett népesség természetes fogyása következtében.

Egyetértettek a hozzászólók az eddigi népesedéspolitikai intézkedéseknek az előterjesztésben történt értékelésével, szükségesnek tartották a pozitív hatások hangsúlyozását. A népesedéspolitika eszközrendszerével kapcsolatban reális igényként merült fel annak szükségessége, hogy az valamennyi társadalmi réteg reprodukciós magatartására egyaránt hasson. Nem alakult ki egységes vélemény a jelenleg még nagylétszámú 27-34 éves házas nők gyermekvállalási kedvének fokozását illetően. Az előterjesztés komplexitásával és hosszú távú jellegével ellentétes "tűzoltó" akciónak vélték egyes hozzászólók. Nem teljesen egyértelmű a termékenységi időszak kitolásának igénye az előterjesztésben. Ez ugyanis csak akkor jár együtt a befejezett termékenység emelkedésével, ha a családok által kívánt gyermekek száma is nő.

A tervezett népesedéspolitikai intézkedésekkel kapcsolatban számos észrevétel hangzott el a vita során. Hosszú távú népesedéspolitikáról lévén szó legalább célként kellene megfogalmazni azt a korábban már elfogadott igényt, hogy az állami támogatások mértéke a gyermeknevelés költségeinek 50 %-ára emelkedjen. Ha ez nem merülhet fel reális célként akkor nagyobb női munkaidő kedvezményeket kellene kilátásba helyezni a kiskorú gyermekek valamennyi életciklusában. A munkaidő kedvezménnyel kapcsolatban más

véleményekből az az aggodalom csendült ki, hogy a vállalatok részéről ez nagy ellenállásba fog ütközni. A természetbeni juttatásokat és a pénzbéli támogatási formákat oly módon kellene továbbfejleszteni, hogy azok tényleges választási lehetőségeket jelentsenek az érdekeltek számára.

A megfelelő lakáshoz jutás elősegítése fontos eleme marad a népesedéspolitika eszköztárának. Ezért a lakásgazdálkodás és elosztás korszerűsítése, a népesedési érdekek fokozott figyelembevétele különösen fontos olyan körülmények között amikor állami lakásépítések száma és aránya csökken. Felmerült a házassági segély gondolata amelyet a fiatal házaspárok kapnának lakáshoz jutásuk megkönnyítése érdekében és a vállalt gyermekek számától függően differenciáltan. Ez a házassági kedv visszaesését megállíthatná, növelné az újránházasságokat. A házassági és válási mozgalom ismert trendjei alapján vetődött fel az a gondolat miszerint csökkenteni kellene az egyedül álló anyák túlzott mértékű támogatását a házaspárokkal szemben.

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció egészségügyi vonatkozásai jelentőségüknek megfelelő súllyal szerepelnek a kormányelőterjesztésben. Nagyobb hangsúlyt kellene viszont adni annak, hogy a mortalitás csökkentése, illetve a morbiditás megelőzése az egészségügyi tárcát meghaladó, azon túlnyúló társadalmi mértékű összefogást igénylő feladat. Ennek fontosságát több hozzászóló is megemlítette és olyan javaslat is elhangzott miszerint ezt a megállapítást mint alapelvet az egészségügyi feladatokat tartalmazó előterjesztés elején kiemelten kellene feltüntetni.

A hozzászólók ezzel kapcsolatban főleg az életmód, a kultúra, tudatformálás fontosságát hangsúlyozták, és felhívták a figyelmet a családi, iskolai egészségnevelés jelentőségére, az oktatás és a propaganda korszerűsítésére, a példamutatás szerepére.

Mindezek mellett többet lehet és kell is tenni az egészségesebb életmód konkrét feltételeinek a megteremtésében és az egyes betegségfajták megelőzésében. A daganatos megbetegedések okozta halálozást jelentősen csökkenteni lehetne a megelőző jellegű rendszeres szűrések széles körű elterjesztésével. Ebbe az üzemi orvosi hálózatot az eddigénél jobban be kellene vonni. Az agyérbetegségek okozta halálozást a magasvérnyomásúak fokozottabb gondozásával lehetne csökkenteni. A jelentős területi különbségek azt jelzik, hogy a megelőzéssel, az alapellátás korszerűsítésével még jelentős tartalékok tárhatók fel itt is a mortalitás csökkentésében. Tovább kellene lépni a gerontológiai, illetve geriátriai gondozás fejlesztése területén, hiszen a 60 éven felüliek teszik ki az összes halálozás több mint 3/4-ét és a korszpecifikus halálozási arányszámok itt is magasak nemzetközi mércével mérve és trendjeik inkább stagnáló-emelkedő, mint csökkenő.

Többen megemlítették, hogy az előterjesztés a mennyiségi szemlélet mellett azonos súllyal kezelje a népesedés és a népesség minőségi vonatkozásait. Ezzel kapcsolatban a rehabilitáció fontosságára, a kis súllyal születettek magas száma miatti károsító tényezők kiküszöbölésére hívták fel a figyelmet. Népesedési gondjainak megoldása érdekében szélesebb körben kellene bevonni a különböző társadalmi szerveket.

Az ifjúság egészségesebb életmódra történő nevelésében a KISZ szerepét kellene fokozni, a családok megszilárdítása, a gyermekvállalás, a népesedési tudatformálás területén pedig az egyházakkal való együttműködésre hangzott el javaslat.

Az előterjesztők a vita végén megköszönték az észrevételeket, ill. hozzászólásokat és ígéretet tettek arra, hogy a további munkákban lehetőségeik szerint figyelembe veszik a vitában elhangzottakat.

A Demográfiai Bizottság elnöke zárszavában igen hasznosnak és tartalmasnak nevezte a vitát, melyet különösen a kibővített ülésre meghívott orvosok hozzászólásai gazdagítottak. Ismételten kiemelte az előterjesztések legnagyobb érdekét, a komplexitásra való törekvést és azt, hogy első ízben tárja fel a népesedés szinte valamennyi vonatkozását, egyenrangú fontosságot tulajdonítva a két alapvető népesedési folyamatnak, a termékenység és a halandóság alakulásának.

Budapest, 1984. február 17.

Klinger András s.k.
a Demográfiai Bizottság Titkára

Az MTA Demográfiai Bizottsága 1984. február 2 -i ülésén megjelentek:

Andorka Rudolf, Bali Gellért, Barta Barnabás, Czeizel Endre, Craveró Róbert,
Cseh-Szombathy László, Eckhard Sándor, Hóóz István, Horváth Róbert, Hutás Imre, Józán
Péter, Kamarás Ferenc, Káposztás Ferenc, Klinger András, Kovacsics József, Molnár
László, Monigl István, S.Molnár Edit, Nemeskéri János, Pintér Attila helyett munka-
társa Őry Imre, Rottler Ferenc helyett munkatársa Sági et., Schuler Dezső, Szepesi
György, Szilárd János, Tamásy József, Vidovszky Kálmán, Vincze István, Vukovich György,
Zoltán Imre, Zsolnai Béla.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ELNÖKSÉGÉNEK
ÁLLÁSFOGLALÁSA
A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ KIDOLGOZÁSÁNAK
HELYZETÉRŐL SZÓLÓ JELENTÉS TÁRGYÁBAN

(1984. április 24.)

1. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége egyetért a "Hosszú távú népesedéspolitikai koncepció kidolgozásának helyzetéről" szóló jelentés helyzetelemzésével, mely az eddigi demográfiai és egészségügyi kutatások eredményein alapul, azokat jól hasznosítja. A Jelentés kellő mértékben hangsúlyozza, hogy a népesség 1981-ben megindult fogyását egyaránt okozza az alacsony termékenység és a halandóság kedvezőtlen alakulása, pontosabban mindkettőnek tartós romlása. Az Elnökség egyetért a nemzetközi összehasonlításból levont következtetéssel, hogy ti. az alacsony termékenység jelenleg általános európai jelenség, viszont a halálozás színvonala hazánkban kiugróan magas.

A Jelentés helyzetelemzését a sokoldalú, komplex megközelítés jellemzi. Alapvető, hogy a születések és a halálozások alakulását a társadalmi és gazdasági tényezők függvényeként értelmezi s ezáltal olyan szerkezeti változásokra utal, mint okokra, amelyek középtávon csak kismértékben változtathatók meg, mint például a női foglalkoztatás elterjedése, a népesség magasabb fokú iskolázottsága, az urbanizálódás, a kisméretű lakások elterjedése, a feszített élettempó, a környezeti ártalmak hatása.

Az Elnökség alapjaiban elfogadja a népesedési folyamatokra vonatkozó előrejelzéseket. Ugyanakkor szükségesnek tartja a népesedéspolitika céljainak egyértelmű deklarálását. A hosszú távú cél a népesség csökkenésének a megállítása, annak ellenére, hogy a népesség jelenlegi korösszetétele mellett, változatlan feltételek esetén az ezredfordulóig alacsony születési arányszámmal és magas halandósággal kell számolni, s ennek megfelelően a népesség az ezredfordulóig várhatóan ötszázezer körüli fővel csökken.

Az Elnökség mérlegelte a Jelentés azon feltételezéseit, amelyek megvalósulása esetén már az ezredforduló után megállíthatnánk a népesség létszámának csökkenését és arra a meggyőződésre jutott, hogy ez csak a gazdasági, társadalmi, kulturális és tudati tényezők összességét egyaránt módosító kedvező változások esetén képzelhető el.

A népesedéspolitikai stratégia kialakítása szempontjából fontos megjegyezni, hogy alapvető probléma a népesség hullámozása is. A népesedéspolitikának egyik feladata a már meglévő hullámozások mérséklése, mivel e hullámok az elmúlt évtizedekben súlyos gazdasági és társadalmi problémákat, károkat okoztak. A születéseket befolyásoló intézkedések időpontja nagyon fontos: mindenképpen elkerülendő a ciklust erősí-

tő hatások és kívánatosak az anticiklusban végrehajtandó termékenységet növelő intézkedések.

2. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége - a Jelentéssel egyezően - a népesedéspolitikai stratégia eredményessége alapfeltételének tekinti, hogy az hosszú távra készüljön és a társadalmi-gazdasági környezet, valamint az emberek értékrendjének, erkölcsi és kulturális normáinak alakítását is szükségesnek minősítse. Így a komplexitásra való törekvés a népesedéspolitikai koncepcióban is megnyilvánul, sokkal nagyobb mértékben mint a korábbi, az 1973-as határozat esetében. Megjegyzendő, hogy a komplexitás főleg az elemző részben érvényesül, de a népesedéspolitikai által alkalmazott intézkedéseknél egyoldalúan a termékenység növelésére esik a hangsúly. Így hiányoznak a halandóság csökkentését szolgáló egészségügyi intézkedésre vonatkozó javaslatok, az egészséges életmód elterjesztésére irányuló tervek (így az alkoholizmus, a dohányzás visszaszorítására, a táplálkozási szokások korszerűsítésére, a tömegsport fejlesztésére vonatkozóak). Hiányolja az Elnökség, hogy a Jelentés nem fejti ki a családok stabilitásának növelése érdekében szükségessé váló teendőket sem.

Az Elnökség nem vitatja a Jelentés azon megállapítását, hogy a gazdasági fejlődésnek az elkövetkező hat évben várható alakulása miatt, csak korlátozott lehetőségek állnak majd rendelkezésre a népesedési helyzet anyagi természetű befolyásolására. Lényegesnek tartja annak hangsúlyozását, hogy a szükséges anyagi természetű intézkedések nem helyettesíthetők más szférákban, például a jogi szabályozás, vagy a tudati viszonyok befolyásolása céljából hozott intézkedésekkel. Célként meg kellene fogalmazni azt a korábban már elfogadott igényt, hogy hosszú távon a gyermekes családoknak nyújtott állami támogatás mértéke a jelenleginek mintegy kétszeresére emelkedjék. Rövidebb távon viszont a legfontosabb a jelenlegi juttatások reálértékének megőrzése. Az anyasági segély, a gyermekgondozási segély és a családi pótlék alapelveinek összhangba hozása is kívánatos lenne, így annak eldöntése, hogy mennyiben legyenek ezek mindenki számára azonos összegűek, illetve mennyiben függjenek az anyától utolsó keresetétől. Tovább vizsgálendő, hogy a juttatások miként alakuljanak aszerint, hogy első, második, harmadik, vagy további szülőtről van szó: ennek a kérdésnek eldöntésénél a népesedéspolitikai elgondolások mellett a szociálpolitikai szempontokat is figyelembe kell venni. Egyetért az Elnökség azzal a javaslattal, hogy a gyermekes anyák foglalkoztatásánál a jövőben többféle alternatíva közötti választást kell biztosítani, elsősorban a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és a rugalmas munkarendben történő foglalkoztatás elterjesztéséről kell gondoskodni.

Az Elnökség véleménye szerint a Jelentés bár kiemelt fontosságot tulajdonít a családok önálló lakáshoz való juttatásának, mégsem szögezi le, hogy a fiatalok szűkös körülmények közötti együttélése szülőkkel, idegenekkel és a lakás megszerzése érdekében hozott erőfeszítések káros következményekkel járnak a családok stabilitására, ezen keresztül a gyermekvállalásra, de a fiatalok egészségi állapotának alakulására is. Éppen ezért a lakásépítést és lakáselosztást a népesedési politika szempontjából is központi kérdésnek kell tekinteni.

Az Elnökség egyetért azzal a javaslattal, hogy az egészségügyi ellátást kiemelten kell fejleszteni, hogy javítani kell a működési feltételeken, a műszerezettségén, és a szervezethez. Reálisnak érzi azon megállapítást, hogy az ezredforduló előtt meggyorsulhat a legtöbb halálesetet okozó betegségek visszaszorítására irányuló eredményes szakmai programok végrehajtása. A daganatos betegségek megelőzése, szűrése és korai diagnosztikája kiemelt jelentőségű a halandóság csökkentésében és hasonlóan fontos a keringési rendszer megbetegedései elleni komplex fellépés is. Azonban hangsúlyozni kívánja, hogy a halandóság terén kedvező változás nemcsak az egészségügyi ellátás fejlődésétől függ, hanem a gazdasági-társadalmi élet működésében azon hatások visszaszorításától is, melyek a betegség bekövetkezésének kockázatát növelik. E tekintetben a Jelentés előrejelzései bővítendőnek és részletesebben kidolgozandóknak tűnnek, és a feladatok megfogalmazásánál hangsúlyozandó az egészségügyi hálózat fejlesztésének égető szüksége, de az egészségügyi tárcát meghaladó, azon túlnyomó szervezési, igazgatási és a tudati szférát is alakító intézkedések fontossága. Az egészségügyi szervezeteknek is változtatni kell magatartásukon, hogy bizonyos esetekben másfajta stratégiát alakítsanak ki, amely a jelenleg legtöbb gondot okozó betegségek ellen hatékonyabban tudja felvenni a küzdelmet.

3. A Jelentés a születések alakulását, a halandóság romlását, valamint a helyzet javítása érdekében teendő lépéseket a társadalom egészét szem előtt tartva vizsgálja. A társadalom egyes csoportjai szerint megkülönböztetés legfeljebb a kor szerinti bontásnál történik. Kívánatos azonban az elemzés és az intézkedési stratégia kibővítése és rétegelemzések eredményeinek figyelembevételével. Rendelkezésre állnak rétegspecifikus termékenységi, morbiditási és mortalitási adatok, ha nem is minden esetben országosan reprezentatívek, amelyek így felhasználhatók lennének. Feltétlenül szükség lenne e téren további kutatásokra. Kétségtelen, hogy a legfőbb intézkedéseknek általános érvényűeknek kell lenniük, de egyes esetekben vonatkozhatnak elkülönített "rászoruló" csoportokra, s ezért kívánatos lenne a legproblematisabb magatartású, életkörülményű csoportokkal külön is foglalkozni. A foglalkozás szerinti különbségek mellett a területi különbségek, a település típusok szerinti eltéré-

sek is fontosak; egyes halálokoknak a gyakoriságában mutatkozó területi különbségek jelzik, hogy néhol még jelentős tartalékok lennének feltárhatók.

4. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége nagyfontosságú nemzeti ügynek tekinti a népesedési helyzet javítását és ezért az egész társadalom összefogását látja szükségesnek. A teendők nem koncentrálnak rövid időszakokra, hanem a helyzet folyamatos vizsgálatára és a felmerülő újabb igények szerinti ismételt korrekciókra van szükség az átfogó népesedési koncepció által megjelölt irányban. Az Elnökség egyetért a népesedéspolitikai koncepció kidolgozásának sürgősségével, mégis úgy véli, hogy a koncepciót és a konkrét javaslatokat összhangba kellene hozni a jelenleg kidolgozás alatt álló és 1985 elején beterjesztendő szociálpolitikai koncepcióval és javaslatokkal, tekintve, hogy a népesedéspolitikai eszköztárának jelentős része a szociálpolitika területére esik. Ez nem jelentené azon gazdasági és egészségügyi lépések megtételének elhalasztását, amelyekre már most mód van, viszont a későbbiekben biztosítaná olyan változtatások átgondoltabb bevezetését, mint a gyermekgondozási segély átalakítását, vagy a családgondozó hálózat kialakítását.
5. Az Elnökség fontosnak tartja, hogy a népesedés alakulásának vizsgálata a jövőben is folytatódjék kiemelt kutatásként, amelynek fő irányaira a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága jelenleg készít javaslatot. A kutatások eredményei, melyeket elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal végez és a jövőben is tervez, megalapozzák a folyamatos népesedéspolitikát.
6. Összefoglalva az Elnökség megállapította, hogy
 - a) a Jelentés a tudományos kutatások eredményeit felhasználva, magas szinten elemzi a népesedési helyzetet és válaszolja fel a jövőben várható demográfiai fejlődést;
 - b) a javasolt intézkedések általában alkalmasak a kívánt célok eléréséhez, de inkább csak a termékenység befolyásolására törekednek, kevésbé foglalkoznak a halandóság szintjének csökkentésével, különösen az ide vonatkozó szervezeti feladatokkal és a tudatformálás eszközeivel;
 - c) a teendők zöme általános érvényű, de szükség lehet rétegspecifikus intézkedések kidolgozására is. Ezek megfelelő megalapozásához további vizsgálatokra van szükség. A demográfiai kutatások továbbfejlesztése abban az irányban kívánatos, hogy a rétegek, csoportok jellegzetességei és demográfiai magatartásuk közötti össze-

függések tisztázódjanak; e munkáknak a következő középtávú időszak kiemelt demográfiai kutatási tervében prioritást kell biztosítani.

Budapest, 1984. április 24.

AZ MSZMP KB POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK HATÁROZATA A HOSSZŰ TÁVŰ NÉPESEDESPOLITIKAI
KONCEPCIÓ FŐ CÉLJAIRÓL ÉS FŐ IRÁNYAIRÓL
(1984. augusztus 28.)

A Politikai Bizottság 1981. szeptember 29-i, a népesedési helyzetről és a népesedéspolitikai feladatokról szóló határozata értelmében a Minisztertanács kidolgoztatta a hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepciót /1/.

I. A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ FŐ CÉLJAI

A népesedési helyzet javítása érdekében olyan összehangolt állami és társadalmi tevékenységre van szükség, melynek hatására

- a népességcsökkenés folyamata mérséklődik, hosszabb távlatban megáll a népesség csökkenése, majd nő a népesség száma;

- javul a népesség korösszetétele, fokozatosan kiegyenlítettebbé válik a jövőben születő nemzedékek létszáma, kedvezőbb lesz a népesség egészségi állapota, életvitele.

Ennek feltétele, hogy egyidejűleg növekedjék a termékenység, és fokozatosan mérséklődjék a halálozási arány.

1. A népesség újratermelődéséhez az szükséges, hogy 100 családban 230 gyermek szülessen. Ennek megfelelően kívánatos, hogy a kétgyermekes családtípus váljék még általánosabbá, és emellett növekedjék a háromgyermekes családok aránya, ami nélkül a népesség reprodukciója hosszabb távon sem valósulhat meg.

A termékenység tartósan magasabb színvonalához az szükséges, hogy a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodjék. Ennek alapvető feltétele, hogy növekedjék a családi élet stabilitása, mérséklődjék a válások száma, erősödjön a házassági, illetve újraházassági kedv. Jelenleg a társadalom különböző iskolai végzettségű, foglalkozású és lakóhelyű rétegeinek, csoportjainak termékenységi magatartása eltérő. Indokolt, hogy valamennyi rétegben növekedjék a gyermekvállalási kedv és hosszú távon mérséklődjenek az egyes rétegekre jellemző különbségek.

Mindezek érdekében a családok gyermekvállalási hajlandóságát széleskörűen és növekvő mértékben kell támogatni a tudati, az anyagi, az intézményi feltételek sokirányú javításával. A harmadik gyermek nevelési és gondozási feltételeit pedig fokozott mértékben kell javítani.

2. A hosszú távú népesedéspolitikának a termékenység befolyásolásával egyenrangú célja, hogy javuljon a népesség egészségi, biológiai állapota, és ezen keresztül mérséklődjék a halandóság.

- Az ezredfordulóig lényegesen tovább kell csökkenteni a koraszülések arányát, a jelenleginek közel felére kell mérsékelni a csecsemőhalandóságot. Ennek érdekében a gyermekvállalás egészségügyi és biológiai feltételeire való jobb felkészítés, a családtervezés és a fogamzásgátlás módszereinek további korszerűsítése, a terhesgondozás és a szülészeti ellátás sokoldalú fejlesztése szükséges.

- El kell érni, hogy a középkorúak halandósága az évtized végétől már ne növekedjék, illetve csökkenjen, hosszabb távon pedig a szív- és érrendszeri, a daganatos betegségek, a balesetek okozta halálesetek száma számottevően mérséklődjék. Ennek érdekében emelni kell a lakosság egészségügyi kultúráját, javítani kell az egészségügyi ellátás tárgyi és személyi feltételeit.

Erősíteni kell az egészséges életmód kialakításának és folytatásának igényét a társadalom minden rétegében, de különösen a fiatal nemzedékekben.

Az iskolai oktatásban és nevelésben hatásosabban érvényesüljenek az egészséges életmód normái, az egészségügyi felvilágosítás és propaganda szervezésében épüljön be a nevelés folyamatába. A népesség egészségi állapotának javítása, a halálozási arányok mérséklése megkívánja az önpusztító, egészségkárosító szokások: az alkoholizmus, a dohányzás, a helytelen táplálkozás, a mozgásszegény életmód visszaszorítását. Ennek érdekében társadalmi programok végrehajtása szükséges.

Csökkenteni kell az időskorúak halandóságát is. Ezt az egészségügyi és a szociális ellátás összehangolt fejlesztésével, az időskorúak számára nyújtott szolgáltatások bővítésével kell elősegíteni.

3. Társadalmi és népesedési érdekeink egyaránt megkívánják a családok valamennyi (nevelő-gondozó, társadalmi életre felkészítő, gazdasági) funkciójának sokoldalú támogatását, a családi élet megszilárdulását. Erősödjenek a család szerepe és értéke a társadalomban, az egyén életében és magatartásában. A családi életben fokozódnak az utódok vállalása és nevelése iránti felelősség és igényesség. Növekedjenek a szülői felelősség abban is, hogy egészséges utódok szülessenek és a felnövő gyermekek minél egészségesebben éljenek. Meg kell találni az összhangot az egyén szülői nevelői szerepe, valamint szakmai, művelődési és közéleti törekvései között.

A családi életre történő felkészítés a család és az iskola közös feladata. Az iskola adjon széles körű ismereteket a fiataloknak a családi élet lélektani, egészségügyi, társadalmi és gazdasági összetevőiről, örömeiről és gondjairól.

A családok erősítése és védelme érdekében ki kell alakítani az egységes családgondozó szervezetet, összehangolni és bővíteni a már működő társadalmi családvédelmi, családsegítő hálózatokat és azok tevékenységét. Fejleszteni kell az átmenetileg vagy tartósan nehéz helyzetbe kerülő családok hatékony szervezett támogatási, segítési formáit, intézményeit.

II. A FŐ CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁT SZOLGÁLÓ TERVEZETT INTÉZKEDÉSEK IRÁNYAI

A népesedési helyzet érdemi javulása csak a gazdasági, társadalmi, egészségügyi, kulturális és tudati tényezők együttes megváltoztatásától várható.

A komplex intézkedési program fő elemei a következők:

1. A családi élettel, a gyermekneveléssel kapcsolatos szemlélet megváltoztatásában fokozódjék és váljék folyamatossá a kultúra, a tömegtájékoztatás, az irodalom, a képzőművészet felelőssége és szerepe. Adjának reális, kiegyensúlyozott képet a családok életéről, ábrázolják a családi élet örömeit, kerüljék a belső konfliktusok egyoldalú hangsúlyozását. Az iskolai nevelés, a kultúra és a tömegtájékoztatás együttesen segítse általánossá tenni azt a szemléletet, hogy a társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete, a nemzet folytonosságának alapja a család.

A kultúra, a tömegtájékoztatás folyamatosan mutassa be, népszerűsítse a népesedéspolitikai, szociálpolitikai döntéseket. Fordítson megkülönböztetett figyelmet a gyermekvállalást és -nevelést, a nagycsaládosok helyzetét, valamint az időskorúak ellátását segítő, javító központi és helyi intézkedésekre, óvakodva minden irányú túlzástól. Népszerűsítse a mai kornak megfelelő családeshményt, több vonzó példával segítse az egészséges családkultúra kialakítását, a konfliktushelyzetek megoldását. Kísérje figyelemmel és támogassa a munka- és a gyermekvállalás összeegyeztetését segítő törekvéseket.

Segítse elő, hogy az egyes generációk egymásért érzett felelősségének helyesebb társadalmi értékrendje alakuljon ki. Oldott, közérthető formában folytasson nevelő tevékenységet az egészségtelen életmód, az alkoholizmus, a deviáns magatartásformák ellen.

E tevékenység kapcsolódjék a népesedéspolitikát segítő oktatási és egészségnevelési programokhoz, legyen folyamatos, hosszabb távra előretekintő és összehangolt.

2. A népesedéspolitikai célok megvalósulását elősegítő legfontosabb egészségügyi feladatok:

- tovább kell fejleszteni a terhesgondozási tevékenységet, javítani diagnosztikai feltételeit, bővíteni a genetikai laboratóriumi hálózatot;

- az ezredfordulóig teljessé kell tenni a 0-18 éves korosztály szakorvosi alapelátását;

- a keringési rendszer megbetegedéseinek megelőzésére, a korai felismerés érdekében folyamatosan országos szűrési rendszert kell kiépíteni;

- a daganatos halálozások csökkentése érdekében az elsősorban veszélyeztetett csoportokra irányuló szűrési tevékenységet tovább kell bővíteni, javítani a diagnosztikai feltételeket, bővíteni a korszerű terápiás eljárások alkalmazásának lehetőségeit. Kiemelten kell kezelni a rákkeltő tényezők kutatására és kiküszöbölésére irányuló munkát.

A lakosság egészségi állapotát károsan befolyásoló életmód- és magatartásbeli szokások (alkoholizmus, dohányzás, gyógyszer- és kábítószer-fogyasztás, mozgásszegénység, helytelen táplálkozás, baleset) megváltoztatására társadalmi program készül, melynek teljesítése az egészségügyi szervek munkáján túlmenően az egész társadalom összefogásával valósítható meg.

3. A hosszú távú népesedéspolitikai célok valóra váltása érdekében már a közeljövőben korszerűsíteni kell a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerét, tovább kell fejleszteni a gyermekes családok pénzügyi támogatását. Javítani kell a fiatal házaspárok és a gyermekes családok lakáshoz jutási feltételeit. Javítani kell a fiatal házaspárok és a gyermekes családok lakáshoz jutási feltételeit. Javítani kell a családot segítő intézmények által nyújtott szolgáltatások színvonalát. Az egyes intézkedéseket, azok mértékét és ütemezését az 1985. évi tervben és a VII. ötéves népgazdasági tervben kell meghatározni és úgy időzíteni, hogy a szülőképes nemzedékek gyermekvállalási és -nevelési feltételei már az elkövetkezendő években érzékelhetően javuljanak.

a) A gyermeknevelés, idősgondozás és a munkavállalás közötti feszültségek enyhítésére szélesebb körben kell elterjeszteni és ösztönözni a részmunkaidős, az osztott munkaidejű, a bedolgozói és más rugalmas munkarendet, ezzel több választási lehetőséget nyújtva a családoknak abban, hogy mennyi időt kívánnak családi, gondozói és nevelői tevékenységgel tölteni. Ennek jogi és vállalati érdekeltségi feltételeit 1985. január 1-jéig kell kidolgozni. Hosszabb távon a jövedelemkiesés részleges átvállalásával is növelni kell a gyermeket nevelő családok jövedelembiztonságát.

b) Tovább kell fejleszteni a gyermekneveléssel kapcsolatos juttatásokat és ellátásokat/2/. El kell érni, hogy a gyermekes családok jövedelmi helyzete ne szakadjon el jobban a gyermektelenekétől, majd a későbbiekben közeledjen a társadalmi átlaghoz. Arra kell törekedni, hogy az anyagi támogatások a teljes gyermeknevelési ciklust átfogják, különösen a családalapítás és a gyermek születése körüli időszakban segítsék a családot.

A társadalom fokozatosan növekvő mértékben járuljon hozzá a gyermeknevelés költségeihez. A jelenlegi meghatározott összegű gyermekgondozási segélyt fokozatosan az anya keresetével arányos gyermekgondozási díjjá kell átalakítani /3/. A gyermekgondozási díj mértéke a táppénzhez közelálló legyen. Ez első lépésben - 1985-ben - a gyermek egyéves koráig kerülhet bevezetésre. A VII. ötéves terv első felében a gyermekgondozási díj rendszere fokozatosan bővülne a gyermek hároméves koráig, összege a gyermek korának növekedésével csökkenne. Ez a támogatási forma a gyermekgondozási díj állampolgári joggá tételével, valamint a díj alsó határának a létminimum-számításokon alapuló megállapításával válik teljessé.

Az egyszeri anyasági segély összegét a jelenlegi 2500 forintról 1985-ben egységesen 4000 forintra indokolt emelni.

A szülési szabadság tartamát egy hónappal indokolt meghosszabbítani, amely csak a szülés előtt vehető igénybe /4/.

A beteg gyermekek otthoni ápolása és ennek anyagi biztonsága érdekében a gyermekápolási táppénzre való jogosultságot a jelenlegi hat évről a gyermek tízéves koráig kell kiterjeszteni. Ezzel egyidejűleg az összesen igénybe vehető napok számának továbbra is fenntartandó korlátozása mellett a felhasználás éves korlátozását meg kell szüntetni /5/.

A gyermekes családok támogatásában továbbra is a családi pótlék fejti ki a legátfogóbb és legtartósabb hatást. A családi pótlék jelenleg a gyermeknevelés családi költségeinek átlagosan mintegy 20 százalékát fedezi. El kell érni, hogy ez az arány 2000-ig 35-40 százalékra emelkedjék.

A családi pótlék összege fokozatosan, a kilencvenes évtizedre válják egységessé. Első lépésként a három- és a többgyermekesek családi pótlékát kell emelni és egységesíteni /6/. A családi pótlék reálértékének megőrzését biztosító automatizmus rendszerét ez év végéig ki kell dolgozni, hogy az a VII. ötéves tervben bevezethető legyen.

c) A bölcsődék és óvodák kisebb részben - például kistelepüléseken és új lakótelepeken - mennyiségi, főként minőségi fejlesztést igényelnek. Korszerűsíteni és egységesíteni kell a térítési díjak rendszerét, a díjak feleljenek meg az élelmezés nyersanyag-költségének. A térítési díjakból továbbra is adható legyen kedvezmény szociális rászorultság esetén. A három- és többgyermekes családoknál ez - a térítési díjrendszer változásával egyidejűleg - az ingyenességig terjedhet.

d) A családalapítás és a gyermekvállalás feltételeinek javítása megkívánja a lakáshoz jutás terheinek mérséklését, idejének rövidülését. Ez szükségessé teszi a lakáshoz jutás pénzügyi és elosztási feltételeinek, a többlépcsős lakáshoz jutás lehetőségeinek fejlesztését. Bővíteni kell az előtakarékosági formákat, új, a családalapítást támogató hitelkonstrukciókat kell kialakítani, ki kell dolgozni a többgyermekesek számára a jelenleginél kedvezőbb hitelfelvételi és -törlesztési megoldásokat /7/.

4. Az egységes családgondozói hálózat kialakítása során a tanácsok önálló intézményként a városokban 1985-től fokozatosan létre kell hozni a családvédelmi központokat, melyeknek feladata a jelenleg szétforgácsolt családgondozói és -segélyezési tevékenység egységesítése és összehangolása, a társadalmi segítségre szoruló családok folyamatos nyilvántartása, a jog- és érdekvédelem, valamint segítségnyújtás a családi, életvezetési problémák megoldásában.

A családvédelmi központok kezdeményezzék a családgondozó intézmények, hálózatok fejlesztését, kísérik figyelemmel és segítsék elő működésüket.

A házasság és a családi élet stabilitását a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel is támogatni kell. A családjogi szabályokat felül kell vizsgálni azzal a céllal, hogy a házasság megkötésére és felbontására, a házastársak jogaira és kötelezettségeire, a szülők és a gyermekek viszonyára vonatkozó szabályok és alkalmazásuk - az önkéntesség elvének fenntartása mellett - segítse elő a családi kapcsolatok megszilárdítását, a házastársak felelősségérzetének növelését, csökkentsék az elkerülhetetlen házasság-bontásoknak a volt házastársakra vonatkozó hátrányos következményeit.

A hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepció az alapvető célokat tekintve összhangban van a Politikai Bizottság 1981. szeptember 29-i határozatában megfogalmazott fő célokkal.

A népesedéspolitikai célok eléréséhez, a népesedési helyzet érdemi javulásához a szükséges anyagi és nem anyagi feltételek csak fokozatosan teremthetők meg. Gazdasági lehetőségeink most nem adnak módot a gyermekvállalásnak a jelenleginél lényegesen nagyobb mértékű anyagi támogatására. Emellett a gyermekvállalási kedv alakulásában meghatározó szerepe van a tudati, erkölcsi, szemléleti tényezőknek is, és annak, hogy a szülőképes korosztályok hogyan ítélik meg saját jövőjüket. Ebben csak hosszabb idő alatt lehet kedvező változást elérni.

A halandóság utóbbi években kialakult kedvezőtlen tendenciájának gyors megváltozása sem várható. A legtöbb halálozást okozó betegség megelőzését szolgáló programok teljes körű végrehajtása, közvetlen eredményeinek jelentkezése legalább egy évtizedet igényel.

III. A POLITIKAI BIZOTTSÁG HATÁROZATA

A Politikai Bizottság tudomásul veszi a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióban megfogalmazott fő feladatokról, a tervezett intézkedések fő irányairól szóló jelentést.

Megállapítja, hogy a hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepció az alapvető célokat tekintve összhangban van a Politikai Bizottság 1981. szeptember 29-i határozatában megfogalmazott fő célokkal.

A tervezett intézkedések fő irányjaival egyetért.

Támogatja azt a törekvést, hogy a tervezett intézkedéseket - az adott időszak lehetőségeit szem előtt tartva - az éves és a középtávú tervekben, a lehetséges intézkedéseket már az 1985. évi népgazdasági tervben érvényesítsék. A megoldási módok keresésénél a nemzeti jövedelemből származó többletforrások mellett célszerű megvizsgálni a társadalmi juttatások átcsoportosításából adódó lehetőségeket is.

Javasolja a Minisztertanácsnak, vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy a gyermeket vállaló egyetemi hallgatók juttatásai a munkaviszonyban állókéval azonosak legyenek.

Helyesli, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció fő céljairól - a koncepciónak a Minisztertanács által történő megvitatása előtt - kapjanak tájékoztatást az elsősorban érdekelt társadalmi szervek, ismert írók és neves közéleti személyiségek, akikkel előzetes eszmecsereét folytattak a népesedési kérdésekről.

MEGJEGYZÉSEK

- /1/ A népesedési folyamatok alakulását tárgyaló 1973. évi határozatot lásd: Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1971-1975. 434-451.old. Ennek és egyéb tényezők hatására az 1970-es években lényeges változások következtek be a népesedési helyzetben, ami mélyebb elemzést tett szükségessé a népesedési folyamatok újabb irányzatairól. Ezt a feladatot volt hivatva megoldani a Politikai Bizottság 1981. szeptember 29-i határozata. (Lásd e kötet 42.sz. dokumentumát.) A Politikai Bizottság 1984. augusztus 28-i határozata alapján készült hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót a Minisztertanács 1984. szeptember 27-i ülésén fogadta el. Ismertetését lásd: Népszabadság, 1984. szeptember 28. A népesedéspolitika távlati koncepciójáról lásd Klinger András és Monigl István tanulmányát a Társadalmi Szemle 1985. 11. számában.
- /2/ Ez a gyermekgondozási segély (gyes) továbbfejlesztését jelenti. A Minisztertanács legutóbb 10/1982. (IV.16.) MT sz. rendeletében módosította a gyermekgondozási segély igénybevételével kapcsolatos korábbi intézkedéseket. Előírja, hogy az anyát, illetőleg a gyermeket egyedül nevelő apát gyermeke hároméves korának - tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetében hatéves korának - betöltéséig gyermekgondozási segély illeti meg, ha a gyermek születését közvetlenül megelőző két éven belül összesen 270 napig, a) legalább napi 4 óra munkaidejű munkaviszonyban állt; b) bedolgozóként biztosított volt; c) ipari szövetkezetnél legalább napi 4 óra munkaidővel tagsági viszonyban állt. Ugyanez a rendelet a mezőgazdasági (halászati) termelőszövetkezeti vagy mezőgazdasági szakszövetkezeti tagok és mások gyessel kapcsolatos jogviszonyát is rendezi, kitér a gyes ideje alatti munkavállalás módozataira is. A gyes ma is a legáltalánosabban igénybe vett népesedéspolitikai kedvezmény. A gyes havi összegét 1985-ben újabb 80 forinttal növelték. Jelentős változás, hogy 1985-ben már a felsőfokú tanintézetek nappali tagozatos hallgatói is gyermekük hároméves koráig gyermekgondozási segélyben részesülnek, és megilleti őket a többi kedvezmény is.
- /3/ A gyermekgondozási díj (gyed) bevezetésére (a gyermek egyéves koráig) 1985 januárjában került sor (lásd a 3/1985. (I.17.) MT sz. rendeletet a Magyar Közlöny 1985. évi 2. számában). Ennek összege minimum 2500, maximum 4500 forint. Az MSZMP Központi Bizottsága 1985. november 4-i ülésének határozatában javasolta, hogy 1986. március 1-jétől a gyermekgondozási díj igénybevételének idejét az eddig érvényben lévő egy évről terjessze ki a kormány a gyermekek másfél éves koráig, a jelenlegivel azonos feltételek mellett. (Lásd az 5/1986. (II.27.) MT sz. rendeletet a Magyar Közlöny 1986. évi 6. számában.)
- /4/ A szülési (anyasági) szabadság lényegében a fizetett szabadság egyik formája, amelyet a dolgozó anya szülés után, vagy azt közvetlen megelőzően vehet igénybe. Ennek időtartama jelenleg 20 hét, amelyre az anya megkapja teljes fizetését. A határozat szerinti jelentős támogatás - a további egy hónap, amely csak a szülés előtt vehető igénybe - már 1985-ben érvénybe lépett.
- /5/ Az 1974-ben hozott intézkedések a terhesség, illetőleg a gyermeknevelés idejére (különösen a beteg kisgyermek ápolására) további kedvezményeket biztosítottak. Az anya gyermekápolási táppénzre való jogosultságát három éven aluli gyermeknél évi 60, három-hatéves gyermeknél évi 30 napra terejesztették ki. 1985-től a gyermekápolási táppénz a gyermek tízéves koráig vehető igénybe. Az eddigi havi egy nap fizetés nél-

küli szabadságon túlmenően egy gyermeknél (14 éven aluli) évenként két nap; két gyermeknél (14 éven aluli) öt nap; három vagy több gyermeknél (14 éven aluli) kilenc nap fizetett szabadságot kell biztosítani az anyának a folyó munkaéven belül. A KB javaslata a gyermekápolási táppénzes napok igénybevétele korlátozásának feloldásával lehetővé teszi: a megmaradt napok felhasználhatók a következő évben.

/6/A családi pótlékot 1974-től kezdődően négyszer emelték: 1974-ben a kétgyermekeseket, 1975-ben, 1976-ban és 1979-ben - részben az áremelések miatt - valamennyit, 1980-ban pedig kiemelten a háromgyerekes családokét. A harmadik gyermek után járó családi pótlék csaknem kétszerese a második gyermek után fizetett összegnek. Ez utóbbi jelentős népesedéspolitikai intézkedés, amit jól érzékeltet, hogy annak összege 1973-1980-ig terjedően az átlagos havi kereset 38 százalékáról 50 százalékra emelkedett, 1985-től a három- és többgyermekesek családi pótlékának összege gyermekenként egységesen 840 forint.

/7/A lakáshoz jutás terheinek mérséklése érdekében az MSZMP Központi Bizottsága 1985. november 4-i ülésén javasolta, hogy a magánlakás-építés szociálpolitikai támogatását a kétgyermekes családoknál 25 000; a három- és többgyermekeseknél 70 000 forinttal növeljék, valamint a lakásépítéshez és -vásárláshoz nyújtott kedvezményes hitelek felső határát is növeljék.

"C" BLOKK

ELŐTERJESZTÉS A MINISZTERTANÁCS RÉSZÉRE
A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL ÉS A MEGVALÓSÍTÁS
KÖZÉPTÁVU INTÉZKEDÉSI TERVÉRŐL

✕

A MINISZTERTANÁCS 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMU HATÁROZATA
A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL, VALAMINT
MELLÉKLET A 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMU HATÁROZATHOZ

✕

A MINISZTERTANÁCS 3276/1984. (IX.27.) Mt.h. SZÁMU HATÁROZATA
A HOSSZU TÁVU NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL SZÓLÓ
2014/1984. Mt.h. SZÁMU HATÁROZAT KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL

ORSZÁGOS TERVHIVATAL

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

EGÉSZSÉGÜGYI MINISZTERIUM

9684/1/I/1984.

ELŐTERJESZTÉS

a Minisztertanács részére

A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL ÉS A MEGVALÓSÍTÁS
KÖZÉPTÁVÚ INTÉZKEDÉSI TERVÉRŐL

(1984. szeptember 27.)

Egyetért:

BkM	Juhár Zoltán
BM	Pál Antal
ÉVM	Szűcs Endre
HM	Czinege Lajos
IM	Petrik Ferenc
IpM	Rabi Béla
KM	Klézl Róbert
KkM	Káplár József
MÉM	Villányi Miklós
MM	Gaszó Ferenc
PM	Madarasi Attila
ÁBMH	Rácz Albert
Budapest Főváros Tanácsa	Pénzes János
MNB	Palkovits Rezső
MTTH	Buda Gábor
OÁH	Szikszay Béla
OTSH	Maróti János
KISZ KB	Nyitrai István
MNÖT	Duschek Lajosné
SZOT	Gál László
MTA	Kulcsár Kálmán
TPB	Rakusz Lajos

A Minisztertanácsnak a népesedéspolitikai tennivalókról szóló 3397/1981. Mt.h. sz. határozata alapján, a népesedési helyzetről és teendőkről szóló 3060/1984. Mt.h. sz. határozatban jóváhagyott munkaprogram szerint az Országos Tervhivatal, a Központi Statisztikai Hivatal és az Egészségügyi Minisztérium - együttműködve a munkaprogramban felelős más minisztériumokkal, országos hatáskörű szervekkel - kidolgozta a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióra, valamint középtávú megvalósításának programjára vonatkozó javaslatokat.

A Minisztertanács felkérésére a koncepció előzetes tervezetét, illetve a javaslatokat megvitatta a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Elnöksége, a Szakszervezetek Országos Tanácsa Elnöksége, a KISZ KB Intéző Bizottsága, a Magyar Nők Országos Tanácsa Elnöksége, a Magyar Vöröskereszt Országos Végrehajtó Bizottsága, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége, továbbá eszmecsereére került sor tudományos, közéleti személyiségekkel, illetőleg neves írókkal a népesedési helyzetről és teendőkről.

A kormányelőterjesztés tervezetét megvitatta az Országgyűlés Egészségügyi és Szociális Bizottsága, az Állami Ifjúsági Bizottság, valamint a Hazafias Népfront keretében működő Országos Családvédelmi Tanács.

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció tervezetét jelentősen gazdagították a társadalmi és szakmai viták tapasztalatai. E vitákban egyértelműen kidomborodott, hogy népesedési helyzetünk javítása nagyfontosságú nemzeti ügy, fontos társadalmi kérdés, amely összkormányzati felelősséget és széles körű társadalmi összefogást, megfontolást és kiegyensúlyozott népesedéspolitikai tevékenységet igényel.

A társadalmi és szakmai közvélemény többségében egyetértés mutatkozott a távlati népesedéspolitikai koncepció céljait és a főbb teendők irányait illetően. Ugyanakkor szűk körben jelentkeztek olyan nézetek is, amelyek egyrészt a népességszámcsökkenés veszélyét szélsőségesen eltúlozzák, másrészt az ezzel kapcsolatos valóságos gondokat lebecsülik.

A jelen kormányelőterjesztés tartalmazza:

- a Minisztertanács határozat-tervezetét;

- a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióra vonatkozó javaslatot;
- a megvalósítás középtávú intézkedési tervét;
- a társadalmi és tudományos szervek véleményeiből és javaslataiból készített összefoglalót;
- tájékoztatást a javasolt intézkedések pénzügyi hatásairól;
- a tervezett jogszabálymódosítások listáját.

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció tervezete összefoglalja a legfontosabb népesedési folyamatok múltbeli és jövőben várható irányzatait, a társadalmi-gazdasági fejlődés és a demográfiai folyamatok kölcsönhatásait, valamint kijelöli a hosszú távú népesedéspolitika főbb céljait és a célok megvalósítását szolgáló eszközrendszer továbbfejlesztésének főbb irányait. A tervezet felhasználja az Országgyűlés Egészségügyi és Szociális Bizottságának, az Állami Ifjúsági Bizottságnak, az érintett minisztériumoknak, országos hatáskörű szervezeteknek és a társadalmi szervezetek vezető testületeinek javaslatait, valamint a Magyar Tudományos Akadémiának a népesedéssel összefüggő kutatási eredményeit, következtetéseit.

A népesedéspolitikai koncepció középtávú megvalósításának intézkedési tervjavaslata tartalmazza a 3060/1984. Mt.h. sz. határozat irányainak megfelelő intézkedéseket, az alábbi feladatcsoportok szerint:

- a rugalmas foglalkoztatási formák bővítése és ösztönzése;
- a gyermeknevelés támogatását szolgáló anyagi, pénzügyi feltételek továbbfejlesztése;
- a népesedéspolitikát szolgáló tudományos kutatások irányai;
- a témakörrel összefüggő egyéb feladatok.

A társadalmi és tudományos szervek véleményeiből és javaslataiból készített összefoglaló képet ad a népesedéspolitikával kapcsolatos nézetekről. Javasoljuk, hogy a sajtó és tömegkommunikációs szervek ezt az anyagot háttérinformációként felhasználhassák.

----- . -----

Kérjük a Minisztertanácsot, hogy a mellékelt határozat-tervezetet, a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót és az intézkedési tervet fogadja el.

Megjegyezzük, hogy a középtávú intézkedési tervben 1985. évi bevezetésre előírányzott egyes teendők mértékeiről, a bevezetés időpontjáról, az ezekhez szükséges eszköz-

átcsoportosításról az 1985. évi népgazdasági terv elfogadása során lehet véglegesen dönteni. E teendők a következők: az anyasági segély felemelése; a terhességi-gyermekágyi segély meghosszabbítása; a gyes módosítása, illetve a gyermekgondozási díjnak a gyermek 1 éves koráig történő bevezetése; a három- és többgyermekes családok családi pótlékának emelése; a gyermekápolási táppénzrendszer módosítása.

A koncepció megvalósítását szolgáló további intézkedésekről a VII. ötéves népgazdasági tervben lehet dönteni.

Faluvégi Lajos s.k.

Nyitrai Ferencné s.k.

Schultheisz Emil s.k.

Tervezet

Közli: Határozatok Tára

A Minisztertanács
2/1984. számú határozata
a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióról

A Minisztertanács - megtárgyalva a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióról szóló előterjesztést - megállapítja, hogy az ország népesedési helyzetének javítása az elmúlt évtizedben végzett sokrétű társadalmi és állami tevékenység folyt. A népesedési helyzet azonban nem változott kedvező irányba: a családok átlagos nagysága hosszú idő óta nem elégséges a népesség újratermelődéséhez és magas a halálozási arány.

A Minisztertanács a kialakult népesedési helyzetet társadalmi-nemzeti fejlődésünk szempontjából kedvezőtlennek ítéli. Ezért hosszú távon folyamatosan érvényesülő, olyan társadalmi és állami tevékenység kibontakoztatására törekszik, amely lehetővé teszi a népességcsökkenés folyamatának mérséklését, nagyobb távlatban megállítását, majd újbóli népességgyarapodás elérését. A Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusa határozatának alapulvételével, a társadalmi és tudományos szervezetek javaslataira is figyelemmel a következőket határozza:

1. A Minisztertanács jóváhagyja az 1. sz. mellékletben foglalt hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót, valamint annak megvalósítására szolgáló - a 2. sz. mellékletben szereplő - középtávú intézkedési tervet.
Felhatalmazza az Országos Tervhivatal elnökét, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót a közreműködésre felkért társadalmi, érdekképviselői és tudományos szervezeteknek rendelkezésükre bocsássa.
2. A Minisztertanács felhívja a minisztereket és az országos hatáskörű szervek vezetőit, valamint a megyei és a fővárosi tanácsok elnökeit, hogy a koncepcióban és az intézkedési tervben foglaltakat az 1985. évi és a VII. ötéves népgazdasági, illetőleg tanácsi tervező munkában érvényesítsék.

3. A Minisztertanács felkéri a társadalmi és az érdekképviseleti szerveket, valamint a tudományos intézményeket, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció megvalósítását segítsék elő.

A sajtó és a tömegtájékoztató szervek - külön munkaprogram alapján - végezzenek hatékony tájékoztató munkát a koncepció megvalósítása érdekében, és kísérjék figyelemmel az intézkedések végrehajtását.

Hosszú távú népesedéspolitikai koncepció

Az ország népesedési helyzete nagyfontosságú nemzeti, társadalmi ügy, amelynek alakulásáért összkormányzati felelősségnek, társadalmi összefogásnak kell érvényesülnie. Ezt az indokolja, hogy hazánkban az elmúlt években fokozatosan csökken a születések és - főként a népesség elöregedése miatt - emelkedik a halálozások száma. E két folyamat együttes hatására néhány éve az ország lakosságának természetes szaporodása megállt és kismértékben csökken a népesség száma.

E kedvezőtlen folyamatok mérséklését kell szolgálnia a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciónak. Az állampolgárok önálló családtervezési jogának változatlan megtartása mellett egyrészt erősíteni kell a népesedéspolitika társadalmi és gazdaságpolitikai összefüggéseit, a társadalom, a család, az egyének felelős magatartását, másrészt a népesedéspolitikai célokat és érdekeket következetesebben kell érvényesíteni a nép-gazdasági tervekben, a szociál-, a foglalkoztatás-, az egészségügyi és a művelődéspolitikában.

I. A NÉPESEDÉSI HELYZET FŐBB JELLEMZŐI

Hazánk népesedési helyzetének legfontosabb sajátossága, hogy a családok átlagos gyermekszáma hosszú idő óta nem biztosítja a népesség egyszerű reprodukcióját. Ahhoz, hogy a népesség lélekszáma hosszú távon változatlan maradjon, száz családonként átlagosan kétszázharminc gyermeknek kellene születnie. Ez a családnagyság az 1950-es évek végéig volt jellemző. Emiatt a nyolcvanas években már a második nemzedék nem lesz képes önmaga biológiai újratermelésére. Ilyen tartósan alacsony szintű termékenység - bizonyos időeltolódással - törvényszerűen a népesség gyorsuló ütemű fogyását eredményezi, mivel egyre kisebb létszámú korosztályok a sajátjukénál is kisebb létszámú korosztályokat szülnek. Ez volt az egyik oka annak, hogy Magyarországon az 1980-as évek elején a népesség hosszú idő óta tartó gyarapodása megállt, s elkezdődött a népességszám csökkenése. 1981-ben 1900, 1982-ben 10 800 fővel, 1983-ban 21 000 fővel fogyott az ország lakossága.

Abban, hogy a népességcsökkenés - a hazai termékenységi viszonyokhoz képest - korán megkezdődött, nagy szerepe van a halandóság kedvezőtlen alakulásának, amely a 30 éven felüli korcsoportokban az 1960-as évek közepe óta emelkedik. Különösen szembetűnő a halandóság növekedése a 40-60 éves férfiak körében. Hazánkban a nyers halálozási arányszám 1965 és 1983 között 10,7%-ról 13,9%-re nőtt, s ez a fejlett egészségügyi kultúrájú országok jelenlegi színvonalához képest kedvezőtlen.

A népesség korösszetételében lényeges változás a gyermekkorúak (0-14 évesek) arányának csökkenése és a 60 év felettek arányának növekedése. A gyermekek 1960-ban az össznépesség 25,3 %-át, 1984-ben 21,8 %-át, a 60 év felettek 1960-ban 13,8 %-át, 1984-ben 17,9 %-át tették ki. A gyermekek száma az elmúlt 24 év alatt 2 529 000-ről 204 000 fővel csökkent, a nyugdíjas korúaké 1 677 000-ről 484 000 fővel nőtt. A munkavállalási korú népesség száma 199 000 fővel növekedett.

Az 1970-es évtizedben a korábbinál kisebb ütemben folytatódott a népesség, elsősorban a fiatalok városokba áramlása. Ez főleg a megyei székhelyek és nagyobb vidéki városok felé irányult. A főváros bevándorlási többlete jelentősen lecsökkent. Növekedett az azonos típusú települések közötti mozgás. Mindezek hatására számos kisebb település népességszáma meredeken csökkent és kedvezőtlen korösszetételűvé vált.

A hazai népesedési helyzetet nemzetközi összehasonlításban vizsgálva: a termékenység színvonala a fejlettebb ipari országokhoz viszonyítva közepesnek, a halálózásé kedvezőtlenül magasnak ítélnélhető. A népesség fogyása, nem sajátos magyar jelenség, de nem is túlságosan gyakori (1982-ben a világon három országban csökkent a népesség lélekszáma). Ugyanakkor az 1970-es években számos fejlett országban visszaestek a születési arányszámok, csökkent és a mienkénél alacsonyabbá vált a termékenység. Ez azonban a kisebb halálózási arány miatt ezekben az országokban mind ez ideig nem vezetett a népesség csökkenésére.

A népességszám csökkenése kormányzati intézkedésekkel is csak hosszú távon befolyásolható és állítható meg. A jelenlegi népesedési helyzet számos visszafordíthatatlan - sokszor pozitív -, a társadalmi folyamatokban mélyen gyökerező hatás eredőjeként jött létre. Mivel a demográfiai változások természetükből következően többévtizedes időhorizonton bontakoznak ki, reálisan nem számolhatunk a kedvezőtlen irányzatok gyors megfordulásával. A népesedési helyzet hosszabb távú javítása érdekében azonban minden lehetséges és reális lépést meg kell tenni, hogy a gyermekvállalás feltételei kedvezőbbé váljanak és a halálózások mérséklődjenek.

A népesedéspolitikának továbbra is az egyének és a családok önálló elhatározására, gyermekvállalási szándékára kell épülnie, a kormányzat ennek feltételeit javítva közvetett befolyásolásra törekszik. Az állampolgárok önálló családtervezési jogát alapvető emberi jognak kell elismerni.

A gyermekvállalás feltételeit javító népesedéspolitika egyik kiindulópontja, hogy a termékenység növekedése nélkül a népességszám hosszú távon nem állandósulhat. A tudományos kutatások tapasztalatai szerint a kedvezőtlen termékenységi irányzatok folytatódása esetén determinálttá válik a népességszám alakulása, jelentősen beszűkül a népesedéspolitika lehetséges mozgástere. Ha a családonkénti átlagos gyermekszám nem éri el a népesség újratermelődéséhez elégséges szintet (100 családonként legalább 230 gyermek), akkor hosszú távon a kedvezőbb halandósági viszonyok mellett is elkerülhetetlen lesz a népesség fogyása.

Egyidejűleg jól átgondolt és folyamatos erőfeszítéseket kell tenni a halandósági viszonyok javítására is, mert a növekvő várható élettartam, a középkorúak csökkenő halálózási aránya az életminőség javulásának, a kultúráltabb életmód elterjedésének lényeges követelménye. Az idős generáció emberibb létfeltételeinek biztosítása társadalmunk egyik alapértékét képezi, amelynek megvalósulását hathatósabban kell elősegíteni.

A népesedési folyamatokat meghatározó társadalmi-gazdasági folyamatokban az elmúlt évtizedekben lényeges változások történtek. A társadalmi-gazdasági struktúra átalakulása, a tömeges foglalkozási átrétegződés, a nők nagyarányú bevonása a társadalmilag szervezett munkába, a népesség területi, települési mozgása alapvetően módosította a korábbi élet- és munkafeltételeket. Mindez döntő befolyással volt és van az egyén és a család funkciójára, a háztartások belső munkamegosztására, a családi-háztartási életvitelre, igényrendszerre.

Az elmúlt évtizedekben számottevően emelkedett és magas szinten állandósult a nők, különösen a fiatalabb korosztályok gazdasági aktivitása (a 14-29 éves nők 1949-ben 43,9 százaléka, 1960-ban 48,4, 1970-ben 64,7, 1980-ban 74,6 százaléka volt kereső). Jelenleg a nők nagy többsége úgy vállalkozik gyermekszülésre, hogy közben munkaviszonyban is áll (1980-ban a szülő nők 92 százalékanak volt munkaviszonya).

A nők növekvő arányban szereznek magasabb iskolai végzettséget, szakképzettséget. Az 1970-es évek végén a középiskolai és a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal nők aránya meghaladta a megfelelő korú férfiakét. Ez az arányeltolódás a következő évtizedben is folytatódik.

A magasabb iskolai végzettség, a szakképzettség egyúttal több lehetőséget ad ezen női korosztályoknak arra, hogy munkát és közéleti szerepet vállaljanak, művelődjenek. A nők - társadalmilag hasznos és támogatott - munkavállalása, a művelődésben és a közéletben vállalt szerepe nehezíti a több gyermek vállalását és felnevelését. Részben ez az oka annak, hogy hosszabb ideje a nők termékenysége a magasabb iskolai végzettséggel csökken. 1980-ban száz 20 és 49 év közötti házasságban, legfeljebb 5 általános iskolai osztály végzettséggel, 312 gyermeke, a 8 osztályt végzeteknek 187, az érettségizetteknek 152, a felsőfokú végzettségűeknek 145 gyermeke volt.

A gyermekvállalásra mérséklőleg ható társadalmi folyamatok hatása elsősorban abban nyilvánul meg, hogy egyre kevesebb család vállalkozik a harmadik gyermeke. A kétgyermekes családok arányát az 1973-as népesedéspolitikai intézkedések stabilizálták, sőt kismértékben növelték, illetve jelentősen csökkent a gyermektelen fiatal családok száma, amely a fejlett ipari államok népesedési helyzetéhez képest kedvező jelenség. A különféle családi, munkáltatói és társadalmi igények összehangolása érdekében általánossá vált, hogy a családok a tényleges termékenységi szakaszt a házasságon belül lerövidítik (ma a szülő nők többsége 20-30 év között van). Ez is megnehezíti a több gyermek vállalását s ezáltal a népesség lélekszámának hosszú távú állandósulását.

Több évtizedes folyamatként a családok szétaprózódnak, a több nemzedék együttélése visszaszorulóban van, fokozatosan általánossá válik a kétnemzedékes kiscsalád. A többnemzedékes együttélést az is gyengíti, hogy a kialakult értékrend szakított a családban a tekintélyelvű hagyományokkal. Ezzel egyidejűleg fokozatosan eltűntek a köztudatból a gyermekvállalást valláserkölcsei parancsként felfogó nézetek. A hagyományos gondolkodásban a gyermekvállalás része volt egy olyan életfelfogásnak, amelyben a szülők azért is nevelték gyermekeiket, hogy időskorukra megfelelő támogatást és gondoskodást kapjanak. A felnőtt gyermekek számára pedig szigorú erkölcsi kötelesség volt, hogy törődjenek idős szüleikről. A létbiztonságot megvalósító társadalom- és szociálpolitika ma már biztosítja a nyugdíjas korúak alapvető létfeltételeit, ugyanakkor a gyermekek szüleikről való gondoskodása a szükségesnél is jobban visszaszorult.

A termékenység csökkenésében közrejátszik, hogy a házasságkötések száma az elmúlt tíz évben mérséklődő irányzatú és nő a házasságon kívüli együttélések száma. A 70-es évek közepén emelkedni kezdett - az addig több évtizede csökkenő - házasságkötési életkor. Kisebb ingadozásokkal tovább növekedtek a válások, különösen a fiatalok körében. A 30 éven aluli fiatalok között 1960 óta több mint két és félszeresére emelkedett az elváltak aránya. A válások száma nemzetközi összehasonlításban is magas: az ezer főre jutó válások számát tekintve 1980-ban Magyarország a világon a hatodik helyet foglalta el. A válások számának emelkedése, valamint az egyre gyakoribb özvegyülés miatt a meglévő házasságok száma is csökken. Ezzel együtt a fejlett nyugat-európai országokhoz viszonyítva Magyarországon még mindig viszonylag magas a házasságkötések száma.

Az elmúlt évtizedben a lakásellátás társadalmi méretű javulása ugyan kedvezőbbé tette a többgyermekes és a fiatal családok lakáshelyzetét, de e folyamatot az elmúlt években elsősorban a nagyvárosokban már fékezte a bérlakásépítés arányának csökkenése és a lakásépítés, fenntartás növekvő terhe. Ezért mérséklődött a fiatalok lakáshoz jutási esélye, növekedett a várakozási idő. A nagytömegű, mennyiségi lakásszükséglet kielégítését szolgáló, kisméretű lakótelepi lakások építése akadályozta még a szándékolt többnemzedékes együttélés lehetőségét is.

A családi élet, a gyermeknevelés állami támogatására széleskörűen kiépített intézményrendszer nemzetközi összehasonlításban is viszonylag fejlett szintű. Az utóbbi években tovább szélesedett a gyermekek intézményi ellátása, az óvodai igények kielégítése a városokban közel teljeskörűvé vált. Ebben az időszakban azonban nem volt lehetséges a gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértékének folyamatos megőrzése. Emiatt a gyermekes, főként a többgyermekes családok viszonylagos jövedelmi helyzete

romlott. 1982-ben az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem az egygyermekes családokban 84 %-a, a kétgyermekes családokban 76 %-a, a háromgyermekesekben 67 %-a volt a gyermektelen családokénak. Növekedett a gyermekek, a fiatalok nevelésének, ellátásának, gondozásának családi költsége. Ennek a családi pótlék 1982-ben mintegy ötödét fedezte.

II. A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ FELTÉTELEI, CÉLJAI

1. A népesség számának jövőbeni alakulása

Az ezredfordulóig tartó népesedési folyamatokra vonatkozó előrejelzésekből az alábbi főbb következtetések vonhatók le:

- a világ számos fejlett országához hasonlóan hazánk népesedési viszonyait is viszonylag alacsony termékenység fogja továbbra is jellemezni. A halálozási viszonyok reálisan számbavehető javulása mellett is viszonylag magas marad a halandóság aránya;
- kevés a valószínűsége annak, hogy a népességcsökkenés az ezredforduló előtt megáll, reálisan csak a népességcsökkenés mérséklődése várható, megfelelő népesedés- és egészségpolitikai intézkedések és kedvező irányú életmód-, magatartás-változás esetén;
- a népességcsökkenés ezredforduló utáni megállása, majd ismételt népességnövekedés elérése az azt követő két-három évtizedben feltételezi, hogy a tényleges népességfejlődés 1986-tól kezdődően a 2000-ig szóló előrejelzésnél kedvezőbben alakul;
- a népesedési folyamatok kedvező alakulása: a népességcsökkenés mérséklése, megállása az ezredforduló körüli időszakban, majd népességszaporulat elérése nem könnyen elérhető cél, de sokirányú, folyamatos, lépéseiben összehangolt és jól időzített népesedéspolitika váltára váltása esetén megvalósulhat. Ez utóbbi híján nincs reális esély a népességcsökkenés mérséklődésére, később megállására.

Az 1981-2000 közötti időszakra előrejelzett irányok fennmaradása esetén 2025-re a népesség száma 9-10 millió fő közötti sávban alakulhat, 9,5 milliós középértékkel, az ezt követő évtizedekben további népességcsökkenés valószínűségével. A népesedési folyamat tartósan kedvező változása esetén a népességcsökkenés az ezredforduló körül tízmilliós népességszám fölött megállítható, majd ezt követően a XXI. század második évtizedétől érzékelhető népességnövekedés is elérhető.

Az ezredfordulóig terjedő időszakban az eddigieknél kisebb mértékben, de tovább nő

az időskorúak és csökken a fiatalok aránya. Az előrejelzés szerint a 0-14 évesek száma az 1981-es 2 355 000-ról 2000-ig 500-520 ezerrel, de a legkedvezőbb esetben is 360-370 ezerrel csökken. A munkaképes korú népesség száma a nyolcvanas évtized derekáig csökken, ezt követően 1995-ig növekszik, majd ismét csökkenni kezd, s az ezredfordulón lényegileg a jelenlegi szinten lesz. A 60 éven felüliek száma 1991-ig nő, majd 2000-ig csökken, számuk 2000-ben 70-110 ezerrel lesz magasabb, mint 1981-ben.

A népességszámnak az ezredfordulóig előrejelzett 400-600 ezer fős csökkenése területi vetületben úgy zajlik le, hogy csökken a községek és a főváros lakossága, növekszik a vidéki városoké. A legerőteljesebb fogyásra az aprófalvas területeken és a peremhelyzetű településeken lehet számítani.

1970-ben 100 szülőképes korú nőnek a községekben 247, a városokban 213, Budapesten 160 gyermeke volt (1980-ban ezek az adatok: 223, 192 és 149). A településkategóriák termékenységi sorrendjének változatlansága mellett mindhárom településtípusban oly mértékben csökkent a termékenység, hogy az ma már a legmagasabb termékenységi mutatóval rendelkező községekben sem biztosítja a népesség egyszerű reprodukcióját. A természetes szaporodás zöme korábban a községekből származott, s a városokba irányuló elvándorlás tette egyenletessé a népesség gyarapodását az ország területén.

Az 1980-as évek elejéig a községekből a városokba irányuló elvándorlást ellensúlyozta a községek természetes szaporodása, s ezért a községek népességszáma is emelkedett. Azóta oly mértékben vált kedvezőtlené a községek korösszetétele, hogy ez a termékenység csökkenésével együtt természetes fogyást eredményezett. A természetes fogyás és az elvándorlás hatására 2000-ig 900 ezres - 1 milliós népességszám csökkenés várható a községekben.

A demográfiai fordulat a főváros népesedési viszonyaiban jelentkezik a legszembetűnőbben. Megszűnik a főváros népességszámának növekedése, és az ezredfordulóig mintegy 150 ezer fős csökkenés várható, ami a 250 ezer fős természetes fogyásból és a 100 ezer fős bevándorlási többletből adódik. A vidéki városokban az utóbbi évtizedek bevándorlásai következtében kedvező korstruktúra alakult ki. A természetes szaporodás (200 ezer fő), valamint a bevándorlási nyereség (400 ezer fő) eredményeként mintegy 600 ezer fős népességnövekedés várható.

A népesedési folyamatok ezen irányzatai akkor módosulhatnak, ha az új hosszú távú területfejlesztési elgondolások megvalósításának eredményeként fokozódik a községek népességmegtartó ereje.

2. A népesedés és a gazdasági folyamatok kapcsolata

A gazdasági növekedés üteme az ezredfordulóig terjedő időszakban az elmúlt 15-20 évhez képest mérséklődik, a nemzeti jövedelem évi átlagos növekedése a 3-3,5 %-ot érhet el. A gazdaság strukturális alkalmazkodása a világgazdaság megváltozott követelményeihez, az extenzívről intenzív gazdasági fejlődésre történő átmenet olyan hosszú távú, jelentős átrendeződésekkel telített objektív folyamat, ami a következő tizenöt-húsz évben nem teszi lehetővé a korábban megszokott növekedési ütemhez való visszatérést. A világgazdaság számunkra tartósan keménynek ígérkező feltételei, a gazdaság egyensúlyának fenntartásához fűződő érdekek nem engedik meg azt sem, hogy a belföldi felhasználás meghaladja a megtermelt nemzeti jövedelmet.

A jelzett gazdasági növekedés elérése is azt igényli, hogy jobban használjuk ki az intenzív fejlődésben rejlő lehetőségeinket, jelentősen növeljük a társadalmi munka hatékonyságát. Ez viszont csak úgy érhető el, ha erősödik a munkateljesítmények és a munkajövedelmek kapcsolata, ha az elmúlt 4-5 év stagnálása, illetőleg csökkenése helyett reálértékben is érzékelhető módon növekednek a munkából származó jövedelmek. A társadalmi juttatások az elmúlt időszakban - beleértve az utolsó 4-5 évet is - jelentősen nőttek, részarányuk mind a nemzeti jövedelmen, mind a lakossági jövedelmeken belül olyan szintet ért el, amelynek további növelése veszélyeztetné a fenti célok teljesítését. A munkajövedelmeknek a teljesítmények szerinti differenciálásából adódó ösztönző hatása csak akkor bontakozhat ki, ha a családi jövedelmek alakulásában mérséklődik az eltartottak - főként a gyermekek - számának szerepe. A társadalmi juttatások lakossági jövedelmen belüli részarányának stabilizálása távlatilag azoknak a jövedelemátcsoportosítási lehetőségeknek a feltárását is igényli, amelyek az eredeti céljuktól eltérő támogatások leépítésével teremtenek fedezetet a gyermeknevelés költségeihez való társadalmi hozzájárulás növelésére.

Az élők munkahatékonyságának jelentős növelése a várható demográfiai változások miatt is alapvető követelmény. A munka termelékenységének növekedése nélkül ugyanis még inkább felerősödnének a népesség korösszetételének alakulásából származó kedvezőtlen hatások: egyrészt a nyugdíjasok számának növekedése, másrészt a gyermekkorúak számának és arányának csökkenése - két-három évtized időeltolódással - az egy aktív keresőre jutó társadalombiztosítási terhek aránytalan növekedéséhez vezetne.

A gazdasági fejlődés intenzív vonásainak megszilárdulásával jelentősen változnia kell a népesedés- és a foglalkoztatáspolitikai kapcsolatoknak is. A foglalkoztatás hatékonyságát javító intézkedések eredményeként a gazdaságban fokozatosan megszűnhet a munkaerő iránti túlkereslet, ezért mód nyílik olyan a gyermeknevelés feltételeit is javító intézkedések megtételére, amelyekkel bővül a rugalmas (részmunkaidős, bedolgozó) foglalkoztatási formák alkalmazásának köre.

A gyermekes családok életkörülményeit jelentős mértékben befolyásolja a gyermekneveléshez kapcsolódó ellátóhálózatok (bölcsőde, óvoda, iskolák) mennyiségi és minőségi színvonala. A bölcsődei és óvodai férőhelyek bővítése iránti mennyiségi igény a következő években a születésszám alacsony színvonala miatt mérséklődik. Ez a zsúfoltság csökkenését, az ellátás minőségi színvonalának javítását teszi lehetővé. Számolni kell azonban a népesség települések közötti mozgásával. Mind a bölcsődés, mind az óvodás korúak száma a kilencvenes évtizedben a vidéki városokban számottevően növekedni fog, erre különösen az óvodai - mivel intézményi ellátásukat teljessé kívánjuk tenni - férőhelyek fejlesztésénél tekintettel kell lenni.

A közoktatási intézményhálózat fejlesztésében nyomon kell követni a demográfiai hullámváltozásokat, és meg kell oldani az ebből adódó változó ellátási feladatokat. Az általános iskolai terhelés csúcsa a 80-as évek végéig, a középiskolai a 80-as évtized végétől a 90-es évtized közepéig tart, ezután mindkét területen mérséklődnek a mennyiségi igények.

3. A hosszú távú népesedéspolitika céljai

A népesedéspolitikában a jelenlegi és várható népesedési helyzetet, illetőleg a hosszabb távú társadalmi és gazdasági folyamatokat együttesen mérlegelve célul kell kitűzni a népesség csökkenési folyamatának mérséklését, nagyobb távlatban megállítást, majd kedvezőbbé váló népességstruktúra mellett népességgyarapodás elérését. Törekedni kell arra, hogy a jövőben születő nemzedékek létszáma kiegyenlítettebb legyen, abban nagyobb mértékű ingadozás ne következzen be. E célok eléréséhez egyidejűleg az szükséges, hogy egyrészt a termékenység szintje növekedjen, fokozatosan közelítse meg, majd hosszabb távon érje el a népességszám állandóságához szükséges szintet, másrészt az, hogy a népesség halandósága fokozatosan és tartósan javuljon.

Ebben alapvető jelentőségű az élet minőségét nagymértékben befolyásoló természeti, társadalmi környezeti, intézményi feltételek javítása, az életmód és életvitel, a magatartási szokások egészségesebbé, kulturáltabbá tétele.

A termékenységnek a népességcsökkenés mérséklését és megállítását szolgáló növekedése érdekében széles körben erősíteni kell a családok gyermekvállalási hajlandóságát. Ha el akarjuk érni, hogy a népesség reprodukálódjon, akkor átlagosan 100 családban legalább 230 gyermeknek kell születnie. Annak, hogy a népesség csökkenésének folyamatát hosszabb távon megállíthassuk és a korösszetétel kedvező irányba módosuljon az a feltétele, hogy minden szülőképes női korosztály termékenysége emelkedjen és a jelenleginél magasabb szinten állandósuljon.

A termékenység tartósan magasabb színvonalának kialakulását gátolja a termékenységi szakaszban a fiatalabb évekre tolódása és megrövidülése. A népesség újratermelődését biztosító termékenységi szint csak akkor érhető el, ha a házasságokban a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodik. Sokoldalú anyagi és tudati eszközökkel a szemléletre ható módon támogatni kell, hogy a házasságok között az egygyermekesek körében a jelenleginél többen vállalkozzanak második gyermekük világra hozatalára, a kétgyermekesek egy hányada pedig a harmadik gyermek megszületésére. A születések számának ebből eredő többletével enyhüljön a születésszám jelzett visszaesése, illetőleg segítse elő ki-egyenlítettőbb lélekszámú korosztályok létrejöttét. Ez hozzájárul ahhoz is, hogy a nemzedékek közötti társadalmi esélykülönbségek mérséklődjenek, s így társadalompolitikai érdekeink is érvényesüljenek.

Jelenleg a társadalom különböző iskolai végzettségű, foglalkozású és lakóhelyű rétegeinek, csoportjainak termékenységi magatartása eltérő. Népesedés- és társadalompolitikai érdekeink azt kívánják, hogy a társadalom széles rétegeiben növekedjen a felelős gyermekvállalás és tovább közeledjenek az egyes rétegekre jellemző családnagyság-minták az egészséges, a népességreprodukciót biztosító nagyságrendhez. Fontos társadalmi érdek, hogy a magasan kvalifikált szakmunkás és értelmiségi fiataloknál is kedvezőbb anyagi és tudati feltételek alakuljanak ki a gyermekvállaláshoz és neveléshez.

A hosszú távú népesedéspolitikának a termékenység befolyásolásával egyenrangú célja, hogy elősegítse a népesség egészségi, biológiai állapotának javulását és segítse megállítani a halandósági viszonyok romlását, illetőleg javulást érjen el.

A gyermekvállalás egészségügyi feltételeire való jobb felkészítéssel, a terhesgondozás és a szülészeti ellátás sokoldalú fejlesztésével az ezredfordulóig legalább a - ma európai középszintet jelentő - 11-13 %-re kell csökkenteni a csecsemőhalandóságot. Ehhez el kell érni, hogy csökkenjen a koraszülések és a sérülten született csecsemők száma.

A középkorúak - a 30-60 éves korosztályok - nemzetközileg is kedvezőtlen halálozási arányának csökkentésében, az egészségügyi ellátás mellett, fontos tényező, hogy emelkedjen a lakosság egészségügyi kultúrája, visszaszoruljanak az egészségkárosító szokások. Társadalmi programot kell kidolgozni és végrehajtani az alkoholizmus és a dohányzás mérséklésére, az egészséges táplálkozási szokások elősegítésére, a testkultúra elterjesztésére, valamint a környezeti ártalmak csökkentésére. Nemzetközi tapasztalatok is igazolják, hogy csak a tudati, társadalmi és gazdasági eszközökkel együttesen, a megfelelő egyéni érdekeltség megteremtésével, a társadalom széles körű bevonásával befolyásolhatjuk eredményesen ezeket az önkárosító jelenségeket. Mindezekkel el kell érni, hogy a középkorúak halandóságának növekedése az évtized végére megálljon, majd csökkenjen.

Ennek érdekében a területileg kiépült, szívbetegségeket ellátó (kardiovaszkuláris) hálózat tevékenységét a következő időszakban kiemelten tovább kell fejleszteni, növelni kell a szívsebészeti teljesítményeket, az intézmények korszerű színvonalú műszeres felszereltségét és rehabilitációs tevékenységét. Ezzel egyidejűleg mennyiségben növelni, hatókörében bővíteni kell az alapellátás felderítő és gondozásszintű tevékenységét.

A daganatos halálozás csökkentése érdekében elsősorban a veszélyeztetett csoportok körében bővíteni kell a szűrések számát. Teljeskörűvé kell tenni a veszélyeztetett korúak nőgyógyászati szűrését.

A balesetből származó sérülések, halálozások csökkentése érdekében integrálni kell a ma még szerteágazó társadalmi balesetmegelőző tevékenységet, fejleszteni kell a termelési és közlekedési, valamint a háztartásvezetési kultúrát, külön figyelmet fordítva a gyermek- és fiatalok baleseteinek megelőzésére, a baleseti halálozás, illetőleg a maradandó sérülések mérséklésére.

Az öngyilkosságok hosszú idő óta magas arányának lehetséges mérséklése érdekében létre kell hozni a mentalhygiénés ellátás egységes rendszerét.

Mindezek hatására a szív- és érrendszeri, illetőleg daganatos betegségek okozta el-

halálozás 2000-ig mintegy negyedével, az erőszakos elhalálozások körében a balesetek által okozott halálesetek száma 10-15 %-kal csökkenjen.

Az önálló, felelős családtervezés, az egészséges utódok érdekében társadalom-egészségügyi szempontból is fontos feladat a nem kívánt terhesség korszerű megelőző módszereinek további fejlesztése, az egészséget különösen fiatal korban károsító, a termékenységet veszélyeztető művi vetélések lehetséges helyettesítése, a jogszabályok megváltoztatása nélkül.

A társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete a család, amely harmonikus működése esetén biztosítja a népesség újratermelődését, a gyermekek gondozását, nevelését, az emberek érzelmi szükségleteinek kielégítését, a rászoruló családtagok gondozását. Ezért erősíteni kell a család szerepét és értékét a társadalomban, az egyén életében, magatartásában egyaránt. Annak érdekében, hogy a családok sokrétű, társadalmilag fontos funkcióikat betölthessék, családközpontúbb szemlélet és magatartás alakuljon ki, erősíteni kell a kiegyensúlyozott családi élet iránti igényt és felelősséget, fokozni kell a többgyermekes családok társadalmi elismertetését. Ahhoz, hogy a családok nagyobb gyermekszámmal érjék el végleges nagyságukat, a házasságokban a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodjon, az is szükséges, hogy stabilizálódjon a család szerepe, növekedjen a házásoknak, illetőleg az újr házassodottaknak az aránya, a más irányú jogszabályok ne készítsenek formai válási elhatározásokra.

A gyermeknevelést és az időskorúak ellátását segítő állami és társadalmi intézmények mellett a családnak pótolhatatlan szerepe van az utódok felnevelésében, az időskorúak emberi életkörülményeinek biztosításában. A családon belüli gyermeknevelés és az idősek gondozása ugyanakkor sokak számára teljesen az államra áthárítandó tehernek vagy csupán önfeláldozásnak tűnik. A helyes társadalmi értékelés hosszú távra szóló kialakítása megkívánja a rászoruló idősek családon belüli gondozásának, a gyermeknevelésnek társadalmilag hasznos munkaként való elismerését. Ennek pénzügyi és munkajogi feltételeit fokozatosan ki kell alakítani. A népesség folyamatos és kiegyensúlyozott újratermelődése érdekében különösen fontos az anyai hivatás társadalmi presztizsének növelése, az ehhez szükséges anyagi és tudati feltételek biztosítása. Az anyai hivatás, a családgondozás betöltésének feltételeit úgy kell javítani, hogy fennmaradjanak sőt erősödjenek a női egyenjogúság terén elért eredmények és még kiegyensúlyozottabbá válják a családon belüli munkamegosztás.

Népesedéspolitikai szempontból is különös gondot kell fordítani a többszörösen hátrányos helyzetű családok életfeltételeinek javítására, a hátrányos helyzet újrater-

melődési feltételeinek visszaszorítására. E családok egy részére a tudatos családtervezés hiánya, a felelősség nélküli gyermekvállalás és a gondozó-nevelő tevékenység elhanyagolása jellemző. Többek között ebből is adódik a veszélyeztetett gyermekek számának az utóbbi időben megfigyelhető gyors növekedése. Ezért sokoldalú társadalmi gondoskodással el kell érni, hogy a többszörösen hátrányos helyzetű családok elsajátíthassák és alkalmazzák a korszerű családtervezési, életviteli módszereket, az itt született gyermekek is megszerezhessék a sikeres társadalmi beilleszkedéshez szükséges ismereteket és normákat, s ezen keresztül javuljanak életpályaesélyeik.

III. A NÉPESEDÉSPOLITIKAI CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁT SZOLGÁLÓ ESZKÖZRENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI

A népesedési helyzet érdemi javulása csak a gazdasági, társadalmi, egészségügyi, közoktatási, kulturális és tudati tényezők, intézmények együttes fejlesztésétől, észszerűbb működésétől várható, ezért az egybehangolt társadalmi, kormányzati tevékenységet, a családot segítő intézményrendszerek korszerűsítését, az egyén életmódjának, magatartásának megváltoztatását igényli. A koncepció megvalósításának megszervezésében, ellenőrzésében, a teendők folyamatos megújításában a központi és helyi állami, illetőleg társadalmi szervezetek és a kisebb közösségek együttes erőfeszítése szükséges.

A családi élettel, a gyermekneveléssel kapcsolatos szemlélet megváltozásában növelni kell a kulturális intézmények és a tömegtájékoztatás szerepét.

Hosszabb távra előrettekintő, folyamatos szemléletformáló tevékenységet kell folytatni, kerülve a kampányszerűséget. Az iskolai és kulturális nevelés, a tömegtájékoztatás együttesen segítse általánosabbá tenni azt a szemléletet, hogy a társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete, a társadalmi-nemzeti folytonosság nélkülözhetetlen tényezője a család. Ezért a közoktatási, közművelődési, tömegtájékoztatási intézmények folyamatos munkájában tájékoztatást kell adni a formálódó, korszerűsödő, célszerű családi életvitelről, a kiegyensúlyozott családi munkamegosztásról, a család belső problémáinak megoldási lehetőségeiről. A tömegtájékoztatás tudatosítsa, hogy a kormányzat a népesedéspolitikát - a társadalom és gazdaságpolitika szerves részeként - kiemelt feladatnak tekinti. Ennek bizonyosságaképp a tájékoztatás mutassa be és népszerűsítse a népesedéspolitikai célokat szolgáló intézkedéseket; megkülönböztetett figyelmet fordítva a gyermekvállalást és nevelést, a nagycsaládosok anyagi, társadalmi, jogi helyzetét, az időskorúak anyagi, egészségügyi, szociális ellátását segítő-javító központi és helyi intézkedésekre. A következő időszakban a tájékoztatásban elsősorban a lehetséges tennivalókra, a célok ismertetésére, az egyéni és társadalmi felelősséget erősítő tudatformálásra szükséges összpontosítani. A tájékoztatásban vitatni kell azokat a nézeteket, hogy a népességcsökkenés csak anyagi-gazdasági okokra vezethető vissza, illetőleg, hogy a helyzet kizárólag csak anyagi-gazdasági eszközökkel javítható. Az okokat és a teendőket csak a maguk összetettségében szabad elemezni és a közvélemény elé tárni.

A családi életre való felkészítés, a család és az iskola együttes feladata. Az oktatási intézményekben a megfelelő feltételek kialakításával - a tanrendek, a pedagógus képzés és továbbképzés fejlesztésével - segíteni kell, hogy a fiatalok az iskolai tanulmányaik során széles körű ismereteket szerezzenek a családi élet lélektani, egészségügyi, társadalmi és gazdasági összetevőiről, hogy realisabb ismereteik alakuljanak ki a családi életéről, annak előnyeiről és nehézségeiről.

A családok sokoldalú és összehangolt támogatása erősítésének érdekében bővíteni kell a társadalmi, családgondozói, illetőleg családsegítő hálózatot, meg kell teremteni az átmenetileg, vagy tartósan nehéz helyzetbe kerülő családok hatékony, szervezett támogatási, segítési formáit és intézményeit.

A fenti tevékenységek szervezettebbé, összehangoltabbá tétele érdekében fokozatosan ki kell alakítani az egységes családgondozói hálózatot. A jelenleg széttagolt családgondozói feladatok összehangolása, egységes elvek szerinti irányítása csak hosszabb folyamat eredményeként hajtható végre. E folyamat első lépéseként létre kell hozni az egységes családgondozás bázisául szolgáló családgondozói központokat. E központok alapvető feladata a különböző családgondozást végző intézmények és hálózatok munkájának összefogása, illetve koordinálása kell legyen.

A családgondozói központokat a fenntartó tanácsok önálló intézményeként indokolt létrehozni, úgy, hogy közvetlen felügyeletét a helyi tanács végrehajtó bizottságának szakigazgatási szerve lássa el.

A központot információgyűjtési, felderítő, megelőző és tanácsadói funkciókkal kell felruházni. A központoknak aktív és kezdeményező szerepet kell játszaniuk, a családgondozói munkában jelenleg is szerepet vállaló társadalmi szervezetekkel együttműködve, a működő intézmények és hálózatok munkájának ellenőrzésében és értékelésében, valamint a fejlesztés irányainak kialakításában.

A házasság és a családi élet stabilitását a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel is támogatni kell. A családjogi szabályokat korszerűsíteni kell annak érdekében, hogy a házasság megkötésére és felbontására, a házastársak jogaira és kötelességeire, a szülők és gyermekek viszonyára vonatkozó szabályok és ezek alkalmazása - az önkéntesség elvének fenntartása mellett - szilárdítsák meg a családi kapcsolatokat, a házastársak felelősségérzetét, csökkentsék az elkerülhetetlen házasságbontásoknak a volt házastársakra vonatkozó hátrányos következményeit.

A népesedéspolitikai célok elérésével kapcsolatos legfontosabb egészségügyi feladatok a következők:

- az oktatási intézményekben javítani kell az elemi testi higiéniai ismeretek elsajátítását, a szexuális felvilágosítás, nevelés, az iskolaegészségügyi munka színvonalát, elő kell segíteni a korszerű, fiatal korban kevésbé káros és biztonságos fogamzásgátlási eljárások elterjesztését;
- a meddőség további mérséklése érdekében szélesebb körben kell alkalmazni a korszerű műtéti eljárásokat;
- a terhesség gondozásban teljeskörűvé kell tenni a terhesség alatti hematológiai és biokémiai vizsgálatokat, s javítani kell diagnosztikai feltételeiket. A regionális központokban meg kell teremteni a méhen belüli beavatkozás feltételeit, bővíteni kell a genetikai laboratóriumok hálózatát;
- az ezredfordulóig gondoskodni kell a 0-18 éves korosztály szakorvosi szintű alapellátásáról. El kell érni a fogyatékosok korai felismerését, kezelését. 1990-ig a fővárosban, illetőleg a megyei jogú városokban, az összes nagyobb városban 2000-ig komplex gyermekrehabilitációs tevékenységet folytató központokat kell létrehozni;
- a keringési rendszer megbetegedéseinek megelőzésére, illetőleg kezelésére irányuló program keretében meg kell határozni az egyes ágazatok, intézmények prevenciós feladatait, ki kell alakítani annak megvalósítását szolgáló szervezeti, intézményi kereteket. A korai felismerés érdekében - a tüdőszűrő hálózatra építve - országos szűrési rendszert kell kiépíteni. Társadalmi programokat kell megvalósítani az egészségkárosító szokások visszaszorítására, az egészséges életmódminták elterjesztésére;
- a daganatos halálozás csökkentésének programja keretében ki kell alakítani a daganatok létrejöttében szerepet játszó rizikó tényezők kiküszöbölésének, illetőleg mérséklésének feltételeit és módszereit, bővíteni kell elsősorban a veszélyeztetett népességcsoportokban a szűrési tevékenységet (emlőrák, szájüregi rák, haemoccult test, urológiai daganatok stb.). Javítani kell a diagnosztikai feltételeket (kórszövettani, citodiagnosztikai vizsgálatok, mammográfia), szélesebb körben kell alkalmazni a korszerű terápiás eljárásokat (sugárterápia). A VII. ötéves terv végére meg kell teremteni valamennyi veszélyeztetett korú nő nőgyógyászati szűrését biztosító vizsgálati kapacitást.

Fontos feladat a rákkeltő tényezők (levegőszennyeződés, ivóvíz, táplálék, környezeti ártalmak) kiküszöbölésére, illetőleg mérséklésére irányuló kutató és szervező munka;

- a balesetből származó halálozások, illetőleg sérülések csökkentése érdekében integrálni kell a ma túlságosan szerteágazó balesetmegelőző tevékenységet, növelni kell az egyéni és kollektív felelősségérzetet. A Magyar Vöröskereszt, illetőleg a szakszervezetek tevékenységének az egészségüggyel való szorosabb összehangolásával emelni kell a balesetmegelőzés színvonalát, hatásosabbá kell tenni a megelőzési propagandát;
- a mentálhigiéniai ellátási rendszert a területi járóbetegellátás keretében kell fokozatosan kiépíteni.

Hosszú távú népesedéspolitikai céljaink valóra váltása érdekében már a közeljövőben korszerűsíteni kell a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerét, tovább kell fejleszteni a gyermekes családok pénzbeni támogatását. Javítani kell a fiatal házaspárokat és a gyermekes családok lakáshoz jutási feltételeit, új formákkal kell gazdagítani a családot segítő intézményeket, javítva az általuk nyújtott szolgáltatások színvonalát. Az egyes intézkedéseket összhangban a népgazdaság 1985. évi és VII. ötéves tervével úgy célszerű időzíteni, hogy a gyermekvállalás és nevelés feltételei már az elkövetkezendő években érzékelhetően javuljanak.

A hosszú távú népesedési célok megkívánják, hogy harmonikusabb legyen a kapcsolat a szervezett munkavégzés és a családi tevékenységek között. Evégett tovább kell mérsékelni a szülői feladatok és a munkavállalói-szakmai törekvések és elvárások közötti ellentmondásokat. A teljesítménykövetelmények lazítása nélkül el kell érni, hogy a munkavállalási feltételek tágabb teret hagyjanak az anyáknak gyermekgondozási feladataik ellátására. Különböző munkavállalási formákkal bővíteni kell a munkavégzés, illetőleg az átmenetileg gyermekneveléssel töltött idő közötti választás lehetőségeit. A nyugdíjrendszer korszerűsítésével összhangban vizsgálni kell a több gyermeket felnevelő anyák nyugdíjazási feltételeinek kedvezőbbé tételét.

A fenti célokat elsősorban a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és más rugalmas munkarendek elterjesztése szolgálja. A részmunkaidős foglalkoztatás jelenleg az összes foglalkoztatás 3 %-át sem éri el. Elterjesztésük alapvető feltétele a vállalati érdekelttség megteremtése, a foglalkoztatás jogi szabályozásának továbbfejlesztése. A részmunkaidős foglalkoztatás széles körű megvalósítása kedvezően hat a kisgyermekes családok életmódjára is, segíthet abban, hogy mérséklődjenek a feszített életritmusból fakadó ártalmak. Hosszabb távon a rövidebb munkaidő miatti jövedelemkiesés részleges átvállalásával is növelni kell a gyermeket nevelő családok jövedelembiztonságát.

Az állam pénzügyi támogatásának alapvető szerepe van a gyermeknevelés megfelelő feltételeinek biztosításában, ezért a népesedési célok megvalósításához növelni kell a gyermekneveléssel kapcsolatos pénzbeni támogatásokat, s korszerűsíteni kell intézményrendszerüket.

Ebben a következő elvek érvényesítésére kell törekedni:

- váljék még határozottabbá annak elismerése, hogy a kisgyermekes családokban történő gondozása társadalmilag hasznos tevékenység, valamint, hogy az állam intézményesen támogatja a felelős gyermekvállalást. Kiemelten kell támogatni a három- és többgyermekes családokat;
- a gyermekneveléssel kapcsolatos kiadások igen nagy változást hoznak a családi költségvetésben a születés körüli időszakban és fokozott terheket rónak a kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetben lévő fiatal családokra, ezért kiemelten kell fejleszteni az erre az időszakra vonatkozó támogatási formákat;
- a gyermeknevelési támogatások rendszerébe olyan automatizmusokat kell beépíteni, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyermekes családok életkörülményeinek alakulása lépést tarthasson az életkörülmények társadalmi szintű javulásával;
- az egyes támogatási rendszerek egymással összhangban, az anyagi forrásbővüléshez igazodóan a hosszabb távon elérendő céloknak megfelelően fejlődjenek. Ez utóbbi megkívánja azt is, hogy az intézkedések anyagi fedezetét részben az eredeti céljuktól eltérően működő rendszerek leépítésével és jövedelemátcsoportosítással teremtsük meg.

A gyermek kétéves koráig leghatékonyabb a családi gondozás különösen, ha van már a családban gyermek. A családi gondozás, megfelelő feltételeinek biztosítása a jelenlegi intézményrendszer továbbfejlesztését igényli. A cél az, hogy a gyermekek egyéves korukig általánosan, hároméves korukig a mainál nagyobb arányban a családban nevelkedjenek. A gyermek születése utáni nagyobb jövedelemvisszaesés - főként az "idősebb" és kvalifikáltabb munkát végző anyáknál - oly módon mérsékelhető, hogy ebben az időszakban az anyagi támogatás szorosabban kapcsolódik az anya keresetéhez, nagyobb részben pótolja a kieső munkajövedelmet. Ennek legcélszerűbb formája, ha a terhességi-gyermekágyi segély lejártá után a gyermek 3 éves koráig a gyermekgondozási segély helyett gyermekgondozási díj-rendszert vezetünk be. A gyermekgondozási díj jobban kifejezésre juttatja, hogy az állam a gyermekvállalást, gondozást és nevelést hasznos, intézményesen is támogatandó tevékenységnek tartja. A gyermekgondozási díj az anya keresetével arányos,

a konkrét mértéke függ a gyermek életkorától is. Ez a támogatási forma nem igényel külön automatizmust, mert értéke lépést tart a bérekkel. Hosszabb távon meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy e támogatás ne kötődjön kizárólag munkaviszonyhoz, illetőleg, hogy a mindenkori létminimumon alapuló ellátást minden kisgyermekét otthon nevelő szülő megkaphassa.

Az új rendszer bevezetése és ezzel párhuzamosan a gyermekgondozási segély intézményének leépítése több lépcsőben történhet. Vizsgálandó, hogy a gyermek egyéves korának betöltését követően a gyermekgondozási díjat az apa milyen feltételek mellett veheti igénybe.

Az anyasági segély 1971-ben megállapított összege az utóbbi években jelentősen vesztett reálértékéből, ezért egyszeri jelentősebb emelése szükséges. Figyelembe véve a díj megállapítása óta eltelt időszakban a csecsemő cikkek árnövekedésének mértékét, az eddigi összeget 4000.- Ft-ra indokolt emelni. Az anyasági segélyt jelenleg a szülő nők 98 %-a veheti igénybe, ezért hosszabb távon célszerű a jogosultság állampolgári joggá tétele, megőrizve a terhesgondozáson való megjelenést, mint a jogosultság egyetlen feltételét.

A terhességi-gyermekágyi segély - elsősorban egészségügyi megfontolásokból - szintén korszerűsítésre szorul. A szülési szabadságot meg kell hosszabbítani a gyermek születése előtti egy hónappal.

A gyermekápolási táppénz jelenleg működő rendszerének hatékonyságát jelentős mértékben gyengíti, hogy az igénybevétel szabályozása nem teszi lehetővé azt, hogy az adott évben fel nem használt napokat a későbbiekben vegyék szükség esetén igénybe. Indokolt az igénybevétel felső határának hat éves koron felüli kiterjesztése is, mivel a gyermekek betegségük esetén 6-12 éves kor között sem alkalmasak arra, hogy felügyelet nélkül maradjanak, illetve, hogy önmagukat ápolják. Emiatt a jelenlegi szabályozás változtatása szükséges:

- az igénybevétel felső korhatárát fokozatosan, első lépésben a gyermek 10 éves koráig ki kell terjeszteni;
- egyéves kortól 10 éves korig az igénybe vehető napok számát keret jelleggel 250 napra kell emelni és felhasználásának éves szintű merev korlátozását enyhíteni kell. Meghatározott betegségek esetére a korábbi szabályozás maradjon érvényben;

- az igénybevételt a táppénzzel azonos módon indokolt szabályozni, az igénybe vett napok között a jövőben csak a munkanapokat szükséges számításba venni.

A családi pótlék a gyermekes családoknak nyújtott leghosszabb időt átfogó támogatás, ezért alapvető jelentősége van abban, hogy mérsékelje a családi jövedelmekben a gyermeknevelés miatt jelentkező különbségeket. Ezt a funkciót azonban ma, részben összegének viszonylag alacsony szintje, részben a családi pótlékokban meglévő különbségek, illetőleg a hozzájutási feltételek eltérései miatt csak korlátozottan tudja elérni.

A családi pótlék jelenleg a gyermekekre fordított családi kiadásoknak átlagosan 20 %-ára nyújt fedezetet. Célul kell kitűzni, hogy az ezredfordulóra ez az arány 35-40 %-ra növekedjen. Az emelés ütemezését a gazdasági lehetőségekhez kell igazítani, de rövidebb távon is biztosítani kell azt, hogy a többgyermekes családok egy főre (fogyasztási egységre) jutó jövedelmi színvonalának a gyermektelen családokhoz viszonyított aránya ne csökkenjen tovább.

Korszerűsítésre szorul a családi pótlék rendszere. A jelenleg működő rendszer rögzített összegű juttatásokra épül. Ezért hosszú távon a családi pótlék reálértékének automatikus fenntartási rendszerét kell kialakítani úgy, hogy a gyermekes családok jövedelmi szintje lépést tarthasson a jövedelmek társadalmi méretű növekedésével. Rövidebb távon azt kell célul kitűzni, hogy a családi pótlék a gyermekek élelmezési költségeit fedezze.

A családi pótlékok éves rendszeres emelését ezért úgy kell bevezetni, hogy az első lépésben a pótlékot az egy gyermekre jutó átlagos élelmezési költségszint alakulásához kapcsolódjon, mert ez egyben fedezetet biztosít a gyermekintézmények térítési díjának tervezett emelkedésére is.

A sokgyermekesek társadalmi támogatásának nem a családi pótlék gyermekszám szerinti differenciálása, hanem a gyermekintézményekben normatív módon nyújtott kedvezmény az egyértelműbb - egyben a felhasználás szempontjából biztonságosabb - formája. Hosszabb távon ezért a családi pótlékok egységesítését kell célul kitűzni. Az egységesítés, a gyermekszám szerinti különbségek megszüntetése azonban jelentős jövedelemrendezéssel járó folyamat, ezért azt össze kell kapcsolni a gyermekintézményi térítési díjrendszer átalakításával.

A gyermekintézmények térítési díjának jelenlegi szabályozása több ellentmondást tartalmaz. A díjak alapjául szolgáló jövedelemigazolások nem tükrözik a családok valós anyagi helyzetét, megszerzésük bürokratikus. Az intézményekben az ételmezés minőségi színvonala nem megfelelő, az élelmiszerárak növekedését a térítési díjak változása nem tudja megfelelően követni. A központilag előírt ételmezési norma merev, nem ösztönöz sem takarékosabb nyersanyaggazdálkodásra, sem gazdaságosabb élelmiszer beszerzésre.

Az ellentmondások feloldására olyan új térítési díjrendszert indokolt bevezetni, amelyben a díj egységes, megegyezik az ételmezés nyersanyagkölttségével. A gondozás, a felügyelet, az oktatás, az általános feltételek mellett ingyenes. Az új szabályozásban az ételmezési normák iránynormák legyenek, az egyes intézmények a helyi tanácsokkal, belkereskedelmi vállalatokkal és a szülői munkaközösségekkel egyeztetve térhessenek el a központilag adott iránynormától. Az eltérés jusson kifejezésre a díjban is.

Az új egységes térítési díjkból szociális rászorultság esetén továbbra is adható kedvezmény. A központi és a helyi preferenciák érvényesítésének új, hatásosabb formáit kell bevezetni. A három- és többgyermekes családok számára az óvodai, általános iskolai napközi ellátást, a középiskolai menzai étkezést, az általános iskolai diákotthoni ellátást fokozatosan ingyenessé kell tenni. A középfokú diákotthoni igénybevételnél pedig a díjat az ételmezési norma meghatározott százalékában kell megállapítani. Az egyes intézmények a fentiek felül az ellátotti létszám meghatározott százalékában kedvezményes kerettel rendelkezzenek (átlagos mértéke 10 % körül lenne), amelyből egyedileg mérlegelt szociális szempontok alapján kedvezményt nyújthatnak. A helyi tanácsok gazdálkodási keretükből szükség szerint további differenciált preferenciákat adhatnak.

Az új térítési díjrendszer az élelmiszerárak növekedésével párhuzamosan, részben növekvő kedvezményeket, részben növekvő térítési díjfizetést eredményez. Ezért az új rendszerre való áttérést össze kell hangolni a családi pótlékok ismerttetett rendezésével. Az új térítési díj és családi pótlék rendszer kifejlett formájában a jelenlegihez képest jelentős kedvezményt nyújt a három-és többgyermekes családok számára; javítja az egy gyermeket nevelő családok gyermeknevelési feltételeit, összességében nem változtatja a kétgyermekesek helyzetét, ahol a rászorultság elvének következetes érvényesítésével az egyéni negatív hatások kivédhetők.

A családalapítás és a gyermekvállalás feltételei között kiemelt fontosságú a lakáshoz jutás ideje, módja és anyagi feltételei. A lakásellátás kialakult rendjén be-

lül tovább kell javítani a fiatal házások és a többgyermekes családok lakásviszonyait.

Ennek érdekében a normatív támogatások körén belül fokozatosan emelni kell a kedvezményes kölcsönök felső határát, a lakásvásárlásához és építéséhez nyújtott szociálpolitikai kedvezményt, elsősorban a három- és többgyermekes családok körében. Bővíteni és ösztönzőbbé kell tenni az előtakarékosági formákat. Hosszabb távon a családalapítást támogató újabb hitelkonstrukciókat kell kialakítani. Következétesen végre kell hajtani a fiatal házások és az alacsony jövedelmű családok lakáshoz jutási feltételeit segítő helyi programokat.

KÖZÉPTÁVÚ INTÉZKEDÉSI TERV
A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ MEGVALÓSÍTÁSÁRA

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció középtávú intézkedési tervének célja, hogy rendszerbe foglalja a koncepcióból az 1990-ig terjedő időszakra vonatkozó népesedéspolitikai tervezési, jogalkotási, szervezési, kutatási feladatokat.

I. A VÁLTOZATOS FOGLALKOZTATÁSI FORMÁK SZÉLESÍTÉSE

A gyermeknevelés feltételeinek javítása érdekében ösztönözni kell a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és a rugalmas munkarendek elterjesztését. Ennek érdekében:

1. A részmunkaidős, az osztott és rugalmas munkaidejű foglalkoztatás gyakorlati elterjesztésének elősegítésére a munkáltatók számára típusmodelleket kell közzétenni és ebben iránymutatást adni a részmunkaidőben foglalkoztatottak teljesítmény-követelményeket figyelembe vevő, időarányos díjazására is. Ehhez kapcsolódóan szükség szerint módosítani kell a társadalombiztosítási szolgáltatásokkal kapcsolatos időnyilvántartásokra vonatkozó belső szabályzatokat, eljárási utasításokat.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

Határidő: 1984. december 31.

2. A kollektív szerződések megkötésének irányelveiben eligazítást kell adni a rész- és a rugalmas munkaidő munkáltatói szabályozására.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsának bevonásával

Határidő: 1985. január 31.

3. A bedolgozók foglalkoztatásáról szóló 10/1981. (IX.29.) MüM számú rendeletet oly módon kell módosítani, hogy a bedolgozó - több bedolgozói jogviszony esetén - a főállás melletti foglalkoztatás időkeretéhez hasonló bővített keretben végezhesen bedolgozói munkát.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a rendelet kiadására 1984. november 30.

4. Módosítani kell a gyermekgondozási segélyről szóló 10/1982. (IV.16.) MT számú rendeletet úgy, hogy

- a gyermekgondozási segélyre való jogosultság feltétele ne napi 4 órás munkaviszony, hanem éves átlagban legalább a törvényes munkaidő felét elérő munkaviszony legyen;
- a gyes mellett dolgozó a gyermeke másfél éves kora után ne havi, hanem éves átlagban végezhesen a törvényes munkaidő fele részében munkát.

Felelős: egészségügyi miniszter
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
pénzügyminiszter
Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

5. Az 1500 forint alatti keresettel rendelkező bedolgozók, részmunkaidőben foglalkoztatottak esetében a havi 310 forint bérpótlék fele összegét a munkáltató az egyékes lineáris nyereségadóból jogosult legyen visszatartani. Ezt a lehetőséget a nyereségadózásról, a vállalati érdekeltségi alapok képzéséről és felhasználásáról szóló 35/1983. (XI.12.) PM számú rendelet soron lévő módosításakor 1985. január 1-től kell megadni.

Felelős: pénzügyminiszter
Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Határidő: a rendelet kiadására: a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséről szóló munkaprogram szerint

6. A rugalmas foglalkoztatási formák terjedésének érdekében az új keresetszabályozási rendszerben a gazdálkodó szervezetek számára ösztönzővé kell tenni a részmunkaidős foglalkoztatást és a bedolgozást.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke
pénzügyminiszter

Határidő: a vállalati keresetszabályozásról szóló rendelet kiadására:
a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséről szóló
munkaprogram szerint

7. A termelésszervezési feltételek megteremtése érdekében az ágazati minisztériumok dolgozzanak ki az ágazati sajátosságoknak megfelelő módszereket a bedolgozói forma szélesebb körű alkalmazásának szervezési, technológiai, műszaki oldalról történő megalapozásához.

Felelős: ágazati miniszterek

Határidő: a Bér- és Munkaügyi Tanácshoz történő
bemutatásra: 1985. március 30.

8. A többgyermekes családok támogatásának bővítése érdekében javaslatot kell kidolgozni a részmunkaidőben foglalkoztatott anyák jövedelemkiesésének pótlási lehetőségeire, feltételeire.

Felelős: pénzügyminiszter
ÁBMH elnöke
Országos Tervhivatal elnöke
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a javaslat kidolgozására: 1985. június 15.

II. A GYERMEKNEVELÉS TÁMOGATÁSÁT SZOLGÁLÓ ANYAGI, PÉNZÜGYI FELTÉTELEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A népesedési célok megvalósítása érdekében javítani szükséges a gyermekneveléssel kapcsolatos anyagi feltételeket, növelni indokolt a gyermekes családokat támogató pénzbenei juttatásokat.

Ennek érdekében:

9. Fokozatosan be kell vezetni a gyermek 3 éves koráig ellátást nyújtó gyermekgondozási díjrendszert. A gyermekgondozási díjat az anya keresetével arányosan kell megállapítani. Hosszabb távon meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy ez a támogatás fokozatosan állampolgári joggá válhasson, illetőleg, hogy a mindenkori létminimumon alapuló alapellátást mindenki számára biztosítsa. Vizsgálandó, hogy a gyermek 1 éves kora után az apa milyen feltételek mellett veheti igénybe a gyermekgondozási díjat.

A gyermekgondozási díj bevezetése és ezzel párhuzamosan a gyermekgondozási segély intézményének megszüntetése több lépésben történjen, az alábbiak szerint:

- Első ízben: az új rendszert a gyermek egyéves koráig kell bevezetni.
- Másodikként: a gyermek egyéves korától hároméves koráig fokozatosan a gyermekgondozási díj váltsa fel a jelenlegi gyermekgondozási segélyt.
- Harmadikként: a gyermekgondozási díjra való jogosultságot ki kell terjeszteni.
- Negyedikként: a gyermekgondozási díjrendszer mértékeit összhangba kell hozni a minimális szociális ellátásokkal.

Ennek megfelelően:

- a) A gyermekgondozási díjrendszert 1985. évben a gyermek egyéves koráig kell bevezetni. A jogosultsági kört a gyermekgondozási segély jelenlegi szabályaival, mértékét az otthoni táppénz mértékével azonos feltételekkel (75, illetőleg 65 %) kell megállapítani. Ki kell dolgozni a gyermekgondozási díjrendszerre való át-

menet szabályait: az új rendszer szerinti támogatásban azok az egy évnél fiatalabb gyermekkel rendelkező anyák részesüljenek, akik még nem mentek vissza dolgozni. A több gyermek után gyesben részesülő anyák támogatása nem csökkenhet.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Tervhivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

b) Ki kell dolgozni - a 3133/1984. Mt.h. sz. határozathoz kapcsolódó munkaprogrammal összhangban - a gyermekgondozási díjrendszer fokozatos általánossá tételére vonatkozó javaslatot.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

Országos Tervhivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

10. A felsőfokú tanintézetek nappali tagozatos hallgatói gyermekük hároméves koráig intézményesen részesüljenek gyermekgondozási segélyben.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

művelődési miniszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1985. március 1.

11. Az egyszeri anyasági segély mértékét emelni, jogosultsági feltételeit korszerűsíteni kell.

Ennek megfelelően:

a) Az egyszeri anyasági segély mértékét 1985. évben a jelenlegi 2500 forintról - a jogosultsági feltételek megtartása mellett - 4000 forintra kell emelni.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

b) Javaslatot kell kidolgozni az egyszeri anyasági segély állampolgári joggá tételének feltételeire, ütemezésére.

Felelős: egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1985. március 1.

12. A terhes anyák és az újszülöttek egészségének fokozottabb védelme érdekében 1985. évben korszerűsíteni kell a terhességi-gyermekágyi segély és szülési szabadság rendszerét. A szülési szabadságot meg kell hosszabbítani egy hónappal, ami kizárólag a gyermek születése előtt vehető igénybe.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. december 15.

13. A beteg gyermek szülői gondozási feltételeinek javítása érdekében 1985. évben a gyermekápolási táppénz rendszerét módosítani kell. Az igénybevétel felső korhatárát a gyermek 10 éves koráig kell kiterjeszteni. Az e címen igénybe vehető napok számát keret jelleggel 250 napban kell megállapítani, egyidejűleg enyhítve ezek éves szintű felhasználásának korlátozását úgy, hogy az adott évben fel nem használt napok a következő évben igénybevehetők legyenek. Az igénybevételt a felnőtt táppénzzel azonos módon kell szabályozni: az igénybe vett napok között a jövőben csak a munkanapokat kell számításba venni.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

14. A gyermekes családok pénzbeni támogatásának növelése érdekében:

a) A három- és többgyermekes családok jövedelemhelyzetének javítása érdekében 1985. évben fel kell emelni és e körben gyermekeként egységesíteni kell a családi pótlékot a következők szerint:

a három- és négygyermekes családokban jogosult gyermekenként	70 Ft-tal	800 Ft-ra
az ötgyermekecs családokban jogosult gyermekeként	100 Ft-tal	800 Ft-ra
a hat- és többgyermekes családokban jogosult gyermekenként	120 Ft-tal	800 Ft-ra

Ennek megfelelő mértékben kell emelni a két gyermek után egyedülállóknak, az állami gondozott és a fogyatékos gyermekek után járó családi pótlékot is.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozása: 1984. november 15.

b) Javaslatot kell kidolgozni a családi pótlék reálértékének megőrzését biztosító automatizmusokra, a Minisztertanács 3133/1984. Mt.h. sz. határozatához kapcsolódó munkaprogram alapján.

Felelős: pénzügyminiszter

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

15. A szociálpolitika fejlesztése keretében korszerűsíteni kell a gyermekintézmények térítési díjrendszerét. A díjrendszer legyen egységesebb, fejezze ki jobban a rá-szorultság és az arányosabb teherviselés követelményét, részesítse nagyobb kedvezményben a három- és többgyermekes családokat.

Felelős: pénzügyminiszter

egészségügyi miniszter

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

16. A családalapítás és a gyermekvállalás segítése, a többgyermekes családok életkörülményeinek javítása érdekében tovább kell fejleszteni e rétegek lakásellátásának színvonalát, rövidíteni kell a lakáshoz jutás idejét, szélesíteni kell a lakáshoz jutás anyagi és intézményi feltételeit. Nagyobb támogatásban kell részesíteni a három- és többgyermekes családokat. A központi normatív intézkedések mellett bővíteni kell a fiatal házások és a többgyermekesek lakáshoz jutását segítő helyi támogatási formákat és akciókat.

Ennek érdekében:

A lakáshoz kapcsolódó szociálpolitikai kedvezményt emelni kell a három és több gyermeket eltartó családoknál. A lakásépítéshez és vásárláshoz nyújtott kedvezményes állami kölcsön felső határát a gyermekek számától függően differenciált mértékben fel kell emelni. Növelni kell az ifjúsági takaréket után nyújtható külön kölcsön felső határát.

Felelős: pénzügyminiszter

Országos Tervhivatal elnöke

építésügyi és városfejlesztési miniszter

Határidő: a KB-MT 1982. évi lakáshatározata teljesítéséről szóló előterjesztés keretében.

III. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐ IRÁNYAI

A tudományos kutatások továbbra is segítsék a népesedéspolitika tudományos megalapozását, jelenlegi és jövőbeni népesedési helyzetünkkel összhangban álló célok, eszközök kidolgozását és korszerűsítését.

A kedvezőtlen tendenciák megállítása, majd megfordítása érdekében jobban fel kell tárni a termékenység, a halálozás és a társadalmi-gazdasági struktúra, az életmód, a környezeti hatások változásának összefüggéseit.

A népesedési folyamatok kedvező irányú befolyásolása érdekében vizsgálni kell a népesség területi-települési szerkezetváltozásának népesedésre ható motiváló tényezőit.

A népesedéssel összefüggő kutatások szervezésében az alábbi irányelveket kell érvényesíteni:

- fokozott támogatást kell biztosítani azoknak a kutatásoknak, amelyek közvetlenül felhasználhatók a társadalmi-gazdasági tervezésben és a népesedéspolitikai döntésekben;
- erősíteni kell a demográfiai folyamatok jobb megismerésére irányuló alapkutatásokat. A meglévő eredményekre támaszkodva tökéletesíteni kell a népesedési folyamatok előrejelzését, időhorizontjukat ki kell terjeszteni az ezredforduló utáni időszakra;
- a népesedéssel összefüggő kutatásokban érvényesíteni kell az interdiszciplináris megközelítés elvét; mindenekelőtt a szociológiával, a közgazdaságtudománnyal, a társadalomlélektannal, a biológiával és az orvostudományokkal erősítve és szélesítve a kutatási együttműködést, a tudományágak együttműködését biztosító programokat szervezve.

A kutatásokban az alábbi témákat indokolt kiemelni:

- a hazai népesedés főbb problémáival és sajátosságaival (termékenység, halandóság, öregedés, házasodás, válás, korstruktúra, népességcsökkenés, területi struktúra) ezek társadalmi-gazdasági, valamint biológiai és egészségügyi összefüggéseivel és hatásaival foglalkozó kutatások;

- a népesedéssel és a népesedéspolitikával összefüggő elméleti kérdések kutatása;
- a népesség számára és struktúrájára vonatkozó hosszú távú társadalmi-demográfiai prognózisok rendszerének továbbfejlesztése;
- a népesség reprodukciós és általános népesedési magatartását alakító kulturális-tudati viszonyok, a népesedés és a kulturális-tudati tényezők közötti összefüggések kutatása;
- a népesség egészségi-biológiai állapotával, a reprodukció minőségével összefüggő kutatások;
- a népesedés és a gazdaság kölcsönös kapcsolatát elemző kutatások;
- a termékenységi magatartást a családegységet meghatározó helyi, kisebb közösségekre jellemző csoportnormák, szokások feltárása.

Az 1981-1985 közötti időszakra szóló "Népesedés és népesedéspolitiká" című közép-távú tárcaszintű kutatási fő irány eddigi és várható eredményeinek továbbfejlesztése érdekében a népesedéssel kapcsolatos kutatások közül:

- a népesedéspolitiká tudományos megalapozásával,
- a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel,
- a népesség egészségi, biológiai állapotával és reprodukciójának minőségi kérdéseivel

foglalkozó kutatási témaköröket az 1986-1990 közötti időszakban kiemelten kell kezelni.

Ennek alapján:

17. Rendszeresen - először 1986-ban - az ország népesedési helyzetét és a népesedéspolitiká megvalósulását összefoglaló jelentést kell a Minisztertanács elé terjeszteni, felhasználva a kutatási eredményeket.

Felelős: Központi Statisztikai Hivatal elnöke
Magyar Tudományos Akadémia főtitkára
Országos Tervhivatal elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: 1986. október 31., majd folyamatos

18. A népesedéssel összefüggő kutatások újabb eredményeit folyamatosan hasznosítani kell a hosszú és középtávú népgazdasági tervezésben.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke
Magyar Tudományos Akadémia főtitkára
Központi Statisztikai Hivatal elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: folyamatos

IV. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ EGYÉB FELADATOK

19. A családok sokoldalú támogatására fokozatosan egységes családgondozói hálózatot kell létrehozni.

Ki kell dolgozni a családgondozói központok részletes feladatait, előzetes működési rendjét. Ennek alapján meg kell szervezni a fővárosban, 2-3 megyében, néhány városban, illetve községben kísérleti céllal családgondozói központok működését.

Felelős: egészségügyi miniszter

Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnöke
fővárosi, érdekelt megyei tanácsok elnökei
igazságügyi miniszter
művelődésügyi miniszter
pénzügyminiszter

Határidő: az előzetes működési szabályzat kidolgozására: 1985. január 31.

kísérletek megkezdése: 1985. március 1.

20. A kísérletek tapasztalatai alapján ki kell dolgozni a családgondozói központok végleges működési rendjét, meg kell kezdeni az országos hálózat fokozatos létrehozását.

Felelős: egészségügyi miniszter

Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnöke
fővárosi, megyei tanácsok elnökei
igazságügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: 1986. július 30.

21. A lakosság egészségügyi állapotát károsan befolyásoló életmódbeli szokások, elsősorban az alkoholizmus, a dohányzás, valamint az egészségtelen táplálkozás visszaszorítására, az ezt szolgáló tudati, nevelési, propaganda tevékenység céljaira, feltételeire központi társadalmi programot kell - a VII. ötéves népgazdasági tervvel összhangban - kidolgozni és meghírdetni.

Felelős: egészségügyi miniszter
művelődésügyi miniszter
belkereskedelmi miniszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: társadalmi program első tervezete: 1985. május 30.
meghírdetése: 1986. január 1.

ÖSSZEFOGLALÓ

A NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRA ÉRKEZETT VÉLEMÉNYEKRŐL, JAVASLATOKRÓL

A Minisztertanács a 3060/1984. Mt.h. sz. a népesedési helyzetről és teendőkről szóló határozatában felhatalmazta az Országos Tervhivatal elnökét, hogy felkérje a Magyar Tudományos Akadémia elnökségét, valamint az érdekelt társadalmi szerveket a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció megvalósítását szolgáló javaslatok kialakításában való közreműködésre. Az érintett szervek vezető testületei megvitatták a Kormány által februárban áttekintett, a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció kidolgozásának helyzetéről szóló jelentést és állásfoglalásukat, javaslataikat megküldték a koncepció véglegesítéséhez. Ezeket a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció kidolgozásánál figyelembe vettük. A beérkezett vélemények és javaslatok az alábbiakban összegezhetők:

1. Magyar Nők Országos Tanácsa

Általános megjegyzések

A népesedési helyzet javítása jelentős nemzeti ügy, fontos társadalmi kérdés, amelyhez biztosítani kell az anyagi fedezetet.

A hosszú távú népesedéspolitikának a termékenység és halandóság egyidejű, tartós befolyásolására kell irányulnia.

Kiemelkedő jelentőséget kívánatos tulajdonítani a tudati-morális nevelésnek, a pozitív családmodell propagálásának, a többgyermekes és többgenerációs családok erkölcsi megerősítésének. Ebben nagy felelősség hárul a tömegkommunikációra, az irodalomra, művészetekre.

A koncepciónak jobban elő kell segítenie a népesedéspolitikai koncepció megvalósítását szolgáló eszközzrendszer kimunkálását. Nincs kellően feltárva az utóbbi három-négy év gazdasági változásainak hatása a népesedési helyzetre.

Ellentmondás van a népesedési koncepció - egyébként támogatott - általános csa-

lúdcentrikussága, illetve a gyermekvállalási kedv fokozását, a szülői és munkahivatás feszültségeinek enyhítését szolgáló javaslatok nőcentrikussága között.

A lehetőleg minden női korosztály termékenységének fokozására irányuló törekvés mellett indokolt a népesebb, 27-34 éves korosztályok kiemelt támogatása.

A gyermekvállalás és munkahivatás közti konfliktus enyhítésében nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a munkahelyek szerepére.

A népesedéspolitikai célok megvalósításához számottevően növelni kell a pénzbeni társadalmi juttatásokat, s korszerűsíteni intézményrendszerüket.

Konkrét javaslatok

A rugalmas foglalkoztatási formák körének bővítése megfelelő munkahelyi érdekesség, fakultatív igénybevétele, számottevő jövedelmi, illetve egyéb hátrány elkerülése esetén jól segítheti a családi funkciók jobb ellátását. A két vagy több gyermeket nevelő nők progresszíven növekvő, fizetett munkaidő kedvezményben részesüljenek.

Az ösztönzés érdekében differenciálni kell a családi pótlékot, az egyszeri anyasági segélyt.

Indokolt a terhességi-gyermekágyi segély legalább négy héttel történő meghosszabbítása, s a gyep összegének egyszeri számottevő emelése.

A lakásépítésben növelni kell az állami és olcsóbb lakások részarányát. Ha az önálló lakással nem rendelkező családokban két gyermek születik, soron kívül kapjanak kedvezményes átmeneti lakást, a már egy-két gyermekkel rendelkező önálló lakás nélküli, illetve a nem megfelelő lakásban lakó háromgyermekes családok minimális teher mellett kapjanak soron kívül megfelelő lakást.

A lépcsőzetes lakáscsere helyes elv, de ma még nem működik. Ezért konkrét intézkedésekkel (a lakáscserék állami támogatásával, a szobabérlők házának és a garzonházak mennyiségi növelésével) kell elősegíteni kibontakozását. A lakáscsere állami támogatásának ki kellene terjednie az idős szülők, hozzátartozók gondozása, illetve a lakásprobléma önerőből való megoldása érdekében történő lakáscserékre is. Létfé-

muhoz közeli egy főre jutó jövedelem esetén egy-két gyermek megszületésekor, illetve a gyēs idején a segítség egyik módja lehetne a hiteltörlesztés idōszakos szüneteltetése. Növelni kell a bölcsōdei férōhelyek számát, mert a 20-22 %-os ellátottsági szint a tervezett népesedēspolitikai intézkedések esetén nem lesz elegendō.

A gazdasági feltételek javulása esetén differenciáltan kell emelni a családi pótlékot, figyelembe véve a gyermek életkorából eredō kiadások növekedését.

A harmadik gyermek megszületése esetén az anya maradhasson otthon egy évig szülei szabadságon, teljes fizetéssel. Az általános gyēs emelés első lépcsōjeként a harmadik gyermek után járó gyēst kell megemelni.

Az idős hozzátartozók gondozását fizetés nélküli szabadságkedvezmény, hosszabb távon különbözō táppénzformák, idōszakos intézményi elhelyezés stb. révén kívánatos elősegíteni.

Az egészségkárosodások megelőzése érdekében ki kell alakítani a nők speciális üzemegészségügyi ellátását, a kötelezō nőgyógyászati rákszűrést, a serdülō korosztály megfelelő gondozási formáit.

2. Hazafias Népfront

Általános megjegyzések

A kialakult és előrelátható népesedési helyzet súlyos teherként nehezedik társadalmi és gazdasági fejlődésünkre és a politikai közhangulatra. Sokan úgy vélik, a népességcsökkenés milliós nagyságrendű lesz, súlyos - elsősorban a népesség korösszetételének torzulásából származó - társadalmi-gazdasági következményekkel.

Politikai okokból és a társadalmi egyetértés érdekében fenn kell tartani a népesedēspolitikai koncepció kidolgozásának nyílt jellegét.

Az 1973-as intézkedések igazolják, hogy a születések számára anyagi ösztönzőkkel gyorsan és érdemlegesen lehet hatni, ezért a születési kedv ösztönzésére már ez év III. negyedévében intézkedéseket kell hozni.

1973 legfőbb tanulása, hogy nem teljesítettük a vonatkozó párt- és kormányhatározatokat, valamint a népfront állásfoglalásokat, mert az egyszeri intézkedés-sorozatot nem követték újak.

A népesedési helyzet megváltoztatásához meg kell teremteni a szemlélet- és tudatformálás és a tömegkommunikáció, művészet összhangját, a különböző világnézetű emberek együttműködési feltételeit.

Az egészségügyi helyzet javítása nemcsak az életmód és egészségvédelem, hanem az orvos és a beteg, a társadalom és az egészségügyi intézmények közti együttműködés javítását is igényli.

A gyermekvállalás anyagi ösztönzése jövedelemelosztási és nem szociálpolitikai feladat, ezért annak folyamatosnak és a bérezéssel összefüggőnek kell lennie.

Szélaskörűen fel kell tárni a jelenlegi egészségügyi helyzetet előidéző okokat az egészségügyi rendszer működésének tapasztalatait, a kibontakozás lehetőségeit, ez azonban reálisan csak a VII. ötéves terv első éveire irányozható elő.

Konkrét javaslatok

Az ágazati minisztériumok dolgozzák ki a VII. ötéves terv periódusra a népesedési helyzet javításával kapcsolatos teendőiket.

A népesedéspolitikai intézkedésekhez szükséges anyagi fedezet egy részét a jövedelmi viszonyok folyamatos módosításával kell előteremteni egy "gyermeknevelési alap" számára.

A Fogyasztók Tanácsához hasonlóan alakuljanak meg a népfrontmozgalom keretében a "Családvédelmi Tanácsok" országos, területi és helyi szervezetei, amelyek működését össze kell hangolni az egységes családgondozói hálózattal.

A terhességi és csecsemőgondozási segélyt a szülés előtti egy hónaptól a gyermek egyéves koráig a táppénz mértékében célszerű kiterjeszteni. A gyás hároméves korig a táppénz 50 %-a legyen.

A fizetett munkaidő kedvezmény egy gyermek után 3 éves korig, kettő gyermek után 6 éves korig, három gyermek után 10 éves korig 2 óra, kettő gyermeknél 6 és

10 év között 1 óra legyen. A pótszabadság mértékét egy gyermek után 6 éves korig, kettő gyermek után 10 éves korig évi 5 napban, három gyermek után 10 éves korig 10 napban indokolt megállapítani.

A nyugdíjidőbe kettő gyermek után +2 év, három gyermek után +5 év, afölött gyermekeként még +1-1 év számítsa bele, s az korkezevezményként is igénybe vehető legyen.

A családi pótlék egy gyermekre átlagosan a fizetés 15 %-a, majd 20 %-a legyen, a harmadik gyermekig progresszíven, utána lineárisan.

Bővebb hitellehetőségekkel segítsük a családalapítást (házasságkötéskor 30 eFt személyes hitel, ami az első gyermek megszületésével hosszú lejáratú kedvezményes hitellé alakulna és a második gyermek után 10 eFt-tal, a harmadik után 40 eFt-tal, s minden további gyermek után 10 eFt-tal bővülne).

A lakásépítésben a szociálpolitikai támogatást a harmadik gyermek után kétszeresére emeljük.

A többszörösen hátrányos helyzetű többgyermekes családoknál "családgondnokot" kell kinevezni a családvédelemmel kapcsolatos juttatások kezelésére.

3. Szakszervezetek Országos Tanácsa

Általános vélemények

A VII. ötéves tervidőszakban meg kell oldani a gyermeknevelést segítő juttatások reálértékének megőrzését, az alapvető javak és szolgáltatások áremelkedését a pénzbeni szociális ellátásban részesülőknél teljes mértékben kompenzálni kell.

A természetbeni juttatások köre és mértéke nem szűkíthető, mivel az életminőség javulását alapvetően ezek biztosítják.

A fiatal családalapítók számára 4-5 éven belül biztosítani kell az elfogadható lakáshoz jutást.

Konkrét javaslatok

A terhességi gyermekágyi segélyt indokolt a szülés előtti 4. héttől a gyermek 1 éves koráig meghosszabbítani: mértéke a 24. hét után távlatilag az anya átlagkeresete legyen, de legalább annak 75 %-a.

Emelni kell a gyest és az egyszeri anyasági segély összegét, s még ebben az ötéves tervidőszakban a három-és többgyermekesek családi pótlékát.

Az egyszeri anyasági segély progressziója meggondolandó. A gyermekszámtól független anyasági segélyt javasolják, sőt már az első gyermek megszületésekor nagyobb támogatást kellene adni.

A családalapító fiatalok lakáshelyzetének javítása érdekében kedvezőbbé kell tenni a hitelfeltételeket (a hitel összeg emelése, a törlesztési idő kitolása, a törlesztés összegének a gyermekszámtól függő csökkentése, a gyest alatti hiteltörlesztés felfüggesztése stb.) és államilag támogatni kell a többgenerációs együttélést szolgáló építkezéseket.

Terjesszük ki a gyest azokra, akik felsőfokú tanulmányaik megszakítása, vagy megszüntetése után 90 napon belül munkaviszonyt létesítenek, illetve erre önhibájukon kívül nem volt módjuk.

Kötelező jelleggel biztosítsunk fizetés nélküli szabadságot a gyermek 14 éves koráig otthoni betegápolás, illetve az állandó felügyeletet igénylő beteg hozzátartozó otthoni gondozása céljából. Megvizsgálandó a beteg hozzátartozót ápolók táppénzes állományba helyezése, esetleg gyest-szerű segélyezése.

Fokozottabban ellenőrizni kell a munkavédelmi-egészségügyi jogszabályok betartását; az egészségre ártalmas körülmények között dolgozó nőket ne csak a terhesség negyedik hónapjától, hanem a terhesség kezdetétől fogva kötelező legyen egészséges munkahelyen foglalkoztatni.

4. Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség

Általános megjegyzések

A népesedéspolitika fontos ifjúsági kérdés nemcsak a gyermeket vállalók kora, hanem a demográfiai hullám életpályaesélyt befolyásoló hatása miatt is.

A gazdasági feltételek romlása hátrányosabban érintette a pályakezdő, család-alapító fiatalokat, mint az idősebbeket.

A pénzbeni társadalmi juttatásoknál nem érvényesül kellően a rászorultság elve.

A népesedéspolitikai intézkedések nemcsak a gyermekszám ösztönzésére, hanem az egész népesedési folyamat befolyásolására kell irányulnia.

Az anyagi eszközök növelése nélkül (mindenekelőtt a családalapítás időszakában) nem megfordítható a népesség csökkenési folyamata. Növekedjen a gyermeknevelés támogatásának aránya a társadalmi juttatások között, arányában csökkenjenek és a családok szociális helyzetéhez jobban igazodók legyenek a természetben nyújtott juttatások.

Az idősebb női korosztályok termékenységének befolyásolása csak akkor lehet eredményes, ha az újabb gyermek vállalása az általuk elért életszínvonalat nem érinti lényegesen.

A népesedéspolitikai intézkedések ne kényszerítsenek kizárólagos szerepvállalásra: az egyes eszközök alternatív igénybe vétele reális lehetőség legyen mind a nők, mind a férfiak számára.

Konkrét javaslatok

A VII. ötéves tervben jelentős eszközök kerüljenek átcsoportosításra a népesedési célokra.

Indokolt a gyermek 1 éves koráig táppénzszerű összeggel való otthonmaradás le-

hetőségének megteremtése, a fizetett munkaidő kedvezmény kiterjesztése.

Az egyszeri anyasági segély összege reálértékben érje el az 1974-es szintet és az első gyermeknél legyen a legnagyobb. Az értelmiségi pályákra készülőknel társadalmi segítséggel elő kell segíteni az optimális életkorban történő gyermekvállalást, és ki kell terjeszteni a gyest az egyetemi és főiskolai hallgatókra.

A fiatalok belátható időn belül történő lakáshoz jutását elősegítendő, elsősorban a városi, alacsony jövedelmű, szülői támogatásban nem részesülők szorúlnak támogatásra. A VII. ötéves tervben több és differenciáltabb igényeket kielégítő lakás épüljön, mint 1981-85-ben és az épülő lakások 20 %-a szociális bérlakás legyen.

A családalapítás elősegítése érdekében tovább kell fejleszteni a fiatalok áruvásárlási hitelét, illetve be kell vezetni egy családalapítói hitelt, amely egy része házasságkötéskor, a többi a gyermekek megszületésekor lenne igénybe vehető és a gyermekszámtól függően kedvezményesebbé válna, ill. egy része támogatássá alakulna át.

5. Magyar Tudományos Akadémia

Általános megjegyzések

A jelentés helyzetelemzése sokoldalú és komplex, a népesedési folyamatok előrejelzése megbízható. A születések és halálozások alakulása összetett társadalmi-gazdasági tényezők függvénye, ezért csak hosszabb távon befolyásolható.

Egyértelműen deklarálni kell a népesedéspolitika céljait: hosszú távú cél a népesség csökkenésének megállítása, de ez az ezredfordulóra csak a gazdasági, társadalmi, kulturális és tudati tényezők összességének együttes megváltozásától remélhető.

A népesedéspolitika fontos feladata a népesség hullámvázának mérséklése, ezért kerülendő a ciklust erősítő, és kívánatosak az anticiklusban a termékenység növelésére irányuló intézkedések.

Az elkövetkező 6 évben várhatóan csak korlátozott eszközök állnak rendelkezésre a népesedési intézkedésekre, de az anyagi intézkedések nem helyettesíthetők jogi szabályozással, tudati befolyásolással.

A kiemelkedő halálokok mérséklése terén már az ezredfordulóig lehet eredményeket elérni, de ez nemcsak az egészségügy kiemelt fejlesztését, hanem más, az ágazaton kívüli szférák befolyásolását is igényli.

A népesedéspolitikai koncepció kidolgozása sürgős társadalmi feladat, de a teendők nem koncentrálhatók csak rövid időszakra, hanem folyamatos tevékenységet igényelnek.

Az intézkedéseknél kissé egyoldalúan a termékenység növelésére helyeződik a hangsúly, hiányoznak a halandóság csökkentését szolgáló intézkedésekre vonatkozó javaslatok.

Javaslatok

Vizsgálandó az egyes juttatási formák alapelveinek (keresetarányos, vagy keresettől független) összhangba hozása, a gyermekszám szerinti differenciálás kérdése.

Hosszú távon a gyermekes családoknak nyújtott állami támogatás mértéke a jelenleginek kétszeresére nőjön, rövid távú cél a reálértékek megőrzése.

A gyermekes anyák foglalkoztatásánál a többféle alternatíva közötti választás lehetőségét kell biztosítani, bővíteni kell a rugalmasabb munkavállalási formákat.

Jobban ki kell hangsúlyozni a lakáshelyzet negatív hatását a családok stabilitására, a gyermekvállalásra, sőt a fiatalok egészségi állapotára.

Részletesebben kifejtendők az egészségügyi hálózat fejlesztésére vonatkozó és az egészségügyön kívüli szervezési, igazgatási, tudati szférát befolyásoló intézkedések.

A népesedési helyzet mérlegelésénél, illetve az intézkedések meghozatalánál nagyobb figyelmet kell fordítani a rétegspecifikus ismérvekre, területi szempontokra, a legproblematicusabb magatartású és életkörülményű társadalmi csoportokra.

A koncepciót és a konkrét javaslatokat összhangba kellene hozni az 1985 elején a Kormány elé beterjesztendő szociálpolitikai koncepcióval.

TÁJÉKOZTATÓ A JAVASOLT INTÉZKEDÉSEK
PÉNZÜGYI HATÁSAIRÓL

1. A gyermekneveléshöz kapcsolódó pénzbeli társadalmi juttatások

1983. évi adatok

	Mértéke				A juttatás- hoz kapcso- lódó munka- idő kedvez- mény	Társadalmi juttatás összege millió Ft	
	keresettől függő %-ban	keresettől függetlenül					Ft/hó
		egy gy. után	második gy.után	harmadik gy. után			
Anyasági segély		Egységesen 2500 spec. esetben 1000				306	
Terhességi és gyermekágyi segély	100 % spec. esetben 65 %				20 hét	1532	
Gyermekgondó- zási segély		800 ¹²	900 ¹²	1000 ¹²	A gyermek há- roméves korá- ig	3390	
Gyermekápolási táppénz ¹³	75 % spec. esetben 65 %				A gyermek 1 éves koráig korlátlan kb. 730 3 éves korig 60 nap/év 6 éves korig 30 nap/év		
Családi pótlék ¹³		201	536	660		16 032	

¹² Munkás-alkalmazotti családoknál, a tsz tagoknál 100 Ft-tal kevesebb, ezen felül mindkét kategóriánál gyermekszámtól függetlenül 290 Ft jövedelempótlék.

¹³ Apai jogon is igénybe vehető.

2. A gyermekneveléshez kapcsolódó természetbeni társadalmi juttatások

1982. évi adatok

	Bölcsőde	Óvoda	Általános iskolai napközi
Igénybevétel időtartama (gyermek életkora)	16 hetes kortól 3 éves korig	3 éves kortól 6 éves korig	Az általános iskolai tanulmányok ideje alatt
Ellátottsági színvonal százalékban	16 %	84 %	42 %
Működési költség egy évre és egy főre Ft 1980	27 500	11 400	7 000
A térítési díj átlagos színvonala a működési költség százalékában 1980	15 %	31 %	44 %
A társadalmi juttatás összege millió Ft	1692	4666	nincs adat

3. Népesedéspolitikai intézkedések többlet forrásigénye

millió forint

I. variáns	Terhességi gyermekágyi segély + 4 hét	Anyasági segély felemlése	Gyermekgondozási díj egy évig	Összes hatás
1985	310	161	951	1422
1986	314	155	1003	1472
1987	336	158	1118	1612
1988	360	161	1243	1764
1989	387	165	1380	1932
1990	419	170	1539	2128

4. Terhességi-gyermekágyi segély kiterjesztése négy héttel

millió forint

	Élveszületések száma ezer fő	Segély eredeti konstrukció ¹⁴	Kiterjesztés többletköltsége
1985	110,7	1550	310
1986	106,6	1567	314
1987	108,7	1678	336
1988	111,1	1801	360
1989	113,8	1934	387
1990	117,1	2093	419

¹⁴ = 5%-os nominálbér-növekedéssel számolva.

5. Anyasági segély felemlése 2500,-Ft-ról 4000,-Ft-ra

millió forint

	Többlet költség
1985	161
1986	155
1987	158
1988	161
1989	165
1990	170

6. Gyermekgondozási díj

millió forint

	Kiadás ¹⁵	Gyes megtakarítás	Többlet
1985	1823	872	951
1986	1843	840	1003
1987	1974	856	1118
1988	2119	876	1243
1989	2277	897	1380
1990	2462	923	1539

¹⁵ = 5 %-os nominálbér-növekedéssel számolva.

7. A népesedéspolitikai intézkedések forrásigénye 1985 évben

millió forint

	Bevezetés időpontja	
	1985. január 1.	1985. szeptember 1.
Három- és többgyermekesek családi pótléká- nak emelése	550	550 ¹⁶
A gyermekgondozási díj bevezetése	950	315
Az anyasági segély emelése	160	50
A terhességi-gyermekágyi segély kiterjesztése	310	105
A gyermekápolási táppénz kiterjesztése	80	80 ⁵
A bedolgozó és részmunkaidős foglalkoztatás után nyújtott adókedvezmény	30	30 ⁵
Összes intézkedés	2080	1130

¹⁶ A bevezetés időpontja 1985. január 1.

Az 1985. évre tervezett pénzügyi intézkedések végrehajtásához szükséges módosítandó jogszabályok jegyzéke¹⁷:

1. Bedolgozók foglalkoztatása: 10/1981. (IX.19.) MüM sz.rendelet.
2. Gyermekgondozási segély: 10/1982. (IV.16.) MT és egészségügyi minisztériumi végrehajtási rendelet.
3. Anyasági segély R. 42. szakasz.
4. Terhességi és gyermekágyi segély R. 36-41. szakaszok.
5. Gyermekgondozási táppénz T.19. szakasz. R. 20-21. szakaszok.
6. Családi pótlék R.59. szakasz. (Módosítva 8/1984. (I.23.) MT)
7. Térítési díjak 41/1982. (VIII.9.) PM számú rendelettel módosított 4/1979. (III.14.) PM sz. rendelet; 5/1981. (VIII.28.) MüM számú rendelet; 1/1984. (I.23.) PM-MM-EüM számú rendelet.

¹⁷ Rövidítések: T: A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény

R: E törvény végrehajtásáról szóló 17/1975. (VI.14.) Mİ sz. rendelet, mely több ízben módosult.

A MINISZTERTANÁCS 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMÚ HATÁROZATA
A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDESPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL¹⁸, VALAMINT
MELLEKLET A 2014/1984. (X.3.) Mt.h. SZÁMÚ HATÁROZATHOZ
(1984. október 3.)

¹⁸

Már megjelent a Határozatok Tára XXXIII. évfolyam 8. szám.

A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL

A Minisztertanács megállapítja, hogy az elmúlt években az ország népesedési helyzetének javítására sokrétű állami és társadalmi tevékenység folyt. A családi élet és a gyermeknevelés állami támogatásának rendszere széles körű és nemzetközi összehasonlításokban is megállja a helyét. Szocialista államunk sokféle módon támogatja a gyermekes családokat. Javultak a gyermekvállalás egészségügyi feltételei, emelkedett a szülészeti ellátás színvonala, csökkent a csecsemőhalandóság, számottevő előrelépés történt a gyermekintézményi ellátásban. Az ország népesedési helyzete mindezek ellenére is kedvezőtlené vált.

A Minisztertanács - alapul véve a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának állásfoglalását - a népesedési helyzet javítására olyan hosszú távon, folyamatosan érvényesülő állami és társadalmi tevékenységet tart szükségesnek, amely lehetővé teszi, hogy a népesség csökkenésének folyamata mérséklődjön, nagyobb távlatban megálljon, majd a népesség újra gyarapodjon, javuljon a népesség korösszetétele. Hosszabb távon - továbbra is tiszteletben tartva az állampolgárok önálló családtervezésre való jogát - növekednie kell a születések számának és tartósan mérséklődnie kell a halálozási aránynak. Mindezek előmozdítására a Minisztertanács a következőket határozta:

1. A hosszú távra szóló népesedéspolitikai koncepciót a melléklet szerint, valamint az annak megvalósítását szolgáló intézkedési tervet jóváhagyja; az intézkedési tervet az érdekeltek közvetlenül kapják meg.

Felhatalmazza az Országos Tervhivatal elnökét, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciót a közreműködésre felkért társadalmi, érdekképviseleti és tudományos szervezeteknek rendelkezésükre bocsássa.

2. Felhívja az Országos Tervhivatal elnökét, a minisztereket és az országos hatáskörű szervek vezetőit, valamint a megyei és a fővárosi tanácsok elnökeit, hogy a koncepcióban és az intézkedési tervben foglaltakat az 1985. évi és a VII. ötéves népgazdasági, illetőleg tanácsi tervező munkában érvényesítsék.

3. Felkéri a társadalmi és az érdekképviselői szerveket, valamint a tudományos intézményeket, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció megvalósítását segítsék elő.

4. Felkéri a tömegtájékoztató szerveket, hogy segítsék elő a koncepció megismertetését és vállaljanak részt a kitűzött célok eléréséhez szükséges szemlélet formálásában.

5. Ez a határozat közzététele napján lép hatályba.

Lázár György s.k.,
a Minisztertanács elnöke

Melléklet a 2014/1984. (X. 3.) Mt. h. sz. határozathoz

Hosszú távú népesedéspolitikai koncepció

Hazánk népesedési helyzete nagyfontosságú nemzeti, társadalmi ügy, amelyben összkormányzati felelősségnek és társadalmi összefogásnak kell érvényesülnie.

Az elmúlt években az ország népesedési helyzetének javítására sokrétű állami és társadalmi tevékenység folyt az 1973. évi minisztertanácsi határozat által kijelölt irányban. Ehhez sok segítséget adott a tudományos kutatás, az oktató-nevelő és felvilágosító munka.

A családi élet és a gyermeknevelés állami támogatásának rendszere széles körű és nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét. Szocialista államunk sokféle módon támogatja a gyermekes családokat. Az elmúlt évtizedben több ízben sor került a családi pótlék emelésére, bővült a jogosultak köre, továbbfejlődött a gyermekgondozási segély rendszere. 1975-ben 1 millió 773 ezer gyermek után 6,4 milliárd Ft, 1983-ban 2 millió 341 ezer gyermekre 16 milliárd Ft családi pótlékot fizettek ki. A gyermekes családokat segítő pénzbeli juttatásoknak a nemzeti jövedelemben való aránya az elmúlt évtizedben növekedett. Javultak a gyermekvállalás egészségügyi feltételei, emelkedett a szülészeti

ellátás színvonala, csökkent a művi vetélések száma és a csecsemőhalandóság.

Számottevő előrelépés történt a gyermekintézményi ellátásban. Az óvodai ellátás csaknem teljes körűvé vált, s egyre több gyermeket lehet bölcsődében elhelyezni. Az állami erőfeszítéseket számottevő társadalmi munka egészítette ki. A gyermekes családokat fokozatosan bővülő szociálpolitikai kedvezmények segítik a lakáshoz jutásban. A dolgozó anyák gyermekgondozási és gyermeknevelési teendőik ellátásához pótszabadságot és munkaidő-kedvezményeket kapnak.

Az ország népesedési helyzete az elmúlt években kedvezőtlenül változott. A családok nagysága nem biztosítja a népesség újratermelődését annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedben csökkent a gyermektelen és az egygyermekes családok aránya, növekedett és általánossá vált a kétgyermekes család. Ahhoz, hogy a népesség lélekszáma hosszú távon változatlan maradjon, családonként - átlagosan - kettőnél több gyermeknek kellene születnie. Ezt az arányt - a háromgyermekes családok viszonylag kis száma miatt - hosszabb idő óta nem sikerült elérni. A népesség csökkenésében nagy szerepe van annak, és aggodalomra ad okot, hogy a halandóság kedvezőtlenül alakul, s különösen a 30 éven felüli férfiak körében növekvő irányzatot mutat.

E kedvezőtlen folyamatok mérséklését kell szolgálnia a hosszú távú népesedéspolitikai koncepciónak. Az állampolgárok önálló családtervezési jogának változatlan megtartása mellett egyrészt erősíteni kell a népesedéspolitikai társadalmi és gazdaságpolitikai összefüggéseit, a társadalom, a család, az egyének felelős magatartását, másrészt a népesedéspolitikai célokat és érdekeket következetesebben kell érvényesíteni a népgazdasági tervekben, a szociál-, a foglalkoztatás-, az egészségügyi és a művelődéspolitikában.

I. A NÉPESEDÉSI HELYZET FŐBB JELLEMZŐI

Hazánk népesedési helyzetének legfontosabb sajátossága, hogy a családok átlagos gyermekszáma hosszú idő óta nem biztosítja a népesség egyszerű reprodukcióját. Ahhoz, hogy a népesség lélekszáma ma hosszú távon változatlan maradjon, száz családonként átlagosan kétszázharminc gyermeknek kellene születnie. Ez a családnagyság az 1950-es évek végéig volt jellemző. Emiatt a nyolcvanas években már a második nemzedék nem lesz képes önmaga biológiai újrateermelésére. Ilyen tartósan alacsony szintű termékenység - bizonyos időeltolódással - törvényszerűen a népesség gyorsuló ütemű fogyását eredményezi, mivel egyre kisebb létszámú korosztályok a sajátjukénál is kisebb létszámú korosztályokat szülnek. Ez volt az egyik oka annak, hogy Magyarországon az 1980-as évek elején a népesség hosszú idő óta tartó gyarapodása megállt, s elkezdődött a népességszám csökkenése. 1981-ben 1900, 1982-ben 10 800 fővel, 1983-ban 21 000 fővel fogyott az ország lakossága.

Abban, hogy a népességcsökkenés - a hazai termékenységi viszonyokhoz képest - korán megkezdődött, nagy szerepe van a halandóság kedvezőtlen alakulásának, amely a 30 éven felüli korcsoportokban az 1960-as évek közepe óta emelkedik. Különösen szembetűnő a halandóság növekedése a 40-60 éves férfiak körében. Hazánkban a nyers halálozási arányszám 1965 és 1983 között 10,7 %-ról 13,9 %-re nőtt, s ez a fejlett egészségügyi kultúrájú országok jelenlegi színvonalához képest kedvezőtlen.

A népesség korösszetételében lényeges változás a gyermekkorúak (0-14 évesek) arányának csökkenése és a 60 év felettek arányának növekedése. A gyermekek 1960-ban az össznépesség 25,3 %-át, 1984-ben 21,8 %-át, a 60 év felettek 1960-ban 13,8 %-át, 1984-ben 17,9 %-át tették ki. A gyermekek száma az elmúlt 24 év alatt 2 529 000-ről 204 000 fővel csökkent, a nyugdíjas korúaké 1 677 000-ről 484 000 fővel nőtt. A munkavállalási korú népesség száma 199 000 fővel növekedett.

Az 1970-es évtizedben a korábbinál kisebb ütemben folytatódott a népesség, elsősorban a fiatalok városokba áramlása. Ez főleg a megyei székhelyek és nagyobb vidéki városok felé irányult. A főváros bevándorlási többlete jelentősen lecsökkent. Növekedett az azonos típusú települések közötti mozgás. Mindezek hatására számos kisebb település népességszáma meredeken csökkent és kedvezőtlen korösszetételűvé vált.

A hazai népesedési helyzetet nemzetközi összehasonlításban vizsgálva: a termékenység színvonala a fejlettebb ipari országokhoz viszonyítva közepesnek, a halálozásé kedvezőtlenül magasnak ítélnélhető. A népesség fogyása, nem sajátos magyar jelenség, de nem is túlságosan gyakori (1982-ben a világon három országban csökkent a népesség lélekszáma). Ugyanakkor az 1970-es években számos fejlett országban visszaestek a születési arányszámok, csökkent és a mienkénél alacsonyabbá vált a termékenység. Ez azonban a kisebb halálozási arány miatt ezekben az országokban mind ez ideig nem vezetett a népesség csökkenésére.

A népességszám csökkenése kormányzati intézkedésekkel is csak hosszú távon befolyásolható és állítható meg. A jelenlegi népesedési helyzet számos visszafordíthatatlan - sokszor pozitív - a társadalmi folyamatokban mélyen gyökerező hatás eredőjeként jött létre. Mivel a demográfiai változások természetükből következően több évtizedes időhorizonton bontakoznak ki, reálisan nem számolhatunk a kedvezőtlen irányzatok gyors megfordulásával. A népesedési helyzet hosszabb távú javítása érdekében azonban minden lehetséges és reális lépést meg kell tenni, hogy a gyermekvállalás feltételei kedvezőbbé váljanak és a halálozások mérséklődjenek.

A népesedéspolitikának továbbra is az egyének és a családok önálló elhatározására, gyermekvállalási szándékára kell épülnie, a kormányzat ennek feltételeit javítva közvetett befolyásolásra törekszik. Az állampolgárok önálló családtervezési jogát alapvető emberi jognak kell elismerni.

A gyermekvállalás feltételeit javító népesedéspolitika egyik kiindulópontja, hogy a termékenység növekedése nélkül a népességszám hosszú távon nem állandósulhat. A tudományos kutatások tapasztalatai szerint a kedvezőtlen termékenységi irányzatok folytatódása esetén determináltá válik a népességszám alakulása, jelentősen beszűkül a népesedéspolitika lehetséges mozgástere. Ha a családonkénti átlagos gyermekszám nem éri el a népesség újratermelődéséhez elégséges szintet (100 családonként legalább 230 gyermek), akkor hosszú távon a kedvezőbb halandósági viszonyok mellett is elkerülhetetlen lesz a népesség fogyása.

Egyidejűleg jól átgondolt és folyamatos erőfeszítéseket kell tenni a halandósági viszonyok javítására is, mert a növekvő várható élettartam, a középkorúak csökkenő halálozási aránya az életminőség javulásának, a kulturáltabb életmód elterjedésének lényeges követelménye. Az idős generáció emberibb létfeltételeinek biztosítása társadalmunk egyik alapértékét képezi, amelynek megvalósulását hathatósabban kell elősegíteni.

A népesedési folyamatokat meghatározó társadalmi-gazdasági folyamatokban az elmúlt évtizedekben lényeges változások történtek. A társadalmi-gazdasági struktúra átalakulása, a tömeges foglalkozási átrétegződés, a nők nagyarányú bevonása a társadalmilag szervezett munkába, a népesség területi, települési mozgása alapvetően módosította a korábbi élet- és munkafeltételeket. Mindez döntő befolyással volt és van az egyén és a család funkciójára, a háztartások belső munkamegosztására, a családi-háztartási életvitelre, igényrendszerre.

Az elmúlt évtizedekben számottevően emelkedett és magas szinten állandósult a nők, különösen a fiatalabb korosztályok gazdasági aktivitása (a 14-29 éves nők 1949-ben 43,9 %-kal, 1960-ban 48,4, 1970-ben 64,7, 1980-ban 74 %-a volt kereső). Jelenleg a nők nagy többsége úgy vállalkozik gyermekszülésre, hogy közben munkaviszonyban is áll (1980-ban a szülő nők 82 százalékanak volt munkaviszonya).

A nők növekvő arányban szereznek magasabb iskolai végzettséget, szakképzettséget. Az 1970-es évek végén a középiskolai és a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal nők aránya meghaladta a megfelelő korú férfiakét. Ez az arányeltolódás a következő évtizedben is folytatódik.

A magasabb iskolai végzettség, a szakképzetség egyúttal több lehetőséget ad ezen női korosztályoknak arra, hogy munkát és közéleti szerepet vállaljanak, művelődjenek. A nők - társadalmilag hasznos és támogatott - munkavállalása, a művelődésben és a közéletben vállalt szerepe nehezíti a több gyermek vállalását és felnevelését. Részben ez az oka annak, hogy hosszabb ideje a nők termékenysége a magasabb iskolai végzettséggel csökken. 1980-ban száz 20 és 49 év közötti házas nőnek, legfeljebb 5 általános iskolai osztály végzettséggel, 312 gyermeke, a 8 osztályt végzetetteknek 187, az érettségizetteknek 152, a felsőfokú végzettségűeknek 145 gyermeke volt.

A gyermekvállalásra mérséklőleg ható társadalmi folyamatok hatása elsősorban abban nyilvánul meg, hogy egyre kevesebb család vállalkozik a harmadik gyermekre. A kétgyermekes családok arányát az 1973-as népesedéspolitikai intézkedések stabilizálták, sőt kismértékben növelték, illetve jelentősen csökkent a gyermektelen fiatal családok száma, amely a fejlett ipari államok népesedési helyzetéhez képest kedvező jelenség. A különféle családi, munkáltatói és társadalmi igények összehangolása érdekében általánossá vált, hogy a családok a tényleges termékenységi szakaszt a házasságon belül lerövidítik (ma a szülő nők többsége 20-30 év között van). Ez is megnehezíti a több gyermek vállalását s ezáltal a népesség lélekszámának hosszú távú állandósulását.

Több évtizedes folyamatként a családok szétaprózódnak, a több nemzedék együttélése visszaszorulóban van, fokozatosan általánossá válik a kétnemzedékes kiscsalád. A több-nemzedékes együttélést az is gyengíti, hogy - a társadalmi fejlődés eredményeként - a kialakult értékrend szakított a családban a tekintélyelvű hagyományokkal. A hagyományos gondolkodásban a gyermekvállalás része volt egy olyan életfelfogásnak, amelyben a szülők azért is nevelték gyermekeiket, hogy időskorukra megfelelő támogatást és gondoskodást kapjanak. A felnőtt gyermekek számára pedig szigorú erkölcsi kötelesség volt, hogy törődjenek idős szüleikkel. A létbiztonságot megvalósító társadalom- és szociálpolitika ma már biztosítja a nyugdíjas korúak alapvető létfeltételeit, ugyanakkor a gyermekek szüleikről való gondoskodása a szükségesnél is jobban visszaszorult.

A termékenység csökkenésében közrejátszik, hogy a házasságkötések száma az elmúlt tíz évben mérséklődő irányzatú és nő a házasságon kívüli együttélések száma. A 70-es évek közepén emelkedni kezdett - az addig több évtizede csökkenő - házasságkötési életkor. Kisebb ingadozásokkal tovább növekedtek a válások, különösen a fiatalok körében. A 30 éven aluli fiatalok között 1960 óta több mint két és félszeresére emelkedett az elváltak aránya. A válások száma nemzetközi összehasonlításban is magas: az ezer főre jutó válások számát tekintve 1980-ban Magyarország a világon a hatodik helyet foglalta el. A válások számának emelkedése, valamint az egyre gyakoribb özvegyülés miatt a meglévő házasságok száma is csökken. Ezzel együtt a fejlett nyugat-európai országokhoz viszonyítva Magyarországon még mindig viszonylag magas a házasságkötések száma.

Az elmúlt évtizedben a lakásellátás társadalmi méretű javulása ugyan kedvezőbbé tette a többgyermekes és a fiatal családok lakáshelyzetét, de e folyamatot az elmúlt években elsősorban a nagyvárosokban már fékezte a bérlakásépítés arányának csökkenése és a lakásépítés, fenntartás növekvő terhe. Ezért mérséklődött a fiatalok lakáshozjutási esélye, növekedett a várakozási idő. A nagytömegű, mennyiségi lakásszükséglet kielégítését szolgáló, kisméretű lakótelepi lakások építése akadályozta még a szándékolt többnemzedékes együttélés lehetőségét is.

A családi élet, a gyermeknevelés állami támogatására széleskörűen kiépített intézményrendszer nemzetközi összehasonlításban is viszonylag fejlett. Az utóbbi években tovább szélesedett a gyermekek intézményi ellátása, az óvodai igények kielégítése a városokban közel teljeskörűvé vált. Ebben az időszakban azonban nem volt lehetséges a gyermekneveléssel kapcsolatos támogatások reálértékének folyamatos megőrzése. Emiatt a gyermekes, főként a többgyermekes családok viszonylagos jövedelmi helyzete romlott. 1982-ben az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem az egygyermekes családokban 84 %-a, a kétgyermekes családokban 76 %-a, a háromgyermekesekben 67 %-a volt a gyermektelen

családokénak. Növekedett a gyermekek, a fiatalok nevelésének, ellátásának, gondozásának családi költsége. Ennek a családi pótlék 1982-ben mintegy ötödét fedezte.

II. A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ FELTÉTELEI, CÉLJAI

1. A népesség számának jövőbeni alakulása

Az ezredfordulóig tartó népesedési folyamatokra vonatkozó előrejelzésekből az alábbi főbb következtetések vonhatók le:

- a világ számos fejlett országához hasonlóan hazánk népesedési viszonyait is viszonylag alacsony termékenység fogja továbbra is jellemezni. A halálozási viszonyok reálisan számbavehető javulása mellett is viszonylag magas marad a halandóság aránya;

- kevés a valószínűsége annak, hogy a népességcsökkenés az ezredforduló előtt megáll, reálisan csak a népességcsökkenés mérséklődése várható, megfelelő népesedés- és egészségpolitikai intézkedések és kedvező irányú életmód-, magatartás-változás esetén;

- a népességcsökkenés ezredforduló utáni megállása, majd ismételt népességnövekedés elérése az azt követő két-három évtizedben feltételezi, hogy a tényleges népességfejlődés 1986-tól kezdődően a 2000-ig szóló előrejelzésnél kedvezőbben alakul;

- a népesedési folyamatok kedvező alakulása: a népességcsökkenés mérséklése, megállása az ezredforduló körüli időszakban, majd népességszaporulat elérése nem könnyen elérhető cél, de sokirányú, folyamatos, lépéseiben összehangolt és jól időzített népesedéspolitika valóráváltása esetén megvalósulhat.

Az 1981-2000 közötti időszakra előrejelzett irányok fennmaradása esetén 2025-re a népesség száma 9-10 millió fő közötti sávban alakulhat, 9,5 milliós középértékkel, az ezt követő évtizedekben további népességcsökkenés valószínűségével. A népesedési folyamat tartósan kedvező változása esetén a népességcsökkenés az ezredforduló körül tízmilliós népességszám fölött megállítható, majd ezt követően a XXI. század második évtizedétől érzékelhető népességnövekedés is elérhető.

Az ezredfordulóig terjedő időszakban az eddigieknél kisebb mértékben, de tovább nő az időskorúak és csökken a fiatalok aránya. Az előrejelzés szerint a 0-14 évesek száma az 1981-es 2 355 000-ről 2000-ig 500-520 ezerrel, de a legkedvezőbb esetben is 360-370 ezerrel csökken. A munkaképes korú népesség száma a nyolcvanas évtized derekáig csökken, ezt követően 1995-ig növekszik, majd ismét csökkenni kezd, s az ezredfordu-

lón lényegileg a jelenlegi szinten lesz. A 60 éven felüliek száma 1991-ig nő, majd 2000-ig csökken, számuk 2000-ben 70-110 ezerrel lesz magasabb, mint 1981-ben.

A népességszámnak az ezredfordulóig előrejelzett 400-600 ezer fős csökkenése területi vetületben úgy zajlik le, hogy csökken a községek és a főváros lakossága, növekszik a vidéki városoké. A legerőteljesebb fogyásra az aprófalvas területeken és a peremhelyzetű településeken lehet számítani.

1970-ben 100 szülőképes korú nőnek a községekben 247, a városokban 213, Budapesten 160 gyermeke volt (1980-ban ezek az adatok: 223, 192. és 149). A településkategóriák termékenységi sorrendjének változatlansága mellett mindhárom településtípusban oly mértékben csökkent a termékenység, hogy az ma már a legmagasabb termékenységi mutatóval rendelkező községekben sem biztosítja a népesség egyszerű reprodukcióját. A természetes szaporodás zöme korábban a községekből származott, s a városokba irányuló elvándorlás tette egyenletessé a népesség gyarapodását az ország területén.

Az 1980-as évek elejéig a községekből a városokba irányuló elvándorlást ellensúlyozta a községek természetes szaporodása, s ezért a községek népességszáma is emelkedett. Azóta oly mértékben vált kedvezőtlené a községek korösszetétele, hogy ez a termékenység csökkenésével együtt természetes fogyást eredményezett. A természetes fogyás és az elvándorlás hatására 2000-ig 900 ezres-1 milliós népességszám csökkenés várható a községekben.

A demográfiai fordulat a főváros népesedési viszonyaiban jelentkezik a legszembe-tűnőbben. Megszűnik a főváros népességszámának növekedése és az ezredfordulóig mintegy 150 ezer fős csökkenés várható, ami a 250 ezer fős természetes fogyásból és a 100 ezer fős bevándorlási többletből adódik. A vidéki városokban az utóbbi évtizedek bevándorlásai következtében kedvező korstruktúra alakult ki. A természetes szaporodás (200 ezer fő), valamint a bevándorlási nyereség (400 ezer fő) eredményeként mintegy 600 ezer fős népességnövekedés várható.

A népesedési folyamatok ezen irányzatai akkor módosulhatnak, ha az új hosszú távú területfejlesztési elgondolások megvalósításának eredményeként fokozódik a községek népességmegtartó ereje.

2. A népesedés és a gazdasági folyamatok kapcsolata

A gazdasági növekedés üteme az ezredfordulóig terjedő időszakban az elmúlt 15-20 évhez képest mérséklődik. A gazdaság strukturális alkalmazkodása a világgazdaság megváltozott követelményeihez, az extenzívről intenzív gazdasági fejlődésre történő átmenet olyan hosszú távú, jelentős átrendeződésekkel telített objektív folyamat, ami a következő tizenöt-húsz évben nem teszi lehetővé a korábban megszokott növekedési ütemhez való visszatérést. A világgazdaság számunkra tartósan keménynek ígérkező feltételei, a gazdaság egyensúlyának fenntartásához fűződő érdekek nem engedik meg azt sem, hogy a belföldi felhasználás meghaladja a megtermelt nemzeti jövedelmet.

A társadalmi munka hatékonyságában a gazdasági növekedés feltételét képező javulás csak úgy érhető el, ha erősödik a munkateljesítmények és a munkajövedelmek kapcsolata, ha a reálértékben is érzékelhető módon növekednek a munkából származó jövedelmek. A társadalmi juttatások az elmúlt időszakban - beleértve az utolsó 4-5 évet is - jelentősen nőttek, részarányuk mind a nemzeti jövedelmen, mind a lakossági jövedelmeken belül olyan szintet ért el, amelynek további növelése veszélyeztetné a fenti cél teljesítését. A munkajövedelmeknek a teljesítmények szerinti differenciálásából adódó ösztönző hatása csak akkor bontakozhat ki, ha a családi jövedelmek alakulásában mérséklődik az eltartottak - főként a gyermekek - számának szerepe. A társadalmi juttatások lakossági jövedelmen belüli részarányának stabilizálása távlatilag azoknak a jövedelem-átcsoportosítási lehetőségeknek a feltárását is igényli, amelyek az eredeti céljuktól eltérő támogatások leépítésével teremtenek fedezetet a gyermeknevelés költségeihez való társadalmi hozzájárulás növelésére.

Az élőmunka hatékonyságának jelentős növelése a várható demográfiai változások miatt is alapvető követelmény. A munka termelékenységének növekedése nélkül ugyanis még inkább felerősödne a népesség korösszetételének alakulásából származó kedvezőtlen hatások: egyrészt a nyugdíjasok számának növekedése, másrészt a gyermekkorúak számának és arányának csökkenése - két-három évtized időeltolódással - az egy aktív keresőre jutó társadalombiztosítási terhek aránytalan növekedéséhez vezetne.

A gazdasági fejlődés intenzív vonásainak megszilárdulásával jelentősen változnia kell a népesedés- és a foglalkoztatáspolitikai közötti kapcsolatoknak is. A foglalkoztatás hatékonyságát javító intézkedések eredményeként a gazdaságban fokozatosan megszűnhet a munkaerő iránti túlkereslet, ezért mód nyílik olyan a gyermeknevelés feltételeit is javító intézkedések megtételére, amelyekkel bővül a rugalmas (részmunkaidős, bedolgozó) foglalkoztatási formák alkalmazásának köre.

A gyermekes családok életkörülményeit jelentős mértékben befolyásolja a gyermekneveléshez kapcsolódó ellátóhálózatok (bölcsőde, óvoda, iskolák) mennyiségi és minőségi színvonala. A bölcsődei és óvodai férőhelyek bővítése iránti mennyiségi igény a következő években a születésszám alacsony színvonala miatt mérséklődik. Ez a zsúfoltság csökkenését, az ellátás minőségi színvonalának javítását teszi lehetővé. Számolni kell azonban a népesség települések közötti mozgásával. Mind a bölcsődés, mind az óvodás korúak száma a kilencvenes évtizedben a vidéki városokban számottevően növekedni fog, erre különösen az óvodai - mivel intézményi ellátásukat teljessé kívánjuk tenni - férőhelyek fejlesztésénél tekintettel kell lenni.

A közoktatási intézményhálózat fejlesztésében nyomon kell követni a demográfiai hullámzási folyamatokat, és meg kell oldani az ebből adódó változó ellátási feladatokat.

3. A hosszú távú népesedésolitika céljai

A népesedéspolitikában a jelenlegi és várható népesedési helyzetet, illetőleg a hosszabb távú társadalmi és gazdasági folyamatokat együttesen mérlegelve célul kell kitűzni a népesség csökkenési folyamatának mérséklését, nagyobb távlatban megállítást, majd kedvezőbbé váló népességstruktúra mellett népességgyarapodás elérését. Törekedni kell arra, hogy a jövőben születő nemzedékek létszáma kiegyenlítettebb legyen, abban nagyobb mértékű ingadozás ne következzen be. E célok eléréséhez egyidejűleg az szükséges, hogy egyrészt a termékenység szintje növekedjen, fokozatosan közelítse meg, majd hosszabb távon érje el a népességszám állandóságához szükséges szintet, másrészt az, hogy a népesség halandósága fokozatosan és tartósan javuljon.

Ebben alapvető jelentőségű az élet minőségét nagymértékben befolyásoló társadalmi, környezeti, intézményi feltételek javítása, az életmód és életvitel, a magatartási szokások egészségesebbé, kulturáltabbá tétele.

A termékenységnek a népességcsökkenés mérséklését és megállítást szolgáló növekedése érdekében széles körben erősíteni kell a családok gyermekvállalási hajlandóságát. Ha el akarjuk érni, hogy a népesség reprodukálódjon, akkor átlagosan 100 családban legalább 230 gyermeknek kell születnie. Annak, hogy a népesség csökkenésének folyamatát hosszabb távon megállíthassuk és a korösszetétel kedvező irányba módosuljon az a feltétele, hogy minden szülőképes női korosztály termékenysége emelkedjen és a jelenleginél magasabb szinten állandósuljon.

A termékenység tartósan magasabb színvonalának kialakulását gátolja a termékenységi szakasznak a fiatalabb évekre tolódása és megrövidülése. A népesség újratermelődését biztosító termékenységi szint csak akkor érhető el, ha a házasságokban a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodik. Sokoldalú anyagi és tudati eszközökkel a szemléletre ható módon támogatni kell, hogy a házas nők közül az egygyermekesek körében a jelenleginél többen vállalkozzanak a második gyermekük világra hozatalára, a kétgyermekesek hányada pedig a harmadik gyermek megszületésére. A születések számának ebből eredő többletével enyhüljön a születésszám jelzett visszaesése, illetőleg segítse elő kiegyenlítettebb lélekszámú korosztályok létrejöttét. Ez hozzájárul ahhoz is, hogy a nemzedékek közötti társadalmi esélykülönbségek mérséklődjenek, s így társadalompolitikai érdekeink is érvényesüljenek.

Jelenleg a társadalom különböző iskolai végzettségű, foglalkozású és lakóhelyű rétegeinek csoportjainak termékenységi magatartása eltérő. Népesedés- és társadalompolitikai érdekeink azt kívánják, hogy a társadalom széles rétegeiben növekedjen a felelős gyermekvállalás és tovább közeledjenek az egyes rétegekre jellemző családnagyság-minták az egészséges, a népességreprodukciót biztosító nagyságrendhez. Fontos társadalmi érdek, hogy a magasan kvalifikált szakmunkás és értelmiségi fiataloknál is kedvezőbb anyagi és tudati feltételek alakuljanak ki a gyermekvállaláshoz és neveléshez.

A hosszú távú népesedéspolitikának a termékenység befolyásával egyenrangú célja, hogy elősegítse a népesség egészségi, biológiai állapotának javulását és segítse megállítani a halandósági viszonyok romlását, illetőleg javulást érjen el.

A gyermekvállalás egészségügyi feltételeire való jobb felkészítéssel, a terhesgondozás és a szülészeti ellátás sokoldalú fejlesztésével az ezredfordulóig legalább a - ma európai középszintet jelentő - 11-13 %-re kell csökkenteni a csecsemőhalandóságot. Ehhez el kell érni, hogy csökkenjen a koraszülések és a sérülten született csecsemők száma.

A középkorúak - a 30-60 éves korosztályok - nemzetközileg is kedvezőtlen halálozási arányának csökkentésében, az egészségügyi ellátás mellett, fontos tényező, hogy emelkedjen a lakosság egészségügyi kultúrája, visszaszoruljanak az egészségkárosító szokások. Társadalmi programot kell kidolgozni és végrehajtani az alkoholizmus és a dohányzás mérséklésére, az egészséges táplálkozási szokások elősegítésére, a testkultúra elterjesztésére, valamint a környezeti ártalmak csökkentésére. Nemzetközi tapasztalatok is igazolják, hogy csak a tudati, társadalmi és gazdasági eszközökkel együttesen, a

megfelelő egyéni érdekelttség és tudatosság megteremtésével, a társadalom széles körű bevonásával befolyásolhatjuk eredményesen ezeket az önkárosító jelenségeket. Mindezekkel el kell érni, hogy a középkorúak halandóságának növekedése az évtized végére megálljon, majd csökkenjen.

Ennek érdekében a területileg kiépült, szívbetegségeket ellátó (kardiovaszkuláris) hálózat tevékenységét a következő időszakban kiemelten tovább kell fejleszteni, növelni kell a szívsebészeti teljesítményeket, az intézmények korszerű színvonalú műszeres felszereltségét és rehabilitációs tevékenységét. Ezzel egyidejűleg mennyiségében növelni, hatókörében bővíteni kell az alapellátás felderítő és gondozásszintű tevékenységét.

A daganatos halálozás csökkentése érdekében elsősorban a veszélyeztetett csoportok körében bővíteni kell a szűrések számát. Teljeskörűvé kell tenni a veszélyeztetett korúak nőgyógyászati szűrését.

A balesetből származó sérülések, halálozások csökkentése érdekében integrálni kell a ma még szerteágazó társadalmi balesetmegelőző tevékenységet, fejleszteni kell a termelési és közlekedési, valamint a háztartásvezetési kultúrát, külön figyelmet fordítva a gyermek- és fiatalok baleseteinek megelőzésére, a baleseti halálozás, illetőleg a maradandó sérülések mérséklésére.

Az öngyilkosságok hosszú idő óta magas arányának lehetséges mérséklése érdekében létre kell hozni a mentálhigiénés ellátás egységes rendszerét.

Mindezek hatására a szív- és érrendszeri, illetőleg daganatos betegségek okozta elhalálozás 2000-ig mintegy negyedével, az erőszakos elhalálozások körében a balesetek által okozott halálesetek száma 10-15 %-kal csökkenjen.

Az önálló, felelős családtervezés, az egészséges utódok érdekében társadalom-egészségügyi szempontból is fontos feladat a nem kívánt terhesség korszerű megelőző módszereinek további fejlesztése, az egészséget különösen fiatal korban károsító, a termékenységet veszélyeztető művi vetélések lehetséges helyettesítése, a jogszabályok megváltoztatása nélkül.

A társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete a család, amely harmonikus működése esetén biztosítja a népesség újratermelődését, a gyermekek gondozá-

sát, nevelését, az emberek érzelmi szükségleteinek kielégítését, a rászoruló családtagok gondozását. Ezért erősíteni kell a család szerepét és értékét a társadalomban, az egyén életében, magatartásában egyaránt. Annak érdekében, hogy a családok sokrétű, társadalmilag fontos funkcióikat betölthessék, családközpontúbb szemlélet és magatartás alakuljon ki, erősíteni kell a kiegyensúlyozott családi élet iránti igényt és felelősséget, fokozni kell a többgyermekes családok társadalmi elismerését és szociális támogatását. Ahhoz, hogy a családok nagyobb gyermekszámmal ériék el végleges nagyságukat, a házasságokban a tényleges termékenységi szakasz meghosszabbodjon, az is szükséges, hogy stabilizálódjon a család szerepe, növekedjen a házasságok, illetőleg az újra házasságot kötők aránya, a másirányú jogszabályok ne készítsenek formai válási elhatározásokra.

A gyermeknevelést és az időskorúak ellátását segítő állami és társadalmi intézmények mellett a családnak pótolhatatlan szerepe van az utódok felnevelésében, az időskorúak emberi életkörülményeinek biztosításában. A családon belüli gyermeknevelés és az idősek gondozása ugyanakkor sokak számára teljesen az államra áthárítandó tehernek vagy csupán önfeláldozásnak tűnik. A helyes társadalmi értékelés hosszú távra szóló kialakítása megkívánja a rászoruló idősek családon belüli gondozásának, a gyermeknevelésnek társadalmilag hasznos munkaként való elismerését. Ennek pénzügyi és munkajogi feltételeit fokozatosan ki kell alakítani. A népesség folyamatos és kiegyensúlyozott újratermelődése érdekében különösen fontos az anyai hivatás társadalmi presztizsének növelése, az ehhez szükséges anyagi és tudati feltételek biztosítása. Az anyai hivatás, a családgondozás betöltésének feltételeit úgy kell javítani, hogy fennmaradjanak sőt erősödjenek a női egyenjogúság terén elért eredmények és még kiegyensúlyozottabbá válnak a családokon belüli munkamegosztás.

Népesedéspolitikai szempontból is különös gondot kell fordítani a többszörösen hátrányos helyzetű családok életfeltételeinek javítására, a hátrányos helyzet újratermelődési feltételeinek visszaszorítására. E családok egy részére a tudatos családtervezés hiánya, a felelősség nélküli gyermekvállalás és a gondozó-nevelő tevékenység elhanyagolása jellemző. Többek között ebből is adódik a veszélyeztetett gyermekek számának az utóbbi időben megfigyelhető gyors növekedése. Ezért sokoldalú társadalmi gondoskodással el kell érni, hogy a többszörösen hátrányos helyzetű családok elsajátíthassák és alkalmazzák a korszerű családtervezési, életviteli módszereket, az itt született gyermekek is megszerezhessék a sikeres társadalmi beilleszkedéshez szükséges ismereteket és normákat, s ezen keresztül javuljanak életpályaesélyeik.

III. A NÉPESEDÉSPOLITIKAI CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁT SZOLGÁLÓ ESZKÖZRENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK FŐ IRÁNYAI

A népesedési helyzet javulása csak a tudati, gazdasági, egészségügyi, közoktatási és kulturális viszonyok együttes fejlődésétől várható, ami a kormányzati és a társadalmi eszközök összehangolását, a családot segítő intézményrendszerek korszerűsítését, az életmód megváltoztatását igényli. A koncepció megvalósításának megszervezésében, ellenőrzésében, a teendők folyamatos megújításában a központi és helyi állami, illetőleg társadalmi szervezetek és a kisebb közösségek együttes erőfeszítésére van szükség.

A családi élettel, a gyermekneveléssel kapcsolatos szemlélet megváltozásában növelni kell a kulturális intézmények és a tömegtájékoztatás szerepét.

Hosszabb távra előretekintő, folyamatos szemléletformáló tevékenységet kell folytatni, kerülve a kampányszerűséget. Az iskolai és a kulturális nevelés, a tömegtájékoztatás együttesen segítse általánosabbá tenni azt a szemléletet, hogy a társadalom alapegysége, az egyéni élet természetes kerete, a társadalmi-nemzeti folytonosság nélkülözhetetlen tényezője a család. Ezért a közoktatási, közművelődési, tömegtájékoztatási intézmények folyamatos munkájában tájékoztatást kell adni a formálódó, korszerűsödő, célszerű családi életvitelről, a kiegyensúlyozott családi munkamegosztásról, a család belső problémáinak megoldási lehetőségeiről. A tömegtájékoztatás tudatosítsa, hogy a kormányzat a népesedéspolitikát - a társadalom és gazdaságpolitika szerves részeként - kiemelt feladatnak tekinti. Ennek bizonyosságaképp a tájékoztatás mutassa be és népszerűsítse a népesedéspolitikai célokat szolgáló intézkedéseket; megkülönböztetett figyelmet fordítva a gyermekvállalást és nevelést, a nagycsaládosok anyagi, társadalmi, jogi helyzetét, az időskorúak anyagi, egészségügyi, szociális ellátását segítő-javító központi és helyi intézkedésekre. A következő időszakban a tájékoztatásban elsősorban a lehetséges tennivalókra, a célok ismertetésére, az egyéni és társadalmi felelősséget erősítő tudatformálásra szükséges összpontosítani. Szembe kell szállni azokkal a nézetekkel, amelyek szerint a népességcsökkenés csak anyagi-gazdasági okokra vezethető vissza, illetőleg, hogy a helyzet kizárólag csak anyagi-gazdasági eszközökkel javítható. Az okokat és a teendőket a maguk összetettségében kell elemezni és a közvélemény elé tárni.

A családi életre való felkészítés, a család és az iskola együttes feladata. Az oktatási intézményekben a megfelelő feltételek kialakításával - a tanrendek, a pedagógus képzés és továbbképzés fejlesztésével - segíteni kell, hogy a fiatalok az iskolai tanulmányaik során széles körű ismereteket szerezzenek a családi élet lélektani, egészségügyi, társadalmi és gazdasági összetevőiről, hogy realisabb ismereteik alakuljanak ki a családi életről, annak előnyeiről és nehézségeiről.

A családok sokoldalú és összehangolt támogatása erősítésének érdekében bővíteni kell a társadalmi, családgondozói, illetőleg családsegítő hálózatot, meg kell teremteni az átmenetileg vagy tartósan nehéz helyzetbe kerülő családok hatékony, szervezett támogatási, segítési formáit és intézményeit.

A fenti tevékenységek szervezettebbé, összehangoltabbá tétele érdekében fokozatosan ki kell alakítani az egységes családgondozói hálózatot. A jelenleg széttagolt családgondozói feladatok összehangolása, egységes elvek szerinti irányítása csak hosszabb folyamat eredményeként hajtható végre. E folyamat első lépéseként létre kell hozni az egységes családgondozás bázisául szolgáló családgondozói központokat. E központok alapvető feladata a különböző családgondozást végző intézmények és hálózatok munkájának összefogása, illetve koordinálása kell legyen.

A családgondozói központokat a fenntartó tanácsok önálló intézményeként indokolt létrehozni, úgy, hogy közvetlen felügyeletét a helyi tanács végrehajtó bizottságának szakigazgatási szerve lássa el.

A központot információgyűjtési, felderítő, megelőző és tanácsadói funkciókkal kell felruházni. A központoknak aktív és kezdeményező szerepet kell játszaniuk, a családgondozói munkában jelenleg is szerepet vállaló társadalmi szervezetekkel együttműködve, a működő intézmények és hálózatok munkájának ellenőrzésében és értékelésében, valamint a fejlesztés irányainak kialakításában.

A házasság és a családi élet stabilitását a jog és az igazságszolgáltatás eszközeivel is támogatni kell. A családjogi szabályokat korszerűsíteni kell annak érdekében, hogy a házasság megkötésére és felbontására, a házastársak jogaira és kötelességeire, a szülők és gyermekek viszonyára vonatkozó szabályok és ezek alkalmazása - az önkéntesség elvének fenntartása mellett - szilárdítsák meg a családi kapcsolatokat, a házastársak felelősségérzetét, csökkentsék az elkerülhetetlen házasságbontásoknak a volt házastársakra vonatkozó hátrányos következményeit.

A népesedéspolitikai célok elérésével kapcsolatos legfontosabb egészségügyi feladatok a következők:

- az oktatási intézményekben javítani kell az elemi testi higiéniai ismeretek elsajátítását, a szexuális felvilágosítás, nevelés, az iskolaegészségügyi munka színvonalát, elő kell segíteni a korszerű, fiatal korban kevésbé káros és biztonságos fogamzásgátlási eljárások elterjesztését;

- a meddőség további mérséklése érdekében szélesebb körben kell alkalmazni a korszerű műtéti eljárásokat;

- a terhesség gondozásban teljes körűvé kell tenni a terhesség alatti hematológiai és biokémiai vizsgálatokat, s javítani kell diagnosztikai feltételeiket. A regionális központokban meg kell teremteni a méhen belüli beavatkozás feltételeit, bővíteni kell a genetikai laboratóriumok hálózatát;

- az ezredfordulóig gondoskodni kell a 0-18 éves korosztály szakorvosi szintű alapellátásáról. El kell érni a fogyatékosok korai felismerését, kezelését. A fővárosban, illetőleg a megyei jogú városokban 1990-ig, az összes nagyobb városban pedig 2000-ig komplex gyermekrehabilitációs tevékenységet folytató központokat kell létrehozni;

- a keringési rendszer megbetegedéseinek megelőzésére, illetőleg kezelésére irányuló program keretében meg kell határozni az egyes ágazatok, intézmények preventív feladatait, ki kell alakítani annak megvalósítását szolgáló szervezeti, intézményi kereteket. A korai felismerés érdekében - a tüdőszűrő hálózatra építve - országos szűrési rendszert kell kiépíteni. Társadalmi programokat kell megvalósítani az egészségkárosító szokások visszaszorítására, az egészséges életmódminták elterjesztésére;

- a daganatos halálozás csökkentésének programja keretében ki kell alakítani a daganatok létrejöttében szerepet játszó rizikó tényezők kiküszöbölésének, illetőleg mérséklésének feltételeit és módszereit, bővíteni kell elsősorban a veszélyeztetett népességcsoportokban a szűrési tevékenységet (emlőrák, szájüregi rák, haemoccult test, urológiai daganatok stb.). Javítani kell a diagnosztikai feltételeket (kórszövettani, citodiagnosztikai vizsgálatok, mammográfia), szélesebb körben kell alkalmazni a korszerű terápiás eljárásokat (sugárterápia). Fokozatosan meg kell teremteni valamennyi veszélyeztetett korú nő nőgyógyászati szűrését biztosító vizsgálati kapacitást.

Fontos feladat a rákkeltő tényezők (levegőszennyeződés, ivóvíz, táplálék, környezeti ártalmak) kiküszöbölésére, illetőleg mérséklésére irányuló kutató és szervező munka:

- a balesetből származó halálozások, illetőleg sérülések csökkentése érdekében integrálni kell a ma túlságosan szerteágazó balesetmegelőző tevékenységet, növelni kell az egyéni és kollektív felelősségérzetet. A Magyar Vöröskereszt, illetőleg a szakszervezetek tevékenységének az egészségüggyel való szorosabb összehangolásával emelni kell a balesetmegelőzés színvonalát, hatásosabbá kell tenni a megelőzési propagandát;

- a mentálhigiénés ellátási rendszert a területi járóbetegellátás keretében kell fokozatosan kiépíteni.

Hosszú távú népesedéspolitikai céljaink valóráváltása érdekében már a közeljövőben korszerűsíteni kell a foglalkoztatáspolitikai eszközrendszerét, tovább kell fejleszteni a gyermekes családok pénzügyi támogatását. Javítani kell a fiatal házaspárok és a gyermekes családok lakáshoz jutási feltételeit, új formákkal kell gazdagítani a családot segítő intézményeket, javítva az általuk nyújtott szolgáltatások színvonalát. Az egyes intézkedéseket a népgazdasági tervekben úgy kell időzíteni, hogy a gyermekvállalás és nevelés feltételei már az elkövetkezendő években érzékelhetően javuljanak.

A hosszú távú népesedési célok megkívánják, hogy harmónikusabb legyen a kapcsolat a szervezett munkavégzés és a családi tevékenységek között. Evégett tovább kell mérsékelni a szülői feladatok és a munkavállalói-szakmai törekvések és elvárások közötti ellentmondásokat. A teljesítménykövetelmények lazítása nélkül el kell érni, hogy a munkavállalási feltételek tágabb teret hagyjanak az anyáknak gyermekgondozási feladataik ellátására. Különböző munkavállalási formákkal bővíteni kell a munkavégzés, illetőleg az átmenetileg gyermekneveléssel töltött idő közötti választás lehetőségeit. A nyugdíjrendszer korszerűsítésével összhangban vizsgálni kell a több gyermeket felnevelő anyák nyugdíjazási feltételeinek kedvezőbbé tételét.

A fenti célokat elsősorban a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és más rugalmas munkarendek elterjesztése szolgálja. E célból növelni kell a vállalati érdekeltséget és tovább kell fejleszteni a foglalkoztatás jogi szabályozását. Hosszabb távon a rövidebb munkaidő miatti jövedelemkiesés részleges átvállalásával is növelni kell a gyermeket nevelő családok jövedelembiztonságát.

Az állam pénzügyi támogatásának alapvető szerepe van a gyermeknevelés megfelelő

feltételeinek biztosításában, ezért a népesedési célok megvalósításához növelni kell a gyermekneveléssel kapcsolatos pénzügyi támogatásokat, s korszerűsíteni kell intézményrendszerüket.

Ebben - az ország anyagi teherbíró képességét figyelembe véve - a következő elvek érvényesítésére kell törekedni:

- váljék még határozottabbá annak elismerése, hogy a kisgyermekes családban történő gondozása társadalmilag hasznos tevékenység, valamint, hogy az állam intézményesen támogatja a felelős gyermekvállalást. Kiemelten kell támogatni a három-és többgyermekes családokat;

- a gyermekneveléssel kapcsolatos kiadások igen nagy változást hoznak a családi költségvetésben a születés körüli időszakban és fokozott terheket rónak a kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetben levő fiatal családokra, ezért kiemelten kell fejleszteni az erre az időszakra vonatkozó támogatási formákat;

- a gyermeknevelési támogatások rendszerébe olyan automatizmusokat kell beépíteni, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyermekes családok életkörülményeinek alakulása lépést tarthasson az életkörülmények társadalmi szintű javulásával;

- az egyes támogatási rendszerek egymással összhangban, az anyagi forrásbővüléshez igazodóan a hosszabb távon elérendő céloknak megfelelően fejlődjenek. Ez utóbbi megkívánja azt is, hogy az intézkedések anyagi fedezetét részben az eredeti céljuktól eltérően működő rendszerek leépítésével és jövedelemátcsoportosítással teremtsük meg.

A gyermek kétéves koráig leghatékonyabb a családi gondozás különösen, ha van már a családban gyermek. A családi gondozás, megfelelő feltételeinek biztosítása a jelenlegi intézményrendszer továbbfejlesztését igényli. A cél az, hogy a gyermekek egy éves korukig általánosan, három éves korukig a mainál nagyobb arányban a családban nevelkedjenek. A gyermek születése utáni nagyobb jövedelemvisszaesés - főként az "idősebb" és kvalifikáltabb munkát végző anyáknál - oly módon mérsékelhető, hogy ebben az időszakban az anyagi támogatás szorosabban kapcsolódik az anya keresetéhez, nagyobb részben pótolja a kieső munkajövedelmet. Ennek legcélszerűbb formája, ha a terhességi-gyermekágyi segély lejártá után a gyermek 3 éves koráig a gyermekgondozási segély helyett gyermekgondozási díj-rendszert vezetünk be. A gyermekgondozási díj jobban kifejezésre juttatja, hogy az állam a gyermekvállalást, gondozást és nevelést hasznos, intézménye-

sen is támogatandó tevékenységnek tartja. A gyermekgondozási díj az anya keresetével arányos, a konkrét mértéke függ a gyermek életkorától is. Ez a támogatási forma nem igényel külön automatizmust, mert értéke lépést tart a bérekkel. Hosszabb távon meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy e támogatás ne kötődjön kizárólag munkaviszonyhoz, illetőleg, hogy a mindenkori létminimumon alapuló ellátást minden kisgyermekét otthon nevelő szülő megkaphassa.

Az új rendszer bevezetése és ezzel párhuzamosan a gyermekgondozási segély intézményének leépítése több lépcsőben történhet. Vizsgálandó, hogy a gyermek egyéves korának betöltését követően a gyermekgondozási díjat az apa milyen feltételek mellett veheti igénybe.

Az anyasági segély 1971-ben megállapított összege az utóbbi években jelentősen vesztett reálértékéből, ezért egyszeri jelentősebb emelése szükséges. Az anyasági segélyt jelenleg a szülő nők 98 %-a veheti igénybe, ezért hosszabb távon célszerű a jogosultság állampolgári joggá tétele, megőrizve a terhesgondozáson való megjelenést, mint a jogosultság egyetlen feltételét.

A terhességi-gyermekágyi segély - elsősorban egészségügyi megfontolásokból - szintén korszerűsítésre szorul. A szülési szabadságot meg kell hosszabbítani a gyermek születése előtti egy hónappal.

A gyermekápolási táppénz jelenleg működő rendszerének hatékonyságát jelentős mértékben gyengíti, hogy az igénybevétel szabályozása nem teszi lehetővé azt, hogy az adott évben fel nem használt napokat a későbbiekben vegyék szükség esetén igénybe. Indokolt az igénybevétel felső határának hat éves koron felüli kiterjesztése is, mivel a gyermekek betegségük esetén 6-12 éves kor között sem alkalmasak arra, hogy felügyelet nélkül maradjanak, illetve, hogy önmagukat ápolják. Emiatt a jelenlegi szabályozás változtatása szükséges:

- az igénybevétel felső korhatárát fokozatosan, első lépésben a gyermek 10 éves koráig, ki kell terjeszteni;

- egy éves kortól 10 éves korig az igénybe vehető napok számát keret jelleggel 250 napra kell emelni és felhasználásának éves szintű merev korlátozását enyhíteni kell. Meghatározott betegségek esetére a korábbi szabályozás maradjon érvényben;

- az igénybevételt a táppénzzel azonos módon indokolt szabályozni, az igénybe vett napok között a jövőben csak a munkanapokat szükséges számításba venni.

A családi pótlék a gyermekes családoknak nyújtott leghosszabb időt átfogó támogatás, ezért alapvető jelentősége van abban, hogy mérsékelje a családi jövedelmekben a gyermeknevelés miatt jelentkező különbségeket. Ezt a funkciót azonban ma, részben összegének viszonylag alacsony szintje, részben a családi pótlékokban meglévő különbségek, illetőleg a hozzájutási feltételek eltérései miatt csak korlátozottan tudja ellátni.

A családi pótlék jelenleg a gyermekekre fordított családi kiadásoknak átlagosan 20 %-ára nyújt fedezetet. Célul kell kitűzni, hogy az ezredfordulóra ez az arány 35-40 %-ra növekedjen. Az emelés ütemezését a gazdasági lehetőségekhez kell igazítani, de rövidebb távon is biztosítani kell azt, hogy a többgyermekes családok egy főre (fogyasztási egységre) jutó jövedelmi színvonalának a gyermektelen családokhoz viszonyított aránya ne csökkenjen tovább.

Korszerűsítésre szorul a családi pótlék rendszere. A jelenleg működő rendszer rögzített összegű juttatásokra épül. Ezért hosszú távon a családi pótlék reálértékének automatikus fenntartási rendszerét kell kialakítani úgy, hogy a gyermekes családok jövedelmi szintje lépést tarthasson a jövedelmek társadalmi méretű növekedésével. Rövidebb távon azt kell célul kitűzni, hogy a családi pótlék a gyermekek élelmezési költségeit fedezze.

A családi pótlékok éves rendszeres emelését ezért úgy kell bevezetni, hogy első lépésben a pótlék az egy gyermekre jutó átlagos élelmezési költségszint alakulásához kapcsolódjon, mert ez egyben fedezetet biztosít a gyermekintézmények térítési díjának tervezett emelkedésére is.

A sokgyermekesek társadalmi támogatásának nem a családi pótlék gyermekszám szerinti differenciálása, hanem a gyermekintézményekben normatív módon nyújtott kedvezmény az egyértelműbb - egyben a felhasználás szempontjából biztonságosabb - formája. Hosszabb távon ezért a családi pótlékok egységesítését kell célul kitűzni. Az egységesítés, a gyermekszám szerinti különbségek megszüntetése azonban jelentős jövedelemátrendezéssel járó folyamat, ezért azt össze kell kapcsolni a gyermekintézményi térítési díjrendszer átalakításával.

A gyermekintézmények térítési díjának jelenlegi szabályozása több ellentmondást

tartalmaz. A díjak alapjául szolgáló jövedelemigazolások nem tükrözik a családok valós anyagi helyzetét, megszerzésük bürokratikus. Az intézményekben az ételmezés minőségi színvonala nem megfelelő, az ételkészítések növekedését a térítési díjak változása nem tudja megfelelően követni. A központilag előírt ételmezési norma merev.

Az ellentmondások feloldására olyan új térítési díjrendszert indokolt bevezetni, amelyben a díj egységes, megegyezik az ételmezés nyersanyagköltésével. A gondozás, a felügyelet, az oktatás, az általános feltételek mellett ingyenes. Az új szabályozásban az ételmezési normák iránynormák legyenek, az egyes intézmények a helyi tanácsokkal, belkereskedelmi vállalatokkal és a szülői munkaközösségekkel egyeztetve térhessenek el a központilag adott iránynormától. Az eltérés jusson kifejezésre a díjban is.

Az új egységes térítési díjakból szociális rászorultság esetén továbbra is adható kedvezmény. A központi és a helyi preferenciák érvényesítésének új, hatásosabb formáit kell bevezetni mindenekelőtt a három- és többgyermekes családok számára. A középfokú diákotthoni igénybevételnél a díjat az ételmezési norma meghatározott százalékában kell megállapítani. Az egyes intézmények a fentiek felül az ellátotti létszám meghatározott százalékában kedvezményes kerettel rendelkezzenek, amelyből egyedileg mérlegelt szociális szempontok alapján kedvezményt nyújthatnak. A helyi tanácsok gazdálkodási keretükből szükség szerint további differenciált preferenciákat adhatnak.

Az új térítési díjrendszer az ételkészítések növekedésével párhuzamosan, részben növekvő kedvezményeket, részben növekvő térítési díjfizetést eredményez. Ezért az új rendszerre való áttérést össze kell hangolni a családi pótlék rendezésével. Az új térítési díj és családi pótlék rendszer kifejlett formájában a jelenlegihez képest jelentős kedvezményt nyújt a három- és többgyermekes családok számára; javítja az egy gyermeket nevelő családok gyermeknevelési feltételeit, összességében nem változtatja a kétgyermekesek helyzetét, ahol a rászorultság elvének következetes érvényesítésével az egyéni negatív hatások kivédhetők.

A családalapítás és a gyermekvállalás feltételei között kiemelt fontosságú a lakáshoz jutás ideje, módja és anyagi feltételei. A lakásellátás kialakult rendjén belül tovább kell javítani a fiatal házások és a többgyermekes családok lakásvizonyait. Ennek érdekében a normatív támogatások körén belül fokozatosan emelni kell a kedvezményes kölcsönök felső határát, a lakás vásárlásához és építéséhez nyújtott szociálpolitikai kedvezményt, elsősorban a három- és többgyermekes családok körében. Bővíteni és ösztönzőbbé kell tenni az előtakarékossági formákat. Hosszabb távon a családalapítást

támogató újabb hitelkonstrukciókat kell kialakítani. Következésképpen végre kell hajtani a fiatal házaspárok és az alacsony jövedelmű családok lakáshoz jutási feltételeit segítő helyi programokat.

A MINISZTERTANÁCS 2015/1984. (X.3.) SZÁMÚ HATÁROZATA A GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELEM TOVÁBBFEJLESZTÉSÉT SZOLGÁLÓ, HOSSZABB TÁVÚ IRÁNYELVEKRŐL

A Minisztertanács - jóváhagyólag tudomásulvéve a gyermek- és ifjúságvédelem továbbfejlesztését szolgáló, hosszabb távú irányelvekről benyújtott előterjesztést - megállapítja, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem fejlesztése kiemelkedően fontos feladat. Ennek megvalósítása érdekében a továbbfejlesztés irányelveit és a végrehajtásukkal összefüggő állami feladatokat az alábbiak szerint állapítja meg.

I. A továbbfejlesztés irányelvei:

1. A gyermek- és ifjúságvédelem továbbfejlesztésének célja

- rövidebb távon a gyermek- és ifjúkori beilleszkedési zavarok terjedésének mérséklése, illetve megállítása; a problémák eredményesebb feltárása és kezelése;

- hosszabb távon a beilleszkedési zavarok jelentős mértékű visszaszorítása.

2. A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység középpontjába a megelőzést kell állítani. Ennek fő színtere - az iskola mellett - a család legyen.

3. Az állami gondoskodás és támogatás rendszerét úgy kell továbbfejlesztetni, hogy a gyermek nevelése elsősorban saját családjában legyen megoldható. A társadalmi beilleszkedés teljes feladatát tartósan akkor kell az intézményi nevelésnek megoldania, ha a gyermek személyiség-állapota, illetve családi helyzete miatt saját családjában erre nincs lehetőség.

4. A gyermek- és ifjúságvédelem intézményrendszerét tovább kell fejleszteni. Ennek során meg kell teremteni a szükséges mértékű és tartalmú differenciáltság lehetőségét, s az intézményrendszert alkalmassá kell tenni az új, negatív jelenségek feltárására

és kezelésére. A tevékenység tartalmának és kereteinek kialakításakor megkülönböztetett figyelmet szükséges fordítani a 14-18 éves korosztályra.

5. Szélesíteni és megfelelően ösztönözni szükséges a társadalmi beilleszkedést, illetve visszailleszkedést eredményesen segítő tevékenységi formákat. Ennek érdekében fejleszteni kell a nevelőszülői hálózatot és az utógondozás intézményrendszerét.

6. A hatósági intézkedések mellett - azoktól részben elkülönítve - fejleszteni szükséges a szolgáltató jellegű állami tevékenységet.

7. A veszélyeztetettség kialakulásának eredményes megelőzése, a hatékonyabb gondozás érdekében javítani szükséges a felderítésben és a gondozásban résztvevő gyermek-intézmények, iskolák, egészségügyi és szociális intézmények, bűnmegelőzési és bűnüldözési szervek, valamint a tanácsok munkájának összehangoltságát.

8. Az irányítást alkalmassá kell tenni arra, hogy eredményesebben hangolja össze a résztvevőket, hatékonyabban közvetítse a gyermek- és ifjúságvédelem szempontjait, eredményesebben használja fel a rendelkezésre álló eszközöket.

9. A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet hosszabb távon a települések alapvető ellátási rendszereihez szorosan kapcsolódó, azokkal összehangolva működő rendszerre kell fejleszteni.

II. A továbbfejlesztéssel összefüggő állami feladatok

10. Ki kell dolgozni a megelőzés, az állami gondoskodás, támogatás rendszere szerkezeti és tartalmi korszerűsítésének feltételeit és feladatait. Ennek során a jelenleg hiányzó intézmények pótlását is figyelembe kell venni.

11. Minőségileg és mennyiségileg fejleszteni szükséges az alsó- és középfokú oktatási és nevelési intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját.

12. Szükséges a nevelőszülői státusz megteremtése és kiszélesítése, az ehhez szükséges jogszabályi feltételek kidolgozása.

13. Az örökbefogadás gyakorlatát úgy szükséges továbbfejleszteni, hogy - elsősor-

ban a kiskorú érdekeinek figyelembevétele mellett - lehetőséget nyújtson a gyermek mi-
nél korábbi életkorában történő örökbefogadására.

14. A hatóságok gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységének fejlesztése érdekében

a) fokozatosan és megfelelő mértékig szét kell választani a hatósági jellegű kény-
szerintézkedéseket és a megelőző-szolgáltató jellegű tevékenységet;

b) felül kell vizsgálni a gyámhatóságok hatáskörét, a gyámhatóságok és a bíróságok
közötti hatáskör és munkamegosztást;

c) át kell tekinteni a gyámhatósági munka személyi és tárgyi feltételeit, diffe-
renciált módon kell azok javításáról gondoskodni;

d) javítani kell a differenciált felelősségre vonás gyakorlatát, erősíteni szük-
séges a gyermekek és a fiatalok érdekében folytatott rendőri munka védelmi jelle-
gét, biztosítani az ehhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket;

e) vizsgálni szükséges a fiatalok bűnelkövetőkkel szemben a hatékony büntetőjogi
intézkedések továbbfejlesztésének lehetőségeit.

15. A gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat ellátók képzése és továbbképzése
érdekében

a) ki kell dolgozni a közép- és felsőfokú oktatásban bevezetendő speciális család-,
gyermek- és ifjúságvédelmi szakemberképzés beindításának feltételeit;

b) meg kell teremteni a gyermekvédelmi megbízottak szakirányú képzése és tovább-
képzése feltételeit;

c) valamennyi pedagógusképző intézményben - mind az elméleti, mind a gyakorlati
képzés során - kiemelt figyelmet kell fordítani a gyermek- és ifjúságvédelmi ismeretek
oktatására.

Felelős: a 10-15. pont végrehajtásáért:

Állami Ifjúsági Bizottság elnöke,
művelődési miniszter, az
érintett miniszterek, országos hatáskörű szervek vezetői
és a megyei (fővárosi) tanácsok elnökeinek bevonásával

Határidő: folyamatos, illetve a részletes programban megjelölt ütemezés
szerint.

16. A 10-15. pontban foglaltakat alapulvéve, ki kell dolgozni és a Minisztertanács
előre terjeszteni a gyermek- és ifjúságvédelem továbbfejlesztésének részletes program-
ját, amely tartalmazza a feladatok időbeni ütemezését és a továbbfejlesztés személyi
és tárgyi feltételeit. A programot a Minisztertanács előre terjesztés előtt tárgyalja meg
az Állami Ifjúsági Bizottság.

Felelős: Állami Ifjúsági Bizottság elnöke,
művelődési miniszter, az érintett miniszterek, országos
hatáskörű szervek vezetői és a megyei (fővárosi) tanácsok
elnökei bevonásával.

Határidő: 1985. február 28.

17. A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet végző, valamint abban közreműködő
szervek és intézmények munkájának koordinálását a fővárosi, megyei tanácsok által meg-
határozott szervezeti keretekben kell végezni.

A tanácsok

- az éves munkaterv készítésekor vegyék figyelembe a jelen határozatban foglal-
takat;

- ötévenként legalább két alkalommal testületi ülésen tárgyalják meg a terület
gyermek- és ifjúságvédelmi helyzetét; tegyenek intézkedéseket, illetve javaslatokat
a szükséges tennivalók érdekében;

- évente értékeljék a területi koordinációt.

Felelős: megyei (fővárosi) tanácsok elnökei

Határidő: folyamatos.

18. A tömegtájékoztatási intézmények jelentőségüknek megfelelően foglalkozzanak a veszélyeztetett helyzetben levő gyermekek és fiatalok problémáival, az érdekekben tett állami intézkedésekkel és társadalmi erőfeszítésekkel. Az ehhez szükséges információkat részükre biztosítani kell.

Felelős: MT Tájékoztatási Hivatala elnöke,
művelődési miniszter,
Állami Ifjúsági Bizottság elnöke

Határidő: folyamatos.

III. Vegyes rendelkezések

19. A Minisztertanács tudomásul veszi, hogy az Állami Ifjúsági Bizottság elnöke megszünteti a 2010/1982. (V. 7.) Mt. h. számú határozat 12. pontja alapján létrehozott Gyermek- és Ifjúságvédelmi Tárcaközi Koordinációs Munkabizottságot és saját hatáskörében gondoskodik a koordináció biztosításának módjáról.

20. A Minisztertanács felkéri

- a Hazafias Népfrontot, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséget, a Szakszervezetek Országos Tanácsát, a Magyar Nők Országos Tanácsát, a Magyar Vöröskeresztet, a szövetkezetek országos érdekképviselői szerveit, társadalmi és tömegszervezeteket, segítsék elő, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem az egész társadalom ügyévé váljon és vegyenek részt a feladatok meghatározásában és végrehajtásában;

- a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyészét annak biztosítására, hogy az ügyészségek általános felügyeleti tevékenységük során kísérik figyelemmel és segítsék az e határozatban foglaltak végrehajtását.

21. Ez a határozat a közzététele napján lép hatályba, ezzel egyidejűleg a 2010/1982. (V. 7.) Mt. h. számú határozat, a 3155/1982. Mt. h. számú határozat 1/a), c), d) és e) alpontjai, valamint a 3133/1984. Mt. h. számú határozat B/10. pontja hatályát veszti.

Lázár György s.k.
a Minisztertanács elnöke

A MINISZTERTANÁCS 3276/1984. (IX.27.) Mt.h. SZÁMÚ HATÁROZATA
A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓRÓL SZÓLÓ
2014/1984. Mt.h. SZÁMÚ HATÁROZAT KIEGÉSZÍTÉSÉRŐL
(1984. szeptember 27.)

A MINISZTERTANÁCS 3276/1984. SZ. HATÁROZATA

a hosszú távú népesedéspolitikai koncepcióról szóló 2014/1984. Mt.h. számú határozat
kiegészítéséről

1. A Minisztertanács

- a) felhívja az érdekelt minisztereket és országos hatáskörű szervek vezetőit, továbbá a megyei (fővárosi) tanácsok elnökeit, hogy a hosszú távú népesedéspolitikai koncepció megvalósítását szolgáló, mellékelte középtávú intézkedési terv végrehajtása érdekében a szükséges intézkedéseket tegyék meg;
- b) felkéri a társadalmi és érdekképviselői szerveket, hogy a középtávú intézkedési terv megvalósítását segítsék elő.

2. A 3397/1981. és a 3060/1984. Mt.h. számú határozatok hatályukat veszítik.

Budapest, 1984. szeptember 27.

Lázár György s.k.
a Minisztertanács elnöke

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció középtávú intézkedési tervének célja, hogy rendszerbe foglalja a koncepcióból az 1990-ig terjedő időszakra vonatkozó népesedéspolitikai tervezési, jogalkotási, szervezési, kutatási feladatokat.

I. A VÁLTOZATOS FOGLALKOZTATÁSI FORMÁK SZÉLESÍTÉSE

A gyermeknevelés feltételeinek javítása érdekében ösztönözni kell a részmunkaidős, az osztott munkaidejű és a rugalmas munkarendek elterjesztését. Ennek érdekében:

1. A részmunkaidős, az osztott és rugalmas munkaidejű foglalkoztatás gyakorlati elterjesztésének elősegítésére a munkáltatók számára típusmodelleket kell közzétenni és ebben iránymutatást adni a részmunkaidőben foglalkoztatottak teljesítmény-követelményeket figyelembe vevő, időarányos díjazására is. Ehhez kapcsolódóan szükség szerint módosítani kell a társadalombiztosítási szolgáltatásokkal kapcsolatos időnyilvántartásokra vonatkozó belső szabályzatokat, eljárási utasításokat.

Felelős: Állami Bér és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

Határidő: 1984. december 31.

2. A kollektív szerződések megkötésének irányelveiben eligazítást kell adni a rész- és a rugalmas munkaidő munkáltatói szabályozására.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsának bevonásával

Határidő: 1985. január 31.

3. A bedolgozók foglalkoztatásáról szóló 10/1981. (IX.29.) MüM számú rendeletet oly módon kell módosítani, hogy a bedolgozó - több bedolgozói jogviszony esetén - a főállás melletti foglalkoztatás időkeretéhez hasonló bővített keretben végezhesen bedolgozói munkát.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a rendelet kiadására 1984. november 30.

4. Módosítani kell a gyermekgondozási segélyről szóló 10/1982. (IV.16.) MT számú rendeletet úgy, hogy

- a gyermekgondozási segélyre való jogosultság feltétele ne napi 4 órás munkaviszony, hanem éves átlagban legalább a törvényes munkaidő felét elérő munkaviszony legyen;
- a gyes mellett dolgozó a gyermeke másfél éves kora után ne havi, hanem éves átlagban végezhesse a törvényes munkaidő fele részében munkát.

Felelős: egészségügyi miniszter

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
pénzügyminiszter
Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

5. Az 1500 forint alatti keresettel rendelkező bedolgozók, részmunkaidőben foglalkoztatottak esetében a havi 310 forint bérpótlék fele összegét a munkáltató az egységes lineáris nyereségadóból jogosult legyen visszatartani. Ezt a lehetőséget a nyereségadózásról, a vállalati érdekeltségi alapok képzéséről és felhasználásáról szóló 35/1983. (XI.12.) PM számú rendelet soron lévő módosításakor 1985. január 1-től kell megadni.

Felelős: pénzügyminiszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Határidő: a rendelet kiadására: a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséről szóló munkaprogram szerint

6. A rugalmas foglalkoztatási formák terjedésének érdekében az új keresetszabályozási rendszerben a gazdálkodó szervezetek számára ösztönzővé kell tenni a részmunkaidős foglalkoztatást és a bedolgozást.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke
pénzügyminiszter

Határidő: a vállalati keresetszabályozásról szóló rendelet kiadására:
a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztéséről szóló munkaprogram szerint

7. A termelés-szervezési feltételek megteremtése érdekében az ágazati minisztériumok dolgozzanak ki az ágazati sajátosságoknak megfelelő módszereket a bedolgozói forma szélesebb körű alkalmazásának szervezési, technológiai, műszaki oldalról történő megalapozásához.

Felelős: ágazati miniszterek

Határidő: a Bér- és Munkaügyi Tanácshoz történő bemutatásra: 1985. március 30.

8. A többgyermekes családok támogatásának bővítése érdekében javaslatot kell kidolgozni a részmunkaidőben foglalkoztatott anyák jövedelemkiesésének pótlási lehetőségeire, feltételeire.

Felelős: pénzügyminiszter

ÁBMH elnöke

Országos Tervhivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a javaslat kidolgozására: 1985. június 15.

II. A GYERMEKNEVELÉS TÁMOGATÁSÁT SZOLGÁLÓ ANYAGI, PÉNZÜGYI FELTÉTELEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A népesedési célok megvalósítása érdekében javítani szükséges a gyermekneveléssel kapcsolatos anyagi feltételeket, növelni indokolt a gyermekes családokat támogató pénzügyi juttatásokat.

Ennek érdekében:

9. Fokozatosan be kell vezetni a gyermek 3 éves koráig ellátást nyújtó gyermekgondozási díjrendszert. A gyermekgondozási díjat az anya keresetével arányosan kell megállapítani. Hosszabb távon meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy ez a támogatás fokozatosan állampolgári joggá válhasson, illetőleg, hogy a mindenkori létminimumon alapuló alapellátást mindenki számára biztosítsa. Vizsgálandó, hogy a gyermek 1 éves kora után az apa milyen feltételek mellett veheti igénybe a gyermekgondozási díjat.

A gyermekgondozási díj bevezetése és ezzel párhuzamosan a gyermekgondozási segély intézményének megszüntetése több lépésben történjen, az alábbiak szerint:

- Első ízben: az új rendszert a gyermek egyéves koráig kell bevezetni.
- Másodikként: a gyermek egyéves korától hároméves koráig fokozatosan a gyermekgondozási díj váltsa fel a jelenlegi gyermekgondozási segélyt.
- Harmadikként: a gyermekgondozási díjra való jogosultságot ki kell terjeszteni.
- Negyedikként: a gyermekgondozási díjrendszer mértékeit összehangba kell hozni a minimális szociális ellátásokkal.

Ennek megfelelően:

- a) A gyermekgondozási díjrendszert 1985. évben a gyermek egyéves koráig kell bevezetni. A jogosultsági kört a gyermekgondozási segély jelenlegi szabályaival, mértékét az otthoni táppénz mértékével azonos feltételekkel (75, illetőleg 65 %) kell megállapítani. Ki kell dolgozni a gyermekgondozási díjrendszerre való átmenet szabályait: az új rendszer szerinti támogatásban azok az egy évnél fiatalabb gyermekkel rendelkező anyák részesüljenek, akik még nem mentek vissza dol-

gozni. A több gyermek után gyesben részesülő anyák támogatása nem csökkenhet.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Tervhivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

- b) Ki kell dolgozni - a 3133/1984. Mt.h. sz. határozathoz kapcsolódó munkaprogrammal összhangban - a gyermekgondozási díjrendszer fokozatos általánossá tételére vonatkozó javaslatot.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

Országos Tervhivatal elnöke

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

10. A felsőfokú tanintézetek nappali tagozatos hallgatói gyermekük hároméves koráig intézményesen részesüljenek gyermekgondozási segélyben.

Felelős: egészségügyi miniszter

pénzügyminiszter

művelődési miniszter

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1985. március 1.

11. Az egyszeri anyasági segély mértékét emelni, jogosultsági feltételeit korszerűsíteni kell.

Ennek megfelelően:

- a) Az egyszeri anyagási segély mértékét 1985. évben a jelenlegi 2500 forintról - a jogosultsági feltételek megtartása mellett - 4000 forintra kell emelni.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

- b) Javaslatot kell kidolgozni az egyszeri anyasági segély állampolgári joggá tételének feltételeire, ütemezésére.

Felelős: egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1985. március 1.

12. A terhes anyák és az újszülöttek egészségének fokozottabb védelme érdekében 1985. évben korszerűsíteni kell a terhességi-gyermekágyi segély és szülési szabadság rendszerét. A szülési szabadságot meg kell hosszabbítani egy hónappal, ami kizárólag a gyermek születése előtt vehető igénybe.

Felelős: Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a jogszabályok kidolgozására: 1984. december 15.

13. A beteg gyermek szülői gondozási feltételeinek javítása érdekében 1985. évben a gyermekápolási táppénz rendszerét módosítani kell. Az igénybevétel felső korhatárát a gyermek 10 éves koráig kell kiterjeszteni. Az e címen igénybe vehető napok számát keret jelleggel 250 napban kell megállapítani, egyidejűleg enyhítve ezek éves szintű felhasználásának korlátozását úgy, hogy az adott évben fel nem használt napok a következő évben igénybevehetők legyenek. Az igénybevételt a felnőtt táppénzzel azonos módon kell szabályozni: az igénybe vett napok között a jövőben csak a munkanapokat kell számításba venni.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
egészségügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: a jogszabályok kidolgozására: 1984. november 15.

14. A gyermekes családok pénzbeni támogatásának növelése érdekében:

a) A három- és többgyermekes családok jövedelemhelyzetének javítása érdekében 1985. évben fel kell emelni és e körben gyermekeként egységesíteni kell a családi pótlékot a következők szerint:

a három- és négygyermekes családokban jogosult gyermekeként	70 Ft-tal	800 Ft-ra
az ötgyermekes családokban jogosult gyermekeként	100 Ft-tal	800 Ft-ra
a hat- és többgyermekes családokban jogosult gyermekeként	120 Ft-tal	800 Ft-ra

Ennek megfelelő mértékben kell emelni a két gyermek után egyedülállónak, az állami gondozott és a fogyatékos gyermekek után járó családi pótlékot is.

Felelős: Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke
a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: jogszabályok kidolgozása: 1984. november 15.

b) Javaslatot kell kidolgozni a családi pótlék VII. ötéves tervidőszakban történő továbbfejlesztésének mértékére, differenciáltságára, a reálértékének megőrzését biztosító automatizmusokra, a Minisztertanács 3133/1984. Mt.h. sz. határozatához kapcsolódó munkaprogram alapján.

Felelős: pénzügyminiszter

Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság vezetője

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

15. A szociálpolitika fejlesztése keretében korszerűsíteni kell a gyermekintézmények térítési díjrendszerét. A díjrendszer legyen egységesebb, fejezze ki jobban rászorultság és az arányosabb teherviselés követelményét, részesítse nagyobb kedvezményben a három- és többgyermekes családokat.

Felelős: pénzügyminiszter

egészségügyi miniszter

Országos Tervhivatal elnöke

a Szakszervezetek Országos Tanácsa bevonásával

Határidő: 1984. december 31.

16. A családalapítás és a gyermekvállalás segítése, a többgyermekes családok életkörülményeinek javítása érdekében tovább kell fejleszteni e rétegek lakásellátásának színvonalát, rövidíteni kell a lakáshozjutás idejét, szélesíteni kell a lakáshozjutás anyagi és intézményi feltételeit. Nagyobb támogatásban kell részesíteni a három- és többgyermekes családokat. A központi normatív intézkedések mellett bővíteni kell a fiatal házaspárok és a többgyermekesek lakáshozjutását segítő helyi támogatási formákat és akciókat.

Ennek érdekében:

A lakáshoz kapcsolódó szociálpolitikai kedvezményt emelni kell a három és több gyermeket eltartó családoknál. A lakásépítéshez és vásárláshoz nyújtott kedvezmé-

nyes állami kölcsön felső határát a gyermekek számától függően differenciált mértékben fel kell emelni. Növelni kell az ifjúsági takarékbetét után nyújtható külön kölcsön felső határát.

Felelős: pénzügyminiszter

Országos Tervhivatal elnöke

építésügyi és városfejlesztési miniszter

Határidő: a KB-MT 1982. évi lakáshatározata teljesítéséről szóló előterjesztés keretében

III. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐ IRÁNYAI

A tudományos kutatások továbbra is segítsék a népesedéspolitika tudományos megalapozását, jelenlegi és jövőbeni népesedési helyzetünkkel összhangban álló célok, eszközök kidolgozását és korszerűsítését.

A kedvezőtlen tendenciák megállítása, majd megfordítása érdekében jobban fel kell tárni a termékenység, a halálozás és a társadalmi-gazdasági struktúra, az életmód, a környezeti hatások változásának összefüggéseit.

A népesedési folyamatok kedvező irányú befolyásolása érdekében vizsgálni kell a népesség területi-települési szerkezetváltozásának népesedésre ható motiváló tényezőit.

A népesedéssel összefüggő kutatások szervezésében az alábbi irányelveket kell érvényesíteni:

- fokozott támogatást kell biztosítani azoknak a kutatásoknak, amelyek közvetlenül felhasználhatók a társadalmi-gazdasági tervezésben és a népesedéspolitikai döntésekben;
- erősíteni kell a demográfiai folyamatok jobb megismerésére irányuló alapkutatásokat. A meglévő eredményekre támaszkodva tökéletesíteni kell a népesedési folyamatok előrejelzését, időhorizontjukat ki kell terjeszteni az ezredforduló utáni időszakra;
- a népesedéssel összefüggő kutatásokban érvényesíteni kell az interdiszciplináris megközelítés elvét; mindenekelőtt a szociológiával, a közgazdaságtudománnyal, a társadalomlélektannal, a biológiával és az orvostudományokkal erősítve és szélesítve a kutatási együttműködést, a tudományágak együttműködését biztosító programokat szervezve.

A kutatásban az alábbi témákat indokolt kiemelni:

- a hazai népesedés főbb problémáival és sajátosságaival (termékenység, halandóság, öregedés, házasodás, válás, korstruktúra, népességcsökkenés, területi struktúra) ezek társadalmi-gazdasági, valamint biológiai és egészségügyi összefüggéseivel és hatásaival foglalkozó kutatások;

- a népesedéssel és a népesedéspolitikával összefüggő elméleti kérdések kutatása;
- a népesség számára és struktúrájára vonatkozó hosszú távú társadalmi-demográfiai prognózisok rendszerének továbbfejlesztése;
- a népesség reprodukciós és általános népesedési magatartását alakító kulturális-tudati viszonyok, a népesedés és a kulturális-tudati tényezők közötti összefüggések kutatása;
- a népesség egészségi-biológiai állapotával, a reprodukció minőségével összefüggő kutatások;
- a népesedés és a gazdaság kölcsönös kapcsolatát elemző kutatások;
- a termékenységi magatartást, a családegységet meghatározó helyi, kisebb közösségekre jellemző csoportnormák, szokások feltárása.

Az 1981-1985 közötti időszakra szóló "Népesedés és népesedéspolitika" című középtávú tárcaszintű kutatási fő irány eddigi és várható eredményeinek továbbfejlesztése érdekében a népesedéssel kapcsolatos kutatások közül:

- a népesedéspolitika tudományos megalapozásával,
 - a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel,
 - a népesség egészségi, biológiai állapotával és reprodukciójának minőségi kérdéseivel
- foglalkozó kutatási témaköröket az 1986-1990 közötti időszakban kiemelten kell kezelni.

Ennek alapján:

17. A népesedéssel összefüggő kutatások újabb eredményeit folyamatosan hasznosítani kell a hosszú és középtávú népgazdasági tervezésben.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke
 Magyar Tudományos Akadémia főtitkára
 Központi Statisztikai Hivatal elnöke
 egészségügyi miniszter

Határidő: folyamatos

IV. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ EGYÉB FELADATOK

18. A családok sokoldalú támogatására fokozatosan egységes családgondozói hálózatot kell létrehozni.

Ki kell dolgozni a családgondozói központok részletes feladatait, előzetes működési rendjét. Ennek alapján meg kell szervezni a fővárosban, 2-3 megyében, néhány városban, illetve községben kísérleti céllal családgondozói központok működését.

Felelős: egészségügyi miniszter

Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnöke
fővárosi, érdekelt megyei tanácsok elnökei
igazságügyi miniszter
művelődésügyi miniszter
pénzügyminiszter

Határidő: az előzetes működési szabályzat kidolgozására: 1985. január 31.

kísérletek megkezdése: 1985. március 1.

19. A kísérletek tapasztalatai alapján ki kell dolgozni a családgondozói központok végleges működési rendjét, meg kell kezdeni az országos hálózat fokozatos létrehozását.

Felelős: egészségügyi miniszter

Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnöke
fővárosi, megyei tanácsok elnökei
igazságügyi miniszter
pénzügyminiszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: 1986. július 30.

20. A népesedési folyamatokat kedvezően befolyásoló tudati tényezők erősítése érdekében fokozni kell a közoktatási intézmények oktató-nevelő munkájának a családi közös-

ség értékeit és normáit közvetítő szerepét. Ez szükségessé teszi az erre vonatkozó elgondolások és feladatok kialakítását.

Felelős: művelődési miniszter

Határidő: 1984. december 31., illetőleg folyamatos

21. A népesedéspolitika eszközszerét ki kell egészíteni olyan családpolitikai és jogi eszközökkel is, amelyek a házasság és a családi élet megszilárdítását szolgálják. Felül kell vizsgálni és módosítani kell azokat a jogszabályokat, amelyek hátrányosan befolyásolhatják a népesedéspolitikai célkitűzések megvalósulását.

Felelős: igazságügyi miniszter

Határidő: 1985. december 31.

22. A lakosság egészségügyi állapotát károsan befolyásoló életmódbeli szokások, elsősorban az alkoholizmus, a dohányzás, valamint az egészségtelen táplálkozás visszaszorítására, az ezt szolgáló tudati, nevelési, propaganda tevékenység céljaira, feltételeire központi társadalmi programot kell - a VII. ötéves népgazdasági tervvel összhangban - kidolgozni és meghírdetni.

Felelős: egészségügyi miniszter
művelődési miniszter
belkereskedelmi miniszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: társadalmi program első tervezete: 1985. május 30.
meghírdetése: 1986. január 1.

23. A VII. ötéves népgazdasági tervezőmunka keretében vizsgálni szükséges a halálozást döntően befolyásoló betegségek megelőzését és gyógyítását szolgáló szakmai programok gyorsításának feltételeit.

Felelős: egészségügyi miniszter
Országos Tervhivatal elnöke

Határidő: 1984. december 31.

24. A betegségek megelőzésében, illetve korai felismerésében növelni indokolt a lakossági öntevékenység szerepét. Ehhez emelni kell az egészségügyi felvilágosítás színvonalát és biztosítani kell a tárgyi feltételeket.

Felelős: egészségügyi miniszter
ipari miniszter

Határidő: folyamatos

25. Rendszeresen - először 1986-ban - az ország népesedési helyzetét és a népesedéspolitikai megvalósulását összefoglaló jelentést kell a Minisztertanács elé terjeszteni, felhasználva a kutatási eredményeket.

Felelős: Központi Statisztikai Hivatal elnöke
Magyar Tudományos Akadémia főtitkára
Országos Tervhivatal elnöke
egészségügyi miniszter

Határidő: 1986. október 31., majd folyamatos

V.

26. Az 1985-re előirányzott intézkedések anyagi fedezetét be kell építeni a népgazdasági tervbe, illetve az állami költségvetésbe. Az intézkedések meghirdetésére a költségvetés elfogadásával egyidejűleg kerülhet sor.

Felelős: Országos Tervhivatal elnöke
pénzügyminiszter

"D" BLOKK

AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK 1984. ÉVI MEXIKÓVÁROSI
NEMZETKÖZI NÉPESEDÉSI KONFERENCIÁJA

✱

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS A MINISZTERTANÁCSNAK
AZ ORSZÁG NÉPESEDÉSI HELYZETÉRŐL ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKA
MEGVALÓSULÁSÁRÓL

AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK 1984. ÉVI MEXIKÓVÁROSI
NEMZETKÖZI NÉPESEDÉSI KONFERENCIÁJA
(1984. augusztus 6-14.)

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA ELNÖKÉNEK ÁLLÁSFOGLALÁSA A NÉPESEDÉSRŐL

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa üdvözli az Egyesült Nemzetek Szervezetének a mexikóvárosi Nemzetközi Népesedési Konferenciát összehívó határozatát. A konferencián a tagállamok képviselői megtárgyalják a világ népesedési problémáit, és olyan megoldásokat kereshetnek, amelyek figyelembe veszik minden érintett fél jogos érdekeit.

A magyar kormány nagy jelentőséget tulajdonít a népesedés kérdéseinek. Azt vallja, hogy az emberiség sorsdöntő problémái között - a béke, biztonság, leszerelés, a természeti környezet védelme, a fejlődéshez szükséges energiaforrások biztosítása, az éhínség, az elmaradottság felszámolása mellett - szerepel a világ népesedésének kérdése. Elfogadja azt az álláspontot, hogy a világ kormányainak folyamatosan figyelemmel kell kísérniük országuk népességének alakulását és az azt befolyásoló társadalmi-gazdasági folyamatokat. Meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket a kedvezőtlen népesedési folyamatok megállítására és az adott ország fejlődésének megfelelő népesedési helyzet elérésére.

Kormányunk figyelemmel kíséri a világ népesedési helyzetének változásait. Megítélésünk szerint a világban jelenleg egymással ellentétes népesedési problémák várnak megoldásra. A világ számos országában - mindenekelőtt a fejlődő országok jelentős részében - tapasztalható magas termékenység és a kedvezőtlen halandóság olyan problémákat vet fel, amelyek megoldása csak az általános fejlődés meggyorsításával, a társadalmi és gazdasági viszonyok folyamatos és tartós megjavításával, a népesség általános kulturális szintjének emelésével érhető el. Ugyanakkor nem kevés - túlnyomórészt az európai földrészhez tartozó - ország, köztük hazánk is egy ideje a születések csökkenését tapasztalja, miközben - a népesség korcsoportok szerinti természetes átrétegződése miatt - a lakosság létszámához viszonyítva növekszik az elhalálozások száma.

Ezért tartunk hasznosnak minden olyan nemzeti és nemzetközi törekvést vagy kezdeményezést, amely hozzájárul a demográfiai egyensúly megteremtéséhez, nemzeti és nemzetközi méretekben egyaránt.

Meggyőződésünk szerint ez a demográfiai egyensúly - a társadalmi és gazdasági fejlődéssel összhangban - csak a béke, a leszerelés és a biztonság, a nemzetek közötti gyümölcsöző együttműködés körülményei között biztosítható.

Egyidejűleg úgy véljük, hogy a népesedési folyamatok befolyásolását célzó kormányzati intézkedések meghozatala minden ország belügyét képezi, ezért a népesedéspolitika kialakítása és megvalósítása minden nemzet szuverén joga, amelybe nem szabad megengedni külső beavatkozást. Ez nem jelentheti ugyanakkor azt, hogy e téren ne tulajdonítsunk kiemelkedő szerepet a nemzetközi együttműködésnek.

A Magyar Népköztársaság kormánya folyamatosan elemzi és szükség esetén befolyásolni igyekszik Magyarország népesedési folyamatait. Hazánkban az utóbbi években fokozatosan csökken a születések száma, és ez hosszú ideje nem biztosítja a népesség reprodukcióját. A várható élettartam növekedésével, főleg a népesség öregedése miatt, emelkedik a halálozások száma. E két folyamat együttes hatása azzal jár, hogy néhány éve az ország természetes szaporodása megállt, és napjainkban kismértékben csökken a népesség száma.

Kormányunk állásfoglalása szerint az ország népesedési helyzete nagy fontosságú nemzeti ügy, ezért mind közéleti, mind pedig hosszú távú társadalmi-gazdasági elgondolásainkban felelősségünk tudatában megfelelő intézkedéseket tervezünk. A népesedéspolitikát a szocialista társadalom- és gazdaságpolitika szerves részének tekintjük. Népesedéspolitikai intézkedéseinket – a társadalmi és gazdasági feltételek mindenkorai figyelembevételével – folyamatosan a változó demográfiai helyzethez, illetve a módosuló gazdasági-társadalmi lehetőségekhez kívánjuk igazítani.

Célunk olyan átfogó program kidolgozása, amely lehetővé teszi a népesség csökkenésének folyamatos mérséklését, hosszabb távon pedig megállítást. Javítani és stabilizálni kívánjuk népességünk korösszetételét és a jövőben születő nemzedékek létszámát. Fontosnak tartjuk a népesség egészségi állapotának, életvitelének kedvezőbbé válását; a családi élet stabilitásának növelését.

A népesedéspolitikai célok valóra váltása az állam erőfeszítései mellett megkívánja a társadalom, a lakó- és munkahelyi közösségek, a családok és az egyének felelős magatartását, cselekvő részvételét. Olyan közszellem kialakulását kívánjuk elérni, amely az állampolgárokat életvitelükben és társadalmi kapcsolataikban a népesedési helyzet alakulása szempontjából kedvező és felelős magatartásra ösztönzi. Hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy népesedéspolitikánk az egyének és a családok önkéntes elhatározására, magatartására épül, a kormányzat annak csak közvetett befolyásolására kíván szorítkozni. Az állampolgárok önálló családtervezési jogát kormányunk változatlanul alapvető egyéni jognak tekinti.

A népesedéspolitikai céloknak és érdekeknek az eddiginél is hatékonyabban, átfogó módon kell érvényesülniük népgazdasági terveinkben, elosztás- és foglalkoztatottságpolitikánkban, egészség- és művelődéspolitikai elgondolásainkban. Ezzel előmozdíthatjuk, hogy Magyarország népesedési helyzete kedvező irányba változzék. A már érvényesülő pozitív folyamatok tartós hatása alapján várható, hogy népességünk a következő évszázad első évtizedeiben már megfelelő korösszetétel mellett stabilizálódik.

A Magyar Népköztársaság kormánya úgy véli, hogy tudatos és komplex kormányzati és társadalmi intézkedésekkel a világ valamennyi országában a jelenleginél kedvezőbb és a jövő század első felére stabilizálódó népesedési helyzet válhat uralkodóvá. A Nemzetközi Népesedési Konferencia kiváló lehetőségeket nyújt a nemzeti tapasztalatok és elgondolások megismerésére. A konferencia a Világ Népesedési Akcióterv kiegészítésével, egy új stratégia kialakításával hozzájárulhat a demográfiai folyamatok stabilizálásához, a világ népesedési problémáinak megoldásához.

Lázár György
A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának
elnöke

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
ORSZÁGOS TERVHIVATAL
EGÉSZSÉGÜGYI MINISZTERIUM
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS
A MINISZTERTANÁCSNAK
AZ ORSZÁG NÉPESEDÉSI HELYZETÉRŐL ÉS A NÉPESEDÉSPOLITIKA
MEGVALÓSULÁSÁRÓL
(1986. november 17.)

Egyeztetve:

Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal	dr. Kónya Lajos
Állami Egyházügyi Hivatal	Miklós Imre
Állami Ifjúsági- és Sporthivatal	dr. Varga-Sabján László
Belkereskedelmi Minisztérium	Andrikó Miklós
Belügyminisztérium	Kiss Sándor
Budapest Főváros Tanácsa	Farkasinszky Lajos
Építészeti és Városfejlesztési Minisztérium	dr. Kádár József
Honvédelmi Minisztérium	dr. Mórocz Lajos
Igazságügyi Minisztérium	dr. Petrik Ferenc
Ipari Minisztérium	Horváth Ferenc
Közlekedési Minisztérium	Klézl Róbert
Központi Földtani Hivatal	dr. Dank Viktor
Központi Népi Ellenőrzési Bizottság	Szakali József
Külkereskedelmi Minisztérium	Durai Imre
Külügyminisztérium	Kővári Péter
Legfelsőbb Bíróság	dr. Urbán Pál
Legfőbb Ügyészség	dr. Lévai Tibor
Magyar Kereskedelmi Kamara	Kelényi Gábor
Magyar Nemzeti Bank	dr. Bódy László
Magyar Posta	Tóth Illés
Magyar Szabványügyi Hivatal	Szekér Gyula
Minisztertanács Tanácsi Hivatala	dr. Fonyó Gyula
Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium	Váncsa Jenő
Művelődési Minisztérium	Drecin József
Országos Anyag- és Árhivatal	dr. Szikszay Béla
Országos Környezet- és Természetvéd. Hivatal	dr. Perczel György
Országos Mérésügyi Hivatal	Beledi Dezső
Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság	Sebestyén János
Országos Találmányi Hivatal	dr. Pusztai Gyula
Országos Vízügyi Hivatal	Zsuffa Ervin
Pénzügyminisztérium	dr. Békesi László
Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság	dr. Kurucz Béla

Szakszervezetek Országos Tanácsa
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsa
Ipari Szövetkezetek Országos Tanácsa
Kisiparosok Országos Szervezete
Kiskereskedők Országos Szervezete

dr. Nagy Sándor
dr. Poden Gyula
dr. Szilvasán Pál
Köveskúti Lajos
Molnár György
dr. Baradlai György

2. A születések számában az 1970-es évek második felében megindult jelentős csökkenés a korábban előrejelzettnél hamarabb, 1984-ben érte el mélypontját, amely a 125 ezer fős élveszületéssel együtt minden eddiginél kevesebb gyermek megszületését jelentette. A népességszám hosszú távú stabilitásának fenntartásához - az egyes korosztályok létszámingadozásának elkerülése mellett - évente 150-160 ezer fő körüli élveszületés szükséges, a jelenlegi halandósági viszonyok tartósabb érvényesülése esetén. 1985-ben feltűntek a mélypontról történő kilábalás jelei, 1984-hez képest 5 ezerrel több gyermek született. A születésszám emelkedése - népesedéspolitikai céljainkkal egyezően - teljes egészében a termékenység emelkedéséből, tehát a szülési kedv élénküléséből adódott, hiszen a harmincéven aluli házas nők létszáma 1984-ben és 1985-ben is tovább csökkent. A születésszám növekedése nem a szülések előrehozatalából származott, sőt az adatok azt tanúsítják, hogy korábban elhalasztott, de kívánt gyermekeket hoztak világra az anyák, kivárva gyermekük megszületésének kedvezőbb körülményeit. A népesedéspolitikai stratégiával összhangban a születésszám emelkedésének közel a fele 30-34 éves házas nőktől származott és a növekedés - a korábbi arányokat meghaladóan - mintegy 2/5 részben a második, és több, mint 1/3 részben a harmadik gyermekek világhozatalát jelentette.

1986. év első kilenc hónapjának tényadataiból, illetve a terhesgondozáson első ízben megjelentek számából nagy pontossággal következtethető, hogy az 1986. évi várható születésszámok az 1985-ös évhez képest enyhe visszaesést valószínűsítenek.

3. Az 1986. évi családtervezési vizsgálat eredményei szerint a 100 fiatal házaspár által kívánt gyermekek száma az elmúlt három évben 207-ről 197-re csökkent. Ennek oka főként az, hogy a három gyermeket tervező családok egy része már csak kettő, a két gyermeket tervezők egy kisebb hányada csak egy gyermeket kívánt három évvel a házasságkötés után. A 30 éven felüli házas nők kívánt és megvalósított családnagysága viszont emelkedett, és jelenleg magasabb, mint tíz évvel korábban a hasonló korúaké volt. Ezt egyértelműen az elmúlt másfél évtized szülési kedvet ösztönző intézkedéseinek tulajdoníthatjuk. (Ezek részletezését a mellékletek tartalmazzák.) Mindemellet a kívánt gyermekek száma és a megvalósított családnagyság továbbra is messze elmarad az egyszerű reprodukció biztosításához 100 családban szükséges 230-as gyermekszámtól. Ezt úgy értékelhetjük, hogy nem történt áttörő változás a termékenységi magatartásban.

A fiatal házasok több, mint egynegyede (28 %) nyilatkozott úgy, hogy a gyermekvállalás feltételének további javulása esetén a jelenlegi terveinél nagyobb család megvalósítására is vállalkozna. Ezek között az átlagosnál magasabb a szellemi foglalkozású,

a városokban lakó és a magasabb iskolai végzettségű nők aránya. Az ehhez szükségesnek ítélt feltételek között a megfelelő lakás, a gyermeknevelés időbeli kötöttségeinek enyhítése mellett nem jelentéktelen szerepet játszik a gyermekgondozási díj (továbbiakban gyed) további kiterjesztésének igénye a gyermekek három éves koráig. A tíz éve házasságban élő és így befejezett családnagysághoz közel álló nők egyötöde (21 %) jelezte, hogy bizonyos körülmények megvalósulása esetén vállalna még gyermeket. Ez esetben már jelentős az egészségügyi, biológiai korlátok szerepe, a megfelelőbb lakás kisebb motivációt jelent, de a gyermeknevelés anyagi feltételeinek javulása iránti igény változatlanul jelen van.

4. Az elmúlt másfél évben tovább folytatódtak a családok stabilitásának csökkenésére utaló tendenciák. A születésszámok emelkedése ellen hat a házasságkötések - különösen az újránházasodások - csökkenő tendenciája, illetve a válások számának lényegében változatlan további emelkedése.

A házasságkötések száma tovább csökkent 1985-ben, főleg a házasodási kedv visszaesése és a fiatal, házasságra lépő generációk létszámának csökkenése miatt. Az először házasulók átlagos életkora az elmúlt két évben nem változott, de az 1970-es évek közepéhez viszonyítva emelkedést mutat. Ez az első házasságkötések elhalasztását, idejének kitolását jelzi.

A válások száma az 1980-as évek eleje óta magas szinten stagnál. 1985-ben kismértékben emelkedett az előző évihez képest, és erősen megközelítette az 1983. évi csúcst. 1000 házasságkötésre 400 válás jutott 1985-ben, ami az eddigi legmagasabb szám. A halálózások és a válások miatt megszűnt házasságok száma közel 25 ezerrel haladta meg a házasságkötéseket. Más szóval, egy év alatt ennyivel több házasság bomlott fel, mint amennyi új keletkezett.

A házasodási kedv visszaesése, a házasságok stabilitásának a csökkenése azért is ad aggodalomra okot, mert a gyermekek 92 %-a ma is családban születik, ezért ezek a tendenciák a születésszám további csökkenését valószínűsítik. E mellett a családi környezet hiánya a már megszületett gyermekek életét is károsan befolyásolja; akadályozza kiegyensúlyozott szellemi és érzelmi fejlődésüket, gyakoribbá teszi körükben a társadalmi beilleszkedési zavarokat. Mindezen tényezők is növelik a veszélyeztetett gyermekek számát, akik helyzetének javításáról a Minisztertanács a közelmúltban külön tájékoztatót kapott.

pénz igénybevételeinek feltételei.

A családalapítás, gyermekvállalás támogatását célozta a lakáshoz jutás kedvezményeinek bővítése. A gyermekszám szerint jelentősen differenciálva, két lépcsőben emelték a szociálpolitikai támogatást. Magasabb lett az ifjúsági takarékbetét után nyújtható kölcsönök felső határa is. A helyi tanácsok programot dolgoztak ki a fiatal házasok és a többgyermekes családok lakáshoz jutásának segítésére. A többoldalú intézkedések ellenére nem javultak, inkább romlottak a fiatalok lakáshoz jutásának esélyei, főként a lakásköltségek emelkedése miatt. Úgy tűnik, hogy a megfelelő méretű és beosztású lakások hiánya, valamint a lakáshoz jutás és a folyamatos fenntartás terhei - ide értve a hiteltörlesztést is - egyre inkább a népesedés- és családpolitikai célok megvalósulásának egyik legnagyobb akadályát jelenti, amely önmagában kedvezőtlenül hat a válások számára. Ez jól tükröződik a válások és a lakáshelyzet kapcsolatában. A problematikus lakáshelyzet ugyanis részben oka, részben következménye a válásoknak.

A Minisztertanács intézkedéseket hozott a munkavállalás, a foglalkoztatás, a gyermekgondozás és -nevelés feltételeinek jobb összehangolására is. Útmutatók, ajánlások készültek a korszerű rész- és rugalmas foglalkoztatási formák alkalmazására; módosításra került a bedolgozók foglalkoztatásáról szóló korábbi rendelet, illetve a gyermekgondozási segély általános jogosultsági szabálya. Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy a munkavégzés és a gyermeknevelés összehangolása terén mindeddig nem történt lényegi előrelépés, az ellentmondások fennmaradtak. Ebben szerepet játszott az, hogy a megfelelő propaganda hiányában a családok nem ismerik lehetőségeiket, jövedelmi helyzetük nem teszi lehetővé a csökkentett munkaidővel járó keresetkiesés elfogadását, továbbá nem sikerült érdekeltté tenni a munkáltatókat sem ezeknek a foglalkoztatási formáknak az elterjesztésében. A jelenlegi gazdasági és érdekeltségi viszonyok között a közeljövőben előrelépés nem várható. Az is nehezíti ezeknek a foglalkoztatási formáknak az elterjedését, hogy a munkaközvetítők nem fordítanak erre kellő figyelmet.

Az egységes családgondozói hálózat kialakításának előkészítéseként az Egészségügyi Minisztérium 1 éves kísérletsorozatot folytatott, melynek keretében 12 családsegítő központot hozott létre. A központok különböző nagyságrendű településeken tevékenykednek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a családsegítő központok kezdeményezőn és rugalmasan léptek fel a családok problémáinak megoldásában, kivívták a lakosság bizalmát és működési körükben társadalmi támogatásra találtak.

2. A középtávú intézkedési terv programjából néhány feladat még nem került megvalósításra. Így a gyermeknevelés támogatását szolgáló feltételek továbbfejlesztését célzó feladatok között az egyszeri anyasági segély állampolgári joggá tétele az anyagi feltételektől függően a közeljövőben valósítható meg.

A népesedéssel összefüggő egyéb feladatok között szerepelt a lakosság egészségügyi állapotát károsan befolyásoló életmódbeli szokások visszaszorítására és az ezt szolgáló tudati, nevelési, propaganda tevékenység céljaira, feltételeire irányuló központi társadalmi program kidolgozása. Ennek meghirdetésére 1987 elején kerül sor.

A házasságkötésre és felbontásra irányuló döntések megalapozottabbá tételét, és a felek jogi szempontból egyenlőbb lehetőségeinek megteremtését célozta a Családjogi Törvény módosítása, amelynek elfogadására az Országgyűlés őszi ülészakájában került sor. A családi élet stabilitását segítő intézkedések komplex rendszerét az Igazságügyi Minisztérium akcióprogramban foglalja össze.

A gyermekintézményi térítési díjrendszerek korszerűsítésére - a családi pótlék rendszerének módosításával összhangban - későbbi időpontban kerülhet sor.

A részmunkaidőben dolgozó anyák jövedelemkiesésének részbeni pótlására szolgáló intézkedések kidolgozását a gazdasági feltételek kedvezőtlen alakulása hátráltatja.

3. A közvélményben a népesedéspolitikai intézkedések most is élénk visszhangra találtak. A lakosság nagy többsége abból a szempontból értékeli őket, mennyiben változtatják meg a gyermekes családok helyzetét. A felmérések tanúsága szerint a népesedéspolitikai intézkedések hozzájárultak ahhoz, hogy a kívánt gyermekek nagyobb arányban szülessenek meg. A családok azonban ma sem kívánnak több gyermeket, mint a népesedéspolitikai intézkedések meghozatala előtt. Az intézkedések közül a fiatal házások körében a gyed bevezetése, illetve kiterjesztése, valamint a szociálpolitikai kedvezmények szélesítése váltott ki leginkább meglepedést. A gyedet a városi fiatal házások és a szellemi foglalkozásúak, a szociálpolitikai kedvezményeket viszont a községben lakó fiatalok említették az átlagosnál többen olyan intézkedésként, amely kedvezően hatott családtervezési elképzeléseik megvalósítására. A tíz éve házas és így a középkorú házas nőket képviselőket viszont a többgyermekes anyák munkaidő kedvezményét vélik a családtervek megvalósítását elősegítő intézkedésnek. Minden megkérdezett társadalmi csoportban elégedettséget keltett a gyermekápolási táppénz kedvezőbbé válása.

4. A népesedéspolitikai határozat nyomán a közvélemény, a tömegkommunikáció nagyobb figyelemmel fordult a család problémái felé. Egyetértésre és támogatásra talált a családokat - különösen a hátrányos helyzetű családokat - segítő intézmények körének bővítését célzó elhatározás, a családsegítő központok kísérleti jellegű működtetése.

A népesedési propagandában sikerült elkerülni a kampányjellegét, bár e tevékenység folytonossága még nem tekinthető megnyugtatóan megoldottnak, szemléleti ellentmondásokkal is találkozhatunk e téren; így például a nagylétszámú korosztályok okozta ellátási nehézségek túlhangsúlyozásával vagy nagycsaládosokkal szembeni bizonyos előítéletek továbbélésével. Az egységes szemlélet kialakítását segítheti, hogy nemrég hozott határozatot a Minisztertanács az egészséges életmód elterjesztésének társadalmi programjára.

5. Az intézkedési tervnek megfelelően, 1985-től a demográfiai kutatásokban elsőbbséget élveznek azok a kutatások, amelyek a népesedéspolitikai tudományos megalapozásával, a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel, illetve a népesség egészségi, biológiai állapotával és reprodukciójának minőségi kérdéseivel, valamint a természetes és mesterséges mikro- és makrokörnyezet általános állapotának az előbbiekre gyakorolt hatásaival foglalkoznak. A demográfiai kutatások első ízben kerültek az Országos Középtávú Kutatási Fejlesztési Terv által országos szinten kiemelt kutatások közé. Fokozott támogatást kapnak azok a kutatási témák, amelyek közvetlenül felhasználhatók a népesedéspolitikai döntések előkészítésében, megalapozásában, illetve a társadalmi-gazdasági tervezés folyamatában. Növekvő a súlya a demográfiai folyamatok jobb megismerését célzó alapkutatásoknak.

A kormányhatározat meghozatala óta több kutatási témában jelentek meg eredmények, elméleti-módszertani kutatások kezdődtek, rendszeres, illetve egyedi empirikus vizsgálatok folytatására, beindítására vagy előkészítésére került sor, köztük jónéhány szoros kapcsolatban van a legújabb népesedéspolitikai intézkedésekkel. A kutatások eredményei részben a népesedéspolitikai hosszú távú koncepciójának folyamatos korszerűsítését, részben a népesedéspolitikai eszköztárának továbbfejlesztését segíti elő.

III.

1. A népesedéspolitikai határozat végrehajtásának további teendőit a hosszú távú koncepció céljai és alapelvei alapján, a várható népesedési helyzet, valamint a kormányhatározat végrehajtási tapasztalatainak figyelembevételével kell kijelölni. A végrehajtást jelentősen nehezítik az azóta rosszabbodó gazdasági feltételek és az ebből adódó erőforrás szűke.

Alapvetően fontos, hogy a határozat megvalósításának eszközeként továbbra is a kampányszerűséget kizáró, folyamatos és aktív népesedéspolitikát folytassunk, amely az egyének és a családok önálló elhatározására épül, a kormányzat a feltételek javításával közvetett befolyást gyakorol a népesedési folyamatokra és jelenségekre.

Megfelelő népesedés- és egészségpolitikai intézkedések, valamint kedvező irányú életmód- és magatartás-változás esetén is folytatódik a népességszám csökkenése, reálisan csak a csökkenés mérséklődésére lehet számítani.

A termékenység és a halandóság javítása, a család szerepének erősítése továbbra is egyenrangú, elsőrendű feladat. A következő években azonban a halandóság javítására, az egészséges életmód terjesztésére az eddiginél nagyobb figyelmet kell fordítani. Ugyanakkor kiegyenlített népesedéspolitikára törekedve, valamennyi réteg számára javítani kell a felelős gyermekvállalás feltételeit.

2. A következő néhány évben alapvető feladat a népesedéspolitikai célok megvalósítását szolgáló eszközrendszer hatékony működtetése, továbbfejlesztése, az intézkedéseknek a gazdasági lehetőségekkel összehangolt, időarányos végrehajtása. Az 1990-ig terjedő időszakban a népesedéspolitikának a gyermeknevelés támogatására létrehozott eszközrendszer stabilitásának a megteremtésére kell törekednie. Ez egyrészt azt jelenti, hogy fokozatosan ki kell építeni a gyermekneveléshez kapcsolódó pénzügyi juttatások reálértékét megőrző automatizmusokat. Másrésztől érzékelhetően tovább kell lépni a még csak részlegesen megvalósított ellátások kiterjesztésében. A gyakorlati megvalósulás követelményei szerint ezek a következő nagyobb feladatcsoportokat képezik.

- a) A gyermekes családok pénzügyi támogatásának megszilárdítása a családi pótlék és az ösztöndíjak vásárlóértékének megőrzését igényli. A támogatási rendszer stabilizálásának fontos feltétele a gyermekgondozási díj VII. ötéves tervben szereplő programjának megvalósítása, amelyhez további források szükségesek az átcsoportosítási lehetőségek mérlegelésével is. A gyermekgondozási díjra jogosultságnak a gyermek három éves koráig történő kiterjesztését a gyermekek egészségesebb fejlődésének érdeke mellett társadalmpolitikai szempontok is indokolttá teszik.
- b) A kísérletileg létrehozott családsegítő központok hálózatát - a kedvező tapasztalatok alapján - az ésszerűség mértékéig, főként a városokban és a nagyobb településeken, fokozatosan országossá kell bővíteni a központok társadalmi jellegének megtartása mellett. Ezúton főként a veszélyeztetett és a válság-helyzetben lévő családok juthatnak érzékelhető segítséghez, ami kedvezően hathat a családok stabilitására.
- c) A munkavégzés és a gyermekgondozás, -nevelés feltételeinek jobb összehangolása érdekében meg kell vizsgálni a gazdaságilag reális és társadalmilag beilleszthető intézkedések olyan lehetséges alternatíváit és bevezethetőségének idejét, amelyekben az anyák munkaidejének esetleges csökkenése elviselhető mértékű jövedelem kiesést okoz a családoknak. Ebbe a feladatkörbe tartozik a gyermeknevelés idejének figyelembevétele a nyugdíjrendszer továbbfejlesztése során.
- d) További intézkedéseket kell kidolgozni a fiatalok lakáshoz jutási lehetőségeinek javítására, a lakásmobilitás szélesítésére, a lakásépítési és -elosztási gyakorlat társadalmpolitikai céljainkkal való jobb összhangja megteremtésére. A támogatások és a társadalmilag szervezett munka célszerűbb koncentrálása népesedéspolitikai céljaink érdekében a tanácsok tevékenységére épített helyi támogatási rendszer, a tanácsai lakáshoz juttatási programok szélesebb körű kibontakozásától várható; azonban a következő időszakra prognosztizálható gazdasági helyzetünk ismeretében, csak lassú előrehaladásra számíthatunk.
- e) A kedvezőtlen halálozási és megbetegedési tendenciák megállítása érdekében - széles körű társadalmi öntevékenységre támaszkodva - következetesen meg kell valósítani az egészséges életmód társadalmi programját, ezzel törekedni kell a társadalmi problémákból eredő egészségkárosító szokások visszaszorítására. Ennek érdekében szükséges a társadalmi légkör javítása; valamint az egészségügyi ellátás anyagi, műszaki és intézményi feltételeinek jelentős modernizálása is, a népesség egészségügyi állapotában meglévő hosszú távú meghatározottságok ellensúlyozása érdekében.

HATÁROZATI JAVASLAT

A MINISZTERTANÁCS A NÉPESEDÉSI HELYZETRŐL ÉS A NÉPESEDÉSI
POLITIKA MEGVALÓSULÁSÁRÓL KÉSZÍTETT ÖSSZEFOGLALÓ
JELENTÉST JÓVÁHAGYÓLAG ELFOGADJA.

MELLÉKLETEK

		Oldal
1.sz. melléklet	A népesedési helyzet változása	
	Táblázatok	247
2.sz. melléklet	Tájékoztató a 3276/1974. Mt.h. számú határozat megvalósításáról	256
	I. A változatos foglalkoztatási formák szélesítése	257
	II. A gyermeknevelés támogatását szolgáló anyagi, pénzügyi feltételek továbbfejlesztése	258
	Táblázatok	263
	III. A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások fő irányai	267
3.sz. melléklet	A családsegítő központok működésének tapasztalatairól, javaslat a további feladatokra	271
4.sz. melléklet	A népesedés helyzetét befolyásoló egészségügyi intézkedések	281

A NÉPESEDÉSI HELYZET VÁLTOZÁSA

TÁBLÁZATOK

1.1 Az élveszületések, a halálozások, a természetes fogyás és az első terhességi tanácsadáson megjelentek száma

Időszak	Élve- születések	Halálo- zások	Természetes fogyás (-)	Első terhességi tanácsadáson megjelentek	Élve- születések	Halálo- zások	Természetes fogyás (-)
	s z á m a (fő)				1000 lakosra		
1984. I. félév	62 455	75 919	-13 464	65 249	11,8	14,3	- 2,5
1984. II. félév	62 904	70 790	- 7 886	64 315	11,7	13,2	- 1,5
1984. év	125 359	146 709	-21 350	129 564	11,0	13,8	- 2,0
1985. I. félév	63 760	78 667	-14 907	69 607	12,1	14,9	- 2,8
1985. II. félév	66 440	68 947	- 2 507	65 089	12,4	12,9	- 0,5
1985. év	130 200	147 614	-17 414	134 696	12,2	13,9	- 1,6
1986. I. félév ¹⁹	64 023	77 142	-13 119	66 300	12,1	14,6	- 2,5
1985. I. félév az 1984. I. félév %-ában	102,1	103,6	110,7	106,7	102,5	104,2	112,0
1985. II. félév az 1984. II. félév %-ában	105,6	97,4	31,8	101,2	106,0	97,7	33,3
1986. I. félév ¹⁹ az 1984. I. félév %-ában	102,5	101,6	97,4	101,6	102,5	102,1	100,0
1986. I. félév ¹⁹ az 1985. I. félév %-ában	100,4	98,1	88,0	95,2	100,0	98,0	89,3

¹⁹Az 1986. I. félévi adatok előzetesek és részben becsült adatok.

1.1/a Az élveszületések, a halálozások, a természetes fogyás száma

Időszak	Élve- születések	Halálozá- sok	Természetes fogyás (-)	Élve- születések	Halálozá- sok	Természetes fogyás (-)
	száma (fő)			1000 lakosra		
1984. I-IX. hó	95 634	109 941	-14 307	12,0	13,8	-1,8
1985. I-IX. hó	98 592	112 184	-13 592	12,4	14,1	-1,7
1986. I-IX. hó ²⁰	98 063	110 330	-12 267	12,3	13,9	-1,5
1985. I-IX. hó az 1984. I-IX. hó %-ában	103,1	102,0	95,0	103,3	102,2	94,4
1986. I-IX. hó ²⁰ az 1984. I-IX. hó %-ában	102,5	100,4	85,7	102,5	100,7	83,3
1986. I-IX. hó ²⁰ az 1985. I-IX. hó %-ában	99,5	98,3	90,3	99,2	98,6	88,2

²⁰ Az 1986. I-IX. hó adatai előzetesek és részben becsült adatok.

1.2 A népesség számának alakulása

Időpont (január 1.)	A népesség száma (ezer fő)	Időszak	A népesség számának szaporodása, fogyása (-)		
			ezer fő	százalék	évi átlagban (százalék)
1955	9 767	1955-1959	194	2,0	0,40
1960	9 961	1960-1964	179	1,8	0,36
1965	10 140	1965-1969	182	1,8	0,36
1970	10 332	1970-1974	179	1,7	0,34
1975	10 501	1975-1979	208	2,0	0,40
1980	10 709	1980-1984	- 52	-0,5	-0,10
1985	10 657	1985-	- 17	-0,2	..
1986	10 640				

1.3 A népesség megoszlása főbb korcsoportok szerint

Időpont (január 1.)	-14	15-39	40-59	60-	Összesen	Ezer férfira jutó nő
	évesek (százalék)					
1955	25,7	35,9	26,2	12,3	100,0	1 069
1960	25,4	36,8	24,1	13,8	100,0	1 073
1965	23,5	36,2	24,7	15,5	100,0	1 070
1970	21,1	37,0	24,8	17,1	100,0	1 063
1975	20,2	37,2	24,2	18,4	100,0	1 062
1980	21,9	35,8	25,3	17,1	100,0	1 064
1985	21,6	35,6	24,8	18,0	100,0	1 070
1986	21,4	35,7	24,7	18,2	100,0	1 071

1.4 A 15 éves és idősebb népesség megoszlása nem és családi állapot szerint
(százalék)

Időpont (január 1.)	Férfi				Nő			
	nőtlen	házas	özvegy	elvált	hajadon	házas	özvegy	elvált
1955	26,3	69,0	3,6	1,1	19,3	62,4	16,3	2,0
1960	23,7	71,5	3,4	1,4	17,3	64,4	15,7	2,6
1965	23,8	71,0	3,3	1,8	17,1	64,4	15,3	3,2
1970	24,7	69,9	3,2	2,2	17,2	63,8	15,2	3,8
1975	24,0	69,6	3,4	3,0	16,1	63,7	15,6	4,6
1980	22,0	70,8	3,5	3,7	13,8	64,3	16,3	5,6
1985	23,0	68,3	3,8	4,9	14,1	61,8	17,3	6,8
1986	23,3	67,7	3,8	5,2	14,3	61,2	17,5	7,0

1.5 Természetes szaporodás, fogyás alakulása

Év (évek átlaga)	Élve- születések	Halálo- zások	Természetes szaporodás, fogyás (-)	Élve- születések	Halálo- zások	Természetes szaporodás, fogyás (-)
	száma (fő)			ezer lakosra számítva		
1955-1959	176 013	101 495	74 518	17,8	10,3	7,5
1960-1964	136 271	101 382	34 889	13,6	10,1	3,5
1965-1969	145 824	110 321	35 503	14,3	10,8	3,5
1970-1974	159 647	122 276	37 371	15,3	11,7	3,6
1975-1979	177 149	134 465	42 684	16,7	12,6	4,1
1980-1984	135 548	145 956	-10 408	12,7	13,7	-1,0
1980	148 673	145 355	3 318	13,9	13,6	0,3
1981	142 890	144 757	-1 867	13,3	13,5	-0,2
1982	133 559	144 318	-10 759	12,5	13,5	-1,0
1983	127 258	148 643	-21 385	11,9	13,9	-2,0
1984	125 359	146 709	-21 350	11,8	13,8	-2,0
1985	130 200	147 614	-17 414	12,2	13,9	-1,6

1.6 Az élveszületések száma és a termékenység mutatói

Év (évek átlaga)	Élveszü- letések száma (fő)	Nyers	Standar- dizált ²¹	Ezer 15-49 éves		Teljes termé- kenység	Nyers	Tiszta	Átlagos születési sorrend
				nőre	házas nőre		reprodukción együttható		
				jutó élveszületés					
1955-1959	176 013	17,8	18,2	70,0	93,6	2,36	1,153	1,089	2,29
1960-1964	136 271	13,6	14,0	54,9	73,1	1,86	0,907	0,851	2,14
1965-1969	145 824	13,4	15,0	56,4	75,6	1,95	0,947	0,902	1,95
1970-1974	159 647	15,3	15,6	59,4	79,8	2,01	0,975	0,934	1,88
1975-1979	177 149	16,7	16,2	67,1	87,7	2,18	1,061	1,025	1,83
1980-1984	135 548	12,7	13,1	52,9	68,0	1,81	0,886	0,862	1,83
1980	148 673	13,9	13,6	57,6	73,7	1,92	0,937	0,909	1,82
1981	142 890	13,3	13,6	55,7	71,3	1,88	0,919	0,894	1,84
1982	133 599	12,5	13,0	52,2	67,2	1,78	0,865	0,843	1,83
1983	127 258	11,9	12,7	49,8	64,3	1,73	0,859	0,837	1,83
1984	125 359	11,8	12,7	49,0	63,6	1,73	0,849	0,826	1,81
1985	130 200	12,2	13,4	50,9	66,5	1,83	0,892	0,867	1,85

²¹ Az 1949. évi népszámlálás kormegoszlására standardizált.

1.7 Termékenységi arányszámok alakulása az anya korcsoportja szerint

Év (évek átlaga)	Ezer						15-49
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-49	
	éves nőre jutó élveszületés						
1955-1959	54,4	176,6	124,0	72,6	38,7	5,4	70,0
1960-1964	47,2	149,0	100,6	49,3	21,7	3,6	54,9
1965-1969	48,8	157,7	109,7	51,5	19,2	2,7	56,4
1970-1974	55,7	162,4	110,6	51,4	18,3	2,2	59,4
1975-1979	73,4	173,9	116,2	51,4	17,2	1,9	67,1
1980-1984	58,8	151,1	97,0	39,3	12,6	1,4	52,9
1980	68,0	158,6	100,0	40,9	13,7	1,5	57,6
1981	62,4	155,9	100,6	40,6	12,8	1,5	55,7
1982	58,3	149,5	95,6	38,5	12,3	1,4	52,2
1983	53,3	145,4	94,2	37,6	12,0	1,3	49,8
1984	52,1	146,1	94,6	39,1	12,1	1,3	49,0
1985	51,5	152,5	102,9	43,0	13,6	1,4	50,9

1.8 Az élveszületések megoszlása az élveszületési sorrend szerint

Év (évek átlaga)	1.	2.	3.	4.	5.	6.-	Össze- sen
	szülöttek aránya (százalék)						
1955-1959	40,9	29,5	13,5	6,7	3,6	5,8	100,0
1960-1964	45,4	29,5	11,9	5,4	2,9	4,9	100,0
1965-1969	48,8	32,2	9,3	3,9	2,1	3,7	100,0
1970-1974	48,3	34,9	9,3	3,2	1,6	2,7	100,0
1975-1979	45,0	39,0	10,3	2,8	1,2	1,7	100,0
1980-1984	45,4	38,3	10,8	3,0	1,2	1,3	100,0
1980	45,5	38,9	10,2	2,8	1,2	1,4	100,0
1981	44,8	38,5	11,2	3,0	1,2	1,3	100,0
1982	45,1	38,3	11,0	3,0	1,2	1,4	100,0
1983	45,3	38,1	10,9	3,1	1,2	1,4	100,0
1984	46,2	37,5	10,6	3,1	1,3	1,2	100,0
1985	44,8	37,6	11,6	3,3	1,3	1,3	100,0

1.9 A halandóságot jellemző főbb mutatók alakulása

Év (évek átlaga)	Halálozások száma (fő)	Nyers	Standard ²²	Születéskor várható átlagos élettartam (év)			Átlagos halálozási kor		
		halálozási arány (ezrelék)		férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
1955-1959	101 495	10,3	..	65,02	69,37	67,20	56,08	61,14	58,61
1960-1964	101 382	10,1	8,6	66,85	71,37	69,11	60,95	65,54	63,19
1965-1969	110 321	10,8	8,3	67,43	72,46	69,95	62,68	67,58	65,05
1970-1974	122 276	11,7	8,4	67,00	72,82	69,91	63,14	68,57	65,74
1975-1979	134 465	12,6	8,5	66,86	73,24	70,05	64,08	69,79	66,81
1980-1984	145 955	13,7	8,9	65,83	73,48	69,65	64,93	71,32	67,94
1980	145 355	13,6	8,9	65,90	73,21	69,59	64,87	70,86	67,69
1981	144 757	13,5	8,9	65,96	73,37	69,67	64,81	71,03	67,74
1982	144 311	13,5	8,8	66,14	73,68	69,91	65,12	71,46	68,12
1983	148 643	13,9	9,0	65,59	73,49	69,54	64,98	71,65	68,12
1984	146 709	13,8	8,9	65,55	73,66	69,52	64,88	71,58	68,01
1985	147 614	13,9	8,9	65,60	73,57	69,51	64,88	71,72	68,10

²² Az 1949. évi népszámlálás kormegoszlására standardizált.

1.10 A házasságkötések arányának, a házasságra lépők átlagos életkorának alakulása

Év (évek átlaga)	Ezer 15 éves és idősebb nem házas		A férfi	A nő	Az először házasuló ezer 15 éves és idősebb nem házas		Először házasuló	
	férfira	nőre	átlagos életkora (év)		férfira	nőre	férfi	nő
	jutó házasságkötés	jutó házasságkötés			átlagos életkora (év)	átlagos életkora (év)		
1955-1959	94,6	68,5	28,9	24,8	93,9	117,7	25,7	22,3
1960-1964	83,3	60,1	28,6	24,7	79,7	102,4	25,1	21,8
1965-1969	85,1	63,1	27,6	23,9	83,9	109,0	24,3	21,3
1970-1974	81,0	61,9	26,8	23,3	81,7	110,8	23,8	20,9
1975-1979	79,7	60,9	26,7	23,7	84,3	120,5	23,5	21,0
1980-1984	63,8	47,6	27,6	24,5	67,5	99,4	24,2	21,4
1980	68,7	51,1	27,2	24,2	72,4	106,1	24,0	21,3
1981	65,3	48,5	27,4	24,3	69,0	101,8	24,1	21,4
1982	62,9	46,9	27,8	24,6	66,1	97,7	24,3	21,4
1983	62,1	46,4	27,7	24,6	66,0	97,2	24,4	21,4
1984	60,1	45,0	27,8	24,6	63,8	94,3	24,3	21,3
1985	57,7	43,3	27,8	24,6	61,6	90,7	24,3	21,3

1.11 A válások számának és arányának alakulása

Év (évek átlaga)	Válások száma	Ezer fennálló házasságra jutó válás	Ezer lakosra	Ezer házasságkötésre	A férfi	A nő
			jutó válás	átlagos életkora (év)	átlagos életkora (év)	
1955-1959	16 633	6,6	1,7	174,6	37,4	34,0
1960-1964	17 909	6,9	1,8	210,8	37,5	33,8
1965-1969	21 038	7,9	2,1	223,7	37,0	33,3
1970-1974	24 092	8,8	2,3	245,8	36,5	33,1
1975-1979	27 250	9,7	2,6	284,8	36,1	32,8
1980-1984	28 372	10,2	2,7	369,9	35,9	32,9
1980	27 797	9,9	2,6	346,0	35,7	32,6
1981	27 426	9,8	2,6	355,6	35,7	32,7
1982	28 587	10,3	2,7	378,4	36,0	33,0
1983	29 337	10,7	2,7	386,2	36,1	33,1
1984	28 711	10,5	2,7	383,1	36,1	33,1
1985	29 309	10,9	2,8	400,2	36,2	33,2

1.12 A házasságok mérlege

Év (évek átlaga)	Házasság- kötések száma	Házasság- kötés	Halál által	Válás által	Összes	Házasságok többlete, ill. hiánya (-)
			megszűnt házasságok			
			ezer lakosra			
1955-1959	95 779	9,7	4,5	1,7	6,2	3,5
1960-1964	84 992	8,5	4,7	1,8	6,5	2,0
1965-1969	94 053	9,2	5,2	2,1	7,3	1,9
1970-1974	98 020	9,4	5,7	2,3	8,0	1,4
1975-1979	96 174	9,1	6,1	2,6	8,7	0,4
1980-1984	76 786	7,2	6,5	2,7	9,2	-2,0
1980	80 331	7,5	6,6	2,6	9,2	-1,7
1981	77 131	7,2	6,5	2,6	9,1	-1,9
1982	75 550	7,1	6,5	2,7	9,2	-2,1
1983	75 969	7,1	6,6	2,7	9,3	-2,2
1984	74 951	7,0	6,5	2,7	9,1	-2,1
1985	73 238	6,9	6,4	2,8	9,2	-2,3

1.13 A családnagyság-tervek alakulása házasságtartam szerint
(százalékos megoszlás)

Házasság- tartam	Kivánt gyermekek száma					Összesen	Kivánt át- lagos gyer- mekszám
	0	1	2	3	4-X		
1966-ban házasodottak							
Házasságkötéskor	1,1	19,8	70,1	7,4	1,6	100,0	1,89
1980-ban	4,2	21,3	54,2	14,6	5,7	100,0	2,05
1974-ben házasodottak							
Házasságkötéskor	0,2	5,7	73,1	19,1	1,9	100,0	2,17
1984-ben	1,6	17,3	63,1	15,0	3,0	100,0	2,02
1983-ban házasodottak							
Házasságkötéskor	0,5	9,8	73,5	14,8	1,4	100,0	2,07
1986-ban	1,3	16,0	69,0	12,2	1,5	100,0	1,97

T Á J É K O Z T A T Ó

A HOSSZÚ TÁVÚ NÉPESEDÉSPOLITIKAI KONCEPCIÓ MEGVALÓSÍTÁSÁT
SZOLGÁLÓ 3276/1984. MT.H. SZÁMÚ HATÁROZATTAL MEGERŐSÍTETT
KÖZÉPTÁVÚ INTÉZKEDÉSI TERV (A TOVÁBBIAKBAN INTERKUTATÁSI TERV)
MEGVALÓSÍTÁSÁRÓL

I. A VÁLTOZATOS FOGLALKOZTATÁSI FORMÁK SZÉLESÍTÉSE

Az Intézkedési terv célkitűzése szerint a gyermeknevelés feltételeinek javítása érdekében ösztönözni kell a részmunkadiós, az osztott munkaidejű és a rugalmas munkarendek elterjesztését. Ennek érdekében a következő intézkedéseket fogadták el, s hajtották végre:

1. Az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal útmutatót dolgozott ki a korszerű, rugalmas foglalkoztatási formák és munkaidő-rendszerek alkalmazására (megjelent a Munkaügyi Közlöny 1985/3. számában). Ezen foglalkoztatási formák alkalmazásának elősegítése érdekében az új ismeretek oktatását beépítették a munkaügyi szakemberek képzésébe, s rendszeresen publikációkat jelentetnek meg a korszerű munkaidő formák gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban. Ezek eredményeképpen fokozatosan emelkedik a részmunkaidős és a rugalmas munkaidejű foglalkoztatás.
2. Az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal, valamint a SZOT közös ajánlást dolgozott ki az 1985. évi kollektív szerződések megkötéséhez és ezeket az érdekeltek közvetlenül megkapták.
3. A 3/1985 (I.17.) ME sz. rendeletben az Intézkedési tervnek megfelelően módosította a bedolgozók foglalkoztatásáról szóló 10/1981 (IV.29.) MÜM rendeletét. (A módosítás értelmében több bedolgozói jogviszony esetén az együttesen kiadható munkamennyiség a munkaviszonyban álló dolgozókra meghatározott törvényes munkaidőben elvégezhető munka mértékét annak 1/3-ával, fizikai tevékenység esetén 1/2-ével meghaladhatja.)
4. Módosították a gyermekgondozási segély általános jogosultsági szabályait.
 - a) A gyes rendszerével kapcsolatos legjelentősebb lépés az a jogkiterjesztés volt, amelynek értelmében az egyetemek, főiskolák nappali tagozatos hallgatói is jogosultakká váltak ezen ellátásra (6/2985./I/17./MT).
 - b) A gyesről szóló 10/1982. (IV.16.) MT számú rendeletet a 6/2985. (I.17.) MT számú rendelet módosítja, mely szerint "az anyát (illetőleg a gyermekét egyedül nevelő apát) gyermeke hároméves korának betöltéséig gyermekgondozási segély illeti

meg, ha a gyermek születését közvetlenül megelőző két éven belül összesen 270 napig munkaviszonyban, ill. ipari szövetkezeti tagsági viszonyban állt, melyben munkaideje - átlagosan - legalább a törvényes munkaidő felét elérte".

c) A gyermek másfél éves kora után a gyēs mellett nem napi 4 órát, hanem a törvényes munkaidő felét lehet munkában tölteni.

5. A vállalatok keresetszabályozását meghatározó 15/1984. (XI.5.) ÁBMH sz. rendelkezés tartalmazza a részmunkaidős foglalkoztatásra és a bedolgozásra vonatkozó elveket is. A jelenleg hatályos 10/1985. (X.31.) ÁBMH sz. rendelkezés a keresetszabályozás terén továbbra is kedvezményezi a bedolgozói és a részmunkaidős foglalkoztatást.

6. A bedolgozói forma szélesebb körű alkalmazásának szervezési, technológiai, műszaki feltételeiről az ágazati minisztériumok elkészítették az iránymutatásokat, s ezeket az ÁBMH elfogadta.

7. A többgyermekes családoknál - az anya részmunkaidős foglalkoztatása esetén - külön jövedelempótlási lehetőség belátható időn belül nem áll rendelkezésre a PM, az ÁBMH, az OT és az OTF szerint.

II. A GYERMEKNEVELÉS TÁMOGATÁSÁT SZOLGÁLÓ ANYAGI, PÉNZÜGYI FELTÉTELEK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Az 1984-ben megfogalmazott Intézkedési terv értelmében "a népesedési célok megvalósítása érdekében javítani szükséges a gyermekneveléssel kapcsolatos anyagi feltételeket, növelni kell a gyermekes családokat támogató pénzbeni juttatásokat".

E cél elérése érdekében a következő intézkedések születtek:

8. Az 1985. évi 1. tvr.-tel bevezették a gyermekgondozási díjat, melynek értelmében a gyermeket 1 éves koráig az anya, ill. az egyedülálló apa otthon gondozhatja, s ez alatt a keresettel arányos (65, ill. 75 %-os) juttatásban részesül. A gyed részletes szabályait a 3/1985. (I.17.) MT sz. rendelet határozza meg.

1986. III. 1-től a gyed a gyermek másféléves koráig vehető igénybe és bővült a jogosultság köre.

A gyed napi összege nem lehet kevesebb az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének harmincad részénél, s nem lehet magasabb ennek kétszeresénél. Amennyiben a teljes összegű terhességi-gyermekágyi segély összege kevesebb, mint az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének harmincad része, gyermekgondozási díj címen ez az összeg jár. A gyed 1985. évi (márc. 1 -dec. 31) kiadása 1,6 milliárd Ft; ezen ellátás bevezetéséből eredő többletkiadás - az 1984. évi gyes és az 1985. évi gyes + gyed közötti különbszet - egy milliárd Ft. A gyedben részesülők havi átlagos száma 1985. márc. - dec.-ig 66 900 fő; decemberben közel 70 ezer fő vette igénybe. Az egy segélyezettre jutó havi átlag 2428,- Ft, a gyes összegének közel kétszerese. A gyermekgondozási díjra jogosultak köre is bővült 1986. III. 1-től; olyan kisebb létszámú rétegek kerültek be a jogosultak körébe, mint pl. az ügyvédek, a kisiparosok, a munkaviszonyban nem álló előadóművészek.

9. A gyed mellett a gyes rendszere továbbra is fennmaradt. Ez azt jelenti, hogy a gyed lejártá után a gyermek 3 éves koráig - tartósan fogyatékos gyermek esetén 6 éves koráig - a gyes, a jogosultság ismételt elbírálása nélkül, igénybe vehető. Másrészt a gyes összege - alacsony kereset vagy több gyermek esetén - a gyednél kedvezőbb is lehet.

Ezen ok miatt a jogszabály biztosítja a jogosultak számára a két ellátás közötti választás lehetőségét.

A már korábban említett 6/1985. (I.17.) MT rendelet értelmében a gyes rendszer az egyetemek, főiskolák nappali tagozatos hallgatóira is vonatkozik.

(A gyermekgondozási segélyhez járó kiegészítés havi 360 Ft-ról 440 Ft-ra emelkedett, mely intézkedés költségkihatása 1985-ben 0,2 milliárd Ft volt.)

A gyeset igénybe vevők létszáma a gyed hatására erősen csökkent 1985-ben; az 1984. decemberi 217 600 fős átlagléttszámmal szemben az 1985. december havi átlagléttszám közel 150 000 fő volt. Ennek megfelelően a gyes kiadás 1985-ben 2,8 milliárd Ft, 0,4, milliárd Ft-tal kevesebb az 1984. évinél.

10. Az egyszeri anyasági segély összegét a 3/1985. (I.17.) MT sz. rendelet módosítja. Ennek értelmében a korábbi 2 500 Ft-ról 4 000 Ft-ra emelték e segély mértékét. Az anyasági segély 4 000 Ft-ra történő emelése 1985 szeptember 1-től lépett hatályba. Ebből eredően a többletköltség 1985. évben 53 millió Ft. (Feltétele: a szülő-

nő négyszeri terhességi orvosi vizsgálata, illetve koraszülés esetén egyszeri vizsgálat és az első, illetve koraszülés esetén az egyszeri orvosi vizsgálat a terhesség első 140 napja alatt történjék.)

11. A Munka Törvénykönyve végrehajtásáról szóló 48/1979. (XII.1.) MT sz. rendelet 64. §-ának a szülési szabadságra vonatkozó rendelkezéseit a 4/1985. (I.17.) MT sz. rendelet módosítja. Ennek alapján a terhes, illetve szülő nőt huszonnégy hét szülési szabadság illeti meg (az eddigi 20 hét helyett), melyet úgy kell kiadni, hogy négy hét a szülés várható ideje elé essen.

12. A gyermekápolási táppénzre vonatkozó módosításokat az 1985. évi 1.sz. törvényerejű rendelet tartalmazza. Ennek értelmében a táppénz időtartama és az ápolandó gyermek kora is növekedett:

- a gyermek 1 éves koráig korlátozás nélkül jár a gyermekápolási táppénz;
- az 1 évnél idősebb, de 3 évnél fiatalabb gyermek után az eddigi 60 nap helyett évenként és gyermekekenként 84 naptári napon át;
- a 3 évesnél idősebb, de 6 évnél fiatalabb gyermek után az eddigi 30 nap helyett 42, egyedülállónak 84 naptári napon át;
- a 6 évesnél idősebb, de 10 évesnél fiatalabb gyermek ápolása címén évenként és gyermekekenként 14, egyedülállónak 28 naptári napon át táppénz jár.

A gyermekápolási táppénz rendszerében új vonás, hogy az évenként járó, de fel nem használt napok a következő évre átvihetők. Nem vihetők át az igénybe nem vett napok arról az évről, amelyben a fizetés nélküli szabadság, a külföldi tartózkodás időtartama 180 napot meghaladta vagy a biztosításban töltött idő a 180 napot nem érte el. 1985. szeptembertől a gyermekápolási táppénzt külön eljárás nélkül bármelyik szülő felhasználhatja. (1 évesnél kisebb gyermek esetén az anya, illetve az egyedülálló apa.)

13. A gyermekes családok fokozott pénzügyi támogatása érdekében 1985. I.1-től a családi pótlék és jövedelem pótlék emelésére került sor, s egyben megszűnt a korábbi, öt- és többgyermekesek esetében alkalmazott degresszivitás is. (3/1985. (I.17.) MT sz. rendelet.)

A családi pótlék és jövedelem pótlék emelése a következőképpen valósult meg:

- a kétgyermekes egyedülállóknál, a 3-4 gyermeket eltartó családoknál gyermekenként 70 + 40 Ft,
- öt gyermek után gyermekenként 100 + 40 Ft,
- hat- és több gyermek után gyermekenként 120 + 40 Ft,
- a tartósan beteg gyermek, a nevelőszülőkhöz kihelyezett állami gondozott gyermek és a közép súlyos értelmi fogyatékos gyermek után 160 Ft emelés jár.

A családi pótlék és a kiegészítés növelésének együttes költségkihatása 1985-ben 1,8 milliárd Ft volt.

14. A családalapítás, gyermekvállalás elősegítése érdekében a szociálpolitikai kedvezmény, a lakásépítési (vásárlási) kölcsön és az ifjúsági takarékbetét után nyújtható kölcsön feltételei kedvezően változtak.

A támogatási formák egy része az állami lakások elosztásával kapcsolatos: az igények kielégítésénél itt előnyben részesítik a fiatal házast, a 3 és többgyermekes családokat, illetve kedvezményeket nyújtanak a használatbavételi díj befizetésekor is.

A lakásépítésnél, lakásvásárlásnál a kölcsönhatárok család létszámtól függő progresszív emelésével, a fiataloknál az ifjúsági takarékbetéthez kapcsolódó kölcsönök kedvezményesebbé tételével, valamint a szociálpolitikai kedvezmény juttatásával nyújtanak támogatást.

1983 óta teszik függővé a lakásépítéshez és vásárláshoz nyújtott kölcsön felső határát a beköltöző család létszámától. Az igénybe vehető kölcsön legmagasabb értéke a teljes bekerülési költség 70 %-át érhetette el a társasházaknál, és 60 %-át a családi házaknál.

1986 elejétől ez az arány egységesen 70 % lett és megváltoztak a kölcsönök felső határai is (lásd táblázatok).

Az ifjúsági takarékbetét után nyújtható kölcsön is emelkedett 1986-tól. Emellett a fiatal házast, a 3 és többgyermekesek 5 évre törlesztési kedvezményt is kaphatnak.

A szociálpolitikai kedvezmény rendszere 1971-től funkcionál: 1971 és 1983 között 30 ezer Ft volt gyermekenként és 20 ezer Ft egyéb eltartottanként a telepszerű többszintes személyi tulajdonú lakásoknál és 20-20 ezer Ft a magánszervezésű társasházaknál. 1983-tól az összeg változatlanul hagyásával kiterjesztették a szociálpolitikai kedvezményt a családi házakra is. A szociálpolitikai kedvezményt 1984 elején gyermekenként 40 ezer Ft, egyéb eltartottanként 30 ezer Ft-ra emelték.

1985. január 1-től a harmadik gyermek után fizetendő összeg 80 ezer Ft-ra emelkedett. Végül 1986-tól a második gyermek után már 65 ezer Ft, a harmadik gyermek után 125 ezer Ft a kedvezmény összege és minden további és utólag született gyermek után 40 ezer Ft juttatást kapnak a lakást építő vagy vásárló családok.

A szociálpolitikai kedvezmény összegének emelésében szerepet játszott többek között az is, hogy a vállalt és megszületett gyermekek száma között még mindig jelentős különbség van.

2.1A gyermeknevelés támogatását szolgáló anyagi, pénzügyi kiadások

A lakosság - gyermekekkel kapcsolatos - társadalmi jövedelme

(folyó áron, millió Ft)

Társadalmi jövedelem	1975	1980	1984	1985
Családi pótlék ²³	6 426	13 561	19 407	21 341
Gyermekgondozási segély, díj	3 006	3 913	3 409	4 398
Terhességi-gyermekágyi segély	1 276	1 535	1 565	1 665
Anyasági segély	471	360	300	353

²³1980-tól a családi pótlékban nem részesülő egygyermekes családok részére juttatott kiegészítő pótlék összegével együtt.

2.2 Családi pótlék

Családi pótlékban részesülők, a pótlék összege	1975	1980	1984	1985
Pótlékban részesülő családok, 1000	905	1 113	1 368	1 363
Családok gyermekei, 1000	1 773	2 095	2 364	2 350
Pótlék összege, millió Ft ²⁴	6 426	13 561	19 407	21 341

²⁴1980-tól a családi pótlékban nem részesülő egygyermekes családok részére juttatott kiegészítő pótlék összegével együtt.

2.3A családi pótlék rendszere

Pótlékban részesülők	A családi pótlék havi összege, Ft					
	1976	1979	1980	1983	1984	1985
	június	július		január		
Egy gyermek után egyedülállók	360	490	490	600	670	710
családok, a gyermek 6 éves koráig	-	-	-	300	370	410
családok ²⁵	360	490	490	600	670	710
Két gyermek után egyedülállók	760	1 020	1 320	1 320	1 460	1 680
családok	720	980	980	1 200	1 340	1 420
Három gyermek után	1 140	1 530	1 980	1 980	2 190	2 520
Négy gyermek után családok	1 520	2 040	2 640	2 640	2 920	3 360
Öt gyermek után	1 900	2 550	3 150	3 150	3 500	4 200
Hat és több gyermek után gyermekenként	380	510	610	610	680	840

²⁵Azoknál a családoknál, ahol korábban két, vagy több gyermek után kaptak családi pótlékot és ezek a gyermekek - a korhatár elérése miatt - már nem jogosultak pótlékra.

2.4A családi pótlékban részesülők száma

Pótlékban részesülők	1975	1980	1984	1985
Egy gyermek után egyedülállók	111 140	130 060	133 870	135 480
családok a gyermek 6 éves koráig	-	-	188 320	184 430
családok ²⁶	127 850	206 540	242 750	246 650
Két gyermek után egyedülállók	33 410	45 490	55 300	58 200
családok	496 320	581 450	599 900	592 970
Három gyermek után	97 190	114 700	117 150	116 040
Négy gyermek után családok	22 930	22 020	20 380	19 960
Öt gyermek után	8 370	7 410	6 060	5 760
Hat és több gyermek után	7 390	5 310	3 830	3 580

²⁶Azoknál a családoknál, ahol korábban két, vagy több gyermek után kaptak családi pótlékot és ezek a gyermekek - a korhatár elérése miatt - már nem jogosultak a pótlékra.

2.5 Gyermekgondozási segély és díj

A segélyt, díjat igénybe vevők, a segély összege	Gyermekgondozási segély				Gyermek- gondozási díj	A segélyben díjban ré- szesülők a foglalkozta- tottak %-á- ban
	1975	1980	1984	1985		
Gyermekgondozási segélyt, díjat igénybe vevők száma (december)						
Ipar	125 530	113 800	84 373	57 200	25 070	5,5
Gépipar	32 990	30 440	21 712	14 510	6 850	4,5
Építőanyagipar	5 950	4 620	3 198	2 150	1 100	4,5
Vegyipar	8 180	6 990	5 052	3 360	1 630	4,5
Textilipar	18 500	15 850	10 794	7 190	3 050	10,0
Bőr-, szőrme- és cipőipar	8 210	8 020	5 889	4 090	1 750	10,3
Textilruházati ipar	12 770	13 580	11 074	7 610	2 800	16,1
Élelmiszeripar	14 590	13 540	10 303	7 070	3 400	5,2
Építőipar	9 720	8 600	6 471	4 540	2 180	2,1
Állami mezőgazdaság és erdő- gazdálkodás	12 780 ²⁷	6 610	6 673	4 320	1 890	3,0
Mezőgazdasági termelő- és szak- szövetkezetek	24 820	19 260	19 714	14 560	5 650	3,2
Közlekedés	8 300	8 130	6 680	4 490	2 280	2,1
Posta és távközlés	3 430	4 590	4 225	2 750	1 230	5,9
Kereskedelem	38 050	42 830	36 998	25 320	11 620	8,0
Vízgazdálkodás	..	1 600	1 414	960	460	1,8
Egyéb ágak	42 300	48 690	51 078	35 850	19 380	5,3
Összesen	264 930	254 110	217 626	149 990	69 760	4,7
A segély összege, millió Ft	3 006	3 913	3 409	2 773	1 625	-
Egy segélyezettre jutó átlagos havi összeg, Ft	1 002	1 239	1 281	1 386	2 428	-

²⁷ A vízgazdálkodással együtt.

2.6 A lakásépítéshez és vásárláshoz nyújtható kedvezményes kölcsönök felső határainak változása

Beköltözők száma	Társasházaknál		Családi házaknál	
	ezer forint			
	1983-tól	1986-tól	1983-tól	1986-tól
1 - 2	320	320	260	260
3 - 4	360	380	300	320
5 - 6	400	440	340	390
7 és több	440	500	380	440

2.7 A lakásvásárláshoz nyújtott szociálpolitikai kedvezményekre vonatkozó adatok

A vállalás időpontja	A vizsgált év	Vállalt	Megszületett	A "teljesítés" aránya %
		gyermekek száma		
<u>1 gyermek vállalása esetén</u>				
1978.I.1.-XII.31-ig	1981	10 274	5 935	57,8
1979.I.1.-XII.31.-ig	1982	9 374	5 169	55,1
1980.I.1.-XII.31-ig	1983	9 054	4 851	53,6
1981.I.1.-XII.31-ig	1984	9 159	4 444	48,5
<u>2 gyermek vállalása esetén</u>				
1975.I.1.-XII.31.-ig	1981	9 907	6 381	64,4
1976.I.1.-XII.31-ig	1982	10 404	6 343	61,0
1977.I.1.-XII.31-ig	1983	7 659	4 639	60,6
1978.I.1.-XII.31-ig	1984	8 948	4 755	53,2

2.8 A szociálpolitikai kedvezményt igénybe vevők száma és aránya az összes kölcsönt kapott lakásépítők vagy vásárlók között

Év	Új lakásoknál		A lakásos újraértékesítésénél	
	Szociálpolitikai kedvezményt igénybevevők száma	Aránya	Szociálpolitikai kedvezményt igénybevevők száma	Aránya
1981	21 475	80,4	4 006	79,9
1982	23 498	76,9	5 320	76,5
1983	55 238	80,6	5 454	64,0
1984	47 616	77,2	6 445	66,0

III. A NÉPESEDÉSSEL ÖSSZEFÜGGŐ TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK FŐ IRÁNYAI

A hosszú távú népesedéspolitikai koncepció megvalósítását szolgáló középtávú intézkedési terv a népesedéssel összefüggő tudományos kutatások fő irányainak kijelölésében - az MT állásfoglalásának megfelelően - a következő évtizedekben hazánkban a népesedés nagyfontosságú nemzeti és társadalompolitikai kérdés lesz. Ennek megfelelően 1985-től a KSH Népeségtudományi Kutató Intézetében, majd 1986-tól az országos szinten kiemelt társadalomtudományi kutatások között is prioritást kaptak

- a népesedéspolitikai tudományos megalapozásával,
- a népesedés és a társadalmi-gazdasági fejlődés kölcsönös összefüggéseivel,
- a népesség egészségi, biológiai állapotával és reprodukciójának minőségi kérdéseivel

foglalkozó demográfiai kutatások.

A következő években fokozott támogatást kapnak azok a kutatások, amelyek közvetlenül felhasználhatók a népesedéspolitikai döntések előkészítésében, megalapozásában, illetve a társadalmi-gazdasági tervezésben. Tartósan előnyben részesülnek a demográfiai folyamatok jobb megismerését célzó alapkutatások. A népesedéssel összefüggő kutatásokban növekszik a szerepe az interdiszciplináris megközelítésnek.

A népesedéspolitikai kutatások önálló (TS-3/3 jelű) részét képezik az 1986-1990 évekre szóló Országos Középtávú Kutatási-Fejlesztési terv "A társadalompolitika tudományos megalapozása; a társadalom szerkezeti és tudati folyamatainak kutatása" c., TS-3 jelű programjának.

A középtávú kutatási program bázisintézménye a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete. A kutatások többségét - a demográfiai kutatási kapacitások nagyfokú koncentrált-sága miatt a program bázisintézménye és a KSH Népesedéssziszteztikai, illetve Társadalmi Sziszteztikai Főosztálya végzi el. A munkában közvetlenül részt vesznek egyetemi tan-székek és más intézmények, illetve külső szakértők, kutatók, részben az előzőekhez kap-csolódó feladatokkal, részben egyes témák önálló kutatásával. A kutatási alirányok mun-káját Programtanács irányítja és ellenőrzi, amely tartalmi kérdésekben együttműködik az MTA Demográfiai Bizottságával.

Az OKKFT-ben kiemelt népesedéspolitikai kutatások (TS-3/3) programja alapján 8 alirányban 1986 tavaszán indultak be a kutatások az alábbi, főbb kutatási témakörökben:

- A népesedéspolitika tartalmának, céljainak és eszközeinek változása; a népesedéspolitikai intézkedések népesedési folyamatokra gyakorolt hatásának, hatékonyságának vizsgálata; a népesedéspolitika kapcsolata más politikákkal.
- A népesedés és a gazdaságfejlődés kölcsönhatásai; a népességszökkenés, a népesség-hullámzás és a népesség strukturális jellemzőinek hatása, társadalmi-gazdasági következményei; a tartósan stagnáló gazdasági növekedés népesedési hatásai.
- A szülőképes korú nők termékenységi szintjének, differenciáltságának és időbeli változásának vizsgálata; a családtervek és megvalósulásának folyamata, mértéke, a változások irányai és okai; házasságok és családok stabilitásának vizsgálata.
- A népesség reprodukciójának minősége; a biológiai státusz, az egészségi állapot és az életmód összefüggései, a természeti és a társadalmi környezet változásának hatásai; a morbiditás és a mortalitás kapcsolata, társadalmi rétegenkénti és területi különbségei.
- A halandóság társadalmi, gazdasági, foglalkozási és területi különbségei; a társadalmi mobilitás és az életmód hatása a halandósági differenciákra; többes halálokok szerepe a halálozásban; a halandóság és a genetikai diszpozíció összefüggései.
- A népesség strukturális jellemzőinek és azok változásának társadalmi-gazdasági hatásai; az egyes társadalmi rétegek főbb demográfiai jellemzői, alapvető népmozgalmi jelenségek rétegjellemzői; az öregedés demográfiai okai és hatásai, társadalmi-gazdasági összefüggései.
- A családalakulás folyamatának, a családok, háztartások összetételének és funkciójának változása; a válás és a családon belüli generációs konfliktusok; a családok gazdasági funkciói; a család és a rokonság; a nem egy háztartásban élő szülők és gyermekek viszonya.
- A társadalom mikroszintjén, azaz a személy, a család, a háztartás szintjén érvényesülő demográfiai és gazdasági magatartásjellemzők feltárása, mikroszimulációs modellezése.

A népesedéspolitikai kormányhatározat meghozatala óta eltelt időszakban elsősorban az alábbi témákban jelentek meg kutatási eredmények, illetve történt előrehaladás:

- az életbe léptetett újabb népesedéspolitikai intézkedések fogadtatásával kapcsolatban újabb közvéleménykutatás zajlott le;
- befejeződött a fiatalok terhesek társadalmi-demográfiai vizsgálata;
- próbafelvétel majd reprezentatív felvétel zajlott le a három- és többgyermekes családok társadalmi-demográfiai vizsgálatában;
- befejeződött a különösen hosszú távú népességfejlődés vizsgálatának első szakasza, amelyben az 1880-2000 közötti időszak hazai népességfejlődésének átfogó vizsgálatára került sor;
- nemzetközi program keretei között folytatódott a népesség öregedésének demográfiai, társadalmi-gazdasági és szociális vonatkozásait vizsgáló kutatás;
- folytatódott a budapesti gyermekek antropológiai, valamint a terhesek és csecsemők országos egészségügyi és demográfiai vizsgálata;
- előkészületek folytak az 1984. évi mikrocenzus adatainak felhasználásával a családi élettel kapcsolatos demográfiai folyamatok feltárására;
- a 40 éven aluli nők termékenységének, családterveinek és születésszabályozási gyakorlatának vizsgálatát megalapozó reprezentatív adatfelvételre került sor;
- a házasságok életútját figyelemmel kísérő longitudinális vizsgálatok keretében lezajlott az 1982/83-ban házasságot kötöttek 1986. évi adatfelvétele;
- felvétel készült az 1984-ben elhunyt budapesti 40-59 éves férfiak élet- és munkakörülményeiről;
- a halandósági vizsgálatok között sor került a budapesti halandósági különbségek ökológiai összefüggéseinek feltárására;
- megkezdődött a gyermekgondozási díj igénybevételével kapcsolatos, 1986-87-re terve-

zett vizsgálatok alapjául szolgáló statisztikai felvétel végrehajtása;

- több elemzés készült az 1981-82. évi reprezentatív morbiditási felvétel anyagából;
- kidolgozásra került az 1986 őszén végrehajtandó új morbiditási felvétel módszertana, feltételrendszere és tudományos elemzési szempontjai.

A CSALÁDSEGÍTŐ KÖZPONTOK MŰKÖDÉSÉNEK TAPASZTALATAIRÓL
JAVASLAT A TOVÁBBI FELADATOKRA

Az egységes és komplex családsegítés gyakorlati modelljének kidolgozását és a kísérleti jellegű működtetését az elmúlt években a 3276/1984. Mt.h. sz. határozatnak megfelelően az Egészségügyi Minisztérium az illetékes tanácsok közreműködésével megkezdte.

A kísérlet keretei, célja, az intézmény feladatköre

Az előkészítés során felhasználásra kerültek az országban több helyen folyó család gondozási kísérletek tapasztalatai, a tudományos kutatások eredményei és néhány fejlett tőkés ország hasonló hálózatát bemutató tanulmány.

A 3276/1984. MT határozat ütemezése szerint a kísérlet irányításával megbízott minisztériumok és országos hatáskörű szervek képviselőiből álló munkacsoport módszertani anyagokat és irányelveket dolgozott ki. Az irányelv és a minta a családsegítő központok céljának, alapvető feladatainak, a munkamódszereknek a kialakítását célozta. A kísérleti modell kidolgozása során olyan intézmény létrehozása volt a cél, amely alkalmas a családok kiegyensúlyozottabb életvitelének, a konfliktusos helyzetek feloldásának elősegítésére, a mai részben család gondozást is végző hálózatok munkájának integrálásával új szolgáltatásokkal történő bővítéssel.

Alapvető cél volt a szociálpolitikai feladatok ellátásában a minőségi változások elérése. Ezen belül a jelenlegi széttagolt, egymástól függetlenül, egymás mellett működő szervezetek, hálózatok munkájának eredményesebbé tétele. Része a feladatnak a mai ellátó rendszer tevékenységének közelítése egymáshoz. A fejlesztés oldaláról ez azt jelenti, hogy a meglévő, jól működő hálózatokat és intézményeket bővíteni, erősíteni kell és kiegészíteni a hiányzó ellátási formákkal, szolgáltatásokkal. A családsegítés új intézménytípus, és egyben a szociálpolitika új munkamódszerét jelenti.

A fővárosban és három megyében (Bács-Kiskun, Szolnok, Szabolcs-Szatmár megye) 12 családsegítő központ alakult. A központok munkatársainak és vezetőinek kinevezése 1985. március 15.- április 15. között megtörtént, a központok elhelyezéséhez szükséges tárgyi feltételeket a helyi tanácsok biztosították. A központi támogatás mértéke átlagosan 1 millió Ft volt, melynek 35-40 %-át bérezésre fordították. A felkészítő tanfolyamokat és a fenntartó tanácsokkal folytatott konzultációkat követően az érdemi munka 1985. április 15-e után indult meg.

A speciális ismeretekkel is rendelkező, alkalmas munkatársak kiválasztása jelentős többletmunkát igényelt, egy-két esetben máshonnan történő átirányítással sikerült megoldani.

Már az induló szakasról megállapítható volt, hogy a tanácsok fogadókészek és kezdeményezők voltak. (A felhívásra szinte minden megyei tanács jelentkezett, elképzeléseik kidolgozottak és konstruktívak voltak.) Ez a kezdeményezőkézség a kísérleti szakaszra is érvényes, folyamatosan segítették, értékelték a központok munkáját. Ugyanakkor érzékelhető volt, hogy a kísérlet szakmai irányítását központi (minisztériumi) feladatnak tartják. A tanácsok és a központok értékelései jelezték, hogy a kezdetben több minisztérium és országos hatáskörű szerv összefogásával indított feladatot a későbbiekben már csak az Egészségügyi Minisztérium koordinálta és fogta össze.

A családsegítő központok helye a szociális gondoskodás rendszerében

1. A családsegítő központ, mint a tanácsok szociális gondjait megoldani hivatott intézmény, alapfeladatát tekintve a szociálpolitika közvetlen területi szerve. Szociális gondozó intézmény, mely részévé válik a szociális alapellátásnak.

Kapcsolata a többi szociális ellátást és gondozást nyújtó intézményekkel szoros. Sajátossága, hogy:

- általános gondozó intézmény, ezért a gondozotti kör semmilyen szociális, demográfiai, egészségi ismérv alapján nem szűkíthető;
- széles körű felderítő, jelző funkciója mellett, a felderített szociális szükségleteket csoportosítja, elemzi, kezelésük módjára és formáira javaslatot tesz;
- alapfeladata a szociális támogatás és mentálhygiénés gondozás, tanácsadás, új

humánszolgáltatások kialakítása, szervezése;

- átmenetileg az adott területen nem létező, vagy szűk kapacitású szociális ellátási formák hiányát pótolja, azt kiegészíti.

Ezért a lakossági szükségletek kielégítéséért felelős helyi tanácsok hozzák létre, működtetik és felügyelik. Indokolt, hogy közvetlen felügyeletét, irányítását a helyi tanács VB szociálpolitikai feladatot ellátó szakigazgatási szerve gyakorolja.

Tevékenysége nem hatósági jellegű. A fenntartó tanács munkáját a döntések előkészítésével, a szükséges hatósági döntések végrehajtásának támogatásával, ellenőrzésével segíti. Munkája során javaslatot tehet hatósági intézkedés megtételére, vagy éppen ellenkezőleg, tevékenysége megelőzhetővé, elkerülhetővé teheti a hatósági intézkedéseket.

2. A többi, részben családgondozást is végző szakintézmények, szakhálózatok (pl. GYIVI, szociális otthon, kórház, ideggondozó, védőnői hálózat, házi szociális gondozás) alapvetően az egyénekre vonatkozó, meghatározott gondozói tevékenységet látnak el, amely olyan szakismereteket, tárgyi feltételeket és eszközöket igényel, amelyekkel a családsegítő központ nem rendelkezik és fel sem szerelhető.

Igy a családsegítő központok létrehozása a szakintézmények és szakhálózatok önállóságát nem érinti.

Kiemelt feladat e körben annak biztosítása, hogy a családsegítő központ az általa feltárt szakgondozást igénylő eseteket az ellátásra képes szakintézményekbe irányíthassa, ahol foglalkozni kell velük és dönteni kell a javaslatról. A döntésről pedig a családsegítő központot tájékoztatni kell.

Meg kell teremteni a partneri viszonyt a családsegítő központok és szakintézmények között. A családsegítő központok, de a szakintézmények részére is biztosítani kell az együttműködést, a feladatmegosztást.

3. A nemzetközi tapasztalatok, az országban már lefolytatott, illetve folyó kísérletek és más működő gondozó intézmények, hálózatok munkájából nyert ismeretek alapján egy családsegítő központ, mintegy 30-50 ezer fő közötti lakosságot képes átfogni, mintegy 7-10 főállású, néhány (3-5) részfoglalkozású munkatárssal és a körjük ki-

épített társadalmi segítők támogatásával.

Az ellátandó lakosság számát jelentősen befolyásolja a településszerkezet, a közlekedési viszonyok, a demográfiai helyzet és az egyes halmozottan jelentkező szociális gondok. Így különös gondot kell fordítani a 30-50 ezer főt kitevő körzetekre.

A feladat ellátásához szükséges szociális munkás képzési forma ma Magyarországon nem létezik. E hiány ellenére a központok munkatársai döntően olyan szakképzettséggel és gyakorlattal rendelkeznek, amely több ponton kapcsolódik a szociális segítő és családgondozó tevékenységhez. Követelmény volt a felsőfokú végzettség, amelyet - egy-két községi központ kivételével - sikerült biztosítani.

A heterogén szakmai összetétel (szociális szervező, pedagógus, védőnő, gyógy-pedagógus, jogász, szociológus, pszichológus) biztosította a feladatok komplex ellátását.

A családsegítő központok működése

1. A családsegítő központok nyitott intézmények, amelyekhez a családok többféle módon is eljuthatnak. Felkereshetik közvetlenül, de a területen működő más szolgálatok és intézmények, valamint a fenntartó tanács javasolhatja az igénybevételét.

A gondozás alapvető eleme az önkéntesség. A központ felkínálja segítő, támogató közreműködését, a család - ha egyetért vele - elfogadja a külső beavatkozást, de ez a családra nem kényszeríthető.

A családsegítő központok területi felderítő munkájával, az intézmény komplex jellegéből következően olyan szociális problémákat és szükségleteket is felszínre hozott, amelyek kielégítésére jelenleg nincs megfelelő intézménytípus, vagy kiépítettségük elégtelen. A tapasztalatok azt mutatják, hogy bizonyos lakossági csoportok kiesnek a hagyományos intézmények hatóköréből, vagy azok nem alkalmasak a problémák rendezésére.

A kísérleti központok induló feladatként az ellátandó település szociális feltérképezését végezték el. Többféle megközelítést alkalmaztak: nagyközségekben a településen és a hozzátartozó tanyákon élő idős családokat látogatták meg, az 1985.

februári rászorultsági felmérés helyi adataiból emelték ki a legsürgősebb eseteket, az oktatási intézmények gyermekvédelmi nyilvántartásában szereplő hátrányos helyzetű gyermekek családját és a gyámügyi nyilvántartás szerint állami gondozásba került vagy intézeti elhelyezést nyert fiatalok családját keresték meg.

Ezt a feltöltődési folyamatot gyorsította, hogy a városi tanácsok kezdetben a gyámügyi és szociálpolitikai nyilvántartásukban szereplő "un. nehéz eseteket" adták át a központnak.

Ez a kétirányú kiépülés rövid időn belül a központok teljes kapacitását lekötötte, illetve a felmerült igények kezelését illetően feszültségeket teremtett. Különösen a városi központokra jellemző, hogy sokkal több szociális problémát derítettek fel, mint amennyit képesek ellátni, illetve a területen működő más szolgáltatók képesek voltak átvenni.

A különböző szakellátást is igénylő felderített esetek magas száma mutatja, hogy a családsegítő központ megfelelő egészségügyi és szociális ellátás nélkül nem képes komplex ellátást, gondozást nyújtani. Ezért a területi felderítő munkát mérsékeltek, a gondozó tevékenység került előtérbe.

2. Szociális munkájuk igen sokszínű, az egyéni és a közösségi gondozási formák egyaránt jelen vannak. Közösségi (csoportos) formákat akkor alkalmaztak, ha egy vagy több szociális ismérv alapján (pl. gyermekét egyedül nevelő szülő, aktív korú mozgássérültek, állami gondozottként nevelkedett fiatalok, foglalkoztatható szellemi fogyatékosok stb.) az igényeket szervezett formában lehetett megoldani. A csoportosított szükségletek kezelésére többféle gondozási és szervezeti forma jött létre. (Pl. nevelési gondokkal küzdő, egyedülálló szülők terápiás csoportja, fiatal mozgássérültek klubprogramja, volt állami gondozottak életkezdő tábora, védőmunkahelyi foglalkoztatás előkészítése, szervezése, időskorúaknál a lakás komfortosításának szervezése, az indokolt javítások, korszerűsítések összehangolása stb.)

Több helyen a közösségi gondozást összehangolták a helyi segítő erők szervezésével, aktivizálásával, számítva az egyes lakóközösségekben működő kölcsönös támogatásra, szolidaritásra. Negatív tapasztalat, hogy kis számban vannak olyan közösségi csoportok, amelyekre ebben a munkában támaszkodni lehet. Legtöbb esetben nem ismerik jogaikat és kötelességeiket (pl. a lakásfelújítási költségek megosztása a bérlő és a fenntartó között), a kérelem elintézése személyes kapcsolatokon múlik. Ilyen

esetekben a családsegítő központ a csoportok "érdekvédelmét" is ellátja, lehetővé teszi, hogy problémáikat hivatalos úton rendezzék.

A közösségi önsegítő erők szervezésének másik módja a speciális csoportok és tevékenységi formák szervezése (gyermeknevelési esetmegbeszélés, szülői önismeret fejlesztés, házassági és válási konfliktus feldolgozása, nagycsaládosok szabadidős programja, volt állami gondozottak klubja stb.).

3. Szinte szükségszerű, hogy sok helyütt a családsegítő központok kényszerülnek elvállalni a hiányzó alkohol-utógondozó hálózat feladatait. Egyes központokban az esetek 60-70 %-ában a jelzett konfliktus kiváltó oka az alkoholizmus. Feladatuk kettős: egyrészt korai felderítéssel az önkéntes elvonás igényét kialakítani, másrészt a gyógykezeltek (vagy kényszergyógykezeltek) családját és környezetét készíti fel a beteg visszafogadására. A központok munkatársait e feladat felkészületlenül érte, szakértelmük nem volt elégséges.

Erejükhez mért szakmai segítséget és kontrollt a területen működő alkohol-szakrendelők és kórházak pszichiátriai osztályai biztosítanak. Ennek ellenére hosszú távon e feladatot csak a szakrendelések számának fejlesztésével lehet megoldani.

Hasonlóan magas a házassági, válási konfliktusokkal jelentkezők aránya. Tipikus esetek: a válás után is közös lakásban élő családok, a gyermek láthatásának kérdésében megegyezni nem tudó szülők, nagyszülők, a feldult házasságban érzelmileg sérült gyermekek, az élettársi vagy alkalmi kapcsolatból gyermeket szülő nők. A házassági és válási konfliktus tanácsadás és gondozás jól illeszkedik a központok tevékenységébe, hosszú távon fejleszteni indokolt.

Szinte minden központban nagy erőket köt le a különböző lakásproblémával és a lakásfenntartás gondjaival küzdők tömege. A jó komfortfokozatú lakásban élő többgyermekes városi családok egy része úgy érzi, hogy számára a lakásfenntartási költségek elviselhetetlen terheket jelentenek. Komfortnélküli lakások esetében sokszor a felújításhoz szükséges készpénzzel nem rendelkeznek, vagy nem hitelképesek. Kis településeken a szociális támogatásra jogosult családok is a kedvezőtlenebb hitelformák igénybevételével jutnak lakáshoz. A lakással kapcsolatos jogi problémák intézését a központok sokszor kényszerülnek vállalni, mivel a kérelmező családok az ügyintézés bonyolultságától visszariadnak, nem ismerik a lehetséges kedvezményeket.

4. A gondozás egyik eszköze, de nem önálló feladat a központok hatáskörébe utalt anyagi támogatás. A segélyezés célja az volt, hogy a központilag szabályozott segélyezési körön kívül eső családok és személyek részére biztosítson gyors és hatékony segítséget rendkívüli helyzetekben. Szabályozása keretjellegű volt, ez lehetővé tette a sokoldalú, a családok tényleges problémáihoz igazodó, természetbeni és anyagi támogatások megszervezését.

Tipikus esetek: rossz szociális helyzetű, sokgyermekes családok háztartásának korszerűsítése (pl. mosógép, hűtőgép), időskorú egyedülállók számára alapvető berendezési tárgyak megvétele, közüzemi díjhátralék kifizetése, lakáskorszerűsítés és használatbavételi díjhoz hozzájárulás, gyermekek nyári üdültetése, ügyvédi tiszteletdíj, illeték kifizetése stb.).

Községi központokban jelentős volt a tanácsai és a családsegítő központ által segélyezett kör egybeesése. Erre akkor került sor, ha a szükséges támogatás összege rendkívül megterhelte a tanácsai segélykereteket (pl. napközi térítési díj, tanszersegély, gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök kiváltása, szociális étkeztetés, utazási költség).

A városi családsegítő központok arra törekedtek, hogy a központilag szabályozott segélyformák igénybevétele mellett további támogatást adjanak. Ezekben az esetekben a merevebbnek bizonyuló (több szempontból korlátozott) tanácsai hatósági segélyezés és a központok kötetlenebb segélyezési gyakorlata surlódásokat okozott.

A családsegítő központok elfogadását, forgalmát elősegítette az anyagi segélyezés lehetősége. A központok lelkiismeretesen és célratörően igyekeztek felhasználni anyagi lehetőségeiket, de mégis szembetűnő a tanácsok kötöttebb lehetőségével szemben a segélyezési célok szabadabb megválasztása és a felhasználás többrétűsége. A jövőre nézve további tapasztalatokat kell szerezni, hogy a segélyezés e két forrása fenntartandó-e, vagy legalábbis hogyan lehet jobban összehangolni. Nem cél, hogy a tanácsai elutasítás esetén - ami eszközhiányból származhat - eredményesebben lehessen a családsegítő központokhoz fordulni.

5. A központok iránti igényt és lakossági bizalmat mutatja, hogy pár hónapos működés után, rohamosan növekedett a központot önként felkeresők aránya, egyes központokban túlsúlyba is került. Ezzel együtt növekedett a szolgáltatási igény: munkajogi és társadalombiztosítási kérdésekben jogsegély, beteg hozzátartozó időszakos felügye-

lete, kísérése, gyermekfelügyelet, részidejű munkavállalás, háztartási munkához segítség. Ezért több központban felmerült a térítési díj ellenében nyújtott szolgáltatás megszervezése. Ma a központok bevétellel járó szolgáltatást nem nyújtanak.

x x x

A kísérlet - teljes időtartama alatt - a szakmai érdeklődés középpontjában állt. Mutatják ezt a családvédelmi témakörben rendezett konferenciák, a társadalmi és állami szervek közös tanácskozásai (Hazafias Népfront Családvédelmi Tanácsa, Magyar Vöröskereszt, Művelődési Minisztérium, Egészségügyi Minisztérium). E fórumok megerősítették az új típusú intézmény iránti igényt, annak továbbfejlesztését javasolták. Több városi és megyei tanács vezetői jelezték, hogy a VII. ötéves terv szociálpolitikai programjának részeként családsegítő központok létesítését tervezik. A kísérletbe bevont megyék tanácsának elnökei tapasztalataikat összegezve, kedvező véleményt nyilvánítottak, további központok indításával számolnak.

A hálózat további fejlesztésének igényét erősíti az a tény, hogy több kormányzati és politikai döntés már számol a családsegítőközpontok létevel, ahhoz további feladatokat kíván kapcsolni. Helyenként már számolnak a nem létező vagy ma még meghatározatlan ütemben kiépülő hálózat tevékenységével, egyes feladatok ide történő átadásával. Ez azonban csak tervszerű fejlesztés keretében történhet.

Jelentős tényező volt a kísérlet ideje alatt a társadalmi szervezet közreműködése. Társadalmi segítő hálózat nélkül sem a felderítés, sem a megelőzés, sem a tényleges segítségnyújtás nem oldható meg. Az erők egyesítése szempontjából nagy jelentőségű a társadalmi szervezetek és az állami tevékenység összehangolása. A Hazafias Népfront VIII. Kongresszusa kiemelt feladatként határozta meg a családgondozás tevékenységét. Hasonló törekvése van a Vöröskeresztnek is. Konkrét program keretében ki kell dolgozni az állami és társadalmi szervezetek együttműködését, a társadalmi segítő erők szervezésének és bekapcsolódásának módját. A különböző igények kielégítése - különösen a tanácsadó szolgálatok működtetése - nem képzelhető el szakképzett társadalmi segítők nélkül (jogász, védőnő, pedagógus).

Következtetések

A családsegítő központok hálózatának kiépítése, a kísérlet tapasztalatai alapján indokolt. Létrehozásuk azonban csak fokozatosan, a fejlesztési lehetőségekhez igazodóan lehetséges.

1. Az előzetes elképzelésekhez képest a családsegítő központok helyzetét, jogositványait és hatáskörét több pontban továbbgondolni, módosítani szükséges. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a családra orientált komplex szociálpolitikai intézményhálózat megteremtése csak többlépcsős folyamatban oldható meg. Egyidejűleg indokolt a meglévő hálózatok teljesebbé tétele (pl. házi szociális gondozás, alkoholbeteg utógondozás stb.), mert ezek nélkül a családsegítő központok szembetalálják magukat a nem teljeskörűen megszervezett szolgálatok hiányosságaiból adódó problémákkal, és mivel ezek intézése zúdul rájuk, elsődleges feladatuk, a családsegítő tevékenységük háttérbe szorul.

Egy adott településen a tényleges lakossági igények (családi szükségletek) és a rendelkezésre álló források ismerete alapján lehet kijelölni a különböző szociális intézmények és szolgálatok - ide értve a családsegítő központokat is - közötti fejlesztési prioritásokat. Csak az ellátó hálózat kiépülése után valósítható meg a komplex integrált rendszer és a koordinált együttműködés.

A korrekciók végrehajtása, a szervezeti és működési szabályzat véglegesítése további munkát igényel.

2. Hosszú távon a családsegítő központ országos hálózatát ki kell építeni.

A családsegítő központok létrehozása alapvetően a városokban indokolt. A főváros kerületeiben, a megyei városokban - a település szociális szerkezetétől függően - több központ is működhet. Figyelembe kell venni a családgondozást is végző intézmények, hálózatok kiépítettségi fokát.

Községekben a családsegítő központok létrehozása helyett - az eddigi tapasztalatok szerint - célszerű az egymással közvetlenebb kapcsolatban lévő szolgálatokat és gondozó hálózatokat, intézményeket a ma érvényes normatívák szerint kiépíteni és közöttük a koordinációt megerősíteni. Ezeken a helyeken a szükséges együttműködést és a családsegítő központ egyéb feladatait (érdekvédelem, feltárás) a tanács VB.

szakigazgatási szervének megfelelő képzettségű szakemberekkel való megerősítése útján lehet biztosítani.

3. A központok kiépítése kezdetben főként a nagyobb városokra, illetve településekre terjeszthető ki, elsősorban ott, ahol a hatékony működéshez szükséges szakmai és háttér-intézmények biztosítottak, és a szakképzett munkaerő is jobban megtalálható.

A kiterjesztést a szociálpolitikai programokkal összhangban, annak szerves részeként kell megvalósítani. Fejlesztésükhöz a központi támogatás elengedhetetlen, ugyanakkor előnyben kell részesíteni a megfelelő saját erőt mozgósító tanácsokat.

A NÉPESEDÉS HELYZETÉT BEFOLYÁSOLÓ EGÉSZSÉGÜGYI INTÉZKEDÉSEK

Az 1974-ben kialakított család- és nővédelmi tanácsadók alapvetően betöltötték feladatukat, elterjesztették a legkevesebb egészségkárosítást okozó fogamzásgátló eljárásokat és eszközöket, tudatosították a tervszerű gyermekvállalás egészségügyi előnyeit, jelentős szerepet vállaltak a lakosság szexuális kultúrájának befolyásolására.

A magatartás változása és az ezzel egyidejűleg végbement társadalmi módosulások természetszerűen igénylik az intézményrendszer továbbfejlesztését, munkájának javítását.

A házasság előtti tanácsadás jelenlegi formája már nem felel meg a szükségletnek, ezért kidolgozásra került a középfokú oktatási intézményekre épült egy éves (10 alkalom) tanfolyamon való felkészítés, valamint az iskolai oktatásban már nem részesülők számára rendezett három alkalommal tartandó tanfolyam tematikája. A debreceni és szombathelyi sikeres kipróbálás után ennek országos elterjesztése folyamatban van. Hosszabb távon ez alkalmas lesz a kötelező házasságkötés előtti tanácsadás megszüntetésére.

Az elmúlt években a korszerű fogamzásgátló eszközök elterjedtsége elérte a nemzetközileg optimálisnak tartott szintet. A hormonális fogamzásgátlók választékát sikerült megfelelő szintre fejleszteni és az időközben ismertté vált mind korszerűbb gyógyszerek gyártása, előkészítése is folyamatosan történik. A méhen belül elhelyezhető eszközök használatának aránya elmarad a kívánatostól, ennek oka az, hogy nem sikerült hazai választékot teremteni. A devizaszűke viszont megakadályozza a korszerűbb, fémion tartalmú eszközök elterjesztését. Mindezek ellenére - valószínűleg a még mindig elégtelen felvilágosító-nevelő tevékenységgel is összefüggően - nem csökkent a művi vetélések száma. Veszélyességét viszont mérsékelni tudjuk a korszerűbb műtési technika elterjesztésével. E területen a javulás érdekében tovább kell fokozni, különösen a fiatalok körében végzett, az egészséges életre nevelés tevékenységét.

Változatlanul magas - 9 % körüli - szinten van a koraszülési gyakoriság, ami a

csecsemőhalálozás további csökkentését megakadályozza. Ennek változtatása érdekében 1986-ban az Egészségügyi Minisztérium szigorította az eredménytelen terhességek körülményeinek értékelését, elemzését. A pontosabb és hatékonyabb terhesgondozás biztosítása céljából az Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet - az Egészségügyi Minisztérium jóváhagyásával - módszertani levelet adott ki, mellyel egyidejűleg a gondozási fegyelmet és ellenőrzést is megkönnyítő dokumentációs módosítást rendelt el. Az országban működő genetikai tanácsadók munkája tovább finomult, laboratóriumi lehetőségeik bővültek, ezzel segítséget nyújtanak a minőségi családtervezéshez. Az elmúlt évben sikerült teljes körűvé tenni a terhesség alatti anyagcsere vizsgálatokat, és hozzáférhetővé vált minden rászoruló számára az ultrahang vizsgálat. Ezek első eredményeként egyharmadára csökkent a veleszületett velőcsőzáródási rendellenességek előfordulása.

Ugyancsak teljes körűvé váltak az újszülötteknél végzett anyagcsere vizsgálatok, melyek lehetővé teszik több súlyos betegség korai diagnózisát és így gyógykezelését. Gondot jelent az elsősorban korszülötteknél jelentkező légzési rendellenességek károsultjainak ellátása az alapvető készülékek beszerzési nehézségei miatt.

A legtöbb halálozást okozó betegségcsoportok - a szív- és érrendszeri betegségek, a daganatos betegségek, valamint erőszakos halálnekem - gyógyítása területén bizonyos fokú javulás várható az ez évben beszerzett nagy értékű diagnosztikus és terápiás készülékek üzembe állítása után. Lényegesen javult a balesetek sérültjeinek ellátási feltétele is, mert az Országos Traumatológiai Intézet rekonstrukciója után mind Budapesten, mind vidéken javult a traumatológiai férőhelyek száma és műszerezettsége. A szívinfraktusos betegek ellátása kórházainkban korszerűnek mondható, de gondot jelent a területi diagnosztika és elsősegélyszerű ellátás szakszerűsége. Ez évben kísérletként az Országos Mentőszolgálat Budapesten vezetett be speciális infarktus szolgálatot, melynek tapasztalatai alapján vizsgáljuk meg a kiterjesztés lehetőségét.

A halálozás csökkentése a gyógyítás színvonalától csak kismértékben és hosszú távon várható. Lényegesen nagyobb súlya van a megelőzésnek, amely az egészségkárosító szokások - dohányzás, alkohol, mozgásszegény életmód - visszaszorításával, illetve a megfelelő táplálkozás és életmód kialakításával érhető el. Ennek érdekében társadalmi program kialakítása van folyamatban, mely külön előterjesztésként kerül a Minisztertanács elé. A program - az egészségügyet érintő - elemeinek kidolgozására az Országos Kardiológiai Intézet keretében "szíves ház" kialakítása folyik. Az ifjúság körében elterjedt káros szokások megelőzése céljából ez évben modellkísérletek indulnak az ország több nagyvárosában.

Mindezen tevékenységek egy hosszú távú program bevezető elemei, éppen ezért konkrét eredmények nem is voltak várhatók, s az elkövetkező néhány évben is csak a helyzet romlásának elmaradását remélhetjük.

FÜGGELÉK

A MEXIKÓVÁROSI DEKLARÁCIÓ A NÉPESEDÉSRŐL ÉS A FEJLŐDÉSŐRL

(1984. augusztus 6-14.)

1. A Nemzetközi Népesedési Konferenciát 1984. augusztus 6-14-re Mexikóvárosba hívták össze a tíz évvel ezelőtt Bukarestben egyhangúlag jóváhagyott Világ Népesedési Akcióterv megvalósítása terén történtek értékelésére. A Konferencia újra megerősítette, hogy az elfogadott Világ Népesedési Akcióterv elvei és célkitűzései ma is teljes érvényűek; és egy sor ajánlást fogadott el a következő évekre az Akcióterv további megvalósítása érdekében.

2. A világban az elmúlt évtizedben mélyreható változások zajlottak le. Számos területen jelentős előrehaladás történt az emberi jólét előmozdítására, nemzeti és nemzetközi erőfeszítések nyomán. Ugyanakkor azonban sok ország számára ez az időszak a stabilitás hiányának, a fokozott munkanélküliségnek, a külföldi eladósodás növekedésének és a gazdasági növekedés megtorpanásának, sőt csökkenésének időszakát jelentette. Az abszolút szegénységben élők száma emelkedett.

3. A gazdasági nehézségek és az erőforrások mozgósításának problémái különösen súlyosak voltak a fejlődő országokban. Az egyre növekvő nemzetközi egyenlőtlenségek tovább fokozták amúgy is súlyos társadalmi és gazdasági problémáikat. Erőteljesen és széles körben juttatták kifejezésre azt a reményt, hogy a nemzetközi együttműködés fokozása a jólét és a gazdaság növekedéséhez, a javak igazságos és egyenlő elosztásához és az erőforrásoknak minimális veszteséggel járó felhasználásához fog vezetni, előmozdítva a fejlődést és a békét a világ népessége javára.

4. A népességszám növekedése, a magas mortalitási és morbiditási arány, valamint a vándorlással összefüggő problémák továbbra is súlyos gondokat jelentenek és azonnali cselekvést igényelnek.

5. A Konferencia leszögezi, hogy az emberiség társadalmi-gazdasági fejlődésének elsődleges célja — amelynek a népesedési célkitűzések és irányelvek integrált részét képezik — az életszínvonal és az élet minőségének javítása. Jelen Deklaráció a Mexikóvárosban összegyűlt nemzetek és nemzetközi szervezetek ünnepélyes nyilatkozata arról, hogy tiszteletben tartják a nemzetek szuverenitását, hogy harcolnak mindennemű faji megkülönböztetés ellen, beleértve az apartheidet; előmozdítják a társadalmi és gazdasági fejlődést, az emberi jogok és az egyéni szabadság érvényesítését.

xxx

6. A bukaresti konferencia óta az össznépesedési arány 2,03-ról évi 1,67 százalékra csökkent. A következő évtizedben a növekedési ütem csökkenése lelassul. Az évi népszaporulat üteme várhatóan folytatódik, és 2000-ben elérheti a 90 milliót. E növekedés 90 százaléka a fejlődő országokban várható, és a fenti időpontra a Föld lakóinak számát 6,1 milliárdra becsülik.

7. A fejlett és fejlődő országok közötti demográfiai különbségek továbbra is szembevetőnek maradnak. A születéskor várható átlagos élettartam – ami majdnem mindenhol növekedett – 73 év a fejlett országokban, míg a fejlődő országokban csak 57 év, és a fejlődő országokban a családok jóval népesebbek, mint másutt. Ez komoly megfontolást kíván, minthogy a szociális és a népesedési problémák hozzájárulhatnak ahhoz, hogy továbbra is fennálljon az éles különbség a fejlett és a fejlődő országok népességének jóléte és életminősége között.

8. Az elmúlt évtizedben egyre inkább felismerték, hogy a népesedéssel összefüggő kérdések a fejlesztés tervezésének alapvető elemei. A realitás érdekében a fejlesztési irányelveknek, terveknek és programoknak a népesedés, az erőforrások, a környezet és a fejlesztés között fennálló bonyolult összefüggéseket kell tükrözniük. Elsőbbséget kell adni olyan akcióprogramoknak, amelyek integrálják az összes lényeges népesedési és fejlődési tényezőt, teljes mértékben szem előtt tartva a természeti erőforrások ésszerű felhasználásának szükségességét, a természeti környezet védelmét, valamint a további pusztítás megakadályozásának feltétlen és sürgető igényét.

9. A népesedéspolitika terén az utóbbi tíz évben tapasztalt eredmények biztatók. Csökkent a mortalitási és a morbiditási arány, jóllehet nem a kívánt mértékben. A családtervezési programok eredményesen hatottak a termékenység csökkenésére, viszonylag alacsony költségkihatás mellett. Azoknak az országoknak, amelyek úgy látják, hogy népességnövekedésük aránya akadályozza nemzeti fejlesztési terveik megvalósítását, megfelelő népesedéspolitikai programokat kell alkalmazniuk. Idejében meghozott intézkedések megelőzhetik olyan problémák elmélyülését, mint a túlnépesedés, a munkanélküliség, az élelmiszerhiány és a környezet állapotának romlása.

10. A népesedési és fejlesztési irányelvek akkor erősítik egymást, ha megfelelnek az egyéni, a családi és a közösségi igényeknek. Az elmúlt évtized tapasztalatai azt bizonyítják, hogy feltétlenül szükség van az egész társadalom és alapvető szervezetek teljes értékű részvételére az irányelvek és programok tervezésében és megvalósításában is. Így biztosítható, hogy a programok megfeleljenek a helyi igényeknek, és szem

előtt tartsák az egyéni és a társadalmi érdekeket. Ez a szándék azt is előmozdítja, hogy a közösség, a társadalom tisztában legyen a demográfiai problémákkal.

11. A nők helyzetének javítása és a társadalomban betöltött szerepük jelentőségének növelése önmagában is fontos célkitűzés, ugyanakkor pozitív értelemben befolyásolja a családi életet, a családok nagyságát. Alapvető jelentőségű a közösség támogatása a nőknek a fejlesztési folyamat valamennyi szakaszában és funkciójában történő részvételének megvalósításához. Le kell küzdeni az intézményes, a gazdasági és a kulturális korlátokat, és erőteljes, széles körű akciót kell indítani, amely előmozdítja a nők teljes egyenjogúságát a társadalmi, politikai és gazdasági életben. E célkitűzés elérése érdekében a férfiaknak és a nőknek meg kell osztaniuk a közös felelősséget olyan területeken, mint a családi élet, a gyermeknevelés és a családtervezés kérdései. A kormányoknak konkrét irányelveket kell megfogalmazniuk és megvalósítaniuk a nők helyzetének és szerepének megerősítésére.

12. A nem kívánt, magas termékenységi arány hátrányosan befolyásolja az egyén és a család egészségét és jólétét, különösen a szegény néprétegek körében; emellett súlyos mértékben gátolja sok ország társadalmi és gazdasági előrehaladását. A nem szabályozott termékenység legfőbb áldozata az asszonyok és a gyermekek. A gyermekágyi, csecsemő-, és gyermekkori mortalitás és morbiditás legfőbb oka a túl sok, egymást szorosan követő, túl korai, illetve túl késői terhességek sora.

13. Jóllehet jelentős előrehaladás történt Bukarest óta, emberek milliói számára még ma is elérhetetlenek a biztonságos és hatékony családtervezési eljárások, 2000-re mintegy 1,6 milliárd nő lesz a szülőképes korban, ebből 1,3 milliárd a fejlődő országokban. Óriási erőfeszítéseket kell tenni napjainkban, hogy biztosítani tudjuk minden házaspár és egyén számára alapvető emberi jogaik gyakorlását, hogy szabadon, mindenmű külső erőszak nélkül felelősségteljesen dönthessenek gyermekeik számáról és azok születési időpontjáról, valamint azt, hogy megkapják az ehhez szükséges tájékoztatást, nevelést és eszközöket is. Ezen jogok gyakorlása közben feltétlenül szem előtt kell tartaniuk jelenlegi és születendő gyermekeik alapvető érdekeit, valamint a társadalommal szemben viselt felelősségüket.

14. Bár a modern fogamzásgátló eszközök jelentős előrelépést eredményeztek a családtervezési programokban, nagyobb pénzüsszegeket kell fordítani új eljárások kidolgozására és a biztonság mértékének fokozására, valamint a meglévő módszerek hatékonyságának és elfogadtatásának növelésére. Széles körű kutatási munkákra is szükség van olyan problémák megoldására, mint a terméketlenség az emberi reprodukciós folyamatban.

15. Az emberiség egészségi színvonalának javítására irányuló átfogó terv részeként különös figyelmet kell fordítani az anya- és csecsemővédelemre az alapvető egészségügyi ellátási rendszeren belül. A gyermekek életben maradása szempontjából forradalmi változásokat lehetne elérni az anyatejjel való táplálással, a megfelelő étkeztetéssel, a tiszta vízzel, az immunizációs programokkal, a szájon keresztüli rehidrációs kezeléssel és a születések megfelelő ütemezésével. A hatás humanitárius és termékenységi szempontból egyaránt hatalmas lenne.

16. Az elkövetkezendő évtizedekben a népességi struktúra gyors változásainak leszünk szemtanúi, jelentős eltérésekkel az egyes régiók között. A fejlődő országokban tovább fog nőni a gyermekek és a fiatalok abszolút száma, olyan gyorsan, hogy speciális programokra lesz szükség igényeik és elvárásaik kielégítésére, ideértve produktív foglalkoztatásukat is. Számos ország a népesség öregedésének jelenségével kerül szembe. Ez a kérdés - tekintettel társadalmi hatásaira - külön figyelmet igényel a fejlett országokban figyelembe véve azt is, hogy az idős emberek aktívan közreműködhetnek az adott országok társadalmi, kulturális és gazdasági életében.

17. A gyors urbanizáció továbbra is szembetűnő jellemző marad. Az évszázad végére 3 milliárd ember - a világ népességének 48 százaléka - városokban, sőt nagyvárosokban fog élni. Ezért a népesedéspolitika egyik alapvető részének az integrált városi és vidéki fejlesztési stratégiának kell lennie. Az irányelveket az érintett egyének, csoportok és régiók költség és haszon értékelésére kell alapozni, és tiszteletben kell tartani az alapvető emberi jogokat, megkötések és korlátozások helyett motiváló intézkedések hozatalával.

18. A nemzetközi vándorlási mozgalmak mértéke és jellege a jövőben is gyors változásokon megy keresztül. Különleges fontossággal bírnak az illegális vagy engedély nélküli ki- és bevándorlások, valamint a menekülési mozgalmak; a jelentős nagyságrendű munkaerő-vándorlás minden régióban megtalálható. A szakképzettek kiáramlása sok fejlődő országban súlyosbítja az emberi erőforrások problémáját. Elengedhetetlen követelmény az egyének individuális és szociális jogainak védelme, kizsákmányolásuk megakadályozása és egyenlő, az alapvető emberi jogok alapján való elbírálásuk; ezeknek a szempontoknak kell irányadóknak lenniük a különböző vándorlási folyamatokban is. Ennek érdekében szükség van a munkaerőt adó, illetőleg a befogadó országok együttműködésére és a nemzetközi szervezetek hatékony segítségére.

19. Amint az 1974 óta eltelt évek bizonyítják, a Világ Népesedési Akcióterv további megvalósítása szempontjából döntő jelentőséggel bír az államfők és más vezetők poli-

तिकai elkötelezettsége és a kormányok készsége arra, hogy vállalják a népesedési program megfogalmazásának és a szükséges erőforrások odaítélésének irányítását. A kormányoknak elsőbbségben kell részesíteniük az ilyen programok önálló irányításának megvalósítását, erősíteniük kell irányító- és vezetőkéességüket és biztosítaniuk kell nemzeti szinten a nemzetközi segítségnyújtás koordinációját.

20. A bukaresti konferencia óta eltelt évek arra is rávilágítanak, hogy a nemzetközi együttműködés alapvető jelentőségű a népesedési kérdésekben a nemzetközi közösség által jóváhagyott ajánlások megvalósítása szempontjából. Hangsúlyozták, hogy növelni kell a népesedési politika megvalósítására fordított erőforrásokat. A megfelelő és érdemi nemzetközi támogatás és segítségnyújtás nagymértékben megkönnyíti az egyes kormányok erőfeszítéseit. Ez csak teljes meggyőződéssel, az egyetemes szolidaritás szellemébe vetett és világosan látó érdekismerettel valósítható meg. Az ENSZ-hez tartozó testületek a jövőben is folytatják és teljesítik létfontosságú elkötelezettségüket.

21. A nem kormányközi szervezeteknek továbbra is fontos szerepük van a Világ Népesedési Akcióterv megvalósításában; e tevékenységükben támogatást kell kapniuk a kormányoktól és a nemzetközi szervezetektől. Parlamenti képviselők, társadalmi személyiségek, tudósok, a tömegtájékoztatási szervek és más, befolyásos pozícióban levők szavait kell felszólítani és felkérni arra, hogy legyenek segítségünkre a népesedési és fejlesztési munka minden területén.

xxx

22. Bukarestben felhívták a világ figyelmét a népesedési problémák nagyságára, súlyára, valamint a gazdasági és társadalmi fejlődéssel való szoros összefüggésekre. Mexikóváros üzenete az, hogy teljes erővel kell előrehaladnunk a Világ Népesedési Akcióterv hatékony megvalósításáért, amelynek célja, bolygónk minden egyes lakója számára az életszínvonal és az életminőség javítása, életük békében és biztonságban való kiteljesedésének előmozdítása.

23. Jelen deklaráció megfogalmazásával és kinyilvánításával a Nemzetközi Népesedési Konferencia minden egyes résztvevője megismétli elkötelezettségét és megerősíti a terv további megvalósítására tett vállalását.

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI
DEMOGRÁFIAI TAJÉKOZTATÓ FÜZETEK

1985.

1. Adatgyűjtemény. A budapesti agglomeráció népességszámának alakulásáról (Népszámlálási adatok alapján).

1987.

2. Adalék Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió népesedéspolitikájáról.

1988.

3. A távlati tervezés keretében született népesedéspolitikai koncepciók, 1968-1982.
4. A népesedéspolitika elvi kérdései történeti megközelítésben és nemzetközi összehasonlításban.
A népesedéspolitikai döntéseket alakító tényezők Magyarországon.
A második világháború utáni magyar népesedéspolitikában tükröződő értékek.
A népesedéspolitika alapkérdései.

1989.

5. Népeségelőreszámítások: problémák, eredmények, megbízhatóság.
6. A népesedés és a népesedéspolitika a hosszú távú tervezés összefoglaló dokumentumaiban, 1968-1985. I.
7. A népesedés és a népesedéspolitika a hosszú távú tervezés összefoglaló dokumentumaiban, 1968-1985. II.

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Belec Benedek igazgató
Nyomdaüzem : 66-13-41-0198-0
Formátum: A/4 Terjedelem: 36,5 (A/5) ív